



Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

LOGICA

SIVE

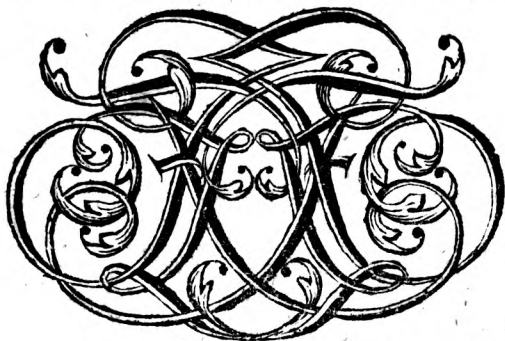
ARS COGITANDI

in qua praeter
VVLGARES REGVLAS
plura noua habentur

Ad
RATIONEM DIRIGENDAM
VTILIA.

Editio noua, eaque in Germania prima,
reliquis omnibus, aliquot capitibus,
auctior.

PRAEFATIONEM PRAEMISIT
IO. FRANCISCVS BVDDEVS, P. P.



HALAE MAGDEBURGICAE,
Apud IO. FRID. ZEITLERVM.
Anno MDCCXVIII.



LECTORI BENEVOLO S.

Cum non vna ratio sit iuuandi rem litterariam, iuuenumque studia promouendi; praecipue tamen, quod operae pretium sit, faciunt, qui optimos quosuis libros aut in lucem protrahunt, aut in plurima, vt eo magis innotescant, exempla diffundi curant. Institutum itaque eius, qui huncce libellum, artis cogitandi titulo insignem, eumque, saltem ad versionem latinam quod attinet, non sine luculenta, vt deinceps dicetur, accessione, heic loci primum prodire voluit, laudauit merito, meoque comprobauit calculo. Mea equidem commendatione iste liber non indiget, qui suo pretio, & communibus eruditissimorum hominum suffragiis se tuetur; neque eo haec scriptio est comparata. Quia tamen illi, cuius interest suos recte collocare sumptus, quos nouae huic editioni impendit, visum fuit, praefari aliquid animus est, saltem ne non turpia petenti desim, simulque vt in compendio velut verum iustumque libri pretium illis exhibeam, qui vtcunque forte certi de eo prius esse cupiunt, quam ad integrum librum perlegendum sese accingant.

P R A E F A T I O

Primo in eo magnopere laudandus est auctor, quod veritati & inuestigandae & inueniendae inferuire logicam voluerit. Pauci sunt apud nos, qui veritatis sibi rationem magnopere habendam esse putant; pauciores, qui artem dari credunt, quae huc nos ducat; paucissimi, qui logicam eo comparatam esse volunt. Et licet interdum magnifice admodum cum vniuersa philosophia logicam praedicent, exemplis tamen moribusque, ita vt dixi, rem se habere, comprobant. Cum disputandum est, cum fallaciis hostis circumueniendus, cum sophismatibus supprimendus, ad logicam ceu ad sacram anchoram confugiunt. Idem faciunt, cum de rebus aut nihili, aut quas ipsi non intelligunt, verba facere gestiunt. Quomodo autem errores, etiam populares, qui in eandem cum ineptissimis imprudentissimisque mortalium conditionem, eos deiiciunt, exuant, de eo parum sunt solliciti. Scilicet clamandi, non sapiendi artem quaerunt, & modo viri doctissimi audiant, stultis & insipientibus annumerari non erubescunt.

Videntur saluberrimae artis haecce fata semper fuisse, vt inter duos velut scopulos media, mox huic, mox alteri, non sine naufragii periculo allideretur. Vanam puto & inanem eloquentiam, ac intempestiuum de rebus nauci & nihili litigandi pruritus. Apud Graecos cum litterarum studia maxime efflorescerent, dialecticae sacris plerique eum in finem operabantur, vt prompte persuadere populo possent, quod eum credere e re sua esse arbitrabantur, quae tutissima ratio erat & honores, & opes, & potentiam pariter

AD LECTOREM.

pariter ac auctoritatem indipiscendi. In prima profecto sua origine dialectica nihil aliud erat, quam ars de re qualibet verba faciendi, nullaue veritatis habita ratione, ad cupiditates suas fictis in veri speciem argumentis, impellendi populi animum. Nec alio Aristoteles eam volebat esse comparatam, nisi quod & analyticam adderet, quae per demonstrationem viam ad verum monstraret. Consilium profecto notum vituperandum: nescio tamen, an non a geometris rectius quam ab Aristotele, quicquid illud est artificii petatur, a quibus & ille sua desumpsit, & hanc demum gloriam, quod egregie & obscurauerit illam doctrinam, & nouis tenebris eam inuoluendi discipulis suis occasionem dederit, retulit. Quidquid huius sit, pauci ex eo tempore fuerunt, qui quod rectius saperent, id logicae demum se debere, crediderunt, pluri mi contra, qui aut in vanae eloquentiae, aut in otiosarum subtilitatum instrumentum audacter eam conuerterunt. De illis, qui Scholasticorum nomine noti sunt, suisque quisquiliis totam philosophiam conspurcarunt, res notior est, quam ut commemorari a quoquam debeat. Raymundus Lullius, ut excellenti fuit vir ingenio, ita facile istorum hominum commenta indigna esse censuit, quae philosophiae honesto nomine ornarentur. Sed dum medelam ipse afferre voluit, in illorum prorsus incidit vitium, qui ex verborum copia omnem sapientiam metiuntur, & tum sibi pulchre sapere videntur, si de re qualibet disserere quam copiosissime queant: eo quidem euentu, ut postquam multa dixerunt egregie, ipsi quid dixerint,

P R A E F A T I O

nesciant. Laudata fuit haec ars Lullistica ab aliis, ab aliis reiecta: nec tamen de logica aut corrigenda, aut mutanda, vllum consilium inuitum. Intellexerunt haec incommoda plurimi, intellexit & sua aetate Petrus Ramus, qui vt acri fuit vir ingenio, & litterarum praesidio neuitquam destitutus, ita & is de restauranda logica cogitationes suscepit. Sed ad eundem adhaesit scopulum, ad quem & Rudolphus Agricola, & alii quam plurimi viri, litterarum laude caeteroquin praestantissimi, coniecti sunt, dum scholasticis commentis meliora quaesiuere. Negari profecto non potest, rectius hosce omnes iuuenum studiis consuluisse quam reliquos: cum satius sit traducto ad ciuilis orationis exercitationem dialecticas vsu, copiose & splendide de re qualibet verba facere posse, quam de rebus ludicris & ineptis altercari, & barbararum vocum horrendo strepitu complere omnia. Sed ad veritatis regnum nulla inde facta accessio, modo non ad veritatem percipiendam tanto quis reddatur ineptior, quanto is ad veritatis speciem rebus falsissimis conciliandam, per dialecticas illas artes est exercitior. Desiit iam pridem audiri Rami nomen, & quae olim tanto animorum impetu agitabantur concertationes, hodie plane sunt consepultae. Sed institutum tamen Rami, vnicae eloquentiae logicam accommodandi, plurimi, praesertim in nostris scholis & academiis tenent. Quo ipso quantopere veritatis inquisitioni noceatur, quam turpiter verus logices finis interuertatur, dici non potest. Hos itaque, si haberent quocaderent mortalium vota, optarem, vt rectius sapere doce-

A D L E C T O R E M.

doceret auctor noster, qui quam procul ab isto errore abfuerit hinc inde satis superque demonstrat.

Dum autem veritati & inuestigandae & inueniendae artem suam inferuire auctor voluit, rursus & in eo nobis laudandus venit, quod vitae magis moribusque hominum, quam placitis eruditorum, & umbraticis contemplationibus sese attemperauerit. De veritate cum verba fieri homines audiunt, plerique res a vita hominum, commercioque quotidiano valde remotas animo concipiunt. Nimirum ad eos demum hoc pertinere contendunt, quibus datum aut intimos theologiae introspicere recessus, aut prodire in aciem, & haereticorum profligare errores, aut sua asserta contra hostium impetus, tueri atque defendere solenter. Duplici, eoque grauissimo errore miseri hic se inuoluunt. Vno quidem, eoque satis communi, quod qui docent & disputant, de veritate aut inquirenda, aut inuenienda, saltem solliciti esse debeant: altero, eoque haud leuiori, quod in rebus sublimibus, abstrusis, a vitae commercio alienis tantum ista diligentia discernendi verum a falso opus sit. Ast falluntur profecto isti quidem turpiter. Vtinam vero pauci essent, qui ita fallerentur, & non plerumque, doctorum, & indoctorum animi hocce veneno afflati essent. Experientia constat, errorum vbiq̄ vberem segetem esse, in foro, in templo, in circo, in aulis, in scholis, & vbiq̄ quod aut eligamus, aut respiciamus se nobis offert. Longe puto periculosius erratur, cum vita instituenda, cum mores formandi & componendi, cum aut fugiendum aut amplectendum

P R A E F A T I O

dum, quod non dicam maxima vitae commoda aut incommoda conciliare, sed aeternam aut afferre salutem, aut attrahere perniciem, possit. In hisce omnibus, quid iudicent, quid sentiant, verane an falsa animo sedeat opinio, perinde homines ducunt, nec vllum animum subire scrupulum patiuntur, multo minus de arte quae rite eos instruat solliciti sunt: contra de certis theologorum aut doctorum academicorum placitis aut retinendis, aut reiiciendis, cum agitur, tunc demum tanti hanc rem momenti esse putant, ut vel ob eam solam nobilissimam artem mortalibus concessam, haud difficulter sibi persuadeant. Atque cum non vitae, sed scholae magno constatu addixerint logicam suam inepti, quid mirum, quod cum sua illepida stultae sapientiae magistra apud prudentiores adeo vapulent, ut vel logices nomen vix opprobrio careat, & tanto quisque ad vitam resque agendas censeatur ineptior quanto is est peritior logices.

Procul ab horum errore abest auctor artis cogitandi, qui ubique, in omnibus doctrinae partibus, in omni vitae genere conlectari verum, fugere errorem, & praeceptis & exemplis egregie conducet. Quo ipso & ab illorum, qui Cartesii sequuntur placita, & aliorum quorundam recentiorum moribus procul se abesse demonstrat, qui cum de veritate invenianda disceptatio instituitur, res naturales saltem & mathematicas cogitant. Ego quantum philosophia Cartesio debeat, non ignoro, nec tanti viri quidquam detractum cupio existimationi. In logica vel hoc nomine commemorandus est, quod eius exemplo exci-
tati

AD LECTOREM.

tati quamplurimi de praeiudiciis designandis, & ex animo eiiciendis, longe acrius solliciti fuerint, quam antea quisquam: etsi non tam Cartesio, quam Verulamio, excultae de praeiudicatis opinionibus doctrinae inuentio, indeque exurgens gloria, debeatur. Sed quia Cartesius in physica fere tantum, non autem in reliquis doctrinae partibus emendandis ingenii sui vires periclitari voluit, discipuli eius magistri, exemplo, ceterarum fere rerum rudes & imperiti, tantum ad naturalem doctrinam atque mathesin, (modo & ad hanc) animum adiecerunt: parumque abfuit, quin & ipsi in eam ingrederentur sententiam, & alios inducerent, has demum doctrinae partes dignas esse, in quibus veri & falsi confinium accurate discerneretur. Saltem si qui ex illis de methodo inueniendi verum commentati sunt, eos ita in hoc se instituto gessisse deprehendas, ut naturalis scientiae ac matheseos tantum memores fuisse videantur. Non is sum qui mihi persuadeam, quae alibi occurrunt, vera aut falsa, negligenda prorsus, eos censuisse; facile tamen obrepere aliis hac tractandi ratione hic error potest, in naturalibus demum quid verum falsumue, dispiciendum, cetera tanti non esse. Qua sententia quid cogitari perniciosius possit, ego non video. Non modo utile, sed & necessarium est, in naturali scientia recto tramite ad veri cognitionem proficere, saltem ut quid in ea sit verosimilius, intelligamus. Fateor: nec quisquam temere abnuet. Ast num minoris est, errore se inuoluere, cum vita recte prudenterque est administranda? Paucos credo poenituit in coeli, aut lucis

P R A E F A T I O

aut siderum natura designanda aberrasse a vero, aut non recte subduxisse calculum; aut plurimos profecto, quod secuti sint decreta, quae ad delicias, ad voluptates & amorem seculi, sub splendida liciti, honesti, laudabili decori, indifferentis specie illos deduxerunt. Ex amore quem in numeris, lineis, corporumque consideratione aliquis commisit, nemo temere miser est, nemo infelix inferrimi contra & infelicissimi quam plurimi, ex neglectis in vita prudentiae legibus. Multi non colluctarentur cum paupertate, cum infamia, cum reliquis quae nos circumstant malis, si ratione uti didicissent, id quod verae & genuinae logicae praecipuum munus, ut hic ipse auctor artis cogitandi, vel hoc solo nomine aeterna laude dignus, praeclare ostendit. Nisi forte hoc vel ipsa facilitate evilescat, ut non necesse sit in his logices demonstrare usum, qui in difficilioribus contra, uti naturalis sint, pariter ac mathematica, non fatis inculcari queat. Haec enim quorundam forte sententia fuerit, parum profecto circumspecta. Non statim, quod difficilius, hoc etiam praestantius. Praeterea, cum rerum naturalium & mathematicarum ob sublimitatem ea sit conditio, ut non nisi a praestanti ingenio capi queant: illarum contra quae ad vitam feliciter & prudenter administrandam pertinent, haec est conditio, ut ob intempestivum quo quisque sibi ipsi nimis fauet amorem, exploratio non minus difficulter procedat, magnusque & erectus prorsus animus requiratur, qui tot laqueis errorum, quos pravae obijciunt cupiditates, se extricare valeat.

Hoc-

AD LECTOREM

Hocine vero, inquis, logices opus est? Immo logices: sed verae, quam auctor artis cogitandi in animo habuit, licet non profus, ut deinceps dicetur, perfecit.

Sed ut cetera in compendium mittam, laudandum maximopere auctorem censeo, quod tam sollicito vtilia ab inutilibus, a superuacuis necessaria discernendo, exemplis selectis, iucundis, aptissima praecepta illustrando, vsui certissimo cuncta accommodando, summa perspicuitate rebus cetera quodammodo obscuris lucem & claritatem affundendo, veri philosophi & prudentis pariter viri nomen impleuerit. Nec praetermittendum, quod ad ipsam naturam subinde cogitandi modos reuocando, longe felicius ostenderit, quae sit ratio a recto prauum discernendi, quam ab ullo hucusque factum. In ratiociniis diiudicandis, quot quaeeso ambagibus, quot figurarum & modorum anfractibus opus erat? quanta non regularum moles? quantus barbararum vocum apparatus? Inuenient equidem & hic, qui eiusmodi deliciis pascuntur, quibus animum expleant. Sed quis non laudet institutum auctoris, longe etiam breuiori via rem tanti negotii conficientis. Ut dignoscatur ratiocinatio, an naturae conformis sit, nihil amplius opus, quam ut attendamus, an in vna ex praemissis contineatur conclusio, idque altera praemissarum demonstret. Nihil planius, nihil breuius, nihil facilius. O! irreparabilem temporis iacturam, quam tot adolescentes in isto modorum atque figurarum labyrintho facere tenentur! quam istae melius collocari

P R A E F A T I O

eari horae possent! Scio, non omnibus probari hoc auctoris institutum, sed scio & quid responderi possit, ad ea quae obiiciunt. Vescantur per me licet, glandibus, qui fruges postquam repertae sunt, fastidiunt.

Tam praeclare itaque cum auctor in hoc instituto versatus sit, nemo erit, quem praeiudicatae non intransuorsum agant opiniones, qui non reliquis omnibus qui ad tradendam logicam animum adiecerunt, dubiam eum reddidisse palmam, fateatur. Namque & praeter ea, quae nos indicauimus, multa alia egregie ab auctore & excogitata, & dicta esse, constat. Nihil secius, nequid dissimulem, ut nihil temere perfectum est & omnibus numeris absolutum, sunt nonnulla quae & adhuc desiderari in auctore possint: quanquam non tam in auctore, quam in omnibus fere, qui & ante & post illum formare per logicas praecipiones iuuenum ingenia instituerunt. Atque eorum nonnulla si commemorauero, id vel maxime, quod me decet fecero; qui verum libri pretium indicare constitui. Pretio tamen eius nihil hinc decedet, cum & in aliis idem defectus deprehendatur, & insuper inuentis praestantissimis, hoc, quicquid est, compenset hicce libellus, ut nihil secius reliquis in hoc genere praeferratur omnibus merito.

Mihi semper ita visum, ad veritatem perspicendam nihil amplius requiri, quam ut causae quae hoc impediunt, removeantur. Etenim ut oculus per se lucem videt, ita intellectus quod verum est: ast oculus si vitio laboret, lucem quidem non videt, adeoque & intellectus, si morbo quodam laboret, verum non
perci-

A D L E C T O R E M.

percipit. Lucem quidem vt homo aut coecus aut cœcutiens recte videat, hoc agimus, vt quod obscurabat oculum, depellamus. In veritatis itaque investigatione, non alia vt procedamus ratione, par est. Parum autem proficiunt, qui recte iudicandi & ratiocinandi leges inculcant, aut de methodo synthetica ac analytica multum præcipiunt, (quanquam nec hæc prorsus contemnenda.) Experientia enim constat, nihilo inde ad veritatem percipiendam aptiores esse homines, si hæc aut calleant accurate, aut etiam obferuent. Perinde vt ad videndum parum is conferet, qui de ratione videndi multa subtiliter & copiose disputauerit, idem si non oculo adhibuerit medelam. Morbi autem intellectus sunt præiudicatae opinionones; eaeque ex voluntate hominis præcipue, & peruerso amore sui, originem trahunt. Vtrumque cum aliis & auctor docuit, & quanta vis sit præiudicatarum opinionum, quae origo, luculenter ostendit. Sed hic cum reliquis omnibus subsistit. Enimvero si vel maxime morbum ejusque causas aliquis intelligat, ideo non statim recuperavit sanitatem. Adicienda ergo medicina erat, viaque demonstranda certa, plana, facilis, qua exui pravi isti affectus, & cum affectibus peruersae istae opinionones possent. Si vel centies inculcaueris, deponenda esse præiudicia, furdo tamen narraueris fabulam, si non & rationem emendandi voluntatem, & hoc modo sanitati restituendi intellectum, subministres. Nec est quod dubites, an logices hoc munus sit. Immo est vel maxime. Scio in morali demum doctrina voluntatis affectuumque medi-

P R A E F A T I O

medicinam ex instituto tradi: est nec negligenda prorsus in logica erat, in quantum ad intellectus emendationem aliquid confert. Praeterea serio hoc ostendendum erat, inchoandum in veritatis inquisitione a voluntatis emendatione esse: oleumque, quod aiunt, & operam eum perdere, qui non purgato a pravis affectibus animo, veritatem consecetur. Hoc ipsum vero est, de quo vix aliquis cogitavit: tantum abest ut multi hanc viam ingressi sint, quae vnica tamen est, qua ad veritatem aditus patet, ut a voluntatis demum emendatione, ad sanitatem intellectui conciliandam, sibi progrediendum existimauerint. Immo, dum satis ducunt logicae artis magistri, indicare praerudicia, nec de medela verba faciunt; facile in eam ingrediari sententiam, aut ignorasse eos hanc inquirendi veri methodum, aut non adprobasse.

Requiras vero & hoc, si non in omnibus, saltem in plerisque, qui in hoc studiorum genere versantur, quod tam ieiuna, tam friuola sint, quae de intellectus facultatibus & operationibus tradunt, modo aliquid tradant. Omnem istam doctrinam, trita ista & vulgari de tribus mentis operationibus tractatione complectuntur, plane ac si praeterea nihil in hominis intellectu occurrat, ad quod attendere necesse sit. Hinc de intellectus & imaginationis, rursus de iudicii & ingenii discrimine, altum apud plerosque silentium, tantum abest, ut distincte ordineque harum *διονόμων* natura explicata, de vitiis earum & imbecillitatibus, ita ut par est, praecipiat. Nisi forte iterum ad logices haec non spectare ambitum, ridiculo, sed vulgari tamen

A D L E C T O R E M.

tamen errore, tibi persuaseris. Etenim cum sapientum consensu eo haec disciplina comparata sit, ut ad veritatem viam commonstret, nihil in ea quod huc facit, praetermittendum esse palam est. Ast non temere aberratur ab hoc scopo longius, quam cum tam arduum adgrediuntur opus, quibus facultatum mentis non perspecta aut explorata est vis ac ratio, non cogniti defectus atque naevi. Si quis *κερίκη δύναμις* destitutus, in eas ruat disciplinas, in quibus haec vel maxime se exerere debeat, isque in gravissimos prolabatur errores, suae quidem temeritatis hoc ipso poenas dat grauissimas. Vident hoc alii, dolent, queruntur, iudicii arguunt imbecillitatem; hac si non laborasset, rectius in veritatis eum profecturum inquisitione. Haec vox omnium est, haec confessio. Ergo si aut cognitam habuisset iudicii *ἀφ' ὧσ' εἶσεν*, aut afferre eidem in delam didicisset, euitare potuisset errores, perspicere veritatem. Hoc ergo cum primis illis agendum, qui artem inueniendi verum profiterentur, istud ne cuiquam contingere queat. Ast qui agerent, cum de his mentis facultatibus ne verbum quidem in illorum libellis occurrit. Cartesii quidem discipuli de intellectus puri & imaginationis discrimine hinc inde multa verba faciunt, & psittacorum more, quae a magistro acceperunt, decantant. Ast de iudicii & ingenii discrimine, naevis, defectibus, me apud eos quidquam legisse, non memini. Et istud ipsum quod de intellectus & imaginationis discrimine dicunt, non usquequaque verum est. Saltem quando tradunt, clariorem & euentiorem esse intellectus,

P R A E F A T I O

lectus, quam imaginationis perceptionem, tum aut nescire eos, quid dicant, aut contra animi sententiam, ipsamque experientiam eos loqui, profus mihi persuadeo.

Vt vero de istis mentis facultatibus aut parum, aut nihil, ita multo minus de vera ratione illarum infirmitatibus medendi, quidquam quod momentum trahat, logicae artis magistri vulgo praecipunt. Nec tamen alia ad veram eruditionem via, cuius se instrumentum logica profitetur. Eruditio namque nihil aliud, quam vera solidaque illarum rerum, quae ad hominis aliquid conferunt felicitatem, est cognitio. Ad hanc vero illis demum, qui omnibus mentis facultatibus rite uti norunt, aditus patet. Ast, qui utantur, si, quibus laborant, vitia, non depulerint? qui depellant, si nemo modum rationemque commonstret? Est hoc eiusmodi, ut laetioribus in omni artium ac scientiarum genere profectibus, impedimentum inde ponatur maximum. Sunt aliae, quae excellentiorem ingenii vim, aliae memoriae fidelitatem, aliae iudicii *circumspexerunt* postulant. Natura haec nonnullis plane denegavit? Piaculum illis esto haec sacra tangere. Vis illorum mediocris adest? Excoli, perfici, excitari, cupiunt. Hoc, si quae viam ad eruditionem monstrat, praestare nequeat disciplina, eam profecto ieiunam, sterilem, multisque numeris imperfectam esse oportet. An vero in illis, qui circumferuntur, libellis logicis, etiam maioris molis systematibus, quae suo onere lectorem facile opprimerent, eiusmodi quid alii inuenerint, nescio, ego nihil saltem quod momentum trahat, in illis inuenire potui.

Vidit

AD LECTOREM.

Vidit hæc Franciscus Baco Verulamius, felix ingenio ad disciplinarum defectus indicandos præditus. * Nescio autem, qui factum, ut optimi viri consilia apud tam paucos locum inueniant; ut in plebisque artibus ac scientiis idem adhuc iure desideretur, quod ille iam suo desiderauit tempore. Logicarum artium is quatuor facit, diuisas ex scribis suis, in quos tendunt. Id enim hic homo agit, ut aut inueniat quod quaesuerit, aut iudicet quod inuenierit, aut retineat quod iudicauerit, aut tradat quod retinuerit. Totidem ergo artes constituit, artem inquisitionis seu inuentionis, artem examinis seu iudicii, artem custodiae siue memoriae, & artem elocutionis seu traditionis. Nee tamen, ut mihi quidem videtur, rem acu tetigit. Ad artem namque, quam vocat traditionis, quod attinet, seu methodum veritatem cum aliis communicandi, ad logicam specia- liori, sed usitata tamen ratione dictam, eam pertinere, pauci concesserint: est limites eius si dilataueris, ut quicquid instrumentalis philosophia docet, hoc nominæ comprehendas, pertinebit equidem, sed tam alias adhuc partes a Verulamio omissas, eodem profecto iure huc retuleris. De inquisitione autem, seu inuentione, ego sic censeo, duplicem eam esse, alteramque plane alterius indolis ac naturæ esse, quam alteram. Et enim vel componimus ideas inter se atque coniungimus, ut nouum quid, anteaque nobis non perspectum inde exurgat, aut seisingendo ac separando procedimus, detegimusque de quod igno-

* *de Augment. scientiar. lib. V. cap. I.*

PRAEFATIO

tum erat. Eadem plane ratione vt in corporum naturalium tractatione nouae se proprietates & phaenomena offerunt, quando, quae diuersae naturae sunt, miscentur inter se & combinantur, aut rursus quae coniuncta sunt, per anatomicam chemicamque artem, diuiduntur, separanturque. Pulcherrima haec illorum, quae in mente nostra fiunt, est imago, cum & diuidere & coniungere ideas, vtroque autem modo noui quid producere, liceat. Hoc tamen discriminis intercedit, quod separando ideas, clarius & intimius in rerum naturam penetremus, coniungendo, ingenii fecunditatem in ideis & cogitationibus nouis producendis, experiamur. De inuentione itaque qui praecipiant, vtriusque probe habere rationem, & accurate obseruare discrimen debebant. Id quod tamen factum est a paucissimis. Immo plerique eius tantum, quae compositione fit, memores, varia quidem, quibus eam adiuuarent commenti sunt; extatque ingens illorum numerus, qui de locis dialecticis, arte Lullistica, arte combinatoris, similibusque exposuerunt diligenter, tot ambagibus, quibus profecto opus non erat, impediennes potius mentem in inueniendo, & praeeptionum multitudine obruentes, quam adiuuantes. Iudicii autem cultura, & quae hinc profluit inuentio, longe altius indolis, cum apud hos in censum non veniret, extiterunt equidem deinceps alii, qui mathematicorum scita in subsidium vocando & huic succurrere vellent, sed & id meliori quidem consilio, quam feliciori successu. Ab omnibus vero in se peccatum, quod

AD LECTOREM.

quod naturae non insisterent vestigiis; quae planissima breuissimaque ratio est eam perficiendi. Enimvero, ego ita arbitror, non opus esse tanto apparatu, tot ambagibus, tanta regularum & praeceptionum mole. Sola exercitatione perfici insigniter & iudicii & ingenii vis potest, ut ad summum, quantum humanae imbecillitatis ratio permittit, culmen deducatur. Hinc nec de inuentione, aut arte inuentionis, ut solliciti sumus, necesse fuerit. Etenim si exercitatione ingenium perficiatur, ad praeclara quaeuis componendo inuenienda aptum erit, licet nec de locis dialecticis, nec de arte combinatoria, aut Lullistica unquam vel verbum audiverit. Documento vel praestantissimi poetarum fuerint, quibus pulcherrimae inuentionis gloriam nemo denegauerit, etsi loci dialectici ne per somnium quidem illis in mentem venerint. Possunt tamen haec omnia sobrie usurpata, & suo modo utilia esse. De iudicio, & inuentione, quae ex eo pender, pari ratione censendum. Si exercitatio rite a prima iuuentute instituitur, (quomodo autem institutenda, hoc vero in logica ostendendum erat luculenter) nullus ego dubito, insigniter eius vim prouehi atque augeri posse, ut, qui ea pollet, ad verum a falso ubiuis solerte discernendum, id quod huius inuentionis munus est, longe euadat aptissimus. Et ita quidem ars ista inuentionis, quam Verulamius introduxit, corrui, aut superuacanea fuerit, cuncta autem eo redibunt, ut ratio ingenii & iudicii vim excitandi, augendique, sic teneatur, eademque ratione & memoriae con-

PRAEFATIO

sulatur, quam non in logica negligendam esse, id vero idem Verulamius recte monuit.

Facere non possum, quin de illorum instituto, qui algebram & geometriam pleno ore commendant, hic aliquid adiciam. Hanc enim promptissimam certissimamque rationem, perficiendi excolendique intellectum, & ideis incorporeis assuefaciendi, extendendi etiam & ampliore reddendi, existimant, aliisque persuadere conantur. Quare ut medicorum quidam vnico medicamento omnia se depellere morborum posse genera confidunt, ita isti solam suam algebram atque geometriam omnibus intellectus vitiis medendis sufficere credunt, per eam solam patere ad sapientiam & veritatem viam, contendunt. Quos inter primum facile locum tenet celeberrimus ille Mallebranchius. Ego sane, si quis alius, maximam matheos in rebus ad hanc vitam pertinentibus vtilitatem, immo necessitatem, agnosco lubens. Ast quod per eam intellectum tam insigniter perfici, ut ad eam solam tandem res redeat, dicunt, id vero cum grano salis accipiendum puto. Non abnuo, posse algebrae ac geometriae studio ita subigi velut ingenia, ut per illud ad conceptus quosdam sublimiores, & cum rebus corporeis nihil commune habentes, formandos, longe reddantur promptiores. Hoc autem, si recte ponamus calculum, quantumcunque est, non tam algebrae aut geometriae, quam exercitationi est tribuendum, mirificeque ad eo meam confirmat sententiam, exercitationem vtramque in rationali philosophia facere paginam.

Quare

AD LECTOREM.

Quare si quis aliam quamcunque eruditionis partem, conceptus, quos vocant, immateriales menti continuo suppeditantem eligat, nullus ego dubito, quin eandem tandem facilitatem de eiusmodi rebus cogitandi, aut si ita loqui fas sit, sublimitatem, mens sit contractura. Habet vero matheseos studium, nisi cauta circumspectio accedat, hoc incommodi, quod mens mathematicis conceptibus assueta ad moralia, civilia, theologica quodammodo non atque valeat. Experientia utique docet, praestantissimos mathematicorum non pari felicitate moralis ac theologicae doctrinae sacra contrectasse, si idem non simul & aliis studiorum generibus animum expoluerint, & ingenii bonitate prorsus singulari eminuerint. Assueti sunt rebus necessario vinculo inter se colligatis considerandis, ita quidem ut ex eo quod posuerunt, cetera, quae inde deducuntur, non possint non consequi. Hanc si ubique sectentur, aut se deprehendere putent necessitatem, quid mirum, si quandoque, quae libere sunt, immotis quae eiusmodi necessitatis legibus adstricta non sunt, non recte capiunt? Sed observatum hoc iam est ab aliis, qui de ceteris, quae algebrae pariter ac geometriae studium secum vehit, in eodem modo (facile tamen, si mens non laeva fuerit, evitandis) prolixius exponunt. Naturalis autem doctrinae longe alia est ratio. Hanc sine matheseos notitia non recte capi, laevis fateor; sed ex ratione longe alia. Nimirum non tam id inde prononit, quod geometria aut algebra sit unicuique perscrutandi intellectus instrumentum, quam quod

PRAEFATIO

corporum structura ad geometriae & mechanicas
leges plane sit concinnata, quam proinde, frustra est,
qui nisi aduocatis his disciplinis in subsidium, dextre
se explicaturum speret. Meritoque omnino miratur
Galilaeus a Galilaeis, repertos fuisse homines, qui
non modo inutilem geometriam, sed & noxiam na-
turalis doctrinae studioso dixerint. ** Quare ad
conceptus mathematicos, aut mathematicis similes,
planeque cum illis consentientes, accurate sibi for-
mandos, prodesse quam plurimum algebrae & geo-
metriae studium statuo: ad ceteros non item. Ne-
cesse itaque est, ut aliis quoque exercitationibus ad
alios conceptus mens hominis formetur, ut con-
ceptus suos rebus ipsis quibusuis, non res concepti-
bas attemperare discat, & ita verum, ubicunque sit,
in qualibet arte, in qualibet scientia, & disciplina, in
quolibet vitae genere, inuenire queat & a falso di-
scernere.

Ea vero, quae hucusque attuli, speciminis loco
esse volui, ut quid tum in nostro auctore, tum in a-
liis, qui hanc in se suscipere provinciam, iure desi-
deretur, intelligatur. Potuissent & alia, eaque non
minoris momenti, praesertim in ipsa doctrina de ve-
ritate eiusque criteriis, & similibus, de quibus quae
vulgo traduntur, aut falsa sunt, aut ieiuna nimis, ad-
di: sed iam limites modumque praefationis me su-
pergressum sentio. Nunc ergo paucis, quibus noua
haec editio ceteris praestet, edisserendum. Cum bi-
bliopolae consilium, de producenda iterum hac co-
gitant

** in *systemate Cosmico dial.* III. p. 294.

AD LECTOREM.

gitandi arte in lucem, intelligerem, indicavi ei, clarissimum virum, Iacobum Bernhardum, insignes quosdam defectus notasse *** , quibus omnes libri huius, qua versionem latinam, editiones laborent, quibus si medelam adhibeat, haud exiguum pretium inde nouae huic editioni accessurum. Etenim quem admodum is, quem laudavi, auctor doctissimus, obseruat, quae A. M DC XCIV. pariter ac M DCCII. in Belgio prodierunt editiones, vti plane attemperatae sunt editioni, quae ex hac versione latina primum Londini, A. M DC LXXIV. lucem adspexit, ita prioribus quidem editionibus, ob insignes, quae deinde in Gallica lingua factae sunt accessiones, multum praestant, sed simul eosdem cum Londinensi necnon retinuerunt; cumque Gallicanae editiones aliquot capitibus auctiores, post latinam illam Londinensem, comparuerint, ne haec quidem, quod mirandum, inferuere. Videas itaque in gallicis editionibus, in libro primo, duo, in secundo autem, quatuor capita, quae in versione latina frustra quaeras. Accedunt vero & alii naevi ab eodem BernharDO indicati, qui facili ratione emendari poterant. Et sane emendatos deprehendi, postquam exemplum nouae huius editionis mihi oblatum est; & adiecta, quae supra designavi, capita ex versione iuuenis doctissimi, Iohannis Conradi Brauns, vt nihil desiderari queat, quam quod Augustini & Ciceronis quaedam loca, non ipsa auctorum verbis, quod fieri oportebat, sed

b 4

eadem,

*** *Nouvelles de la republique des lettres A. 1703. mens. Novembr. artic. II. p. 519. seqq.*

PRAEFATIO AD LECTOR.

eadem, ut in Londinensi editione, rationes verbis au-
 ctoris, qui hanc versionem adornavit, exhibeantur. Id
 praeter meam quidem factum expectationem, quae
 ipse, ob alios, quibus obrutus sum labores, huius edi-
 tionis curam in me suscipere non potui, nihil tamen
 eorum, quae emendanda iudicavi, praetermissum iri
 putavi. Nec tamen eiusmodi hoc est, ut ideo non
 haec editio ceteris latinis multum praestet, praeser-
 tim, eum facili negotio ipsos fontes consulere, quo-
 rum hoc interest, queant. De auctore quidquam
 monere necesse non est. Constat satis inter omnes,
 ex Lactantio eum fuisse discipulis, Romanas cetera ec-
 clesiae sacris imbutum; voluisse quoque eum suae,
 quam secutus est, religionis vestigia hoc ipso in libro,
 extare. Haec vero eiusmodi sunt, ut facili negotio,
 a quovis non proflus doctrinae sacrae imperito, ani-
 madvertantur, unde aut refellere ea, aut atro notare,
 lapillo, superuacaneum duxit. Vix enim puto ad le-
 gendum huncce librum quisquam accedet, qui non
 eousque religionis, quam profitetur, doctrinam te-
 neat, ut facile, in quibus a nostrae ecclesiae scitis au-
 ctor, abit, perspiciat, & causam erroris intelligat, parti-
 ter ac rationes quibus impugnari ille atque convelli
 soleat. Et haec quidem monuisse, non forte abs re
 fuerit. Quod superest, ut omnes fructum pulcher-
 rimum ad sapientiae incrementum, ex hocce libro
 percipiant, id vero est, quod in votis quam maxime
 habeo. Vale, humanissimo Lector, & illorum conati-
 bus, qui rem litterariam iuuare & promovere cupi-
 unt, faus. Halae, Kalendis Martii, A. M DCC IV.

IN-

INTERPRES LECTORI.

Annus est, & is, qui excurrit, ex quo meas ad manus in ultima ferme Anglia degentis pervenit hæc Logica. Dicit vix potest, quantum vel cursim primum perlecta placuerit mihi; nec mirum, quippe conscripta visa est, ex illius Philosophiæ placitis, quam ego utcunque meo more excolueram.

Hinc ut fieri assolet, ubi quid arridet, cum prima subitariaque lectione animo meo non fecissem satis, ad secundam volavi, inque illa tutus & meditabundus aliquandiu hæseram, cum legendo meditandoque fessus, forte aliud agens, calamum in manus sumpsi, &, ut mentem rerum ingestarum numero & mole gravem, enato ipsis ex studiis oblectamento recrearum ludibundus linearum versionem tentavi: En levem inconsultamque operis mei originem!

Cæterum, paginae unius alteriusve translatione, Minerva non profum, ut mihi videbatur, invita, defunctus consilium cœpi operis totius aggrediendi, experiundique (post viginti plus minus annorum à Musis Galliis-

b 5

que

INTERPRES

que absentiam) quid ego Anglus in Gallicis Latine vertendis possem; atque una ignorandi, hoc est, per literas Amicosve non inquirendi, quousque ultimam Operi manum imposuissem, an alterius cujuspiam studio hæc nostra Logica Latinitate donata, aliis quam popularibus Gallis sui copiam fecisset.

Neque male mihi cessurum hunc, cum hac ignoratione, laborem sum arbitratus: quamdiu enim in illis versarer, habiturus eram, quo non inutiliter oblectarem ocium meum, atque etiam id studium atque eam diligentiam intelligendis addiscendisque, quæ ad Latina traducebantur, mihi ducebam adhibenda, quæ par est adhiberi, ubi quidpiam Publico destinatur, & quæ proinde non poterant non altissime memoriæ infigere doctrinam à Cl. Authore traditam, quam ego ad Rationem, hoc est, vitam optime regendam rebar utilissimam.

Jam vero integra versione perfunctus cœpi tandem quærere an uspiam alias extaret hæc Logica; cumque innotuisset quærenti vel solis hucusque Gallis prostritisse, vel saltem primam tantum editionem in Latinam linguam translata, (quod etiam ita mihi subindicabatur, ut de facti veritate dubitandi

locus

LECTORI

locus relinquere) hanc meam duxi edendam versionem, qua Lector tertiam illam Editionem Gallicam, ab Authore recognitam, & tertiam, ut ille in Monito affirmat, parte auctam, habiturus est.

Ad hoc ego propellebar non lucelli, non gloriae spe, sed unica singularique operis utilitate, Absentium Amicorum literis, Praesentium calculis summopere mihi commendata; propellebar ea, quam apud Gentiles Gallos iteratis editionibus sibi comparaverat, æstimatione, atque etiam honorificentissima mentione, quam apud Authores acerrimos inveniri non infrequentem, adeo ut ab illorum nonnullis *Mirabilis Logica sive Ars Cogitandi* audiat.

Propellebar denique insigni librorum numero, (qui vel mihi hic terrarum constituto, ubi tenuis vel nullum literarum literatorumque commercium est, innotuere) ex hujus Logicos regulis conscriptorum, tum ab aliis, tum ab ipsa præcipue Cl. Authore, qui illis non minus quam rebus præclare gestis etiamnum inclaruit, ac indices inelarescit magis; si vera non incuriose quærenti nunciata sunt; ut noris, Lector, Logicum nostrum Pædagogico Scholarum pulvere non sordescere.

Dictis

INTERPRES

Dicitis superest, ut paucula adiciam de eo, quod in hac Logica est operis mei. Animi, ut superius innui, causa hanc ego telam orsus sum; succisas tantum horas illi impendi, (neque enim me Bibliothecæ aut Musæi inquietum fecit aut vitæ ratio aut fors asperior) hinc totum biennium hæsit in textrino. Fateor me non indiligenter aut perfunctorie in hoc opere versatum, ac proinde incitiæ meæ, non oscitantæ adscribendos, quos hic Lector errores offendet; ut autem hi essent quam paucissimi, Amicorum, ut potui, Latine Gallicæque doctorum operas adhibui, qui exemplaria contenderent, emendarentque, quicquid vel à Gallicis seors dictum esset, vel posset assuetas puriori latinitati aures offendere. Piaculum duxi vel hilum ab Authoris sensu discedere. Si verbum verbo, vel comma commate alicubi non reddidero, me illa arbitror usum licentia, quæ interpretibus danda est; qui imitatorum instar *seruina pecora non sunt*. Verborum centones, non minus quam sparsim affutas, ut Horarius loquitur, purpureos pannos vitavi. Ubique studui, ut sine Barbarie fordibus oratio esset, (quantum patitur Logices refractaria indoles) latina, perspicua, & subjecta materiæ ac-
com-

commodata. Quædam sunt cap. 8. & 9. partis secundæ Gallicæ linguæ Idiomatismos tantum spectantia: Hæc etiam inserui: tum quia pauca, tum ne viderer aliquid juris mihi vindicare ad authoris scripturam mutandam. Denique coactus sum quosdam *D. Augustini* locos, unumque *Ciceronis* meis verbis dare; cum illorum opera ad manum non essent, & ruri degerem, ubi illa haberi non potuere. Præterea notata capita non erant unde conquiri ex aliorum Bibliothecis per amicos possent.

Quod si quicquid protuli, ad meam excusationem non faciat, sintque adhuc, qui credant, cum libro optimo, mala versione male actum, accedo doleoque. Non tamen spes me destituit aliquem, illa, quæ versus facit, indignatione permotum, versionem aliam, meliorem; operi parem olim adornaturum. (Neque enim intermori, aut non digne ad Posteris transmitti potest tantæ utilitatis Libellus,) Quod si me vivo eveniat, quos hiç recte incorrupteque judicare cupientibus consecro labores, alacri spondeo lubentique animo me daturum commendaturis ignibus.

Sed

INTERPRES LECTORI.

Sed diu te in limine moror, Lector. Ad Opus ipsum jam te voco; cum primum monuero, ut quæ pure Logicalia sunt, iis scilicet similia, quæ in scholis passim traduntur, mecum, si velis contempnas, (licet & hæc suam hic gratiam, decusque habeant, à singulari, qua docentur, methodo.) Cætera vero author sum, non ut legendo percurras, sed ut meditando digeras digestaque dispergas ad omnia judicia, ad omnes vitæ actiones, si tanti ducas *sapere.*

MONI-



MONITUM AUTHORIS.

O Rigo hujus operis prorsus fortuita est, debeturque potius cuidam animi oblectamento, quam seriae deliberationi. Vir quidam illustri Adolescenti nobili, quo cum sermones conferebat, & in quo elucebat ingenium admodum perspicax & solidum, narrabat, se eandem adolescentem, in virum quendam incidisse, à quo maximam Logicae partem intra quindecim dierum spatium didicerat. Alius qui aderat, quique non magni Scientiam illam faciebat, hinc sumpta occasione, subridens spondit, se intra quatuor, aut quinque dies, Nobilem Adolescentem educturum, modo laboris tedium non detrectaret, quicquid esset in Logica utile. Placuit pollicitationis hujus, casu emissa, cum materiam alterius aliquandiu sermonibus subministrasset, periculum facere: Et cum vulgares Logica non satis commode aut compendiose scripta judicaretur, è revisum est, Epitomen conscribere in Adolescentis hujus solius usum.

En unicum operis scopum, cum primo conceptum est, quivimo illi unicus tantum dies tunc perficiendo est assignatus. Sed cum ad laborem aliquantulum est, tot nova in mentem inter scribendum venire, ut etiam illa, necesse fuerit in chartam deponere, ne memoriam gravarent: hinc non unus sed quatuor aut quinque dies absumpti, quo uno tempore Logica hujus

MONITUM AUCTORIS.

*sub summa conscripta, cui postea plura alia sunt ad-
jecta.*

*Quamvis autem, praeter primum Descriptionis con-
siliium, hic multa tractentur; res ipsa tamen successu
non caruit: Egregius etenim Juvenis, in quatuor ta-
bulas, totam hanc Logicam, sua ipsius opera, coniecit,
singulasque, diebus singulis: etiam nullo docente, di-
dicit. Verum quidem est, non expectandam esse, ut
quodvis alius tantâ facilitate hac addiscat; quippe
pollebat ille ingenio acris, & mirum in modum prompto
ad quidvis intellectu præstandum.*

*Habet Lector descriptionis occasionem. Jam vera
quodcumque demum futurum est Operi fatum, jure
tamen reprehendi non debet, quod prae beneficio pro-
deat in publicum, cum non tam emittatur, quam ut
quodam extorqueatur e manibus. Plures plura sibi
exscribi exemplaria curaverunt, in quae, ut fieri so-
let, varia irrepsertant menda; significatam præter-
ea est, Editionem meditari Typographos: hinc, ne
illi vitiosa & mutila Exemplaria sequerentur, visum
est opus emendatum & integrum exhibere; hinc ut-
iam necessitate quadam adacti sumus, ad varia adji-
cienda, adeo ut jam tertia parte auctum compareat;
etenim ultra limites, quos primo specimini fixera-
mus, nobis progrediendum. En sequentium Dissertationum materiam! Quae operis scopum explicant,
rationesque deducunt, cur res tam varia, quas hic
videte est, tractentur.*

DIS-

*) : (d !) : (*)

DISSERTATIO

Prima Procœmialis.

*In quâ novæ hujus Logices conscribende
consilium explicatur.*

Nihil optabilius est Bonâ Mente, Rationisque ad Verum à Falso dignoscendum Æquabilitate. Cæteræ Animi Dotes limites habent, spæiisque concluduntur, Methodus autem Rationis recte utendæ, in omnibus vitæ partibus, in omnibus vitæ officiis, incircumscripto usui est. Nec sane in Scientiis solis errorem à veritate secernere difficile est, sed in omnibus rebus, quas agunt homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem plane arduum. Nusquam non occurrunt viarum Bivivia, hæc ad Veritatem, illa ad Falsitatem ducentia; Rationis autem est eligere, quibus erit insistendum; Qui bene eligunt, rationem bene formatam habent, secus, qui malè; atque hinc petitur primum maximumque discrimen inter animi Facultates.

Cum hoc ita sit, in id præcipue nobis est incumbendum, ut iudicium nostrum ritè, & ad illam, quæ accuratissima est, amussim componamus; huic uni maxima Studiorum pars addicendâ. Nos ratione, tanquam instrumento, utimur, ad Scientiâs acquirendas; cum è contra Scientiis uti deberemus, tanquam instrumentis ad rationem bene formandam. Hæc etenim Animi in iudicando Æquabilitas infinitis gradibus superat omnes speculationes, etiam illas, ad quas perveniri potest, ope Scientiarum maxime verarum & solidarum. Quod cum ita sit, sapiens non alio sine illis curam studiumque impendet, quam prout huic comparandæ inserviunt; in illis itaque animi vires identidem exercere, non autem defigere debet.

Perdimus, quam alio animo Scientiis Speculativis operamur; Quid enim, si huc non collimer, est Studium Geometriæ, Astronomiæ aut Physiçæ, nisi vanâ animi Occupatio? quæ nec multum earundem rerum Ignorationi

DISSERTATIO

preferenda est: cum hæc saltem & Laboris minus habeat, nec locum det infamæ illi Vanitati, quæ plerumque nascitur è rerum steriliùm & infœcundarum cognitione.

Nec sane quædam tantum Scientiarum partes, & quasi recessus, sed totæ, quantæ sunt, inutiles censendæ, si in seipsis, & propter seipsas æstimentur. Non in hoc homines nascimur, ut in lineis mensurandis, Angulorum Proportionibus examinandis, & diversis materiæ moribus considerandis, toti versemur. Major animus est, Vita brevior, tempus pretiosius, quam quæ tantillis impendantur. Cum tamen nobis quam maxime ad laborandum sit, ut iustissimus; ut æqui veracesque simus, tum in Sermonibus, tum in omni Vitæ actione. Et hoc illud est, ad quod præcipue nos ipsos comparare debemus,

Neesse autem est, ut eo majori curâ, & diligentia huius Studio incumbamus, quo pauciores inveniuntur hac rationis Equabilitate præditi. Nusquam non occurrunt Ingenia erroribus obnoxia, quæ, in Vero dignoscendo, prorsus cæcuriunt; quæ omnia, inverso ordine, pensitant; quæ tum sibi, tum aliis amant malis ratiociniis illudere; quæ manus omni rationis Umbræ dant; quæ in extremis semper, in medio nunquam versantur; quæ vel agnitæ Veritati infidum assensum præstant, (illam casu fortiuntur, non præmissis examine adsciscunt) vel eâ obstinantiâ fidem sensuum præiudiciis oppignorant, ut omni rationi, quæ ab illis dimoveantur, aures occludant; quæ de rebus, quas ignorant, quas non intelligunt, nec quæ forsasse à quovis possunt intelligi, audacter pronunciant; quæ nullum discrimen inter discursum, & discursum ponunt; vel, quæ de rerum veritate, ex loquentium voce dijudicant; horum iudicio ii, qui liberâ, sed sedata voce loquuntur, veritatè litant, secus verò, qui in dicendo incalescunt, vel, quibus ad laborandum est, ut mentem expriment, nec aliam, ab hæc, norunt iudicii ferendi Methodum.

Quapropter nullæ producuntur opiniones adeò absurde, adeò enormes, quæ approbatoribus careant. Quicumque velit hominibus imponere, is homines, dubio procul, inveniet, quibus decipi voluptas erit; & nuga omnium

cura

P R I M A.

nugacissimæ quotidiè ingenia offèndunt, iis credendis æstimandisque apta. Postquam autem constitit, Astrologiæ judicariæ deliramentis tot capi, virosque cæteroque graves hanc materiam serio tractare, nihil hac in parte mirum videri debet. Est in cœlo sidus, cui nonnullis placuit, *Libræ* nomen indere; cum tamen non magis *Libram* referat, quam *Molam Alatam*: *Libra* *Justitiæ* *Symbolum* est, ergo quibus hoc sidus nascentibus præfuit, in viros evadent justos & æquos. Tria alia in *Zodiaco* signa existunt; horum uni *Aries*, alteri *Taurus*, tertio *Capricornus* nomen est; Cum tamen *Elephantis*, *Crocodili*, & *Rhinocerotis* nomina illis quis potuisset imponere. Utique *Aries*, *Taurus*, *Capricornus* animalia ruminantia sunt, ergò periculum est, ne quis vomitu reddat, quæ medicamenta sumserit, dum *Luna* hisce constellationibus subjacet. Utut ridicula & futilia hæc ratiocinia sunt, aliqui inveniuntur, qui ea pro sinceris mercibus vendunt, alii, qui emunt.

Sed hic malus rationis usus non tantum causa est errorum, quos Scientiis immiscemus, sed ut plurimum aliorum, qui in civili vitâ committuntur. Hinc proveniunt injustæ, & malè motæ lites; hinc præcocia consilia; hinc temerè suscepta negotia, quinimò rarò peccatur, nisi cum perperam & inconsultè judicatur. Aded ut omnium maxime intersit nosmetipsos hac in parte ritè instituerere & conformare.

Sed quo hoc optabilius, eo factu difficilius est, cum ab illo pendeat Ingenii dimensio, quod cuique nascenti distributum est. Sensus communis res est non admodum communis. Ingenia crassa & stupida infinito numero reperiuntur; hæc frustra veritates docendo excolueris, intra earum rerum limites cohibenda sunt, quæ ipsorum captum non excedunt, interdicensque, ne de iis pronuncient, quæ nequeunt intelligere. Fatendum tamen est, maximam falsorum judiciorum partem hinc ortum suum non ducere, sed deberi cuidam mentis præcipitationi, & attentionis defectui, quæ in causa sunt, ut de iis, quæ confuse tantum, & obscure cognoscimus, temerè, & præproperè judicemus. Topidus etiam ille amor, quo veritatem prosequi-

DISSERTATIO

quimur, nos efficit, in vero à falso judicando, plerumque minùs sollicitos. Apertis ulnis in sinum admittimus promiscuam ratiociniorum & axiomatum farraginem; hæc malimus pro veris supponere, quam ad examen vocare; si non capimus ipsi, credere volumus, ab aliis capi: & sic memoriam infinità rerum falsarum, obscurarum & non intellectarum suppellectili oneramus, è quibus tanquam indubitatis principiis, conclusiones postea deducimus, nequaquam ad ea attendentes, quæ vel diximus, vel cogitamus.

Vanitas præterea & arrogantia vires addunt huic malo; pudet nos de quovis dubitare, quidvis ignorare; malimus inconsultè garrere, & casu pronunciare, quam nosmetipsos agnoscere non satis instructos ad sententiã ferendam: toti scatemus ignorantis & Erroribus, cum tamen nihil difficilius sit, quam hanc tam æquam, tam debitam nascituræ conditioni confessionem extorquere, *Nescio, Fallor.*

E contra, alii inveniuntur indolis profusè oppositæ his lucis affulsit satis, quã dignoscant plurima obscura esse, ac incerta; cumque in alterum Vanitatis extremum abrepti, testatum Orbi velint, se neutiquam inconsulta plebis credulitati obnoxios, gloriæ ducunt asserere, nihil certi omnino esse. Hoc pacto amoluntur laborem illum, qui in rebus examinandis collocari debet; ac eidem pessimo principio innixi, veritates manifestissimas, atque ipsam adeo Religionem inter dubia & incerta habent. Hinc, (alterum illud ingenii humani extra rationis orbitam evagantis vitium) natus est Pyrrhonismus, qui cum videatur illorum temeritati contrarius, qui omnia credunt, de omnibus pronunciant; ab eadem tamen radice originem ducit, *Attentionis sc. defectu.* Illi enim eam operam, quæ erroribus cognoscendis necessaria est, nequaquam impendunt; hi nolunt in veritatum contemplatione versari, eã curã ac diligentia, quæ illis potis est evidentiam conciliare: Quævis sublustri & maligna lux ad veritatem in rebus falsissimis videndam illis sufficit, his ad falsitatem in rebus verissimis detegendam; cum tamen in utrisque effectuum tam disparium causa sit unus idemque Attentionis defectus.

Vera Ratio unicuique, quod proprium est, tribuit: hæc
duce,

P R I M A.

duce, de dubiis dubitamus, falsa rejicimus, & seriò vera agnoscimus, missas facientes vanas Pyrrhonicorum argutias, quæ neque apud eos, qui illas vendunt, res certas, suâ possunt certitudine exuere. An sit *Terra, Sol, Luna, an totum majus sit sua parte*, nemo unquam seriò dubitavit; verbis quidem poterit quis affirmare, se dubitare, quia mentiri potest, ut autem animitus hoc dicat, prorsus impossibile est. Adeo, ut Pyrrhonismus mentientium secta censenda sit, non hominum ea, quæ persuasa habent, profitentium. Hinc, cum sensa animi malè cum verbis consentiant, passim pugnantia efferunt, ut in Montano videre est, qui vitam & vires, ultimo seculo, huic sectæ reddere conatus est. Is enim, postquam Pyrrhonicos inter, & Academicos id differiminis agnovisset, quod hi quædam aliis verisimiliora dicerent, negarent illi, pro Pyrrhonicis sententiam dicit, his verbis, *Pyrrhonicorum opinio, inquit, est audacior atque eadem verisimilior est.* Sunt itaque alia aliis verisimiliora. Neque sanè hâc locutione argutias sectatus videtur, sed verba à natura ipsa (quam opinionum falsitas extinguere non potest) profecta, illi nec cogitanti excidère.

Periculosius in rebus abstrusioribus grassatur hoc malum: qui enim scepticè amant de omnibus dubitare, vel animum omninò avocant ab illarum rerum consideratione, quæ illis lucem possunt affundere; vel admodum perfunctoriè in earum contemplatione versantur, atque ita in Spontaneam, de Rebus ad Religionem pertinentibus, dubitationem dilabuntur; hæc autem incertitudinis tenebræ, in quas se conjiciunt, illis plurimùm obdlandiuntur, ac commodæ reputantur, quæ & oblatrantem conscientiam comescant, & licentiam indulgeant libidini & vitiis inserviendi.

Hæc itaque mentis humanæ aberrationes, quæ sibi metipsis adeo oppositæ videntur, (altera enim inconsulte assensum nostrum obscuris & incertis prostituit, quem altera claris, & evidentibus denegat) ac eâdem causâ proficiuntur, illo sc. attentionis defectu, quæ veritati investigandæ necessaria est. Quod cum ita sit, palam est, uno eodemque modo medendum esse utrisque, medebimur au-

DISSERTATIO

rem, si accuratâ trutinazione, & summâ attentione, tum iudicia, tum cogitationes pensitemus. Unica haec methodus est, qua nos à lapsu tutos praestemus. Vana quippe est Academicorum subtilitas, quâ conantur probare, non magis veritatem, quam fugitivum servum posse cognosci, si hic stigmatè, illa criteriis careat. Prout enim ad lucem à tenebris distinguendam, ipsâ tantum luce, quæ sese oculis ingerit, opus est; ita etiam ad Veritatem dignoscendam, sufficit claritas illa, quæ Veritatem ipsam circumambit, quæque nos nolentes & renitentes rapit in sui agnitionem. Adeò, ut haec Scepticorum argumenta non magis impedire possint, quo minus Veritati manus demus, cum illam atrentè, & seriò contemplamur, quam eadem poterint efficere, ne Solis radios videamus, cum illi in fanos apertos oculos incurrunt.

Sed quia animus, non adhibitâ debitæ attentionis cautellâ, à quovis falso lumine in errores deducitur, suntque plurima, quæ non nisi post longum, & laboriosum examen suæ nobis veritatis copiam faciunt, utile sane dubio est, in promptu quasdam regulas habere, quæ gressus nostros in veritatis indagazione regant, quo facilius progrediamur & tutius. Nec sanè inter res impossibiles censendæ sunt hæc Regulae. Cum enim homines nunc ritè, nunc perperam iudicent; interdum probe ratiocinentur, illegitimas interdum nectant consequentias; insuper cum errores post lapsum possint recognoscere, possunt, etiam cogitationum seriem relegendò, illam methodum invenire, quâ in legitimis ratiociniis usi sunt, non minùs quam errorum. ubi lapsi sunt, causas detegere: atque ita ex hisce animadversionibus quosdam sibi Canones, sive Regulas formare, quæ usui esse possunt, ne deinceps fallantur.

Et hoc ipsum est, quod se facturos Philosophi spondent, ac de quo adeò magnifica pollicentur. Si lubeat iis credere, in illâ parte, quam regendæ Rationi destinant, quamque Logicam vocant, eam nobis affundunt lucem, quæ omnes à mente tenebras dispellat, quæ omnes apprehensionum errores tollat, quæ regulas commonstret adeò certas, ut illarum ductu infallibiliter veritatem simus assequuturi, adeò neces-

P R I M A

necessarias, ut sine illis, nobis illuc pervenire sit impossibile. En quibus hî Philosophi Logicam suam exornant Encomiis! ac si, consultâ Experienciâ, scire velimus, quos hî Philosophi, hujus beneficio scientiæ, vel in ipsâ Logica, vel in aliis Philosophiæ partibus progressus fecerint, jure metuendum erit, ut Magnifici Promissores fidem liberarint.

Cum, tamen hinc iniquum sit, illud, quod in Logicâ bonum est, rejicere, quia in malos non nunquam usus cedit, illinc à vero abhorreat, magna ingenia tantum operis, in investigandis ratiocinationum regulis, posuisse, & nihil solidi ac utilis adinvenisse: ac denique, quia consuetudo necessitatem quandam invexerit, crassa saltem Minervâ, ea sciendi, quæ de Logica traduntur, credidimus aliquantulum utilitati nos publicæ litaturos, si illa in unum collegerimus, quæ ad judicia nostra formanda aptissima videbuntur: atq; hic proprius hujus operis scopus est, quamvis illi novæ considerationes quamplurimæ, quæ in Mentem inter scribendum venerunt, additæ sint, quæ & mole maximam, & forsân utilitate præcipuam operis partem faciunt.

Philosophorum enim vulgus, in tradendis consequentiæ regulis versatum ut plurimum videtur; & quamvis dici non potest, quod suâ careant utilitate hæ regulæ, cum utiles esse possint argumentorum quorundam implicatorum vitiis detegendis, tum cogitationibus eâ serie ac ordine disponendis, quæ veritates evidentius & victoriosius probent; attamen arctos limites habet hæc utilitas, rarissime enim in consequentiis deducendis erramus, in judiciis vero ferendis sæpissime, è quibus postea malæ consequutiones deducuntur. Parùm vero solliciti huc usque Logici fuerunt de hoc vitio tollendo, cum tamen novæ, quæ in hoc libro passim occurrunt considerationes, illi amolendo præcipuè destinentur.

Exigit tamen à nobis Justitia, ut Lectorem certiorem faciamus, considerationes, quas hic novas dicimus, quia in vulgaribus Logicorum Scriptis non reperiuntur, illius omnes non esse, qui in hoc opere conscribendo laboravit, sed alias mutuatas esse è libris cujusdam Philosophi, cujus magnum hoc seculo nomen est, ac in quo tantus elucet inge-

D I S S E R T A T I O

nii nitor charitasque, quanta in reliquis deprehenditur confusio atque obscuritas : alias vero desumptas ex Opusculo nondum edito Cl. Paschalii, cui nomen L'Esprit de Geometrie; *Anima Geometriae* : atque hæ præcipuè parte 1. cap. 9. inveniuntur, ubi de differentia Definitionum Nominis & Rei differitur, atque parte 4. ubi quinque Regulæ traduntur, quamvis hic fufius explicentur, quam in illa Scriptione Originali.

En vero, duæ de iis observanda jam occurrunt, quæ de Vulgaribus Logicorum libris in hunc nostrum translatæ sunt.

Primò propositum est ea omnia hic tradere, quæ reverè utilia in aliis comperta sunt; qualia habentur regulæ Figurarum, Nominum ac Idearum. Divisiones, & quædam de Propositionibus Animadversiones. Alia quidem parum utilia judicavimus, qualia sunt, quæ de Categoriis, Locisque Topicis traduntur : hæc tamen ideo non omisimus, quia pauca sunt & facilia, communiterque addiscuntur; Sed unà indicavimus, quo in pretio haberi debeant, ne scilicet utiliora, quam sunt, credantur.

Anxius dubitatum est, an Loci quidam salebrosi, parumque utiles tractarentur, quales sunt illi, qui Propositionum Conversiones tradunt, aliique, qui Figurarum Regulæ demonstrant. Tandem tamen & hos consultò adjecimus, cum difficultas ipsa suam secum ferat utilitatem. Jure quidem dici potest, cum hæc ad Veritatem aliquam eruendam non collimet, *Solutum esse difficiles habere nugæ* : attamen declinanda non est, cum ad verum nos deducit : Arduæ enim veritates non sine magno nos commodo exercent.

Quemadmodum ventriculum aliqui ita constitutum habent, ut non nisi teneros, delicatosque possint cibos concoquere; ita alii, iis præditi ingeniis sunt; quæ nullas capiunt Veritates nisi faciles, & Eloquentiæ lenociniis commendatas. Utriusque culpæ danda est hæc teneritudo, vel potius debilitas. Assuefaciendum ingenium est, ad Veritatem tum maximè eruendam cum latet, difficultatibusque obsepitur; illam, quacunque demum facie sese videntem exhibet, recipere debemus & colere. Si hanc animi, à rebus

P R I M A

rebus Scholasticis & subtilibus Aversationem (in quam omnes proclives sumus) non projiciamus, sensim ingenium coarctamus, ac iis intelligendis ineptum reddimus, quæ non nisi post catenam plurimum propositionum seriem cognoscuntur. Si vero Veritas aliqua non nisi è tribus, quatuorve principiis, quæ uno intuitu consideranda sunt, emicet, continuo mentis oculis tenebræ offunduntur, tædiumque nos capit illius perpendendæ; atque hoc pacto rerum multarum perquam utilium nos scientiâ privamus, quod sane vel maximè vituperandum est.

Ampliat quodammodo, capaciorque assuetudine mens fit, idque præcipuè Mathematicarum, aliarumque rerum difficilium, (quales illæ, de quibus modo loquuti sumus) contemplatione. Illæ extensionem quandam ac amplitudinem Menti impertiunt, illæ faciunt, ut cognoscendis sese applicet attentius, & cognitis adhærescat firmius.

En quibus adducti rationibus, arduas hæc materias tractavimus, idque non minus accuratè, quam in aliorum Logicis fieri solet! Poterunt, quibus hac de re factum non est satis, iis omissis ad alia transire. In hunc finem notas illarum indices capitibus, ubi habentur, præfiximus, adeo, ut hic Lector queri non possit, si enim omnino, sponte est illas lecturus.

Praeterea, insuper habendam duximus illorum nauseam, qui auditis illis terminis, quos ars efformavit, ad argumentationum modos altius Memoriae infigendos, non aliter inhorrescunt, quam ad Magorum incantationes; quique de *Baroco* & *Baralipson*, satis frigidis jocis spargunt, tanquam horum usus, apud illos tantum Sciolos vigeret, quos Galli *Pedanes* dicunt. Nos tamen plus offendimus in inficetis illis jocis, quam in technicis istis terminis, quos jure carpamus. Vera enim ratio, ac sana mens nequaquam sinunt, ut id pro ridiculo habeamus, quod ridiculum non est: Ridiculi autem in his terminis nihil est, modo nulla in illis arcana latere fateamur, & cum ad memoriam tantum sublevandam sunt excogitati, ab illis in communi sermone absteineamus: risu enim dignus esset, qui argumen-

DISSERTATIO

taturus, argumentaturum se in *Bocardo v. g. vel Felapton*, praemoneret.

Variam hanc sciolorum Gloriationem (Gallos *Pedanterie* dictam) perperam aliquando aliis objicimus, imo objicientes in eam impingimus. Vitium enim illud Animi est, non Professionis; sunt, qui illo laborant in omni vitæ genere, omni statu, omni conditione. Res humiles & nihili magni facere, peritiam, vanitatis ergo ostentare, Latinis Græcas sententias sine delectu accumulare; de ordine mensium Atticorum, de vestibus Macedonum, ac similibus, nugis disputando incalescere, Scriptores, quos redarguimus, injuriis afficere; eos, qui nobiscum de intelligendo Suetonio, de nominis alicujus Etymologiâ non sentiunt, tanquam de re Religionis aut publicâ ageretur, crudeliter lacerare; Populum concitare adversus eum, qui minus honorificè de Cicerone sentiret, tanquam publicæ pacis violatorem, quod adversus Erasmmum facere conatus est Julius Scaliger; cuiuspiam ex antiquis Philosophis famam ac æstimationem non aliter tueri, quam si eum sanguine quam proximè attingeres, ipsissimum est, quod prædicto illo Gallico nomine malè audit. Non tamen in eos cadit hoc vitium, qui in terminis quibusdam technicis, satis ingeniose ad memoriæ subsidium inventis, vel discendis, vel explicandis occupantur, modò id debitâ & superio memoratâ cautione fiat.

Nihil jam superest, nisi ut rationem reddamus, cur plurimas quæstiones, quæ in vulgaribus Logicis reperiuntur, hic omiserimus, quales sunt, quæ in Prolegomenis traduntur, quæque de *universali à parte rei, de Relationibus* aliisque ejusdem farinae tractant. Responsi vicem habere posset, illas potius ad Metaphysicam pertinere, quam Logicam. Sed hoc præcipuè in causâ non fuit: modo enim quidpiam n- sui esset erudiendo intellectui, parum curavimus, ad quam demum scientiam spectaret. Liberum unicuique est, non minus cogitationes suas, quam formas literarum Typographicas eo ordine ac serie disponere, quæ maxime sibi conducibilis videbitur, licet tamen ad illam teneatur, quæ rebus ipsis naturalis est, omni illo, quod nobis utile est, uti possumus, eique locum concedere, tanquam *Domestico & fami-*

P R I M A.

familiari. Quapropter plurima huc translata è Physicâ atq; Ethicâ, immo è Metaphysicâ omnia fermè, quæ scitu sunt necessaria; quamvis nihil idcirco ab aliis mutuo dici possumus accepisse: quidquid Logicæ tradendæ inservit ad Logicam pertinet. Cui profectò risum & cachinnos non excitent cum Ramistis Ramus, (licet aliàs viri docti censendi sunt) dum laborat ac sudat in suis unicuique Scientiæ limitibus assignandis, cavetque non minus sollicitè, ne aliæ aliarum jura ac ditiones invadant, quam si de regnorum limitibus, curiarum jurisdictionibus ageretur.

Non tamen ob hanc causam tantùm, quod difficiles parumque utiles sunt, has Scholæ quæstiones missas fecimus, quasdam enim tales deduximus. Insuper enim credidimus, neminem in malam partem accepturum, nostrum de illis silentium, cum in nullo passim pretio habeantur.

Magnum sane discrimen statuendum est inter inutiles, quibus Philosophorum Libri scatent, quæstiones; quædam ipsis authoribus contemptui sunt, quædam sibi nomen ac famam acquisivere, crebroque tractantur, à viris caeteroqui doctis, & magnæ æstimationis.

Opiniones celebres passimque agitatae, quamvis alioquin falsæ sint & erroneae, æquum quodammodo est, ut addiscamus: Hanc enim Civilitatem vel potius Justitiam, non erroribus, (cultum enim illi merentur nullum) sed hominibus iis imbutis debemus. Iniquum enim est, quæ alii magni pendunt, non præmissis examine, rejicere aut condemnare; quinimò nonnisi ipso examinis labore contemnendarum futilium quæstionum jus nobis comparamus.

Majori libertate de inutilibus primi generis quæstionibus actum est, quarum ex numero illae sunt, quas nostrâ è Logicâ abesse jussimus. Commodum enim accidit, quod non tantùm extra, (ubi nequidem innotuère) sed etiam intra Scholarum parietes, exiguo, ab ipsis etiam Doctoribus in pretio habeantur. De *universali à parte rei, Entibus rationis secundisve intentionibus*, nemo (superis grates) seriò jam sollicitus est. Nec proinde timendum, ne quis factam sibi injuriam queratur, quod manum ab illis abstinauerimus.

DISSERTATIO

mus. Quinimo tam malè illis cum Gallico sermone convenit, ut tractatæ in contemptum potius Scholasticam Philosophiam sint adducturæ: quam novâ honoris accellione accumulaturæ.

Denique abs re non erit, Lectorem monere, è Regulis Methodi omnibus numeris absolutæ, nonnunquam esse discessum. Quædam enim in partem quartam rejicimus, quæ videri poterant ad secundam vel tertiam pertinere, sed & hoc consultò: visum enim est in rem fore, simul illa omnia ob oculos ponere, quæ necessaria essent ad summam perfectionem Scientiæ conciliandam, quod Methodi, (de qua in quarta parte) ipsissimum opus est. Eandem ob causam non nisi illic loci de Axiomatibus ac Demonstrationibus actum est.

En tandem utcunque quæ facta infectave in hac Logicâ esse voluimus. Inveniuntur fortasse pauci, qui fructum exinde aliquem vel capient, vel animadvertent se cepisse, quia pauci sunt, qui traditis præceptionibus, per expressas reflexiones, ubi res exigit, utuntur. Speramus tamen, eos, qui has non prorsus perfunctoriè legerint, ita illis leviter saltem imbuendos, ut in posterum evasuri sint, in ferendis judiciis, & accuratiores & solidiores; idque licet de hisce præceptis ne quidem cogitent. Sic quædam medicamenta sensim, vires instaurando, partesq; malè affectas corroborando, morbos pellunt. Quicquid demum sit, nemini diu oneri futurum est hoc opus; quippe qui vel modicè in studiis profecere, illud perlegere, & discere intra septem aut octo dierum spatium poterunt, & fieri omnino non potest, quin unusquisq; è tanto rerum diversarum acervo aliquid in suos usus seponat, quod lectionis tædium compenset.

Dissertatio Secunda.

*In qua iis Objectionibus occurritur, quæ contra
hanc Logicam factæ sunt.*

Quisquis aliquod opus in publicum statuit emittere, is sibi tot Judices constituat, oportet, quot est lectores habiturus: Neque hoc illi aut oneri esse, aut iniquum videri

S E C U N D A.

videri debet; quod enim publici juris factum est, desinit ad authorem pertinere, qui proinde nec debet anxiam illius curam gerere, nec illud alio, quam quo aliorum opera, oculo intueri.

Si quid tamen juris residuum auctori competit in emissum Opus, illo tantum uti potest, ad ea corrigenda, quae secus dicta reperientur, cui ritè faciendo maximè conducunt varia variorum judicia, sive illa æqua fuerint, sive iniqua: Æqua enim nunquam non profunt, iniqua autem nequeunt officere, quippè quæ jure possumus negligere.

Exigit tamen prudentia, ut iis sæpe judiciis aliquid deferamus, quae nobis visa fuerint iniquiora, si enim eorum, quæ redarguuntur, non ostendant falsitatem, ostendunt tamen ea redarguentium captui non esse proportionata. Præstat autem, ubi id sine magno incommodo fieri potest, tam æquabile præ se ferre temperamentum, ut dum Sapientibus placemus, insipientibus nequaquam displiceamus. Speranda etenim felicitas non est, nos nullos Lectores habituros præter doctos intelligentesque.

Ac proinde rem facerent Scriptores votis expetendam, si primam Operum Editionem, pro informi tantum ac rudī tabula haberent, postquam delitescentes virorum doctrina præstantium judicia ac censuras exciperent, ac postea, dissentientium opinionibus ad examen revocatis, ac serio perpensis, in scriptis recensendis, & ad quam possunt accuratissimam perfectionem deducendis operam denuò collocarent.

En quod in hac secundâ Logicæ hujus editione factum dedissemus, si plura ad nostram pervenissent notitiam, quæ passim adversus primam objecta sunt. Utcunque fecimus, quod fieri potuit: multa vel addita, vel expuncta, vel emendata sunt, ex eorum sententia, qui ea nobis, quæ improbarunt, amicè significavêre.

Et primo, quod ad stylum locutionemque spectat, duorum fermè judiciis steterimus, qui quasdam mendas, quæ incuriâ irreperant, dictionumque formulas, ad communem usum minùs accommodatas, notare dignati sunt; si ab illis aliquando diversum abivimus, id tunc factum, cum a-

lios

DISSERTATIO

hos consulentes, in diversa sentientes incidimus, quo casu quidni illud, quod nobis magis collibitum, eligeremus?

Rebus ipsis plura addita, quam vel mutata, vel expuncta; idque quia pauca illa fuere, quæ nobis oblata sunt, in verso stylo digna: hoc non obstante, quædam generaliora rescivimus adversus nostram Logicam objici, quibus tamen refellendis immorandum non erit, quia persuasum habemus, satisfactum iri hæc opponentibus, postquam perspexerint, quid nobis propositum fuerit in iis, quæ criminantur, deducendis: ac proinde abs re non erit, majoris notæ objectionibus occurrere.

Quibusdam ipsa inscriptio *Ars cogitandi* displicuit; huic substituendum censuere *Ars bene ratiocinandi*. Meminerint hi, Logicam omnibus mentis operationibus regulas præscribere, ac proinde non minus de simplicibus Ideis, quam de judiciis, & Ratiocinationibus agere. Nullum autem aliud verbum, omnes hæc Operationum differentias complectitur, cum tamen omnes hujus Distionis notioni subjectæ sint; quippe simplices Ideæ Cogitationes sunt, cogitationes sunt & Judicia & Discursus. Forsan non absone illam dixissem *Artem bene Cogitandi*: sed etiam adverbium illud redundaret, cum Artis vocabulo includatur: Ars enim ipsam methodum denotat, ut Aristoteles observavit; quapropter nudè dicimus *artem pingendi*, *artem numerandi*, quia, ut quis malè pingat aut numeret, arte opus non habet.

Plus nobis negotii facescit altera, è multiplici variarum rerum, aliis è scientiis in hanc Logicam translatarum farragine, petita Objectio: & cum integrum Operis conscribendi consilium evertere videatur, ac proinde illius explicandi occasionem obtrudat, est nobis majori studio examinanda ac diluenda. Quid tandem nobis hic negotii est, oclamant, tum versicoloribus illis Rhetorices, Ethices, Physices, Metaphysices, Geometriæ centonibus? Nos Logicam expectabamus; en ut ex improvise in altissimas scientias abripimur, cum tamen non constet, illasne calcemus, nec ne? Nunquam non supponi melius potuisset, nobis Logicam opus non esse, si illarum gnari essemus? Nunquid

S E C U N D A.

quid non præstitisset Logicam tradidisse nudam simplicemque, in quâ regulæ tritis obviisque exemplis docerentur, quam tot tamque disparatarum rerum congeriem coacervasse, è qua vix illa emicant, quæ spectant ad Logicam?

Sed quia ita rationes suas subdlexerunt, non videntur satis perspexisse, non posse infelicius cum Libro agi, quam si omnino non legatur, solis enim legentibus prodest: Ac proinde quicquid ad libri lectionem allicit, libro utilitatem conciliat. Certissimum autem est, si, ex Objicientium sententia, Logicam dedissemus jejunam, in qua tritissima *Animales & Equi* Exempla ad nauseam repeterentur, quamvis alias accuratè scripta fuisset ac Methodicè, aliarum tantum auxissemus Logicarum numerum, quæ passim habentur & negliguntur; cum tamen ipsissima hæc diversarum rerum varietas, & æstimatione aliquam apud curiosos huic nostræ conciliavit, & effecit, ut minori tædio, quam cætera, legeretur.

Non tamen eo tantum consilio tam varia admiscuimus, ut ipsâ varietate Lectorum animos alliceremus, majorique delectatione afficeremus, quam quâ solent capi, qui vulgares legunt: insuper credimus, nos eam sequutos Methodum, quâ non est altera, hujus artis tractandæ vel conaturalior, vel utilior, quâque obviam itum est grandi incommodo, quo fere omnino inutile redditur Logices studium.

Experientiâ constat, è millenis, qui Logicam docentur, post sextum à finitis studiis mensem, vix denos esse, qui Logices quicquam meminerint. Causa autem hujus vel oblivionis vel neglectus videtur esse, quod cum abstractissima fiat, & à communi usu alienissima, quæ in Logicâ traduntur, eadem non nisi per inficera Exempla, & de quibus in posterum nulla cogitandi intervenit occasio, docentur: hinc mens, quæ non nisi renitens & coacta in illis discendis versata est, iisdem postea infidè adhærescit, citòque enatas inde notiones abjicit, cum illæ denuò per præxia nunquam memoriæ commendentur.

Insuper, cum per hæc vulgaria Exempla palam fiat; Artem hæc non possit rebus majoris momenti accommodari,
solent

DISSERTATIO

Solent tyrones Logicam intra Logicam concludere, nec ad alia transferre: cum tamen illa instrumentum solum sit ad reliquas scientias acquirendas: adeo, ut qui nunquam legitimum illius usum perspectum habuerint, legitime illa uti non possint, quinimo proclives sunt ad illam, tanquam rem abjectam, & parum utilem, negligendam ac projiciendam.

Huic nos incommodo remedium allaturos speravimus, si tanto Logicam intervallo, quanto vulgò solet, ab aliis scientiis non sejungeremus, sed ope novorum exemplorum ita solidis cognitionibus applicarem, ut uno intuitu dici possemus exhibuisse & regulas & regularum usum; sic namque Logices ope de aliis scientiis judicabimus, quæ vicem referendo ipsam Logicam altius memoriæ infigent.

Tantum verò abest, ut hæc rerum varietas nos à præceptis dignoscendis, discendisve impediatur, ut nihil ipsa Veritate plus poterit conferre, ad ea seu intellectui, seu memoriæ commendanda: subtiliora etenim hæc sunt, si in seipsis spectentur, quam quæ possint vegetum vividumque, ut ita loquar, sui sensum animo imprimere, nisi rebus jucundioribus ac sensibilibioribus alligentur.

Ut autem varietatem hanc quam maximè utilem redderemus, aliundè sumpta Exempla, casu sortiti non sumus: sed iis è locis, ubi gravissimæ veritates tractantur, talia selegimus, quæ & regularum & principiorum instar esse poterunt: ad verum aliis in rebus inveniendum, quæ his fusius nequeunt deduci.

De Rhetorica, Ex. gr. animadversum est, parum ad oratorem formandum valere illa subsidia, quæ ab inventionem argumentorum, Phrasium, Ornamentorumve petuntur. Argumentorum ferax mens est, dicendi formulas usus suppeditat, figurarum autem ac troporum nunquam non adhibetur plus quam satis: adeo, ut Artis Oratoriæ opus primarium sit, quædam affectata & vitiosa dicendi ac scribendi genera vitare, præsertim stylum nimis artificiosum ac Rhetoricum, mendaciis & hyperbolicis figurisque vi introductis scatentem, quæ non aliud apud Rhetores majus vitium Nostræ huic Logicæ ad hæc vitia rum cognoscenda, tum fugienda, tot inserta reperientur, quot aliis in
libris,

S E C U N D A .

libris, qui Rhetoricam ex professo docent, frustra forte quaesieris. Primæ partis caput ultimum, dum quid stylus figuratus est, describit, eadem opera nos docet genuinum illius usum, certissimasque tradit regulas, quibus à spuriis legitimas figuras dignoscamus: illud, in quo generatim de Locis agitur, utile esse poterit ad vulgariū argumentorum, superfluum copiam amputandam. Articulū ille, in quo notantur falsæ & malè coherentēs ratiocinationes, in quas proclives sunt, qui ornatiùs atque uberius perorare ambiunt, dum pro turpi id omne habendum docet, quod falsum est, obiter gravissimam verè Rhetoricæ regulam proponit, & qua nihil magis, animū ad quoddam orationis genus simplex, naturatè & prudens instituit & comparat. Ubi autem in eodem capite admonemur, ut adhibita etiā cura & diligentia caveamus ab illis, quibuscum loquimur, acri sermone irritandis, plurimos errores docemur effugere, qui eo periculosiores censentur, quo sunt cognitu difficiliōres.

Per primarium Operis objectum non licuit, huc plura ex Ethica transferre. Arbitror tamen, neminem iturum inficias, quin latissimè pateant, & ad plerasque hominum aberrationes cognoscendas plurimum conferant, tum quæ parte prima, capite de falsis Ideis Boni & Mali, tum quæ illo alio capite de ratiocinationis fallaciis in civili vita contingentibus edisseruntur.

Nihil Metaphysica scitu dignius utiliusve habet iis, quæ de Origine nostrarum Idearum, de Idearum spiritualium ab imaginibus corporeis separatione; de distinctione mentis & corporis, illiusve immortalitate, argumentis ab hac distinctione deductis, demonstrata disputantur; quæ omnia fuscè tractantur in prima & quarta operis parte.

Variis etiā in Locis sparsa occurrunt generalia Physices Principia, quæ colligere, ac colligare arduum non erit; atque ex iis, quæ de Gravitate, de Qualitatibus Sensibilibus, de Actione, de Sensibus, de Facultatibus attractivis, de Qualitatibus occultis, ac Formis Substantiabilibus dicuntur, facis affulgebit lucis, ad innumeras

DISSERTATIO

Ideas falsas amovendas, quas ab infantiæ præjudiciis haufimus.

Non tamen, quod hic pleraque delibentur, vellem lectores ab illorum lectione librorum absterre, qui hæc ex professo tradunt. Nos tantum consideravimus quosdam esse, quibus generalis hæc & vaga scientiarum cognitio sufficit; sufficit autem iis, qui sese Theologiæ studiis consecraturi non sunt. Ad Theologiam enim accurata Scholasticæ Philosophiæ notitia prærequiritur, cum hæc illius linguam vernaculam loquatur. Quamvis autem non omnia, quæ ubique oportet discere, hic reperiantur; vere nihilominus affirmari poterit, omnia haberi, quæ memoriæ mandari, ac ad usum servari conveniunt.

Quod objicitur Exemplorum quædam esse tyronum captui non satis proportionata; verum tantum est, respectu Exemplorum Geometricorum; ceteri enim intelligi satis poterunt à quovis; qui ingenio non procul destituitur, quamvis alias vulgaris Philosophiæ rudis sit; imo fortasse melius intelligi ab iis poterunt, qui ab omnibus adhuc præjudiciis liberi sunt, quam illis, qui principiis Philosophiæ communis imbuti sunt.

Verum quidem est, non omnes sumpta è Geometricis Exempla comprehensuros, sed quid hinc inde mali? Nam illic tantum adducuntur, ubi vel Geometrica expresse & ab aliis separatim traduntur, ac proinde negligi poterunt; vel ubi res traditæ aut per se clara aliâ luce non indigent, aut aliis Exemplis ita sunt illustratæ, ut Geometricis hæc opus non habeant.

Si eos præterea locos examinemus, in quibus hæc adducta sunt, rem difficilem deprehendemus, alia, quæ ad rem essent, his substituisse, cum inter scientias vix altera sit, quæ tum notiones claras & distinctas, tum propositiones indubias suppeditet.

Exempli causa; De Proprietatibus reciprois agentibus, talem affirmavimus in triangulis rectangulis inveniri, ubi quadratum Hypotenuse æquale est quadrato reliquo-

S E C U N D A.

liquorum laterum. Indubitatum hoc ac evidens est omnibus, qui illud capiunt, qui non capiunt, poterunt pro certo & indubitato supponere, nec ideo rem ipsam, ad quam probandam adductum exemplum est, minus comprehendent.

Si autem communi *Risibilitatis* exemplo uti libuisset, quæ hominis reciproca Proprietas dicitur, rem sane proposuissimus, & satis obscuram, atque insuper disputatissimam. Si enim per *Risibilitatem* intelligimus vim, quam habemus oris certo quodam modo contrahendi diducendique, quod inter ridendum fit, nihil profectò obstat, quominus possimus alia animalia docere, has oris gesticulationes exhibere, quinimo inveniuntur forsitan aliqua, quæ tales revera exhibent: si autem ultra hanc vultus mutationem, quæ ridentium propria est, cogitationem adjiciamus, quæ risibilitatem & comitetur & efficiat, adeo, ut *Risibilitatis* notio includat potentiam ridendi *cogitando*; sic omnes hominum actiones reciprocae proprietates dicendæ erunt, cum illarum nullæ non sint hominum propriæ, modo cogitationem adjungamus: sic ambulare, bibere, manducare hominum proprietates erunt, cum soli homines *cogitando* ambulent, bibant, edant: sic res sese habeat, nunquam ad manum non erunt proprietatum reciprocarum Exempla, sed quæ illiçco non satisfaciunt illis, quibus persuasum est, cætera animalia cogitare, illorumque proinde risum adjunctam cogitationem habere, cum tamen allatum exemplum has difficultates non patiat, quippe quod certum indubiumque est apud omnes omnino homines.

Alio in loco intimavimus, quasdam res corporeas esse, quas tamen modo prorsus spirituali, ac sine imaginatio- nis ope concipimus, huic illustrando Chiliogonallatum exemplum est, hanc figuram mente & distincte & clare concipimus, cum tamen imaginatio nullam illius tam distinctam picturam formare possit, in qua ejus proprietates elucescant. Obiter etiam proprietatum hujus figure aliquam inservimus, scil. Omnes hoscæ angulos

DISSERTATIO

æquales esse 1996. angulis rectis , palam autem est , nos nostram hoc exemplo assertionem illustrasse.

Supereft tantum, ut querelam satis invidiosam nobis, à quibusdam intemperatam, amoveamus ; quod ex ipso scilicet Aristotele quamdam selegimus Exempla, tum definitionum vitiosarum, tum ratiocinationum male coherentium, hoc enim illis ex secreto Philosophiæ Peripateticæ deprimendæ consilio factum esse videtur.

Nunquam tamen hi tam iniquam adversus nos sententiam tulissent, si ad observandas in citandis errorum exemplis regulas attendissent, quas tamen nos sequuti sumus in Aristotele producendo.

Primò, Experientia magistra, dedimus, exempla illa, quæ vulgo proponuntur, & parum utilia esse, & admodum infeliciter memoria teneri, idque, quia pro libitu finguntur, suntque errorum adeo palpabilium & crassorum, ut pene impossibile judicetur, ut in illos impingamus. Magis itaque ad rem erit, ut tum altius memoriæ insigatur, quod de hisce erroribus dicitur, tum ut possimus eosdem facilius effugere, errorum exempla seligere, in quos de facto Scriptor aliquis magni nominis inciderit: fama etenim & æstimatione magnorum virorum, in quos tales errores potuisse cadere videmus, excitamur ad satagendum, ne similes nobis obrepant.

Præterea, sicut unusquisque tenetur id, quod scribit, reddere, quam potest, maxime utile, ita in hoc casti, de industria illa errorum exempla proferenda sunt, quos è re fuerit non ignorare. Sine omni prorsus fructu quis memoriam Fluddi, Helmontii & Paracelsi somniis & nugis oneraret: ac proinde petenda sunt exempla ab authoribus tantæ æstimationis, ut eorum vel errores inter sit habere perspectos.

Hoc autem totum in Aristotele ad amissim habetur. Nihil valentius nos à lapsibus cohibet, redditque in præcavendis erroribus magis cautos, quam cognoscere virum talem ac tantum ad eosdem obices cæspitasse. Philosophiam etiam illius adeo celebrem reddidit, qui eam sequuti sunt, & excoluere vixi innumeri, doctrina & ingenio

S E C U N D A.

ingenio clarissimi, ut necesse sit illius defectus & vitia noscere. Quod cum ita sit, Operæ pretium Lectores faturos sumus arbitrari, si obiter Peripateticæ Philosophiæ dogmata cognoscerent; & quia nunquam non rursus est falli & decipi, ita proposita sunt, ut qualia sunt, possit cognosci. notarique per transennam defectus, ne Lectoribus imponerent.

Non itaque extenuandi Aristotelis causa, sed magis ut illi honor deferatur, quantus ab illis deferri potest, qui diversa ab eo sentiunt, hæc ipsius ex libris conquisita Exempla; aliunde clarum est, quæ hic redarguntur, non esse magni ponderis, nec Philosophiæ Aristotelicæ corpus concurrere, quam impugnare, nunquam in animum induximus.

Si vero eorum, quæ ab Aristotele singulis in libris præclare scripta sunt, nulla hic facta sit mentio, in causa fuit, quod dicendorum series, illam non admitteret; hoc tamen & lubentes & lætabundi fecissemus, si sese obtulisset occasio, nec debitis ludibus Aristoteles caruisset, quem extra controversiam est, ingenio polluisse & perspicaci & capacissimo, quo subnixus in iis, quas disputavit, materiis longas consequentiarum catenas contexit: Quapropter & optima sunt, quæ libro secundo Rhetorices de affectibus differit, egregia etiam sunt, quæ in Politicis, Ethicis, Problematibus ac historia Animalium tradit. Ex Analyticis vero, quamvis pro confusis traducuntur, illud omne desumptum est, quod de Regulis Logices scitur; adeo, ut à nemine plura, quam ab Aristotele merito acceperimus, cum ipsa præceptorum summa ab illo sit profecta.

Verum quidem est, Physicam inter Aristotelis opera videri minus perfectam; illa ipsa etiam est, quæ per aliquot secula ab Ecclesia & prohibita & condemnata fuit, uti vir doctus edito in hoc argumentum libro demonstrat. Non tamen in hoc præcipue peccat, quod falsa sit, sed è contra, quod nimis vera, nihilque doceat, præter ea, quæ ignorari non possunt. Quis enim unquam dubitavit, an è materia, & certa quædam materia consistat omnia

DISSERTATIO

omnia componerentur? an materia, ut novam formam acquireret, illa prius carere debuerit? id est, illius privationem habuerit? Quis denique unquam in dubium vocavit illa alia Metaphysices principia, quibus docemur, omnia à forma dependere, nudam materiam nihil agere, locum, motum, qualitates ac facultates esse? postquam autem hac omnia didicimus, nihil tamen novi videmur didicisse, nec ad cuiusvis Phænomeni causam reddendam scientes magis evadimus.

Si tamen quidam sint, qui nefas arbitrantur, vel tantillum ab Aristotele dissentire, idque palam testari; non erit admodum difficile, quam à ratione aliena sit hæc tenentudo manifestare.

Si quibusdam Philosophis reverentiam & cultum deferre tenemur, id tantum duas ob causas faciendum est, vel scilicet intuitu veritatis, quam coluerunt; vel æstimationis, quam sibi apud eruditos acquisivere.

Veritatis autem causa, tunc solum illis cultus debetur, cum illam sunt assequuti; veritas autem non exigit, ut falsitatem, apud quemcunque demum fuerit, revereamur.

Quantam vero ad æstimationem, quam ab unanimi Approbatorum consensu Philosophi habent, fatendum est, illi aliquod deferendum esse, nec circa imprudentiam posse, sine debitis cautelis, labefactari. Et Ratio est: Qui receptam omnium opinionem impugnat, superbiae & præsumptionis crimen videtur incurrere, dum plus sibi lucis, quam cæteris omnibus, arrogat.

Cum vero in Auctore aliquo æstimando divisus in partes eruditorum orbis sit, cum utrinque consistant viri doctrina præstantes; non jam amplius hæc tenemur cautiones adhibere, sed libere possumus, vel condemnare, vel approbare ea, de quibus inter doctos opiniorum dissensio est. Jam enim non tam sensum nostrum Auctoris & Approbatorum sensui anteposimus, quam in partes abimus contraria docentium.

En vero ipsissimam, in qua nunc dierum versatur Aristoteles conditionem! illius placita utramque experta
fortu-

fortuniam sunt; quondam ab omnibus impugnata & re-
 jecta; ab omnibus alias culta & approbata; nunc vero
 medium inter hæc extrema locum tenent: à pluribus
 viris doctis propugnantur; ab aliis non minoris inter
 Eruditos famæ imperuntur. Passim in Galliis, Belgio,
 Anglia, Germania, Hollandia, liberrime de Aristotele
 disputatur; Colloquia Parisiensa, non minus quam
 scripta in partes scissa, nec ullus queritur, quod aper-
 tum Aristoteli bellum indicatit, Celebrerrimi Profes-
 sores non amplius se ad illam damnant servitutem, quid-
 vis scil. clausis oculis acceptandi, tuendique, quod in
 illius libris proponitur; Imo quædam Aristotelicarum
 opinionum profus antiquantur. Ubinam enim medi-
 cus ille, qui nervos à corde originem ducere, prout
 sensit Aristoteles, affirmabit? cum illos à Cerebro oriri
 ex Anatomia evidentissimum sit. Hinc divus Augusti-
 nus; *Qui ex puncto cerebri, & quasi centro, sensus omnes
 quinarum distributione diffudit.* Quis tandem Philosophus
 in Aristotele defendendo adeo obstinax, ut dicat, Gra-
 vium descendendum celeritatem augeri eadem propor-
 tione, qua est ipsorum gravitas. Cum nullus sit, qui
 se ex hoc errore liberare non poterit duo corpora in-
 æqualissime gravia è loco edito demittendo, quorum
 inter descendendum, celeritatis discrimen erit perquam
 exiguum.

Omnia violenta perbrevis durationis sunt, omnia ex-
 trema violentis annumeranda. Nimis durum est, omnes
 omnino Aristotelis opiniones proscribere, quod aliquan-
 do factum; opinionibus autem assensum oppignorare,
 illumque solum pro regula Philosophiæ habere, quod
 postea est agitarum, immanis servitus visa: talem homi-
 nes tyrannidem diu pati nequeunt, sensim in nativam
 rationabilis libertatis possessionem sese vindicant; hæc
 autem in eo sita est, ut unusquisque id approbet, quod
 verum, id rejiciat, quod falsum judicat.

Rationi absolum non videtur, ut Ratio iis in scientiis
 sese gerat obnoxiam, quæ circa res rationem supergressas
 versantes, aliam lucem, Divinam scil. Authoritatem
 sequi

DISSERTATIO SECUNDA.

sequi debent: in scientiis vero, quæ ex professione innotuerunt, Ratio bene, & ex suis ipsius præscriptis agit, si decernat, authoritati non esse adversus rationem ad hærescendum.

En Regulam, quam in opinionibus tam veterum, quam recentium Philosophorum proferendis sequuti sumus, in utriusque veritatem quærivimus, nulli sectæ nomen dedimus, nullam impugnâvimus.

Ac proinde, ubi vel Aristorelis, vel alterius cujuscumque opinionem refellimus, inferri tantum debet, nos hac in re, ab iis solum dissentire, non vero in aliis non consentire; multo minus, nos esse ab illis adversarios, illosve deprimere velle, aut extenuare. Hoc autem consilium nostrum confidimus omnibus æquis iudicibus probatum iri, nihilque in toto opere esse præter impensum publicis utilitatibus inserviendi desiderium, quantum per hujusmodi licuit, sine ullo adversus quempiam odio.



LOGICA



LOGICA, SIVE ARS COGITANDI.



LOGICA est *Ars bene utendi ratione in rerum cognitione acquirenda, tum ad sui ipsius, quam aliorum institutionem.* Elicitur autem hæc ars ex iis considerationibus, quas homines circa quatuor præcipuas mentis operationes, habuere, *Apprehensionem sc., Judicium, Discursum & Dispositionem.*

Apprehensionem dicimus simplicem rerum, quæ Menti sistuntur, contemplationem: sic *terram, solem, arborem, rotundum, quadratum, cogitationem, ens consideramus, nihil expresse de illis pronunciantes.* Forma autem, sub qua hæc considerantur, *Idea* dicitur.

Judicium illam mentis operationem dicimus, per quam varias *Ideas* copulantes, hanc esse illam affirmamus, vel negamus; sic *Ideam terræ, & Ideam rotundi, considerantes, vel affirmamus, vel negamus, terram esse rotundam.*

Discursum vocamus illam mentis operationem, per quam, è pluribus *Judiciis*, aliud elicimus; sic cum judicavimus veram virtutem ad Deum referri debere, *Ethnicos* autem illam ad Deum non retulisse, deducimus, virtutem *Ethnicorum* non fuisse veram.

Dispositionem vocamus illam mentis operationem, per quam varias *Ideas, Judicia & rationes*, quas de uno eodemque subjecto habemus, eo ordi-

ne disponimus, qui illi explicando maximè idoneus est: hanc autem alio nomine *Methodum* appellamus.

Hæ autem Operationes naturâ tantum ducè eliciuntur, idque nonnunquam perfectius ab iis, qui regularum Logice rudēs sunt, quam ab aliis, qui easdem didicere. Aded, ut hujus artis opus non sit, modum invenire, quo hæc fiant, (hoc enim à naturâ solâ habemus, quæ nos rationis usu donavit) sed potius quasdam animadversiones facere circa illa, quæ in nobis ipsa natura operatur, quod triplici esse usui potest.

Primò, si certi reddimur nostrâ nos ratione rectè uti; efficit enim regularum consideratio, ut denuò & majori attentione animum applicemus.

Secundò, hoc pacto facilius errores defectusque, in quos discurrendo labimur, detegimus ipsi, detectosque aliis manifestamus. Sæpe enim accidit, ut solæ naturæ lumine detegamus ratiocinationis vitium, in quo tamen illud firmum sit, non protinus innotescit. Quemadmodum illi, qui pingendi rudēs sunt, imagine informi offendi possunt, non tamen illico monstrare digito, in quo pictoris manus aberraverit.

Tertiò, in accuratiorem mentis nostræ cognitionem deducuntur per hæc considerationes, quas circa mentis ipsius operationes instituimus. Hoc autem multis gradibus, si vel solam speculationem spectes, rerum omnium corporearum cognitioni præferendum est; sunt enim res corporeæ spiritualibus infirmitè ignobiliores.

Si verò ea, quæ circa cogitationes nostras mente agitur, ad nos solos referri debuissent, satis profecto fuisset, illa in semetipsis considerasse, nec verborum tegumentis, aliove signorum genere amicta exhibuisse; nunc autem, cum animi sensus aliis mani-

manifestare non possumus, nisi externorum quorundam signorum beneficio, tantumque invaluerit hæc consuetudo, ut etiam, cum soli meditamur, res ipsæ nonnisi una cum iisdem verbis, quibus utimur, dum illas aliis manifestamus, menti nostræ offerantur; quædam necessitate impellimur ad considerationem *Idearum*, prout verbis subsunt; *Verborum* autem, quatenus sunt cum Ideis connexa.

Ex his omnibus deducitur, dividendam Logicam esse in quatuor partes, pro considerationum diversitate, quæ de quatuor hæc mentis operationibus instituantur.

PARS PRIMA.

In quâ Considerationes habentur circa Ideas, sive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehensio dicitur.



Vandoquidem rerum, quæ circa nos sunt, nullam nobis comparare scientiam possumus, nisi *Idearum* interventu, quæ nobis inveniunt, et quæ sumus de Ideis dicturi, omnium utilissimo fortasse censenda erunt, quæ in Logica traduntur, fundamentique loco haberi poterunt, cui cætera inædificentur.

Poterunt autem hæc considerationes ad quinque capita reduci, pro modorum numero, quibus Ideas consideramus.

Primò, Ideas consideramus secundum naturam & originem.

Secundò, secundum primarias rerum, quas representant, differentias.

A 2

Ter-

Tertiò, secundùm simplicitatem & compositionem; ubi de Abstractionibus & præcisionibus intellectus agemus.

Quartò, secundùm extensionem sive restrictionem, id est universalitatem, Particularitatem & singularitatem.

Quintò, secundùm claritatem & obscuritatem, seu distinctionem & confusionem.

CAP. I.

De

IDEARUM NATURA ET ORIGINE.

Idea nomen est ex eorum numero, quæ adeo clara sunt, ut alterius explicari per alia non possint, quia alia non habentur vel clariora, vel simpliciora.

Adeo, ut ad errores hac in parte præcavendos, solum observanda veniat falsa illa notio, quæ huic voci affingi potest, cum ab aliquibus adhibetur ad eum tantum concipiendi modum significandum, qui fit per conversionem mentis ad imagines in cerebro depictas, quique ideo *imaginatio* vocatur.

Hómines namque post peccatum, uti à Divo Augustino observatur, ita assueverè rebus tantum corporeis, (quarum imagines per sensus ingressæ cerebro imprimuntur) considerandis, ut pars maxima iudicent nihil se posse concipere, quod nequeunt etiam imaginari; hoc est, tanquam rem corpoream contemplari, quasi vero nullum aliud haberemus cogitandi & concipiendi genus.

Cum è contrà, nemo potest ea, quæ apud mentem suam sunt, attentè considerare, quin statim agnoscat, se multa concipere omni corporeâ imagine
 pro-



prorsus destituta, discrimenque percipiat inter imaginationem & intellectionem puram, Cum enim Ex. Ca. triangulum imaginor, illud non solum concipio tanquam figuram tribus lineis rectis comprehensam, sed insuper has tres lineas vi & internâ mentis applicatione, tanquam præsentes considero, quod proprie *imaginari* est: Quod si Chiliogonum vellem considerare, verum quidem esset, me eâdem facilitate concipere illud esse figuram millena latera habentem, quâ prius cognoveram triangulum tribus lateribus constitisse, illius tamen figuræ mille latera imaginari non possum, illaque tanquam præsentia mentis, ut ita dicam, oculis contemplari.

Verum quidem est; imaginationis usum assiduum in rebus corporeis apprehendendis, sæpe in causa esse, ut confusam aliquam figuram efformemus, cum chiliogonum nobis concipiendum offertur. Evidens tamen vicissim est, hanc figuram, imaginationis ope efformatam, chiliogonum non esse, cum in nullo differat ab illa imagine, quam quis sibi effingeret, si de figura, decies millenos angulos habente, esset cogitandum; quæ proinde nulli usui esse potest, ad proprietates detegendas, per quas Chiliogonum à quovis Polygono discriminatur.

Non possum itaque millenûm angulorum figuram proprie imaginari, cum illius imago, quæ cerebro imprimeretur, mihi quamvis aliam multorum angulorum figuram æquè exhiberet, ac chiliogonum. Chiliogonum tamen & clarissimè & distinctissimè possum concipere, quippe qui illius proprietates omnes demonstrare valeam, ut omnes illius angulos æquales esse 1996. angulis rectis. Ac proinde aliud est imaginari, aliud concipere.

Hoc etiam evidentius deducitur è multarum rerum consideratione, quas clarissime valemus concipere, cum tamen eas nullatenus imaginatione assequi possimus. Quid enim clarius ipsa cogitatione, dum cogitamus, concipimus? impossibile tamen est, cogitationem imaginari, ullamve illius picturam in cerebro effingere. Quænam etiam affirmationis est, & negationis non est, particularium in cerebro depingi possunt imagines? Uterque tamen, tum qui affirmat, tum qui negat, terram esse rotundam, easdem in imaginatione res expressis habet; terram sc. & rotunditatem. Ille affirmationem his adjicit, quæ mentis actio est, quam sine omni imagine corporeâ concipit; hic è contra negationem, quæ est alia mentis actio, & quæ multo minus depingi potest.

Cam itaque de Ideis loquimur, non autem indigitamus eo nomine imagines, quæ phantasie insunt, sed etiam quicquid aliud est in mente nostrâ, quando verè possumus affirmare, nos rem quampiam concipere, quoecunque demum modo illam concipiamus.

Hinc infertur, nihil nos posse verbis exprimere; modo ea, quæ dicimus, intelligamus, quin ex hoc ipso evidens sit, nos in nobis habere Ideam rei per verba nostra significatæ: quamvis Idea hæc aliquando clarior, & distinctior sit, aliquando obscurior & confusior, prout inferius explicabitur. Etenim contradictione implicaretur, qui affirmaret, se scire, quid per voces, quas effert, intelligeret, se tamen easdem proferendo, nihil intelligere præter illarum sonos.

Hinc falsitatis conviucuntur duo perniciosissima dogmata, quæ quidam hoc seculo Philosophi evulgaverunt.

Primum est, nos nullam habere Dei Ideam. Si
au-

autem nullam habemus; nomen hoc *Deus* profere-
 tendo, nihil amplius concipimus, quam tresce qua-
 tuor litteras, *D, e, s, s,* & qui Latine tantum
 nōscit; nihil amplius haberet in mente, audito illo
 nōmine, quam Synagogam ingressus, Hebraicæque
 linguae ignarus, Hebraica Dei nomina *Adonai,* vel *Elo-
 ba* audiret.

Præterea, cum quidam dii vocari voluere, quæ
Caligulae & Domitiani insania fuit, impietatis crimen
 non incurrissent; cum nihil hisce litteris vel sylla-
 bis *Deus* subesset, quod non possit nomini convenire,
 modò omni Ideâ caruissent. Hinc enim Batavum
 illum impietatis non accusamus, quod diceretur
Ludovicus Dieu, quæ Gallicè Deum sonat: Quamnam
 ergo fuit horum Principum impietas; Huic nomini
Deus partem saltem suæ Ideæ relinquebant; ita, ut
 significaret naturam excellentem & adorandam,
 unâque sibi hoc nomen cum hâc Ideâ adscribe-
 bant.

Insuper si Dei nullam haberemus Ideam, cui de-
 mum fundamento illa omnia, quæ de Deo demon-
 strantur, inedicaremus: uti Illam esse *æternam,*
omnipotentem, *optimum,* *sapientissimum.* Horum
 enim nihil ex hoc solo sono *Deus* deduci potest, sed
 tantum ab Ideâ Dei, quæ nobis inest, quamque huic
 sono conjunximus.

Hinc falsis Numinibus Dei nomen derogamus, non
 quia Dei nomen illis attribui non posset, si materialis
 tantum sonus consideratur; immo illis attributum
 fuit ab Ethnicis. Sed quia Ideæ, quam in nobis
 habemus Entis Supremi, quamque huic nomini *Deus*
 alligavimus, soli Deo vero congruat.

Falsorum Dogmatum alterum cujusdam Angli
 est, afferentis, *ratiocinationem nihil esse aliud præter*

congeriem nominum catenatim per verbum (est) connexorum. Ex quo sequeretur, nihil nos posse ratiocinando de rerum naturâ concludere, sed solum de illarum nominibus, id est, nos tantum scire, recte, an secus rerum nomina jungamus secundum pacta, quæ cum imaginatione nostrâ icimus de illorum significationibus.

His Author subjungit: si hoc verum sit, quemadmodum esse potest, ratiocinatio à verbis dependebit, verba ab imaginatione, imaginatio verò, (et quæ mea sententia est) forte à motu organorum corporeorum, ac proinde anima nostra seu mens, nihil aliud erit, nisi motus quarundam partium corporis organici.

Credi potest hisce verbis, objectionem urgeri alienam sanè à mente Objicientis, cum tamen sic dogmaticè proposita, bellum Animæ immortalitati indicat, magnopere interest illius fallaciam manifestari, quod erit factû facile. Etenim pacta, de quibus Philosophus noster, nihil aliud esse possunt, nisi hominum consensio ad quosdam sonos, habendos pro signis Idearum mentibus nostris inexistentium; aded ut si præter nomina in nobis non haberemus rerum Ideas, impossibilia forent hæc pacta; prout impossibile est, ullo prævio pacto, cæcum docere, quid sibi velint hæc nomina Rubrum, Viride, Cæruleum, cum enim harum rerum Ideis careat, illas nulli sono potest alligare.

Præterea, cum variæ Gentes varia nomina impulerint rebus etiam maximè claris & simplicibus, (quales illæ, circa quas Geometria versatur) de iisdem veritatibus eodem modo non discurrerent, si discursus nihil aliud esset, nisi nominum per verbum (est) connexio.

Cum autem palam fiat ex hac multiplici nominum diversitate Arabes v. g. non convenisse cum Gallis, de iisdem nominum significationibus, ita etiam nequa-

quaquam possent consentire in iudicando ratiocinandoque, si ipsorum discursus tali pacto niteretur.

Postremò, cum vocum significationes *arbitrarias* esse sive *ad placitum* dicimus, alitè in æquivocatione hæremus. Verum quidem est, rem esse prorsus arbitriam, hanc Ideam huic sono, potius quam alteri alligari; ipsæ tamen idæ arbitrariæ non sunt, æque ab imaginatione nostrâ dependent; saltè illæ, quæ claræ sunt & distinctæ. Quod ut evidenter constet, cogitandum est affatim, ridiculum esse, effectus positivos & reales in causas purè imaginarias refundere. Jam verò, cum quis conclusèrit axem ferreum, qui utramque molam pertransit, posse circumagi, immota inferiori molâ, si ille teres sit, toretique cavo excipiat, si vero quadratus, quadrato, verti non posse, quin unâ circumferatur superior mola, ineluctabiliter sequitur, quod probandum suscepit; ac proinde hic discursus non tantum nominum coacervatio est ex pacto, quod pure ab imaginatione dependet, sed iudicium solidum, & de rerum naturâ conclusivum, per Idearum contemplationem, quas placuit certis quibusdam nominibus denotare.

Satis itaque perspectum habemus, quid Idearum nomine significandum veniat; superest, ut de illarum origine pauca adjiciamus.

Eo totâ hæc quæstio devolvitur, ut inquiramus, quisne à sensibus omnes Idæ originem trahant, acceptarique pro vero debeat vulgare axioma, *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

Ita opinatur quidam Philosophus, qui passim magis habetur, quique suam ab hac propositione Logicam orditur. *Omnis Idea ortum ducit à sensibus.* Facitur tamen, non omnes Idæ tales sensus nostros ingredi, quales in mente reperiuntur; asserit autem,

has ex iis, quæ per sensus intravere, efformati, vel *compositione*, uti, cum ex diversis imaginibus auri & montis, aureum montem effingimus; vel *ampliatio-
ne*, cum ex homine vulgaris stature nobis Gigantem vel Nanum imaginamur; vel *similitudine & pro-
portione*, ut cum ex ædium visarum Ideâ aliarum imaginem formamus, quas nunquam vidimus. Et sic, inquit ille, Deum ipsum, qui nunquam potuit in sensus nostros incurrere, tanquam senem venerandæ canitiei concipimus.

Ex hæc doctrinâ sequitur, omnes Ideas nostras, quamvis nullum particulare objectum referant, quod sensus nostros percusserit, in solidum tamen corporeas esse; nihilque nobis exhibere, quod saltem membratim per sensus non intraverit: ac proinde nihil concipere nos posse, nisi imaginum ope, iis simili-um, quæ in cerebro efformantur, cum corpora videmus, aut imaginamur.

Quamvis autem hæc opinio ei, cum pluribus Scholasticis, communis sit; audacter tamen dicam, illam & absurdissima esse & non minus Religioni, quam, veræ Philosophiæ adversari. Ut autem hic nihil dicamus, quod indubitatum non sit: Quid, quaeso, ipsa cogitatione distinctius concipimus? quæ propositio hac clarior, *cogito, ergo sum* à jam vero exploratam habere non possumus, hujus dicti certitudinem, nisi distinctè noverimus, quid sit *esse*, quid *cogitare*. Nec profecto à nobis exigendum, ut hos terminos ulterius explicemus, quia ex iis sunt, quos homines adeo, clarè intelligunt: ut uberiori expli- catione tenebris involverentur. Si itaque inficiari non potest; quin nos in nobis habeamus ideas *Entis & cogitationis*, etiam atque etiam rogo, per quam demum sensuum januam, in animum penetrarint?

Lu-

lucidæ, an coloratæ, ut per visum? gravesne an acutæ, ut per auditum potuerint intrasse? gratinæ odoris, an fœtent, ut per odoratum; cuius saporis, ut per gustum; frigidæ, an calidæ: molles an duræ, ut per tactum aditum tibi ad mentem fecerint? Si autem dicantur ex aliis sensibilibus imaginibus efformatæ, unâ commonstrandæ erunt sensibiles illæ imagines, è quibus hæ *Cogitationis & Entis & Ideæ* dicuntur emicuisse? & ostendendum, quo demum modo emicuerint, an per compositionem, ampliationem, diminutionem, aut similitudinem; quod si his omnibus nihil reponi poterit, quod non sit abs ratione alienum, fatendum erit, *Ideas Entis & Cogitationis*, nullo modo originem ducere à sensibus, sed mentem nostram in se habere illarum efficiendam vim, quamvis mens sæpe excitetur ad eas efficiendas, ab aliquo, quod sensus fuerit. Sic pictor proposita mercede ad pingendum inducitur, quamvis ea propter pictura dicenda non sit ab hac mercede duxisse originem.

Sed quod addunt hi auctores, *Ideam*, quam de Deo habemus, à sensibus ortam esse, quia illum venerandi sensus instar concipimus, digna solis Anthropomorphitis sententia est, & quæ veras *Ideas*, quas de rebus spiritualibus habemus, cum falsis imaginibus confundit, quas de iis, malè omnium imaginandorum consuetudine, formamus; cum non minus absurdum sit, velle imaginari illa, quæ corporea non sunt, quam audire colores, sonos videre.

Huic sententiæ refellendæ satis erit, perpendisse, si aliam de Deo *Ideam* non habeamus, ab illa, quæ venerandi sensus est; falsæ nobis videri debent illa omnia iudicia, quæ de eo faciemus, si huic *Ideæ* con-

contraria sint. Nam naturâ duce ad credendum fertur, falsa esse iudicia nostra, cum clarè perspiciamus, illa esse contraria Ideis, quas de rebus habemus; atque adeo, pro certo affirmare non possumus, Deum partibus carere, incorporeum esse, ubique esse, invisibilem esse, cum hæc omnia, venerandi senis Ideæ non conveniant: Si Deus aliquando sub hâc formâ sese exhibuerit, non protinus sequitur, nos aliam ab illâ Ideam de Deo non habere. Sic namque una nobis fuerit Spiritus Sancti & Columbæ Ideæ, cum ille sub hujus formâ apparuerit: concipiendus etiam nobis Deus esset instar soni, quia sonus, quo Dei nomen effertur, Dei Ideæ in nobis excitandæ inservit.

Falsum itaque est nostras Ideas à sensibus proficisci; immò è contra dici potest, nullam Idearum, que menti insunt, ab illis esse, nisi per accidens, quatenus sc. motus in cerebro excitati, quos solos efficere sensus possunt, anîmæ præbent, varias Ideas formandi, quas aliter non formaret; quamvis formæ semper hæc Ideæ nihil simile iis habeant, quæ in sensoris & cerebro peraguntur; Imò Idearum pars magna sit, quæ nihil corpore imaginis admixtum habens, non sine manifestissimo incommodo ad sensus referri potest.

Sed, si quis objiciat, eodem nos tempore, quo rerum spiritualium, (*Cogitationis v. g.*) Ideas habemus, corpoream quandam imaginem contemplari, saltem soni, qui illam significat; nihil hic proferat; quod ea destruat, quæ astruximus. Hæc autem soni imago, quæ præsens imaginationi sistitur, cogitationis imago non est, sed soni tantum, nec illi representandæ aliter inservit, quam quatenus anima assueta cogitationem concipere audito hoc sono, tunc temporis sibi Ideam omnino spiritualem Cogitationis exhibet, quæ

quæ cum illa altera Idea soni nihil commune habet, cui tantum per consuetudinem alligata est. Quod in surdis palam fit, quibus nullæ sonorum Ideæ obverfantur, cum tamen Cogitationum suarum ideas habeant, saltem tunc, cum de illis cogitant.

CAPUT II

De

OBJECTIS IDEARUM.

Quicquid concipimus, nobis exhibetur vel tanquam *res*, vel *modus*, vel *res modificata*.

Rem dico illud, quod concipitur subsistere per se, & tanquam subjectum eorum, quæ illi insunt. Alio nomine *substantia* appellatur.

Rei modum, sive attributum, sive qualitatem dico illud, quod cum concipiatur substantiæ inesse, nec posse sine ea subsistere, illum determinat ad essendum certo quodam modo, certamque illi denominationem tribuit.

Rem modificatam appello substantiam, ut consideratur certo quodam modo determinata.

Quæ omnia per exempla clarius comprehenduntur.

Cum corpus considero, illius Idea mihi exhibet rem sive substantiam; quia illud considero tanquam rem per se subsistentem, & quæ altero non indiget, ut existat.

Ast, cum considero corpus hoc rotundum esse: Idea rotunditatis mihi exhibet modum essendi, quem concipio non posse naturaliter existere sine corpore, cujus rotunditas est.

Denique modum cum corpore conjungens, corpus rotundum considero, hæcque Idea mihi exhibet rem modificatam, No-

Nomina, quæ usurpantur ad res exprimendas, substantiva, seu absoluta appellantur, ut, *terra, sol, anima, Deus.*

Uti & illa, quæ primario & directè modus significant, quia in hoc cum substantiis quodammodo conveniunt, etiam substantiva & absoluta vocantur, ut, *durities, calor, justitia, prudentia.*

Quæ vero res, quatenus modificatæ, significant primario & directè substantiam, quamvis confusius notantis, modum verò indirectè, licet distinctius, adjectiva & connotativa vocitantur, ut, *rotundus, durus, justus, prudens.*

Sed observandum est, mentem nostram assuetam res plerasque cognoscere, tanquam modificatas; quia in illarum cognitionem non devenit ferme, nisi per accidentia, seu qualitates, quæ sensus feriunt, sæpe unam substantiæ essentiam in duas Ideas dispertiri, quarum alteram, pro subjecto, alteram, pro modo habet; Ita, quamvis in Deo nihil sit, quod non sit ipse Deus; illum tamen concipimus, tanquam *Ens infinitum*, nobisque *Infinitas* pro Attribute Dei est, *Ens* verò pro hujus attributi subjecto. Sic etiam hominem consideramus tanquam subjectum humanitatis, vel habentem humanitatem, ac proinde tanquam rem modificatam.

Et tunc essentielle attributum, quod ipsissima res est, per modum modi sumitur, quia tanquam subjecto inhærens apprehenditur. Hoc verò illud est, quod propriè Abstractum substantivum appellatur, ut, *humanitas, corporeitas, ratio.*

Nihilominus, magnopere interest, ritè distinguere id, quod revera modus est, ab eo, quod solum videtur esse; quia modorum cum Substantiis, Substantiarum cum modis confusio, præcipua errorum nostrorum

strorum causa est. De natura itaque Veri Modi est, ut Substantia, cujus est Modus, clarè & distinctè concipi possit sine illo; ille tamen non possit vicissim clarè concipi, nisi una concipiatur relatio, quam ad suam substantiam habet; sine quâ naturaliter nequit existere.

Possumus equidem modum concipere; absque eo, quod ad illius subjectum distinctè & expressè attendam: Argumento tamen est, modi ad substantiam relationem, in ipsius conceptu saltem, confusè contineri, quod modum illa relatione spoliare non possumus, quin eodem tempore ipsius Ideam destruamus; cum è contra, quando duas res, sive substantias concipimus, possumus unam de altera negare, non destructis singularum Ideis.

Exempli causâ, possum prudentiam considerare, non distinctè considerato homine, qui prudens sit; non tamen possum prudentiam concipere, & simul negare relationem, quam habet ad hominem, aliamve naturam intelligentem prudentiæ capacem.

E contra, cum considero, quicquid convenit substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, ut *extensionem, figuram, mobilitatem, divisibilitatem*; ex altera vero parte, quicquid convenit menti seu Substantiæ cogitanti, ut, *cogitationem, dubitationem, recordationem, volitionem, discursum*: possum de substantiâ extensâ id totum negare, quod concipio ad substantiam cogitantem pertinere, non tamen idcirco desinam distinctissimè concipere substantiam extensam, cum omnibus attributis, quæ cum illâ cohærent. Vicissim possum de substantia extensâ, nec ideo desinam distinctissime concipere, quicquid noveram ad substantiam cogitantem pertinere.

Potest hic observari Modorum aliquos esse, quos licet *intrinsecos* appellare, quia substantiis inesse concipiuntur, ut, *rotundus, quadratus*: alios, qui *extrinseci* dici poterunt, quia ab aliquâ re desumuntur, quæ substantiis non inhæret, ut *amatus, visus, desideratus*: hæc autem ab aliorum actionibus dependent. Hoc genus Modi in Scholis *denominationes* extrinsecæ appellantur. Si vero hi modi sumantur secundum modum, quo res concipiuntur, *Secundæ intentiones* vocantur; sic, *subjici, predicari*, sunt secundæ intentiones, quia sunt modi, quibus res ipsæ concipiuntur, prout in intellectu sunt, binas ideas conjungente, asserendo unam, esse aliam.

Insuper observari potest Modorum alios esse, quos licebat Substantivos vocare, quia nobis repræsentant veras substantias, aliis substantiis, modorum instar, applicatis; hujus generis modi sunt *vestitus, armatus, &c.*

Alios esse, quos simpliciter reales dicimus; hi veri modi, non autem substantiæ sunt, sed substantiarum modificationes.

Denique alios esse, quos Negativos appellamus, quia nobis exhibent substantiam cum negatione reali, vel Substantivi Modi.

Ideas veras dicimus, si objecta per illas repræsentata, talia sunt, qualia repræsentantur, sive illa Substantiæ sunt, sive Modi. Si vero talia non sunt, Ideæ falsæ sunt, eo modo, quo esse possunt. Hæc autem sunt, quæ in Scholis Entia rationis nuncupantur, quæ plerumque fiunt, cum mens duas Ideas, in se reales, sed distinctas conjungit; & in unum compingit: Sic Idea, quæ *Mentis Aurei* effingi potest, Ens rationis est, quia componitur ex duabus Ideis, Mentis & Auri, quas Mens repræsentat tanquam conjunctas, cum verâ conjunctæ non sint.

Caput

CAPUT III.

De

DECEM CATEGORIIS ARISTOTELIS.

AD hunc de Idearum objectis locum reduci possunt decem Aristotelis Categoriae, quippe quæ Classes tantum sunt, ad quas ille Philosophus omnia cogitationum objecta retulit; omnes sc. substantias ad primam, ad reliquas vero novem, omnia accidentia. Atque eccas!

Prima, Substantia, quæ vel Spiritualis est, vel corporea, &c.

Secunda, Quantitas, quæ vel Discreta dicitur, quando partes divisas habet, ut, *Numerus*; vel continua, (quando illæ conjunctæ sunt) quæ est aut successiva, ut *tempus, motus*; vel permanens, quæ alio nomine vocatur *Spatium*, sive extensio in longum, latum & profundum. Sola longitudo *lineas* facit, longitudo cum latitudine *superficies*, tres junctim dimensiones, *Solida*.

Tertia, Qualitas, cujus quaternas Species statuit Aristoteles. Harum prima *Habitus* comprehendit omnes Animi & Corporis dispositiones, quæ iteratis actibus acquiruntur, uti sunt *Scientia, virtutes, vitia, ars scribendi, pingendi, saltandi*. Secunda *Potentias naturales*; tales sunt facultates Animi & Corporis, ut *Intellectus, voluntas, memoria, quinque sensus, facultas ambulandi*. Tertia *Qualitates sensibiles*, quales sunt *durities, mollities, gravitas, frigus, calor, colores, soni, odores, sapor*. Quarta *Formam & Figuram*, quæ determinatio extrinseca quantitatis est; ut esse *rotundum, quadratum, sphericum, cubicum*.

Quarta, *Relatio*, sive respectus unius ad aliud; ut *Patris ad Filium, Heri ad Sororem, Regis ad Subditum; Potentia ad objectum, visus ad visibile*; quibus adde *si omnia*

omnia, quæ comparationum notæ sunt, ut *simile, æquale, majus, minus.*

Quinta, Actio, vel in se spectata, ut *ambulare, saltare, scire, amare*; vel extra, ut, *percutere, secare, frangere, manifestare, calcifacere.*

Sexta, Passio, ut, *percuti, frangi, manifestari, calcifieri.*

Septima, Ubi, cum respondemus quæstionibus de loco, ut, *est Romæ, Parisius, in Museo, Lecto, Hemicyclo.*

Octava, Quando; tum sc. respondemus quæstionibus de tempore, ut, *quando vixit? centum abhinc annis; quando hoc factum est? heri.*

Nona, Situs; ut, *sedere, stare, decumbere, esse ante, a tergo, a dextris, a sinistris.*

Decima, Modus habendi, ut habere aliquid circa se; quod pro *vestitu, ornata, armatura fit*; vel esse *vestitum, coronatum, armatum, caligas habere &c.*

En decem Aristotelis Categorias, tot Mysteriorum fetu, ut quibusdam placet, gravidas! quamvis, ut verum dicam, illæ parum utiles sunt, tantumque abest, ut ad rite formandum iudicium profint, (qui tamen Logices Scopus unicus est,) ut etiam sæpissime noceant, idque duas ob causas, quas hic notare operæ pretium erit.

Prima est, quod hæ Categoriarum quibusdam videantur in ipsissima ratione & veritate fundatæ cum è contra, nihil illa serie magis arbitrarium sit; quippe quæ è Viri cuiuspiam imaginatione prodiit; penes quem jus nullum ad leges aliis scribendas, qui non minus quam ille, qui poterunt suo jure ad objecta Cogitationum eo ordine disponenda, qui sit maxime ad normam Philosophiæ quam quisque sequitur. Quinimo hoc disticho conclusum est, quicquid omnino sub quæstionem venit, ex natura ejusdem Philosophiæ præscripto.

Mens,

*Mens, mensura, quies, motus, positura, figura,
Sunt cum materia, cunctarum exordia rerum.*

Per-suasum namque est hujus Philosophiæ Sectatori-
bus, his septem rebus, seu modis, omnem Naturam
exhauriri. 1. *Mens* est seu Substantia Cogitans; 2. *Ma-
teria*, seu Substantia extensa; 3. *Mensura*, id est ma-
gnitudo, sive exiguitas cujusque partis materiæ, 4.
Positura, seu partium ad invicem situs; 5. *Figura*; 6.
Motus; 7. *Quies*, seu tardior motus.

Alterâ Causâ, ob quam perniciosam judicamus hanc
Categoriarum seriem, petitur ex eo, quod homines
inducatur ad inanes verborum cortices; pro sincero
fructu acceptandos, credendumq; se omnia scire, mo-
dò dinumerare valeant quædam nomina significatio-
nis arbitrariæ, quæ nullam claram distinctamque Ide-
am imprimunt, quemadmodum alibi ostendemus.

Hic aliquid dici posset de Lullistarum Attributis,
Bonitate, Patientia, Magnitudine, & ceteris; sed reve-
ra commentum adeo ridiculum est, imaginari se pos-
se cujusvis rationem reddere quorundam verborum
Meraphysicorum applicatione, ut ne quidem refuta-
tione dignum censeatur.

Jure merito quidam hoc seculo Scriptor pronun-
ciavit, *Aristotelis Logicam, non tam prodesse ad ea quæ
ignoramus investiganda, quam ad ea, quæ scimus, aliis
exponenda: Artem vero Lullii ad copiose & sine judicio
de iis, quæ nescimus, garriendum.* Ignorantia vero multis
modis præferenda est huic falsi nominis scientiæ, quæ
nos inducit, ut ea nos credamus scire, quæ ignora-
mus. Nam uti summo cum Judicio D. Augustinus
observavit libro de Utilitate credendi, Talis animi di-
spositio quam maxime vituperanda est. *Opinari, in-
quit, duas ob causas turpissimum est, quod discere non
potest qui sibi jam se scire persuasit, & per se ipsa teme-
ritas non bene affecti animi signum est.* Opinari apud

Latinos significat dispositionem animi inconsultè de rebus incertis Judicantis, arbitrantisque se scire, quæ nescit: hinc omnes Philosophi dixerunt *Sapientiam nihil opinari*, Cicerone quoque seipsum hujus vitii redarguens, semet dixit *magnum Opinatorem*.

CAP. IV.

De

IDEIS RERUM, ET DE IDEIS SIGNORUM.

SI quis considerat objectum aliquod in se & in propria ipsius essentia, non habita ratione ejus, quod per illud potest denotari, idea ejus erit idea rei, veluti idea tetraë & solis. Sed si quis certum objectum non considerat, nisi ita, ut per illud repræsentetur aliud, idea quam quis de eo concipit, est idea signi, & hoc primum objectum signum appellatur. Hoc modo chartas & tabulas considerare solemus. Ita signum geminam involvit ideam, alteram rei, quæ quid repræsentat, alteram rei repræsentatæ, & hæc ejus est natura, ut excitet secundam per primam.

Signa varie dividi possunt, sed tres nobis hoc loco sufficient divisiones, quarum usus est maximus.

Primo sunt signa certa, quæ Græce *τεκμήρια* appellantur, quemadmodum respiratio vitæ signum est in animantibus. Et alia sunt signa tantum probabilia, quæ Græci *σημεία* dicunt, ita pallor probabile tantum signum est graviditatis in fœminis.

Temeraria pleraque judicia inde fiunt, quod hæc duæ signorum species confunduntur, & quod effectus aliquis certæ causæ adscribitur, licet & aliæ ejus esse possint causæ, & ita tantummodo probabile hujus causæ signum sit.

Secun-

Secundo dantur signa rebus juncta, quemadmodum faciei habitus, qui de animi motibus testatur, junctus est hisce motibus quos indicat; Symptomata, signa morborum, coherent cum hisce morbis; Et ut gravioribus utar exemplis; Quemadmodum arca, ceu signum Ecclesiae, juncta erat Noë ipsiusque liberis, qui veram eo tempore constituiebant Ecclesiam: Ita aedes nostrae sacrae ceu Signa fidelium, sæpius cum fidelibus junctæ sunt: Ita columba Spiritus Sancti imago juncta erat Spiritui Sancto: Ita lavacrum baptismatis, ceu regenerationis signum, junctum est ipsi regenerationi.

Dantur & signa a rebus separata, quemadmodum sacrificia Veteris Testamenti, signa Jesu Christi immolati, distincta erant ab eo, quem respiciebant.

Ex hac distinctione signorum hæc axiomata elici possunt:

Primo non posse unquam strictè concludi, neque a præsentia signi ad præsentiam rei signatæ, dantur enim signa rerum absentium; neque a præsentia signi ad absentiam rei significatæ, dantur enim signa rerum præsentium. Ergo de signis ex speciali ipsorum natura judicium facere debemus.

Secundo licet res in certo statu constituta, sui ipsius signum in eodem statu esse nequeat, quia omne signum diversitatem requirit rei repræsentantis & rei repræsentatæ; nihilominus fieri optime posse, ut res in certo statu sese repræsentet in alio statu, quemadmodum fieri omnino potest, ut quis in conclavi suo existere possit prædicans. Itaque unica status distinctio sufficit inter rem figurantem & rem figuratam: hoc est quod una eademque res possit esse in certo statu res figurans, & in alio res figurata.

Tertio fieri facillime posse, ut una eademque res & occultet & detegat aliam rem eodem tempore; quamobrem, qui dixerit, *nihil manifestum fieri per illud, quo*

occultatur, axioma minime firmum in medium protulerunt. Eadem quippe res cum eodem tempore & res & signum esse queat, occultare potest ut res, ea quæ ceu signum patefacit. Ita cinis fervidus ignem occultat ceu res & eundem detegit ceu signum. Ita formæ ab Angelis assumptæ illos occultabant ut res, & detegebant ut signa. Ita Symbola Eucharistica corpus Jesu Christi occultant ceu res, & idem detegunt ceu symbolum.

Quarto concludi potest, qui natura signi in hoc consistit, ut exoret in sensibus per ideam rei significantis ideam rei significatæ, quoad hic effectus subsistit, hoc est, quamdiu duplex hæc idea durat, signum subsistere, licet rei ipsius natura sit destructa. Ita nihil refert, quod colores iridis, quam Deo ceu signum posuit, sese genus humanum posthac non perditurum esse diluvio, sint veri & reales, dummodo sensus nostri semper eandem habeant de iis persuasionem, & hac persuasionem adduci se patiantur, ut promissis Dei fidem habeant. Ita quoque nihil refert, quod panis Eucharisticæ suam retineat naturam, quia sensibus nostris nunquam non sistat imaginem panis, cujus intuitu intelligere possumus, quâ ratione corpus Jesu Christi sit cibus animarum nostrarum, & quâ ratione fideles inter se sunt uniti.

Tertia signorum divisio est, quod quædam eorum sint naturalia, quæ non nituntur phantasia hominum, quemadmodum imago, quæ in speculo apparet, naturale signum est ejus, quem repræsentat; Et alia sunt signa, quæ tantummodo nituntur instituto & comprobatione hominum, sive certo, licet remoto, aliquo respectu se referant ad rem repræsentatam, sive plane cum ea non comparari possint. Ita ex instituto verba sunt signa cogitationum, & characteres verborum. Hoc modo in propositionibus pertractandis, magni momen-

momenti veritas explicari poterit de hoc genere signorum, quæ hæc est, quod quis in quibusdam casibus de iis affirmare potest res significatas.

CAPUT V.

De

IDEARUM COMPOSITIONE ET SIMPLICITATE; IN QUO DE MODO COGNOSCENDI PER ABSTRACTIONEM; SEU PRÆCISIONEM.

Obitèr diximus capite secundo, posse nos modum percipere, absque eo, quod distinctè attendamus ad substantiam, cujus modus est, hinc ansam arripimus explicandi, quid sit *Abstractio intellectus*.

Limitatio Mentis nostræ in causa est, ut nequeamus comprehendere res æqualiter compositas alio modo, quam eas particularim considerando, & quasi diversas illarum facies contemplantando, quæ nobis obverti possunt: hoc autem ipsum est, quod generaliter scire per Abstractionem dicitur.

Sed quemadmodum res diversis modis componuntur; quædam nempe ex partibus realiter distinctis, quæ integrantes dicuntur, ut *Corpus humanum, numerus, &c.* ita intellectu facile est, posse mentem, unam partem considerare, non considerata altera, quia hæc partes realiter distinguuntur. Sed hoc illud non est, quod *Abstractionem* dicimus.

Utile sane erit etiam has rerum partes separatim considerare, potius quam ipsas totas; quia aliter vix possumus distinctam omnium noticiam nobis comparare. Ex causa non aliter cognoscitur corpus humanum, quam illud in omnes suas partes divi-

dendo, tam similes, quam dissimiles, diversisque nominibus unamquamque insigniendo. Arithmetica etiam, quanta est, huic basi innititur. Etenim arte opus non est, ad exiguos numeros mensurandos, hos enim integros mens capere potest; adeo ut Ars tota versetur in illius numeri partibus separatim numerandis, quem integrum numerare non possumus. Quadunque demum capacitate Mentem donec, impossibile erit, ut duos numeros unumquemque octo aut novem figurarum multiplicet, illos integros indivisosque sumendo.

Secundo, per partes cognoscimus, quando ad unicum modum attendimus, non considerata Substantia, vel ad duos separatim, qui tamen uni eidemque substantiæ junctim inhaerent. Hoc a Geometris factitatum est, qui pro Objecto Geometriæ corpore extensum in longum, latum & profundum habent: ut autem hoc accurate cognoscerent primum uni, soli Dimensioni considerandæ se dedere; postea binas dimensiones, longitudinem sc. & latitudinem, quas Superficiem vocarunt, perpenderunt; ac denuo omnes simul tres dimensiones, quæ solida seu corpora appellarunt.

Hinc palam fit, quam inanes & ridiculæ sint Scepticorum argutiæ, qui ipsam Geometricas certitudinem in dubium vocare conantur; quia hæc lineas supponit & superficies, quæ nusquam sunt. Non enim illa lineas sine latitudine, aut superficies sine profunditate supponit; supponit tamen longitudinem posse considerari, non considerata latitudine, quod extra omnem dubitationis aleam est; in dimetiendo namque intervallo, quo Urbs ab Urbe distat, ipsam tantum viarum longitudinem metimur, de latitudine nihil prorsus solliciti.

Jam vero, quo res in plures modos dispartitur, eo
accura-

accuratius illarum cognoscendarum capaces evadimus. Sic enim videmus; quamdiu in motu ipsa aliquorsum determinatio, tum a motu, tum ab aliis determinationis partibus, distincta non fuit, tandem nihil clarè de causis Reflexionis, Refractionisque potuisse pronuciari; quod ope hujus distinctionis factum est, uti videri potest capite secundo Dioptrices Domini Des Cartes.

Tertio, cognoscimus per Abstractionem, quando res varia attributa habet, nos tamen illorum unum, reliquis prætermittis, consideramus. En Methodum hujus Abstractionis! Exempli gratia, animadverto me *Cogitare*, ac, per consequens, me *illum esse, qui Cogito*; in hac Idea mei Cogitantis, possum tantum considerare rem cogitantem, non considerans, memet esse illam rem, quamvis in me, Ego & res cogitans unum idemque simus. Sicque Idea, quam percepi, rei cogitantis, non tantum memet ipsum, sed omnes alias res cogitantes representabit. Eodem modo si Triangulum æquilaterum considero, prout in hac charta depingitur, cæterisque determinantibus circumstantiis vestitur: Idea hæc hunc mihi tantum triangulum representabit. Si vero mentem à consideratione horum particularium accidentium avocata, ad hujus figuræ, prout tribus tantum lineis comprehenditur, considerationem applicem, Idea sic formata hinc clarius æqualitatem linearum exhibebit, illinc ad reliquos omnes triangulos representandos aptior evadet. Quod si ulterius progrediar, nec sistam in æqualitate linearum contemplanda, sed solummodo percipiam figuram tribus rectis lineis contentam; hæc Idea omnium triangulorum exprimet genera, Si denique linearum numerum non attendens, superficiem concipiam rectis tantum lineis circumscriptam; Ideam formavero omnes figuras recti-

lineas exhibentem; sicque possum ad nrdam extensionem gradatim ascendere. In hisce abstractionibus semper gradus inferior superiorem, cum adjuncta aliqua determinatione, continet; sic *Ego cogitans*, continet rem cogitantem; sic triangulus æquilaterus, triangulum; sic triangulus figuram rectilineam: Eo autem plura exhibet gradus superior, quo minus determinatur.

Denique manifestum est beneficio harum Abstractionum Ideas è singularibus fieri communes, è communibus communiore; unde admonemur ad ea transire, quæ de idearum universalitate & particularitate dicenda sunt.

CAPUT VI

De

IDEARUM UNIVERSALITATE, PARTICULARITATE, ET SINGULARITATE.

QUamvis quidquid existit singulare sit, nihilominus, ope abstractionum, varia Idearum genera procudere possumus, quarum aliæ singularia expriment, qualis est Idea, quam quisque habet sui ipsius; aliæ plura simul, uti cum quis triangulum concipit, nihil in illo considerans, nisi quod sit figura habens tres lineas totidemque angulos: Idea autem sic formata inservire potest omnibus aliis triangulis concipiendis.

Ideæ rem unicam repræsentantes, singulares & individua; earum vero Objecta Individua vocantur: quæ autem res plures, universales, communes aut genericæ dicuntur.

Nomina, quæ priora denotant, propria sunt; ut *Socrates, Roma, Bucephalus*: quæ posteriora commu-
nia

nia & appellativa; ut *Homo*, *urbs*, *Equus*, & tam Ideæ Universales; quam nomina communia *Termini Generici* dici possunt.

Observandum est; terminorum genericorum duo esse genera; alterum eorum, qui univoci dicuntur: hi ita alligatas habent universales Ideas, ut idem nomen pluribus conveniat, secundum eundem sonum, eandemque notionem, quæ sono alligata est: hujus generis sunt, *Homo*, *urbs*, *Equus*.

Alterum eorum, quos *Æquivocos* appellamus: horum idem sonus est, sed diversis Ideis allegatus; adeo ut hic idem sonus pluribus convenire possit, sed non secundum eandem Ideam, sed diversas; quas usus huic sono subjecit, Sic *Canon* Gallicè & tormentum bellicum, & decretum Concilii, & regulam significat, sed secundum ideas prorsus diversas.

Hæc universalis æquivoca duùm generum sunt: nam diversæ Ideæ uni sono subjectæ, vel nullam inter se relationem habent, ut in allato nomine *Canon*; vel aliquam habent, uti cum nomen unam Ideam primario significat, alias vero, non nisi quia hanc primariam respiciunt, ut causam, vel effectum, vel signum. Hujuscemodi vero æquivoca etiam analogæ dicuntur. Sic *sanus de animati, aere, cibo* dicitur. Idea, quæ huic verbo adjuncta est, primario sanitatem denotat, quæ animalis propria est, sed aliæ adjunctæ sunt non multum ab hac primaria abluentes, qualis est, esse sanitatis causa, hinc sanum aerem, sanos cibos dicimus, quia sanitati conservandæ inserviunt.

Nos tamen cum hic de terminis Universalibus loquimur, solos intelligimus univocos, cum adjunctis Ideis Universalibus.

In his autem Ideis Universalibus duo sunt, quæ magnopere interest rite distinguere, *Comprehensio* scilicet & *Extensio*.

Ideæ

Ideæ comprehensionem voco omnia illa attributa quæ ita in illa continentur, ut nulla demi possit, quin Idea destruat: sic comprehensio Ideæ trianguli includit extensionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum æqualitatem cum duobus rectis.

Extensionem voco subjecta, quibus Idea convenit, quæ etiam dicuntur inferiora termini universalis, qui, ad hæc relatus, superior nominatur: sic generica trianguli Idea ad omnes diversas triangulorum species sese extendit.

Quamvis autem Idea generica indistinctim ad omnia subjecta, id est, inferiora se extendat, communique nomine illa significet, tamen attributa, quæ comprehendit, & subjecta, ad quæ extenditur, discrimen ex eo est, quod Ideam nullo attributorum spoliare possimus, quin destruat, quemadmodum jam dictum est. Cum tamen è contra possimus ejusdem extensionem restringere, illam tantum quibusdam Subjectorum applicando, non tamen ea propter destruetur.

Dupliciter autem hæc Restrictio extensionis Ideæ genericæ potest contingere.

Primo, additione alterius Ideæ distinctæ & determinatæ; sic si genericæ trianguli ideæ addo, quod habeat angulum rectum; Genericam trianguli ideam restringo ad certam trianguli speciem, quæ triangulus re-ctangulus vocatur.

Secundo, additione ideæ solum indistinctæ & indeterminatæ; ut si diceretur, *aliquis triangulus*: quo casu terminus fit particularis, quia jam tantum ad partem Subjectorum, quæ prius omnia comprehendebat, se extendit, nec tamen pars illa, ad quam restringitur, determinatur.

CAP. VII.

De

QUINQUE IDEIS UNIVERSALIBUS, GENERE, SPECIE, DIFFERENTIA, PROPRIO ET ACCIDENTE.

QUæ superioribus capitibus dicta sunt, nobis viam sternunt ad paucis explicanda, quæ in Scholis vulgo traduntur, Universalia.

Cum Idea Generica nobis objecta exhibet, tanquam res, idque terminis substantivis & absolutis, *Genus* vocatur, aut *Species*.

DE GENERE.

Genus Idea dicitur, cum ita communis est, ut ad alias ideas etiam universales se extendat; sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi & Trapezii: sic etiam substantia respectu substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, & substantiæ cogitantis, qui spiritus.

DE SPECIE.

Idea vero communis, quæ communiori & generaliori subest, species vocatur: sic Parallelogrammum & Trapezium species sunt figuræ quadrilateris; sic etiam corpus, & spiritus species sunt substantiæ.

Potest autem una eademque Idea Genus dici, si ad alias Ideas, ad quas se extendit, referatur; species vero, si ad aliam generaliore, cui subjacet: Sic corpus genus est respectu corporis animati, & inanimati; species vero respectu substantiæ: sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi, species vero respectu figuræ indeterminatè sumptæ.

Seu alia est Speciei notio, quæ non cadit nisi in illas Ideas, quæ Genera esse non possunt, uti cum
Idea

Idea aliqua sub se tantum habet individua & singularia, sic Circulus sub se tantum circulos singulares, qui sunt omnes ejusdem speciei: talis species *infima* dicitur.

Est etiam genus quod species esse non potest, quod supremum omnium generum dicitur, sive illud Ens sit, sive Substantia: nec magni refert hoc scire, cum potius ad Metaphysicam spectet, quam Logicam.

Dixi Ideas, quæ nobis exhibent objecta sua tanquam res, Genera esse aut Species; - non tamen necesse est, ut objecta illa revera res sint, aut substantiæ; sed sufficit, quod instar rerum & substantiarum concipiantur. Quamvis enim modi sint, possunt representari sine omni relatione ad suas substantias, solumque ad alias modorum Ideas referri vel generaliores, vel minus generales: sic figura, quæ modus est corporis figurati, genus tamen est respectu figurarum curvilinearum & rectilinearum.

E contra, Ideæ quæ nobis exhibent sua objecta, tanquam res modificatas, idque terminis adjectivis sive connotativis, si cum substantiis comparentur, quas hi termini connotativi confusè quidem, sed directe significant, sive hi termini connotativi significant attributa Essentialia, (quæ revera aliud non sunt, quam ipsæ res) sive Modos, non tamen Genera dicuntur aut Species, sed aut *Differentia*, aut *Propria*, aut *Accidentia*.

Differentia vocantur, cum Idearum objectum est attributum essentialiale, quo Species ab alia Specie distinguitur; ut *extensum*, *cogitans*, *rationaliale*.

Propria vocantur, cum objectum revera ad rei essentialiam pertinet, sed primum non sit, quod in illo consideratur, verum à primo pendet; ut, *divisibile*, *immortale*, *docile*.

Accidentia communia vocantur, cum illarum objecta

gesta veri modi sunt, qui saltem per intellectum separari possunt, à re, cujus accidentia sunt, non destructa in mente nostra rei idea, ut, *rotundum, durum, justum, prudens*. Sed hæc fusius deducenda.

DE DIFFERENTIA.

Cum Genus duas sub se Species habeat, necessaria ambarum ideæ aliquid in se includunt, non inclusum in idea Generis: si enim nihil in se haberent a Genere diversum, genus essent; & sicut Genus de utrisque speciebus prædicatur, ita utraq; species de se invicem prædicarentur; hinc primum attributum essentielle Speciei, non inventum in Genere, ipsius Differentia nominatur, universalisque Idea est, quam de illa habemus: quia sola & unica nobis exhibere potest hanc Differentiam, ubicunque demum inveniatur, hoc est in omnibus inferioribus illius Speciei.

Exemplum: Corpus & Spiritus duæ sunt Substantiæ Species; oportet ergo ut aliquid amplius sit in Ideis Corporis & Spiritus, quam est in Idea Substantiæ. Illud vero amplius, quod in corpore primo videmus, est *Extensio*; quod in Spiritu, *Cogitatio*. Hinc differentia corporis erit extensio, spiritus vero cogitatio; hoc est corpus erit substantia, spiritus vero substantia cogitans.

Hinc sequitur primo, Differentiam dupliciter referri, vel ad genus, quod dividet; vel ad speciem, quam constituit; ac præterea esse primariam partem ejus, quod in comprehensione Ideæ Speciei includitur: hinc omnis Species vel unico nomine exprimi potest, ut *Mens, Corpus*; vel duobus conjunctim scil. Generis & Speciei; quod etiam Definitio dicitur; ut, *Substantia cogitans, Substantia extensa*.

Sequitur secundo, Differentiam, quia Speciem constituit; illamque discriminat a cæteris speciebus eandem cum Specie debere habere extensionem: ac proin-

proinde Differentia & Species debent reciproce de se invicem prædicari; ut, *quicquid cogitat Spiritus est, omnis Spiritus cogitat.*

Sæpe tamen accidit, ut in plerisque rebus nullum attributum sese offerat, quod toti Speciei ita convenit, ut etiam conveniat tantum huic soli: hoc casu, mos est, plura attributa connectere, quorum aggregatum cum nusquam inveniatur nisi in hac specie illius constituit differentiam. Sic Platonicæ asserentes *Dæmonas* non minus fuisse animalia rationalia, quam *Homines*, non admittebant *rationale* pro reciproca *Hominis* differentia, sed aliam huic adungebant v. g. *Mortale*, quæ similiter reciproca *Hominis* differentia non est, cum *Brutis* conveniat; Cum tamen hæ duæ simul junctæ, in solum *Hominem* cadant: & hoc pacto nobis fabricamur *Ideas* omnium ferme animalium.

Denique observandum est, non semper requiri, quod utraque Differentia Genus dividens, positiva sit: sufficit enim alteram talem esse; sic duo *Homines* abunde distinguuntur, si alter munere, quo alter caret, fungatur; licet munere carens nihil positivi habeat, quod alius non habet. Sic *Homo* generaliter a *Brutis* distinguitur, quia scil. *Homo* animal mentis præditum est; *Bruta* vero animalia mera. *Brutorum* etenim *Idea* generica, nihil in se continet positivi, quod in homine non reperiatur; illi tantum *Ideæ*, negationem ejus, quod in homine est, *Mentis* scil. adjicimus. Adeo ut discrimen, quod est inter *Ideam* animalis, & *ideam* bruti, in hoc situm sit, quod *Idea* Animalis in sua comprehensione nec includat nec excludat cogitationem, cum tamen illam extensione sua contineat; *Bruti* è contra *Idea* eandem è sua comprehensione excludit, & proinde homini convenire non potest.

DE

DE PROPRIO.

Inventa differentia Speciem constituyente, id est, primario essentiali attributo illam ab omni alia Specie distinguente, si ulterius in ejus naturam inquirentes, aliud attributum offendamus, necessaria connectione a principali dependens, & consequenter huic Speciei omni & soli conveniens, tale attributum, Proprietatem dicimus; illudque termino connotativo efferentes Speciei propriam dicimus: & quia omnibus inferioribus ejusdem Speciei convenit, illiusque unica Idea nobis poterit representare hanc proprietatem; ubicunque deum sit, in numerum universalium cooptamus, quantumque efficiamus.

Exemplum, Anguli rectitudo essentialis trianguli rectanguli differentia est: quia vero necessario sunt ex hac anguli rectitudine, quod quadratum Hypotenuse æquale sit quadratis reliquorum laterum; horum quadratorum æqualitas pro Proprietate trianguli rectanguli habetur, quæ omnibus & solis triangulis rectangulis convenit.

Nihilominus quidam voluere, ut latius pateret hoc Proprii nomen; hincque enatae sunt quatuor illius Species.

Illarum prima est, quam modo explicuimus quæque omni soli & semper convenit. Sic omnis circuli, & solius circuli & semper proprium est, ut omnes lineas à centro ad circumferentiam ductas æquales habet.

Secunda convenit omni, sed non soli. Sic extensio convenit quod sit divisibile, quia omne extensum dividi potest; sed dividi etiam possunt Duratio, numerus, vis.

Tertia, convenit soli, sed non omni. Sic soli Homini convenit esse vel Medico, vel Philosopho, quamvis omnes homines non sint aut Medici, aut Philosophi.

C

Quar-

Quarta, convenit *omni*, & *soli*, *sed non semper*: hujus Exemplum habemus in *Serum canitie*, quæ solis & omnibus hominibus convenit, *sed non semper*, quippe tantum senescentibus.

DE ACCIDENTE.

Jam superius, capite secundo, declaratum est, *Modum* vocari id, quod naturaliter, existere nequit, nisi per substantiam, quodque nullâ necessariâ connexionis substantiæ adhæret; ita, ut optime percipi possit res, non animadvertentes, quod prudens sit, sed ipsa prudentia concipi non potest, nisi concipiatur vel *Homo*, vel alia natura intelligens prudentiæ capax.

Quando verò Ideam confusam & indeterminatam substantiæ, cum distinctâ ideâ alicujus modi copulamus, Idea hæc potest representare omnia, quibus hic modus inest: sic Idea *prudens*, omnes homines prudentes; Idea *rotundi*, omnia corpora rotunda exhibebit. Hæc verò Idææ, sic terminis connotativis expressæ, illud est, quod quintum universale constituit; *Accidens* dictum: quia essentialiter ad rem non pertinet, cui attribuitur, si enim pertineret, differentia esset, aut *Proprium*.

Sed hic observandum est, ut superius innuimus, quando duæ substantiæ simul concipiuntur, alteram concipi posse, tanquam alterius modum, sic *homo vestitus* potest considerari tanquam quid compositum ex *homine* & *vestibus*; sed esse vestitum, respectu hujus hominis, modus essendi tantum est, sub quo homo concipitur, licet vestes substantiæ sint; ac proinde, esse vestitum, ad quintum universale pertinebit.

Ast de Universalibus, quæ tanto apparatu in Scholæ traduntur, plusquam satis. Parum enim refert scire, quid sit *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium* & *Accidens*, sed vera rerum *Genera*, *Generum* veras *Spe-*

Species, harum Differentias, Propria & Accidentia habere perfecta palmarium est: his verò dignoscendis lux aliqua effulgere poterit è sequentibus, postquam non nihil de Terminis complexis in antecessum fuerit deductum.

CAP. VIII.

De

TERMINIS COMPLEXIS, EORUMQUE UNIVERSALITATE ET PARTICULARITATE.

Nonnunquam termino cuiuspiam alios terminos adjungimus, ex quibus, in mente nostra, resultat Idea totalis, de qua saepe ea affirmare, aut negare possumus, quae de singulis terminis separatim sumptis, affirmari, aut negari non possunt. Hinc fiunt termini complexi: ut *Homo prudens, corpus pellucidum, Alexander filius Philippi.*

Haec additamenta aliquando fiunt per pronomina relativa; ut, *Corpus, quod est pellucidum, Alexander, qui est filius Philippi, Papa, qui est Vicarius Jesu Christi.*

Imò affirmari potest, licet haec pronomina non semper exprimantur, semper tamen subintelligi, quia mutata propositione exprimi possunt; equivalent enim, *Corpus pellucidum, & corpus, quod est pellucidum.*

Quod maxime in terminis complexis observatur, est, duo esse genera, horum additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici potest, alterum *determinativum*.

Explicativum tantum est, quando disertis verbis explicat, quod prius latebat, vel in comprehensione Ideae primi termini; vel saltem, quod illi convenit tanquam accidens, modo illi generaliter & secundum

integram extensionem conveniat: sic cum dico, *Homo, qui est animal ratione præditum*; vel *homo, qui naturaliter beatitudinem appetit*, vel *homo, qui est mortalis*: Quæ hic adjoiciuntur, explicativa tantum sunt: cum nihil immutent in totâ Ideâ, quæ huic voci, *Homo*, adjuncta est; nec illam restringunt ad quosdam tantum Homines significandum; sed ea solùm denotant clariùs, quæ omnibus omnino hominibus conveniunt.

Hujus generis sunt additiones, quæ nominibus distincte individua significantibus applicantur, ut cum dicimus: *Lutetiam esse maximam totius Europæ urbem*; *Julium Cæsarem fuisse Imperatorem fortissimum*; *Aristotelem Philosophorum Principem*; *Ludovicum Galliarum Regem*. Hi enim singulares termini, sic prolatis, nihil de suâ extensione perdunt: cum prius determinati tantum essent, quantum esse potuerint.

Determinativum est, quando id, quod additur, termini generalis significationem restringit, ita, ut non jam in omni suâ extensione accipiatur, sed completatur tantum illius partem, sic *corpora pellucida*, *Homines sapientes*, *Animal rationale*. Hæc additamenta non simpliciter explicativa sunt, sed determinativa; quia extensionem primi termini mutilant & decurtant; Corporis enim nomen hic tantum corporum; Animalis, animalium.

Harum autem additionum natura aliquando est, ut è termino communi singularem faciant, cum scilicet conditiones individuantes continent; sic quando dico, *Papa nunc sedens*, commune Papæ nomen ad singularem unicamque Alexandri septimi personam determinatur.

Alia etiam duo terminorum complexorum genera sunt, quorum alterum verbis complexum est, alterum sensu tantum,

Primi

Primi generis sunt illi, qui expressam additionem habent: Horum exempla sunt, quæ hucusque attulimus.

Alterius generis illi sunt, in quibus terminorum alter non effertur, sed subauditur tantum, ut cum Galili *Regem* nominant: hic terminus apud illos sensus complexus est; quia tunc, cum hoc nomen pronunciant, illorum animis non obversatur communis nominis Idea solitarie, sed adjunctam habens Ideam *Ludovici XIV.* qui nunc Gallis imperat. Infinitus terminorum numerus est, qui, hoc modo complexi, in omni sermone occurrunt; sic in unaquaque familia, *Herus.*

Quidam etiam termini complexi sunt tum verbis, tum sensu, sed diversimode. Sic, *Princeps Philosophorum*, verbis complexus est, quia nomen *Principis*, *Philosophi* vocabulo determinatur; at respectu *Aristotelis*, quem Scholastici sic amant nominare, sensu tantum complexus est; Cum Idea *Aristotelis* menti solum insit, nec ullo sono illum expressim denotante exprinaturn.

Omnia adjectiva sive connotativa, vel partes terminorum complexorum sunt, quando unà cum suis substantiis ponuntur; vel sensu complexa, quando substantiva subintelliguntur; Quia, ut capite secundo dictum est, hæc nomina connotativa subjectum directe quidem, sed confusius, modum vero, seu formam indirectè, sed distinctius significant; ac proinde Subjecti Idea & valde generalis, & valde confusa est, nonnunquam *ens*, aliquando *corpus* representans, quæ tamen ut plurimum distincta Formæ Idea determinatur ad illas tantum res significandum, quæ albæ sunt.

Maxime autem in hac materiâ observandum est, terminorum complexorum quosdam esse, qui quam-

vis reverà ad unicum solum individuum determi-
 nantur, universalitatem tamen æquivocam, quam
Erroris licebit appellare, retinent. Cum enim Ho-
 mines consentiant unam tantum rem tali termino
 significari, disputent autem, quantum hæc res unica
 vera sit, sit, ut hic terminus ab aliquibus huic rei
 significanda applicetur, ab aliis illi. Hinc opus est,
 ut talis terminus alterius determinetur vel à circum-
 stantiarum varietate, vel ab orationis serie, ut ipse
 termini significatio innotescat.

Sic, vera Religio, non nisi unam solitariam Reli-
 gionem significat; sed quia quivis Populus, quævis
 Hæresis, suam religionem veram arbitratur, hi termi-
 ni valde æquivoci sunt, æquivocatione sc. erroris.
 Si quis Historiographus scribas, suum Principem ve-
 ræ Religioni addictissimum fuisse, dici non potest,
 quid sibi voluerit, nisi sciatur, quem domum Reli-
 gionem professus fuerit ille Scriptor, si enim Prote-
 stanticam, de Protestantica intelligendus est; quem-
 admodum de Mahumetana, si de suo Principe scri-
 beret Arabs Mahumetanus; de Catholicâ; intelli-
 gendi non debet, nisi constet, Catholicum fuisse Histori-
 cum.

Termini complexi, quibus Erroris æquivocatio
 invenitur, ea præcipuè enuntiant, de quibus sensus
 non judicant, sed solum intellectus: proclive enim
 est, ut Homines diversa de talibus sentiant.

Exempli gratia: si affirmarem, nullos milites à Ma-
 rio conscriptos, qui Sexpedales non essent: Hic ter-
 minus complexus; *Miles Sexpedalis*, erroris æquivo-
 cationem non capit, cum facile factu sit, Milites
 metiri, ut sciamus, an Sexpedales sint: si vero de-
 cretum esset, nullos deberi conscribi, nisi *Strenuos*;
 hic terminus multo magis fuisset æquivocationi ob-
 noxius

noxius, cum posset his militibus tribui, qui strenui quidem haberentur, cum tamen ignavi essent.

Hæc erroris *Æquivocatio* sæpe in terminis comparat vis invenitur; *Parisensium Geometrarum maximus*; *Hominum doctissimus, dexterrimus, divitissimus*. Quamvis enim hi termini conditionibus individuantibus determinantur, cum unus tantum esse poterit *Geometrarum Parisensium maximus*: Poterit nihilominus hic terminus pluribus adscribi, licet, ungi soli conveniat; quia facile est, ut Homines hæc de re variè sentiant, ac proinde unusquisque illum hoc nomine cohonestet, quem ceteris omnibus in *Geometria* arbitretur præstare.

Hæc etiam loquendi formulæ, *Authoris sensus, Authoris hæc de re sententia*, ex horum æquivocorum numero sunt; Præsertim, si author ille adeò obscurus sit, ut de illius sensu litigetur. Sic etiamnum videmus continuas de Aristotelis opinionibus Philosophorum altercationes, dum unusquisque nititur suas in partes illum abducere: Quamvis enim Aristoteles unicum tantum, una de re, sensum habuerit; quia tamen à variis variè intelligitur, hæc verba, *Sensus Aristotelis*, æquivoca per errorem, sunt. Unusquisque enim id Aristotelis esse sententiam pronunciat, quod Aristotelem sensisse persuasum habet; & sic, si plures, eadem de re, variè sensisse Aristotelem autumant, hi termini: *Aristotelis eâ de re sensus*, quamvis singulares in seipsis sint, pluribus convenire poterunt, illis sc. omnibus, quæ Aristoteles de hac materia scripsisse censebitur, atque adeò apud unumquemque id significabant, quod is sibi persuaserit, eum Philosophum sensisse.

Sed ut melius possimus intelligere, in quo sita sit hæc, quam erroris dicimus, *Æquivocatio*, observandum est, illos terminos vel expressè, vel sensu con-

notativos esse. Jam vero, uti dictum est, terminis connotativis considerari potest tum subjectum, quod directe quidem, sed confuse exprimitur, tum forma sive modus, qui distincte, sed indirecte significatur, Sic, *Album* confuse exhibet corpus, distincte albedinem: sic, *sensus Aristotelis* confuse significat aliquam sententiam, cogitationem, doctrinam; distincte vero hujus doctrine ad Aristotelem, cui attribuitur, relationem.

Equivocatio vero, que hæc in terminis invenitur, nec proprie innascitur a forma, modoque, qui distinctus cum sit, etiam invariabilis est, nec etiam a subjecto confuse considerato, quamdiu ab hac confusione non liberatur. Exempli causa: Hæc verba, *Princeps Philosophorum* equivoca esse non poterunt, quamdiu Idea Principis Philosophorum nulli distincte individuo applicatur. Sed equivocatio in hoc solum consistit, quod mens subjecto confuso aliud distinctum determinatumque substituit, cui forma et modusque applicantur. Cum vero homines hæc de re dissentiant, plures possunt hoc honore afficere, ac deinde eisdem appellatione congrua ornare. Sic olim Plato Philosophorum Princeps audiebat, quo jam nomine Aristoteles indigitatur. Hæc verba, *vera Religio*, cum nullius Religionis distinctam Ideam, sed confusam habent, equivoca non sunt, quia revere nihil ab illa religione significant; quæ reapse vera est: sed cum mens veræ Religionis Ideam distinctæ particularis cujusdam cultus distincte cogniti Ideæ affigavit, evadunt quam maxime equivoca, tumque apud unumquemque cultum significabunt, quem ille pro vera religione est habiturus.

Ita etiam sese res habet cum his verbis, *Id quod sensus talis Philosophus de re tali*. Si enim illis relinquatur generalis Idea, simpliciter & generaliter signific

ca-

cabunt doctrinam ab hoc Philosopho de hac re traditam, ut doctrinam ab Aristotele traditam de natura animæ: ubi illud *id quod*, &c. id est, doctrina hæc, quamdiu confusam Ideam nulli distinctæ Ideæ applicatam habet, æquivocationis capax non est. Cum verò mens in locum illius *id*, id est, doctrinæ confusæ conceptæ surrogat doctrinam distinctam, distinctumque subiectum; tunc pro varietate distinctarum Idearum, illud *id* æquivocationem potest induere. Sic doctrina Aristotelis, æquivoça est apud Pomponatium asserentem, animam ab Aristotele pro mortali habitam, & apud plures alios ejusdem interpretes, qui è contrà docent, Aristotelem animæ immortalitatem docuisse, non minus, quam illius Præceptores Platonem, & Socratem. Hinc fit, ut hoc genus verba sæpissimè rem significant, cui forma indirectè expressa nequaquam convenit. Supposito Ex. gr. Philippum non fuisse Alexandri Patrem, quod ipse etiam Alexander suadere conatus est; hæc verba: *filius Philippi*, generaliter aliquem à Philippo procreatum notantia, erroneè de Alexandro dicta, illum significabunt, qui re ipsa filius Philippi non sit. Verba etiam hæc, *Sensus Scripturæ*, ab Hæretico ad Hæresin, S. Scripturæ contrariam confirmandam prolata, illam ipsam Hæresin in ejus ore significabunt, quam arbitratus est esse Scripturæ sensum, & quam ideo illo nomine Sensus Scripturæ cohonestavit. Nec sane Calvinistæ magis Catholici sunt, quod se verbo Dei protegentur adhaerescere, nam verbum Dei apud illos significat omnem Errorum farraginem, quos nobis pro Dei Verbo conantur obtrudere.

CAPUT IX.

De

IDEARUM CLARITATE ET
DISTINCTIONE; EARUNDEMQVE
OBSCURITATE ET CONFU-
SIONE.

IN Ideis claritas à distinctione, obscuritas à confusione distingui possunt. Ideam etenim claram dicere possumus, cum vividum, ut ita dicam, sui sensum nobis imprimit, quamvis aliàs distincta non sit. Idea Doloris, ex eo, quod nos quam vividissimè feriat, clara dici potest, confusa tamen est, quia dolorem nobis repræsentat tanquam manui inhaerentem, qui revera in mente nostra est.

Nihilominus possumus omnem Ideam, in quantum distincta est, clarum dicere; omnis namque Obscuritas à confusione oritur. Sic doloris sensus, qui nos ferit, clarus est, itemque distinctus; quod autem in hac sensatione confusum est, scil. dolorem manui inesse, clarum dici non potest.

Cum autem in Ideis unum idemque sit claritas atque distinctio, utilissimum erit examinare, cum Idearum aliæ claræ sint, aliæ confusæ.

Hoc autem Exemplorum ope melius innotescet, quam ulla alia via: itaque contexendus nobis erit catalogus primarum Idearum, tum clararum & distinctarum, tum confusarum & obscurarum.

Maximè clara est Idea, quam quisque sui ipsius habet, tanquam rei cogitantis, item Ideæ certarum cogitationis nostræ appendicum, quales sunt, *Judicare, discurrere, velle, desiderare, sentire, imaginari.*

Maximè etiam claræ nobis insunt Ideæ *Substantiæ extensæ*, ejusque proprietatum, ut *Figura, motus,*
quæ-

quietis. Quamvis enim fingere possumus, nullum esse corpus, nullam figuram, (simile tamen quid nequimus de Substantiâ cogitante fingere, quamdiu cogitamus) non possumus tamen dicere, nos non clarè percipere, quid sit extensio & figura.

Clarè etiam percipimus *durationem, Ordinem, numerum*; modo *durationem* alicujus rei concipiamus; instar modi, sub quo rem consideramus tanquam inesse perseverantem. Similiter, *Ordo, & numerus*, nihil in re differunt a rebus ordinis & numeratis.

Omnès hæc Ideæ aded claræ sunt, ut sapissimè illas obscuriores reddamus, dum conamur illas nova luce illustrare, aliasque nobis Ideas fabricamur, quam quas à natura habemus.

Possamus etiam dicere, Ideam *Dei* claram esse uno sensu, quamvis alio & obscura sit & imperfectissima.

Clara est, quia sufficit ad magnum attributorum numerum in Deo detegendum, quæ certissimè scimus nullibi aliàs inveniri, quam in Deo. Sed obscura est, respectu illius, quam Beati in Cælo habent. Imperfecta autem est, quia mens nostra finita cum sit; non nisi imperfectissimè Ens infinitum concipit. Perfectio verò & claritas in Ideis res dispares sunt. Perfecta etenim sunt, cum nobis exhibent, quicquid est in objecto; claræ autem, cum nobis repræsentant, quantum sufficit, ad illud clarè & distinctè percipiendum.

Illæ Ideæ confusæ & obscuræ sunt, quas habemus qualitatum sensibilium, v. g. *colorum, sonorum, odorum, gustuum, frigoris, coloris, gravitatis, &c.* uti etiam appetituum nostrorum, *famis, sitis, doloris, &c.* In vero causam obscuritatis harum Idearum!

Cum infantes prius fuimus, quam viri, resque exteriores in nos agentes, varios in mentè nostrâ sensus excitarint, ope impressionum, quibus corpora nostra afficiebant; mens conscia hos in se sensus præ-

ter voluntatem suam affici, idque à quibusdam corporibus, (ut, y. g. caloris sensum ab igni) non tantum iudicare voluit res esse quasdam extra se, horum sensuum effectrices, (in quo falsa non fuisset) sed ulterius progressa imaginabatur aliquid in objectis, prorsus simile sensationibus, vel saltem Ideis inde ortis. Ex his præjudiciis Ideas sibi fabricata est, ipsosque *caloris, coloris, &c.* sensus transtulit in res, quæ extra semetipsam sunt. Eni vero obscuras illas confusasque qualitarum sensibilibium Ideas, ex eo enatas, quod mens falsa sua præjudicia iis, quæ à natura didicit, admiscuerit.

Cum vero hæc Idæ à natura non sint, sed à voluntate; vide, quam lepidâ disparitate, cum illis actum sit. Quamvis, *Calor & Ustio* duæ tantum sensationes sunt, altera debilior, altera acrior; calorem igni concessimus, ignem calore præditum affirmantes; at tamen ignem *Ustione* sive dolore, (quo minus prope ad ignem accedentes torquemur) privavimus, negantes ignem dolore affici.

Sed si homines rectè perceperint dolorem igni manum adurenti non esse attribuendum; in alio tamen errore versati sunt, atque illum manui, quam ignis urit, inesse senserunt, cum tamen non nisi menti insit. Verum quidem est, illum ibi excitari, per ea, quæ in manu fiunt, quia dolor Carnis non est aliud, quam concepta mentis offensio, ob excitos quosdam motus naturali corporis temperamento contrarios.

Hoc non tantum agnitum fuit à quibusdam antiquis Philosophis, ut Cyreniacis, sed etiam a D. Augustino multis in locis, *Dolores, (inquit ille, l. 14. de Civit. Dei, c. 15.) qui dicuntur carnis, animæ sunt in carne, & ex carne.* Nam, *Dolor carnis (subjicit ille) tantummodo offensio animæ est, & quedam ab ejus passione dissensio; sicut animæ Dolor, quæ tristitia nuncupatur*

patar, diffenso est ab his rebus, quæ, nobis nōsensibus, accidunt.

Sic etiam l. 7. super Genesin ad litteram c. 19. *Cum afflictiones corporis moleste sentis, (anima) actionem suam, quæ illi regendo adest, turbato ejus temperamento, impediri offenditur, & hæc offensio dolor dicitur.*

Dolorem verò, qui corporis nuncupatur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifestum omnino fit, ex eo, quod illa, quæ nobis cogitantibus, dolorem inferunt, ne lædunt quidem, cum mens vehementi applicatione aliàs distrahitur, ut videre est in Sacerdote Afro (de quo D. Augustinus l. 14. de Civ. Dei c. 2. 4.) *qui quando ei placebat, ad imitatas quasi lamentantis hominis voces, ita se auferebat à Sensibus, & jacebat simillimus mortuo, ut non solum vellicantes & pungentes minime sentiret, sed etiam aliquando igne uretetur admoto sine ullo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere.*

Insuper vero observandum est, indebitam manus dispositionem, motumve ab ustione ortum, propriè dolorem animæ non inferre, sed oportere hunc motum cerebro communicari, per filamenta quædam, nervis tanquam tubulis inclusa, quæ fidium, sive fuculorum instar, à cerebro usque ad manus, cæteraque corporis membra extenduntur; ita ut moveri non possiat, nisi una moveatur pars illa cerebri, à qua oriuntur. Quapropter, si quid impediatur, quo minus hæc nervorum filamenta motum suum cerebro communicent, (ut in Paralyfi,) sine omni doloris sensu, quis ferrum patietur & ignes, cum è contra, (quod tamen mirum videri potest) manus illi dolere poterit, quæ manibus caret: quemadmodum sæpissime iis accidit, quibus manus amputatæ sunt. Quia si nervorum filamenta à manu ad cerebrum extensa, prope cubitum

bitum, ubi terminantur, moveantur, possunt illam cerebri partem, cui alligantur, eodem modo movere, quo moveatur, si ad manum usque descenderent; ut altera funiculi extremitas potest eodem modo moveri, si per medium trahatur, ac si per alteram extremitatem traheretur. Et hinc Anima eundem dolorem sentiret, quem sentiet, si manus haberet: illuc enim loci attentionem dirigit anima, à quo ille cerebri motus solebat proficisci, qui animam hoc doloris sensu afficiebat. Sic imagines, quas in speculo intuemur, eo loco apparent esse, quo futuræ essent, si per directos radios aspicerentur, cum ille usitatissimus objectorum videndorum modus sit.

Et hæc sufficient, ut intelligamus fieri posse, ut Anima à corpore separata, igne inferni vel purgatorio torqueatur, imo eundem dolorem sentiat, quo quis afficeretur, si admoto igne ureretur: quia etiam tunc, cum corpori unita erat, illa cruciebatur, non corpus, dolorque nihil aliud erat, quam quædam animæ tristitia, quæ affligebatur, ob ea, quæ in corpore, cui à Deo erat colligata, agebantur. Quid ergo impediet, quo minus concipiamus, divinam Justitiæ posse aliquam materiæ partem ita Animæ Separatæ accommodare, ut in hâc animâ molestas cogitationes possit excitare illius materiæ motus: nec amplius quid accidit animæ nostræ à carnis dolore.

Sed ad Ideas confusas pedem referamus. Idea Gravitatis, quæ adeò clara apparet, non minus confusa est, quam quævis aliæ, de quibus mox dictum. Cum enim à pueris vidimus lapides aliq; similia, quam primum dimissa sunt, cadere, formavimus Ideam rei cadentis, quæ genuina est & vera. Insuper etiam Ideam formavimus causæ hujus descensus, quæ ad hæc etiam vera est. Sed cum lapidem tantum videremus, non autem aliud, quod illud deorsum moverat, judi-

can-

candi præcipitantiâ, conclusimus illud, quod non cernebamus, nusquam esse, lapidemque proinde vi propriâ & extrinsecâ descendere, non vero ab alio deorsum propelli, huic autem confuse Ideæ, quam præiudicia tantùm procuderunt, *Gravitatis* nomen assignavimus.

Factum est etiam, ut iis de rebus, de quibus idem erat statuendum, diversa formarem Judicia. Quemadmodum enim lapides versus terram, ita etiam vidimus paleas ad succinum; ferrum & chalybem ad magnetem moveri. Eadem ergo ratio, quæ lapidibus qualitatem indulsit, qua versus terram moverentur, si similes qualitates concedere debuisset paleis & ferro, quibus ad succinum & magnetem ferrentur. Hoc tamen non placuit: Sed è contra succino & magneti, ad paleas & ferrum attrahenda, qualitates assignavimus, quas diximus *Attractivas*; cum eadem operâ gravium attrahendorum qualitatem terræ indere potuissemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attrahendorum qualitatem terræ indere potuissemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attractivæ (ut etiam gravitas) natæ sunt ex illegitimâ ratiocinatione, quâ concludebatur ferrum deberi à magnete trahi, quia nihil cernebatur, quod magnetem versus ferrum protruderet; cum tamen concipi nequeat, posse unum corpus aliud attrahere, nisi attrahens moveatur, attractumque aliquo vinculo illi conjungatur.

His etiam infantiæ nostræ præiudiciis acceptas debemus Ideas, quæ nobis res graves & duras exhibent levibus & raris solidiores, & plus corporis seu materiæ habentes: hinc vas auro plenum credimus plus materiæ continere, quam si aere oppleretur. Illæ namque Ideæ non aliunde advenêre: quam ex eo, quod infantes soliti simus, de omnibus rebus extrinsecis judicare, ex illarum in nos actionibus; hinc cum

corpora dura & gravia fortius in nos egerint levibus & raris, judicavimus illa his plus materiae continere. Cum tamen vera ratio pronunciet: eandem materiae partem, idem tantum spatium occupare, idemque spatium eadem semper materiae quantitate repleti.

Adeo ut vas cubicum pedale, non plus materiae contineat, auro oppletum, quam aere, imò aliquo sensu dici potest, illud aere plenum plus materiae continere, ob rationem, quam hujus loci non est fufius deducere.

Dici etiam potest, ex hujus præjudicii radice, pullulasse infrunitas quorundam opiniones, qui afferuerunt animas nostras esse, vel rarissimum ex atomis aerem, ut cum Epicureis Democritus, vel aerem accensum, ut Stoici; vel Caelestis lucis particulam, ut veteres Manichæi, & hoc etiam seculo, Fluddus; vel ventum Subtilem, ut Sociniani. Horum etenim nullus sibi unquam persuasit, cogitandi vim posse cadere in lapides, ligna, vel lutum; atque idcirco Cicero eodem tempore, quo cum Stoicis afferit, Animam nostram esse flammam subtilem, inter non ferenda absurda ponit, illam è terra crasse aere conflescere. *Quid enim, obsecro te, inquit, terrans tibi, aut hoc vubilo aut caliginosa caelo facta, aut concreta esse videtur tanta vis memoriae.* Sed hi quò materiam subtiliorem, eò se illam arbitrati sunt reddere & minus materialem, minus crassam, & minus corpoream, adèd ut tandem illam possent in rem cogitantem rarefacere. Quòd tamen affatim ridiculum est. Corpus enim corpore rarius non est, nisi quòd in minores magisque agitatae particulas divisum est. Hinc enim minus aliis corporibus obstat, illinc illorum poros facilius ingreditur. Sed indivisum sit, sive dividatur; quiescat, seu moveatur, non tamen minus materiale, minus

minus corporeum, cogitationisve erit capacius; cum impossibile sit, ut motus, aut figura materiae, seu subtilis illa sit, seu crassa, quicquid habeat cum cogitatione commune; vel, ut quaedam materiae pars, quae nequiquam cogitabat, cum terrae instar quiesceret, vel instar aquae, leni motu cieretur, ad sui ipsius cognitionem pervenire possit, si vehementius moveretur, illique tres, quatuorque agitationis gradus adjicerentur.

Uberior de hac materia institui posset disputatio, sed haec sufficient ad omnes ideas confusas dignoscendas: cum omnes, his similes, sui causas habeant.

Hujus mali unicum remedium est, Infantiae nostrae omnia omnino praedjudicia deponere, nihilque asserere, (de quo ad rationem pertinet pronunciare) quia illud olim ita judicavimus: sed quia nunc ita, praemisso examine, judicamus. Sic illas tantum Ideas habituri sumus, quas natura impressit; vel saltem ex confusis; eas, quae clarae tantum sunt, in nostros usus servabimus; ut, esse aliquid in igne, quod causa est, cur Ego calorem sentiam; omnia, quae Gravia nuncupantur, ab aliquo deorsum propelli, nihil afferentes de eo, quod igni inest, mihique sensum infert; nec de causa gravium descendendum, priusquam aliquid clari certique de illis constiterit.

CAP. X.

IDEARUM CONFUSARUM ET
OBSCURARUM QUÆDAM EXEMPLA
EX ETHICA DESUMPTA.

Capite superiori allata sunt exempla Idearum confusarum, quas etiam falsas dicere ob rationem datam licebit; sed cum illa omnia ex Physica desumpta sint, non abs re erit, alia

D

alia ex Ethica proferre, cum Ideæ falsæ, quæ de virtutibus & vitiis formantur, sint longe periculosiores.

Nec sane quisquam vel beatior est, vel infelicior, quod veram vel falsam, claram aut obscuram *Gravissatis, sensibilibus qualitatibus, sensuumve* Ideam habeat: si illi, hac in parte, aliquid scientiæ adfuerit defueritve, non melior evadet, aut nequior: quæcunque demum nostra sit his de rebus sententia, nunquam illa, nostrumergò, immutabuntur; à nostra non pendent cognitione, uti neque regendæ vitæ ratio ad nos ab illorum scientia derivatur, unicuique collibitum erit eam cognitionem præcolari, quæ nobis post hanc vitam obveniet, Mundique gubernationem Dei regentis bonitati, ac Sapientiæ committere.

Nemini tamen licet de Virtutibus & vitiis non rectè sentire, cum ex iudiciorum de his latorum præscriptio regenda vita sit, componendi mores, bonorumque aut malorum speranda æternitas. Et quemadmodum falsæ virtutum vitiorumque Ideæ in causâ sunt, ut de iis perperam judicemus; ita infinitè melius foret, his cognoscendis, corrigendisque studere, quam illis aliis emendandis, quas vel iudicandi præcipitancia, vel infantia præiudicia nobis obtruserunt de re quapiam naturali, quæ non nisi sterili jejunæque speculationi materiam poterit suppeditare.

Ad illas omnes detegendas conscribenda ab ovo foret Ethica universa; nobis tamen, propositum tantum est, altaris exemplis docete, quomodo formantur; formantur autem diversarum idearum colligatione, quæ revera colligatæ non sunt: hinc vana constantur Phantasmata, quæ Homines venari non desinunt, & quorum comprehendendorum spe vitam miserrime alunt.

Homini se reperit Beatitudinis & Miseriæ Ideam,
quæ

quæ nec falsa est, nec confusa, quamdiu generalis & abstracta; habet etiam Ideam Abjectionis & excellentiæ; Beatitudinem appetit, miseriam fugit; excellentiam suspicit, despicit abjectionem.

Sed peccati labes, quæ abalienavit hominem à Deo, in quo solo veram felicitatem poterat invenire, & cui idcirco soli ejusdem Ideam alligare debuerat, hanc ipsam felicitatis Ideam innumeris aliis rebus affixit; ad quas amandas prosequendasque homo præceps fertur, in illis amissam felicitatem recuperaturus: hinc grandis surrexit falsarum & obscurarum Idearum moles, dum unusquisque purat, eorum, quæ amat, possessione se beatum fore, privatibne miserum. Quin etiam veram nobilitatem, veram Excellentiam homo peccando amisit; hinc ut possit semetipsum amare, coactus est sibi alium se, quam revera est, exhibere; miseras sibi suas ac indigentiam oculere; plurima sui ipsius Ideæ adjicere, quæ ad illam omnino non pertinent, ut major se. appareat & angustior. En vero ordinariam harum falsarum Idearum seriem!

Prima præcipuaque Concupiscentiæ ad sensuum voluptates, ex rebus quibusdam exterioribus enascentes, propensio est: ex his, cum anima has, quas deperit voluptates, sibi advertit obvenire, iisdem Ideam Boni adjungit; Ideam vero mali illis aliis, per quas voluptatibus privatur. Animadvertens etiam postea Potentiam & Divitias ordinaria esse illorum, quibus Concupiscentiæ indulgetur, comparandorum instrumenta, has pro magnis bonis habere incipit; ac proinde divites & potentes, quibus illæ contigunt, beatos pronunciat, indigos vero, qui iis destituuntur, infelices & miseros.

Jam vero, cum felicitas Excellentiam semper concomitem habeat, harum Ideas mens nunquam non con-

jungit; excellentes semper arbitratur, quos felices putat, viles autem & abjectos, quos indigos & miseros. Hinc pauperes nobis contemptui sunt, cum opulentos revereamur. Hæc autem adeo iniqua, adeo falsa judicia sunt, ut D. Thomas crederit hunc cultum, hanc Divitum admirationem esse, quæ tam severe ab Apostolo Jacobo condemnaretur, dum honorationem sedem, in cœtibus Ecclesiasticis, vetat divitibus potius, quam pauperibus assignari. Neque enim hic locus ita est ad litteram intelligendus, quasi vetaremur quandam externam venerationem divitibus exhibere, quæ pauperibus non debetur, cum id Orbis dispositio, quam Religio non interturbat, exigat; illiusque praxis etiam apud viros sanctitate eximios vigerit: intelligendus itaque videtur, de interno illo cultu, quo pauperes Divitum pedibus subjicimus, Divites verò pauperibus longissime credimus supereminere.

• Sed quamvis hæc Ideæ, orta que ab Ideis judicia, & falsa sint, & à ratione aliena, omnium tamen hominum pectoribus infident, qui illa non emendant, quia à Concupiscentia procedunt, qua omnes viciantur. Hinc autem accidit, ut non tantum ipsi tam honorificè de Divitibus sentiamus, sed ut sciamus, ceteros etiam mortales eundem cultum, eandem estimationem iisdem deferre: adeò, ut illorum conditionem nobismetipsis exhibeamus, non tantum omni splendore omnibusque commodis circumdatam, sed etiam interna judiciorum, quibus divitibus adblanditur, adoratione cultam, quæque nobis nota sunt ex communi hominum sermone, propriaque experientia.

• Personatus hic Dives solio infidens, quem Admiratorum turba circumstat, intentis suspicit oculis, veneratur interno timoris, observantia, & abjectionis

nis

nis cultu, ipsissimum ambitioforum Idolum est, cujus propitiandi causa tot ærumnas subeunt, in tot se pericula conieciunt.

Ut autem manifestum sit, hoc illud ipsum esse, quod ambiunt, quod colunt, ponamus unicum tantum; in orbe hominem existere, cogitandi facultate præditum, cæteros vero omnes hominiformes quidem apparere, sed tamen automata tantum esse: & præterea unicum illum hominem cogitantem, gnarum quidem omnes illas statuas, sibi quo ad exteriora similes, ratione cogitationeque interius destitui, callere artem illas, ope quarundam rotularum, ita movendi, ut omnibus iis officiis, quibus nunc homines destinantur, fungi possint. Credibile sane est, hunc Hominem identidem oblectatum iri diversis motibus, quos his statuis imprimeret; nunquam tamen collocaturum omnem voluptatem, omnem gloriam in externo illo cultu, quem sibi ipsi harum operâ deferret, nec de se ob hanc illarum venerationem honorificentius sensurum: quinimo non minus illarum tædium eum caperet, quam puparum imaguncularumque, quas circulatorum, demonstrant: denique contentus ut plurimum esset eo famulatu, qui necessitati inserviret, nec alium harum statuarum numerum sibi compararet, quam qui suos in usus sufficeret.

Non itaque simplex externumque famulorum obsequium, si ab internâ animi submissione sejungatur, illud est, ad quod ambitioforum vota feruntur: lubet hominibus, non Statuis dominari, totaque dominantium voluptas elicitur, ex iis moribus timoris, æstimationis, admirationis, quos aliis incutiunt.

Ex his clarum est Ideam, quâ hi occæcantur, non minus vanam inanemque esse, quam est Idea illorum, qui proprio vocabulo Vani audentes, Lau-

dum, acclamationum, Elogiorum, titulorum, aliarumque hujus farinae rerum tenui cibo vescuntur. Quod hos ab illis aliis distinguunt, opinionum judiciorumque, quæ utrique cæteris amant communicare, differentia est. Cum enim Vani in votis tantum habeant amoris & æstimationis sensus excitare, ob suam Scientiam, Eloquentiam, ingenium, Dexteritatem; Ambitiosi sensus terroris, venerationis, submissionisque erga se incutere, satagunt, unaque Ideas his sensibus conformes, quarum ope, formidandi, elati, potentesque appareant: sic utrique ex aliorum Cogitationibus suam emendicant felicitatem; sed his hoc genus cogitationum placet, illis aliud.

Nihil usitatius, quam ut inanità hæc Idola, ex falsis hominum Judiciis confarcinata, maximi momenti consilia invertant, sintque scopus præcipuus, ad quem omnes vitæ actiones dirigantur.

Magnanimitas illa & fortitudo, tanti ab omnibus habita, quæ eos, qui fortes dici ambiunt, intrepidus mittit in media pericula, sapissime oritur ex nimia mentis ad hæc inanes vacuasque imagines, quæ cerebrum obsident, applicatione. Pauci seriò vitam contemnunt; illique ipsi, qui tantâ audaciâ mortem ad obfesse urbis muros, vel in confertâ acie ultro provocant, instar cæterorum mortalium inhorrescunt, cum in lecto illam opperiantur. Sed hæc illorum Magnanimitas, quam identidem exerunt, inde nascitur, quod hinc illis obversentur dictæria, quibus ignavi & pusillanimes proscinduntur; hinc laudes, quibus fortes & magnanimi accumulantur, namque ex his duobus Idolum ita mentem detinet, ut periculis mortique pensandis vacare non possit.

Hinc quo quis magis in Hominum conspectu ver-

versatur, eò generosior evadit & fortior, idque ob aliorum de se Judicia. Sic Dux gregario milite, nobilis plebejo majores animos gerit: acrius enim ad magna proritantur, cum illis plus gloriæ tum acquirendum, tum amittendum sit. Idem labores, ajebat magnus Imperator, non æque molesti sunt Duci & Militi: Dux quippe totius Exercitus, cujus conversi in illum oculi sunt, propellitur ad ardua, cum miles spem suam non ultra exiguum stipendium extendat, famamque rei non male gestæ, quæ rarissime ad alios, quam notos commilitones spargitur.

Quid iis in votis est, qui ædes extruunt ultra censum & sortem magnificas? non ut illis commode degatur; profusa etenim magnificentia plus secum incommodi affert, quam commodi: evidens etiam est, nunquam eos hos sumptus facturos, si vel soli essent, vel credere se in eorum contemptum venturos, qui has ædes conspexissent. Aliis itaque ædes extruuntur: sed aliis extructas collaudaturis. Imaginantur Domini, omnes, has substructiones visuros, plena venerationis, admirationisque judicia de se laturos, ac proinde semet sibi ipsis tanquam pro theatro exhibent, in mediis Palatiis sedentes, clientum turbis stipatos, à quibus undique collustrantur prædicanturque potentes, beati, magnifici: Huic itaque Idææ, quæ toti occupantur, tantum laboris & sumptus impenditur.

Ad quid, amabo, honoraria Magnatum carpentanto pedissequorum examine onusta? illorum servitus usui esse non potest, nocent enim plus, quam profunt. Ast sic in obviis excitatur idea viri cuiuspiam magnatis & potentis, hæcque idea illorum vanitati satisfacit, ad quod carpenta pertinent.

Si eadem trutinæ in omnes vitæ conditiones, o-

omnia officia, statusque inquiratur, quæ honoraria censentur, deprehendemus, illa grata esse, laboresque & ærumnas, quas unâ ferunt, leves fieri ex eo, quod excitatam in aliis ergo nos, venerationis, æstimationis, timoris, atque admirationis Ideam nobis representent.

Hinc è contrâ solitudo plerisque mortalium gravis est; qui enim è conspectu, frequentiaque hominum secedit, is se, ac sua omnia ex aliorum judiciis & cogitationibus subducit. Sic Solitarii Cos inane manet & famelicum, cum ordinario cibo careat, nec in se inveniatur, quo alatur. Hanc ob causam Ethnici Philosophi vitam solitariam non ferendam censere, aded ut ausi sint dicere, nolle sapientem, omnium bonorum corporis & animi potiendorum causa, solum vivere, ita ut non haberet, quo cum de Beatitudine colloqueretur. Sola Religio Christiana potuit solitudinem facere amabilem, quia sola Homines in contemptum adducit harum inanium Idearum: illa nobis sola ea offert, quæ & menti distincte aptiora sunt, & ad cor satiandum digniora, nec ad hæc Hominum concursu frequentiaque opus est.

Sed observandum venit, Homines cupiditates suas non ultimò in aliorum de se cogitationibus ac judiciis deligere, sed iis cognitis ulterius uti ad suam ipsorum Ideam in se magnificandam & exaltandam, dum illi alias Ideas asciticias & peregrinas inmiscunt, subiguntque quasi in unam: dum crassissimo errore delusirentur, se revera majores esse, quia majus palatium incolunt, majoremque abunt parasitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopia miseriaque, quibus antea jacebant obnoxii, nequaquam possint vindicare.

Colligi ex dictis potest, quidnam illud sit, quod multa

multa hominibus grata acceptaque reddit, quæ alias viderentur inepta ad oblectandum animosque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantum sita est, quod unius cujusque Idea, Ascitæ aliquâ inani circumstantiâ, semetipsum sibi grandio- rem exhibeat.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene succedat, optamus, etiam iis in ludis, ubi fors regnat, nullaque ars solertiave requiritur, idque cum lucri causa iudicamus: quia Nostri Ideæ Ideam felicitatis adjungimus, fortunamque videri volumus nos reliquis prætulisse, in quos sua munera effundat, idque meritum nostrorum intuitu. Imaginariam hanc felicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in solidum nostra sit, adeò, ut jure quodam eosdem nobis in posterum successus possimus promittere. Hinc lusores alios aliis præferunt, quibus cum aleæ fortunam experiantur: quod tamen affatim ridiculum est: dici enim quis potest feliciter in hanc horam vixisse, quod autem illa, quæ hanc exceptura est, cum visura sit, eadem fortunâ utentem, jure potiori affirmari non potest, quam quod felix in posterum erit, qui hucusque fuit quam miserrimus.

Sic illorum animi, qui mundo addicti sunt, non alia desideriorum objecta habent, quam vana hæc Phantasmata, quibus miserè distinentur. Quinimò illi, qui sapientissimi habentur, non minus quam reliqui, hisce spectris & somniis deluduntur; ii vero soli, qui vitam vitæque actiones ad æterna referunt, dici possunt circa res solidas, reales & permanentes, versari, cum verum sit, cæteros omnes vanitatem & nihilum amare, erroremque & mendacium sectari.

CAPUT XI.

De

ALIA CONFUSIONIS IN CO-
GITATIONIBUS ET RATIOCINIIS
CAUSA; QVOD SC. IDEÆ VER-
BIS SINT ALLIGATÆ.

JAm dictum est, ex eo, quod necesse sit, externis
signis uti ad mentem exprimendam, nos ita Ideas
nostras verbis alligavisse, ut sæpenumerò magis
ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa, quæ
in Cogitationibus discursibusque est confusio,
frequentissimè oritur.

Notandum quippe est, Homines earundem rerum
diversas habere Ideas, iisdem tamen uti vocibus ad
illas exprimendas. Idea *virtutis* alia est apud Phi-
losophum Ethnicum, alia apud Theologum; uter-
que tamen eodem virtutis nomine utitur ad suam I-
deam exprimendam.

Insuper pro ætatis discrimine easdem res modis di-
versissimis consideravimus; Omnes tamen has varias
Ideas iisdem nominibus subjecimus. Hinc in errores
proclives sumus, sive illis verbis utamur ipsi: sive
alios utentes audiamus: quandoquidem modo hanc,
modò illam notionem iisdem vocibus attribuimus.
Exempli causa; animadvertimus in nobis quod-
dam principium esse, (quodcumque demum illud
sit) nutritionis & accretionis; Hoc *animam* nun-
cupavimus, eandemque animæ Ideam, non tantum
ad id, quod in animalibus, sed etiam, quod in plan-
tis analogum est, extendimus: quin etiam animad-
vertimus nos cogitare, atque hoc insuper cogitatio-
nis principium *animæ* nomine insignivimus. Hinc
factum est, ut hac nominis similitudine, sive analogia
decepti, pro una eademque re sumpserimus. princi-
pium

pium Cogitationis & principium nutritionis & accretionis. Eodem modo *vita* nomen & illi facultati inditum est, è qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici, cum tamen hæc duo toto cælo differant.

Sic hæc voces *Sensus*, *Sensatio*, &c. cum de aliquo quinque sensuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid sentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organo corporeis, ut cerebro; vel oculo. 2. Hi motus animæ occasionem præbent, aliquid percipiendi. Sic ex motibus excitis in oculo, per lumen à guttis pluvii soli oppositis reflexum, anima Ideas concipit coloris rubri, cerulei, flavi. 3. De rebus à nobis visis iudicium ferimus: sic hos colores iudicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, talisve figuræ esse, tantoque à nobis intervallo distare. Horum primum unicè ad corpus pertinet: reliqua duo tantum ad animam, sed tamen ob ea, quæ in corpore peraguntur. Nihilominus hæc tria, quamvis in se diversissima, uno eodemque *sensus* vel *sensationis* nomine, visus v. g. vel auditus indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantum motibus id intelligendum est, qui in organo corporeo excitantur, quum manifestum sit, oculum objecta sua non percipere, nec de iis iudicare. E contra dicimus, nos talem aliquem non vidisse, si aliàs mens advocata, ad eum non attenderit, licet illis se nobis obtulerit præsensque in oculos incurrerit: quo casu *visus* nomen usurpatur pro ea cogitatione, quæ in anima formatur, occasione eorum, quæ in oculo & cerebro fiunt; & secundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum à Platone, & post eum à Cice-

omnia officia, statusque inquiratur, quæ honoraria censentur, deprehendemus, illa grata esse, laboresque & ærumnas, quas unà ferunt, leves fieri ex eo, quod excitata in aliis ergo nos, venerationis, æstimationis, timoris, atque admirationis Ideam nobis representent.

Hinc è contrà solitudo plerisque mortalium gravis est; qui enim è conspectu, frequentiaque hominum secedit, is se, ac sua omnia ex aliorum judiciis & cogitationibus subducit. Sic Solitarii Cos inane manet & famelicum, cum ordinario cibo careat, nec in se inveniatur, quo alatur. Hanc ob causam Ethnici Philosophi vitam solitariam non ferendam censere, adè ut ausi sint dicere, nolle sapientem, omnium bonorum corporis & animi potiundorum causa, solum vivere, ita ut non haberet, quo cum de Beatitudine colloqueretur. Sola Religio Christiana potuit solitudinem facere amabilem, quia sola Homines in contemptum adducit harum inanium Idearum: illa nobis sola ea offert, quæ & menti distingendæ aptiora sunt, & ad cor satiandum digniora, nec ad hæc Hominum concursu frequentiaque opus est.

Sed observandum venit, Homines cupiditates suas non ultimò in aliorum de se cogitationibus ac judiciis desigere, sed iis cognitis ulterius uti ad suam ipsorum Ideam in se magnificandam & exaltandam, dum illi alias Ideas ascititias & peregrinas immiscerent, subiguntque quasi in unam: dum crassissimo errore delusirentur, se revera majores esse, quia majus palatium incolunt, majoremque alunt parasitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopia miseriaque, quibus antea jacebant obnoxii, nequaquam possint vindicare.

Colligi ex dictis potest, quidnam illud sit, quod multa

multa hominibus grata acceptaque reddit, quæ alias viderentur inepta ad oblectandum animosque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantum sita est, quod unius cujusque Idea, Ascisi-
tâ aliquâ inani circumstantiâ, semetipsum sibi grandio-
riorem exhibeat.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene succedat, optamus, etiam iis in ludis, ubi fors regnat, nõllaque ars solertiave requiritur, idque cum lucri causa ludimus: quia Nostri Ideæ Ideam felicitatis adjungimus, fortunamque videri volumus nos reliquis prætulisse, in quos sua munera effundat, idque meritum nostrorum intuitu. Imaginariam hanc felicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in solidum nostra sit, adeò, ut jure quodam eisdem nobis in posterum successus possimus promittere. Hinc lusores alios aliis præferunt, quibus cum aleæ fortunam experiantur: quod tamen affatim ridiculum est: dici enim quis potest feliciter in hanc horam vixisse, quod autem illa, quæ hanc exceptura est, cum visura sit, eadem fortunâ utentem, jure potiori affirmari non potest, quam quod felix in posterum erit, qui hucusque fuit quam miserrimus.

Sic illorum animi, qui mundo addicti sunt, non alia desideriorum objecta habent, quam vana hæc Phantasmata, quibus miserè distinentur. Quinimò illi, qui sapientissimi habentur, non minus quam reliqui, hisce spectris & somniis deluduntur; ii vero soli, qui vitam vitæque actiones ad æterna referunt, dici possunt circa res solidas, reales & permanentes, versari, cum verum sit, cæteros omnes vanitatem & nihilum amare, erroremque & mendacium sectari.

CAPUT XI.

De

ALIA CONFUSIONIS IN CO-
GITATIONIBUS ET RATIOCINIIS
CAUSA; QVOD SC. IDEÆ VER-
BIS SINT ALLIGATÆ.

JAm dictum est, ex eo, quod necesse sit, externis signis uti ad mentem exprimendam, nos ita Ideas nostras verbis alligavisse, ut sæpenumero magis ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa, quæ in Cogitationibus discursibusque est confusio, frequentissimè oritur.

Notandum quippe est, Homines earundem rerum diversas habere Ideas, iisdem tamen uti vocibus ad illas exprimendas. Idea *virtutis* alia est apud Philosophum Ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad suam Ideam exprimendam.

Insuper pro ætatis discrimine easdem res modis diversissimis consideravimus; Omnes tamen has varias Ideas, iisdem nominibus subjecimus. Hinc in errores proclives sumus, sive illis verbis utamur ipsi: sive alios utentes audiamus: quandoquidem modo hanc, modo illam notionem iisdem vocibus attribuimus. Exempli causa; animadvertimus in nobis quoddam principium esse, (quodcumque demum illud sit) nutritionis & accretionis; Hoc *animam* nuncupavimus, eandemque animæ Ideam, non tantum ad id, quod in animalibus, sed etiam, quod in plantis analogum est, extendimus: quin etiam animadvertimus nos cogitare, atque hoc insuper cogitationis principium *animæ* nomine insignivimus. Hinc factum est, ut hac nominis similitudine, sive analogia decepti, pro una eademque re sumpserimus principium

pium Cogitationis & principium nutritivnis & accretionis. Eodem modo *vita* nomen & illi facultati inditum est, è qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici, cum tamen hæc duo toto cælo differant.

Sic hæc voces *Sensus*, *Sensatio*, &c. cum de aliquo quinque sensuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid sentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organis corporeis, ut cerebro; vel oculo. 2. Hi motus animæ occasionem præbent, aliquid percipiendi. Sic ex motibus excitis in oculo, per lumen à guttis pluvii soli oppositis reflexum, anima Ideas concipit coloris rubri, cerulei, flavi. 3. De rebus à nobis visis iudicium ferimus: sic hos colores iudicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, talisve figuræ esse, tantoque à nobis intervallo distare. Horum primum unicè ad corpus pertinet: reliqua duo tantum ad animam, sed tamen ob ea, quæ in corpore peraguntur. Nihilominus hæc tria, quamvis in se diversissima, uno eodemque *sensus* vel *sensationis* nomine, visus v. g. vel auditus indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantum motibus id intelligendum est, qui in organo corporeo excitantur, quum manifestum sit, oculum objecta sua non percipere, nec de iis iudicare. E contra dicimus, nos talem aliquem non vidisse, si aliàs mens advocata, ad eum non attenderit, licet illis se nobis obtulerit præfensque in oculos incurrerit: quo casu *visus* nomen usurpatur pro ea cogitatione, quæ in anima formatur, occasione eorum, quæ in oculo & cerebro fiunt; & secundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum à Platone, & post eum à

Cice-

Cicerone assertum est his verbis: *Nos enim nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus; neque enim est ullus sensus in corpore. Via quasi quedam sunt ad oculos, ad aures, ad nares, a sede animi perforatæ: itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris oculis & auribus nec videmus, nec audimus, ut facile intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestrae sunt animi.* Denique sumuntur hæ voces *sensus, visus, auditus, &c.* pro horum trium ultimo, id est, pro judiciis ab anima latis, post perceptiones factas, occasione eorum, quæ in organis corporeis transfiguntur, cum dicimus, sensus falli, uti cum baculum cernimus, in aqua incurvum, solemve bipedalem. Indubium namque est, nullum errorem aut falsitatem in iis reperire, quæ in organis corporis fiunt, neque etiam in nuda animæ perceptione, quæ simplex tantum apprehensio est. Sed omnis error inde proficiscitur, quod male judicemus, asserentes v. g. solem bipedalem esse, quia ob maximam distantiam, imago solis in fundo oculi depicta ejusdem præter propter magnitudinis, cum imagine, quam objectum bipedale imprimeret, si eo tantum intervallo distaret, quod ordinario videndi modo proportionatur. Sed quia à prima infantia talia tulimus fere momento, quo solem cernimus, ita, sine ullo examine judicemus illa visui attribuimus, objectaque dicimus vel parva vel magna, prout à nobis longius propiusve distant, cum tamen mens sit, non oculus, quæ de illorum parvitate atque magnitudine judicat.

Omnia idiomata infinito similium verborum numero scatent, quæ & eodem sono, iisdemque elementis constantia, sint signa nihilominus rerum diversissimarum.

Sed

Sed notandum est, quando vox æquivoca duas res, nullâ inter se cognatione conjunctas, & nunquam in Hominum cogitationibus confusas, significat, impossibile esse, ut erroris causa nobis sit. Illi enim, in quo vel tantillum sensus communis est, nunquam imponet hæc vox æquivoca, *Aries*, quæ animal quoddam significat, & sidus in Zodiaco. Cum tamen difficile sit non falli, ubi æquivocatio orta est ex Hominum errore, varias Ideas confundentium, ut in hoc verbo *anima*; pro confesso enim habemus, eos, qui primum illis vocibus usi sunt, in earum significationes inquisivisse, & sic nobis sæpe sufficit illas proferre, cum parum solliciti sumus, an earundem notiones in nobis claræ distinctæque sint, nec ne. Immo aliquando ejusdem nominis significationi attribuimus ea, quæ non cadunt nisi in Ideas rerum incomparabilium, nec advertimus, hoc ex eo provenire, quod res diversas sub eodem nomine confundamus.

CAPUT XII.

De

REMEDIO CONFUSIONIS, IN COGITATIONIBUS ET RATIOCINIIS NOSTRIS EX NOMINUM CONFUSIO- NE ENASCENTIS: DE NOMINUM DE- FINIENDORUM UTILITATE; DEQUE DIFFERENTIA INTER DEFINITIO- NEM REI, ET DEFINITIONEM NOMINIS.

AD evitandam nominum, quæ in vulgaribus linguis occurrunt, confusionem, nihil conducibilius videtur, quam novam linguam, novaque nomina condere, quæ illis tantum
Ideis

Ideis, quibus significandis assignabuntur, erunt alliganda: Ut autem hoc fiat, necesse non erit, novos vocum sonos producere, cum illi, qui jam in usu sunt, iterum possint usurpari, modo considerentur tanquam omni significatione destituti, ut denuò eas illis notiones, quas libuerit, adscribamus, quas etiam oportet aliis verbis simplicibus, & ab omni æquivocatione liberis designare. Si enim probandum sit, animam esse immortalem; vox hæc, *anima*, æquivoca cum sit, ut antea à nobis demonstratum est, confusionem in ea, quæ dicenda erunt, facile inducet; hujus evitandæ causâ, vocem quidem hanc, *Anima*, ut sonum omni notione destitutum retinebo, quem demum illi rei, quæ in nobis est principium cogitationis, unicæ significandæ adhibebo, dicens, *Animam appello id, quod in nobis est principium cogitationis.*

En nominis definitionem, tanto cum emolumento à Geometris usurpatam, quæ cautè est à rei definitione distinguenda.

In definitione etiam rei, qualis hæc est, *Homo est animal rationale; tempus est mensura motus*; termino definiendo, v. g. *Homini & tempori*; usitata notio relinquitur, in quâ alias notiones, sive Ideas contineri asserimus, uti Ideam *animalis rationalis*, vel *mensuræ motus*: cum in definitione nominis, ut dictum est, primò sonum tantum spectemus, quam deinde constituimus signum alicujus ideæ, aliis verbis designatæ.

Sed cavendum est, ne hanc nominis definitionem, de quâ hic sermo fuit, cum illâ alterâ confundamus, de quâ quidem Philosophi loquuntur, quibus ea aliquid non est, quam nominis ex vulgari Idiomatis usu, vel Etymologia interpretatio. De hac nobis alias dicendum erit. Nos autem hic privatam tantum illius

illius sensum spectamus, qui nomen definit; quique eo sensu cupit nomen intelligi, ad propriam cogitationem manifestandam, parum anxii, an in eodem sensu ab aliis accipiatur.

Ex dictis sequitur, primo definitiones nominum ad libitum esse, non autem Definitiones rei. Cum enim unusquisque sonus ex se, & natura sua indifferens sit, ad quidlibet significandum, mihi licet, modo alios commonefaciam, in proprios usus, hunc sonum ad hanc præcise rem significandam, sine omni alijs significationis mixtura determinare. Sed prorsus aliter se res habet cum definitione rei: nam ab humano arbitrio non pendet, ut Ideæ quidlibet inclusum habeant, adeo ut, si in Ideis definiendis quicquam adjiciamus, quod in illis non continetur, inevitabilis sit in errorem lapsus.

En utriusque definitionis exemplum; si vocem hanc, *parallelogrammum*, omni significatione exutam ad triangulum significandum sepono, id mihi licitum est, & culpa erroreque careo: imò quamdiu hoc modo illam sumo, possum affirmare parallelogrammum habere tres angulos æquales duobus rectis. Sed si reliquero huic voci notionem, ideamque vulgarem, ita ut significet figuram, cujus latera & parallela sunt, & nihilominus affirmavero parallelogrammum figuram esse tribus lineis contentam, quia tunc hæc futura esset definitio rei, foret etiam falsissima, cum impossibile sit, ut trium linearum figura latera habeat parallela.

Sequitur secundo, lites de nominum definitionibus moveri non debere, eo ipso, quod arbitrarie sint: quia negari haud potest, quin talem quis significationem huic sono dederit, quam se ille dedisse affirmat, nec quod talem significationem habeat apud eam, postquam semel illius admoniti sumus.

Sed

Sed rerum definitiones sapissime jure controversantur, cum falsæ esse possint, ut prius ostensum est.

Sequitur tertio, omnem nominis definitionem, cum in disputationem vocari non possit, principii vicem sustinere. Quod tamen de rerum definitionibus dici non potest, quandoquidem propositiones sunt, quæ ab iis negari queunt, qui aliquam obscuritatem in illis causabuntur. Ac proinde, reliquarum propositionum instar, debent probari, non autem pro veteris supponi, nisi ex seipsis claræ sint, ut sunt axiomata.

Quod verò jam dixi, nominis definitionem principii vicem sustinere posse, ultiori elucidatione opus habet: illud quippe verum tantum est, quia controverti nequit; quin determinata Idea possit assignato nomine vocitari: nihil tamen ea propter debemus de ipsâ Ideâ concludere, nec credere illam nobis quid positivi exhibere, ex eo solum, quod tali nomine nuncupetur. Exempli causâ, possum *Chimære* nomen definire dicens, Chimeram appello, quod contradictionem implicat; non tamen exinde sequetur, Chimeram aliquid esse: Eodem modo, si quis mihi Philosophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides nullo impellente, deorsum feruntur: de definitione dicam, non impingam, quin imo eam libentissimo acceptabo, quia me in ejus cognitionem, quod mihi cupit significare, deducet; sed negabo illud, quod hoc gravitatis nomine notatur, esse quid reale, cum nullum tale principium lapidibus insit.

Breviter hæc mihi exponenda duxi, ob duos graves errores, in quos vulgaris Philosophia impingit. Primo Definitionem rei cum definitione nominis confundit, primæque assignant, quod non nisi ad secundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non

nominum, sed rerum proceret, falsissimæ sunt, nec rerum naturas, aut indiras nobis à natura Ideas ullatenus explicent, has tamen definitiones nobis obtrudit, pro principiis, quibus nefas sit refragari. Quod si quis illas negaverit, possunt autem jure meritisimo negari, hunc è Scholis eliminandum clamat, indignumque, quocum disputetur.

Secundo, Philosophia vulgaris nominum definitionibus nunquam fere utitur, ad obscuritatem amolendam, nec illas certis quibusdam ideis clare designatis affigit, quæ ideò è confusione nunquam emergunt. Hinc evenit, ut maxima disputationum pars de nominibus tantum instituat. Quin etiam eo, quod in Ideis clarum verumque est, abutitur, ad id stabiliendum, quod in eisdem confusum fallumque continetur; quod tamen vitium ipsa nominum definitione tolleretur. Sic Philosophi vulgò nihil credunt clarius certiusve, quam quod ignis calidus sit, lapides graves, adeò ut judicent, insipientis esse illa negare: quod sane unicuique persuadere poterunt, quamdiu à nominibus definiendis abstinent. Quamprimùm tamen hoc fecerint, statim propalabitur, quid hisce de rebus obscurumve sit aut clarum. Petendum itaque ab illis, quid sibi velint hæc nomina, *calidum* & *grave*. Si enim reponant, se per *calidum* id solum intelligere, quod in nobis caloris sensui excitando natum aptum est: per *grave* id, quod deorsum fertur, à nullo suffultum; jure merito dicere possunt, insipientis esse, ignem negare calidum, aut lapides graves. Sed si per *calidum* intelligant qualitatem similem illi, quam nobis imaginamur inesse, quoties calorem sentimus; per *grave*, id, quod habet principium internum, quo deorsum feratur, quamvis à nullo alio propulsus, facile ostendi potest, cum non rem claram, sed obscurissimam

E

nega-

negaturum ne dicam falsissimam, qui ignem hoc sensu calidum negaverit, vel lapides graves; Quia admodum clarum est, ignem nobis caloris sensum in utere actione illa, qua in corpus nostrum agit, sed nullo modo clarum est, esse aliquid in igne simile illi, quod ad ignem accedentes sentimus. Eodem modo clarum est, lapides, quamprimum dimittuntur, descendere, sed clarum eidem non est, illos ex se, nullo alio protrudente, descendere.

En grandem ex definitis nominibus utilitatem! sic quippe penitus scimus, de quo agitur, omnesque multiles altercationes præscinduntur de vocibus; quas hic hoc sensu, ille alio intelligit, quod etiam sæpe accidit, cum de re qualibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia est; aliquando distinctam rei cujuscumque ideam exhibere nequimus, nisi pluribus verbis utamur ad illam designandam: jam vero intempestivum esset, præsertim in scriptis scientificis, prolixam verborum seriem eidem repetere. Quapropter, postquam rem ipsam pluribus verbis definivimus, conceptam illius ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium esse poterit. Sic postquam compertum est, esse numeros in duos numeros æquales divisibiles; ut evitemus sæpius iterandum horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine hanc proprietatem designamus, appellamusque numerum in duos numeros divisibilem, numerum parem. Ex quo palam fit, quoties nomine definito utimur; mentaliter sufficiens esse ipsam definitionem, quam etiam ita semper animo præsentem habere oportet, ut protinus audito v. g. numero pari, illum præcise numerum percipiamus, qui est in duos æquales numeros divisibilis, hæcque duo tam arcte debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua u-

num

num proferre non possit, quin statim mens aliud adjiciat. Qui nomina definitivè, ut Geometra, à quibus hoc quam accuratissime factum est, id tantum contrahendi sermonis causâ fecerunt, (*ne assidue circumloquendo moras faciamus*, ut Augustinus loquitur) non idearum, quæ sermonum materia sunt, decurtandarum: Supponunt enim, mentem integram definitionem verborum compendius substituere, quæ ideo tantum adhibentur, ne vocum multiplicitas confusionem pariat.

CAPUT XIII.

QUÆDAM MAGNOPERE OBSERVANDA, CIRCA DEFINITIONES NOMINUM.

Cum jam explicuimus, tum naturam, tum utilitatem necessitatemque definitionum nominum, cetera erit, quædam de illarum usu, ne in abulum transeat, observare.

Primo, omnia nomina definienda non sunt; hoc enim sepe & inutile foret, & factu impossibile. Inutile, inquam; quia cum conceptus de rebus Idæe distinctæ sunt, omnesque Homines eandem linguam loquentes, auditis aliquo nomine, eandem Idæam efficiunt, supervacaneam esset, tale nomen definire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illud, sine definitione, distinctè claræque Idæe intelligatur. Hoc autem contingit in rebus valde simplicibus, quarum omnes homines naturaliter eandem Idæam habent; adeo, ut nomina, quibus exprimentur, in eodem sensu ab omnibus intelligantur; si quid autem illis obscuri admisceatur, illud tamen, quod clarum est, primario intenditur; atque ita, qui

talibus ad Ideam claram denotandam utuntur, memere non debent, ne malè intelligantur. Harum vocum ex numero sunt, *Ens, cogitatio, extensio, æqualitas, duratio vel tempus, & similia*. Quamvis enim aliqui ideam temporis, diversis propositionibus, quas definitiones appellant, subobscuram reddant, qualis est; *Tempus est mensura motus, secundum prius & posterius*. Insuper tamen habent has definitiones, cum de tempore loquuntur, nec aliud de illo concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum est. Ac proinde Docti indoctique eadem prorsus etiam facilitate intelligunt, cum audiunt, equum minus temporis spatio conficiendo infumesse, quam testudinem.

Insuper etiam dixi, factu impossibile esse, omnes voces definire. Quia ad nomen aliquod definiendum, aliis nominibus opus est, Ideam designantibus, cui illud nomen connectendum est. Quod si hæc nomina, quæ primo explicando adhibentur, definienda itidem sunt, aliis etiam opus erit, & sic in infinitum. Quædam itaque primitiva sunt, quæ defini non possunt; & æque peccabitur, si in definiendo vel nimii firmus, vel nimie parci; quia utroque modo in illam habemur confusionem, quam studemus evitare.

Observandum secundò, nomina acceptasque definitiones non esse immutandas, nisi in eis aliquod occurrat culpandum. Quia facilius est nominis significationem alios docere, cum usus, si non omnium, saltem Doctiorum, illud cuiusdam Idæe alligavit, quam cum alteri Idæe de novo connectendum est, spoliandumque priori, cui diutino usu fuerat conjunctum. Ac proinde culpâ non careret, qui receptos Geometricarum definitiones immutaret, nisi quædam essent non satis elucidatæ, quarumque Idæe non satis tersè

tersè describerentur; quales sunt apud Euclidem definitiones *Anguli & Proportionis*.

Observandum tertio, cum necessitas nominis definiendi inceserit, ad communem usum esse quam proximè accedendum, nec notiones, prorsus ab illis, quas habent, alienas vocibus assignandas; vel quæ Etymologiæ adferentur: ut si definiretur parallelogrammum figurâ tribus lineis contenta. Sed nomen duas significationes habet, alterutrâ spoliandum est, ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex usu communi significet & *sensum*, quem habemus, & *qualitatem*, quam igni inesse credimus, illi prorsus similem, quam sentimus: ad hanc ambiguitatem tollendam, calor is quidem nomine utar, sed illud alterutri tantum Ideæ exprimendæ, alterâ abdicatâ, adjudicabo, aiens, calorem appello illum sensum, quem, ad ignem accedens, habeo; causæ vero hujus sensationis causam vel nomen prorsus diversum, (ut est illud *ardoris*) vel idem cum adjuncto determinante, distinguenteque a calore, sumpto pro sensu, ut est illud aliud *caloris visualis*.

Ratio hujus observationis ex eo petitur, quod Homines, postquam semel voci Ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eandem ab illâ voce separandam: ac proinde vetus idea nunquam non recurrens, recentem, quam ex nuperâ definitione habet, obliterat: adeo ut facilius assuescere homines possint voci nullius significationis, ut si quis *Bara* uteretur ad figuram tribus lineis contentam designandam, quam induci, ut nomen hoc *Parallelogrammum* exuant Ideam figuræ, cujus opposita latera parallela sunt, induant, significatione alterius figuræ, cujus latera parallela esse non possunt.

In hanc foveam cecidit Chymicorum natio, quanta est. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomi-

Sed rerum definitiones sapissime jure controvertuntur, cum falsæ esse possint, ut prius ostensum est.

Sequitur tertio, omnem nominis definitionem, cum in disputationem vocari non possit, principii vicem sustinere. Quod tamen de rerum definitionibus dici non potest, quandoquidem propositiones sunt, quæ ab iis negari queunt, qui aliquam obscuritatem in illis causabuntur. Ac proinde, reliquarum propositionum instar, debent probari, non autem pro veris supponi, nisi ex seipsis claræ sint, ut sunt axiomata.

Quod verò jam dixi, nominis definitionem principii vicem sustinere posse, ultiori elucidatione opus habet: illud quippe verum tantum est, quia controverti nequit; quin determinata Idea possit assignato nomine vocitari: nihil tamen ea propter debemus de ipsâ Ideâ concludere, nec credere illam nobis quid positivi exhibere, ex eo solum, quod tali nomine nuncupetur. Exempli causâ, possum *Chimære* nomen definire dicens, Chimeram appello, quod contradictionem implicat; non tamen exinde sequetur, Chimeram aliquid esse: Eodem modo, si quis mihi Philosophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides nullo impellente, deorsum feruntur: de definitione dicam, non impingam, quin imo eam libentissimo acceptabo, quia me in ejus cognitionem, quod mihi cupit significare, deducet; sed negabo illud, quod hoc gravitatis nomine notatur, esse quid reale, cum nullum tale principium lapidibus insit.

Breviter hæc mihi exponenda duxi, ob duos graves errores, in quos vulgaris Philosophia impingit. Primo Definitionem rei cum definitione nominis confundit, primæque assignant, quod non nisi ad secundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non

nominum, sed rerum proceret, falsissimæ sunt, nec rerum naturas, aut indiras nobis à natura Ideas ulla-tenus explicent, has tamen definitiones nobis ob-trudit, pro principiis, quibus nefas sit refragari. Quod si quis illas negaverit, possunt autem jure meri-ssimo negari, hunc è Scholis eliminandum clamar, in-dignumque, quocum disputeretur.

Secundo, Philosophia vulgaris nominum defini-tionibus nunquam fere utitur, ad obscuritatem a-molendam, nec illas certis quibusdam ideis clare designatis affigit, quæ ideò è confusione nunquam e-mergunt. Hinc evenit, ut maxima disputationum pars de nominibus tantum instituat. Quin etiam eo, quod in Ideis clarum verumque est, abutitur, ad id stabiliendum, quod in eisdem confusum fallum-que continetur; quod tamen vitium ipsa nomi-num definitione tolleretur. Sic Philosophi vulgò nihil credunt clarius certiusve, quam quod ignis ca-lidus sit, lapides graves, adeò ut judicent, insipientis esse illa negare: quod sane unicuique persuadere poterunt, quamdiu à nominibus definiendis absti-nent. Quamprimùm tamen hoc fecerint, statim propalabitur, quid hisce de rebus obscurumve sit aut clarum. Petendum itaque ab illis, quid sibi velint hæc nomina, *calidum* & *grave*. Si enim reponant, se per *calidum* id solum intelligere, quod in nobis caloris sensui excitando natum aptum est: per *grave* id, quod deorsum fertur, à nullo suffultum; jure me-rito dicere possunt, insipientis esse, ignem negare ca-lidum, aut lapides graves. Sed si per *calidum* in-telligant qualitatem similem illi, quam nobis ima-ginamur inesse, quoties calorem sentimus; per *grave*, id, quod habet principium internum, quo deorsum feratur, quamvis à nullo alio propulsus, facile osten-di potest, cum non rem claram, sed obscurissimam

E

nega-

negaturum ne dicam falsissimam, qui ignem hoc sensu calidum negaverit, vel lapides graves; Quia admodum clarum est, ignem nobis caloris sensum in opere actione illa, qua in corpus nostrum agit, sed nullo modo clarum est, esse aliquid in igne simile illi, quod ad ignem accedentes sentimus. Eodem modo clarum est, lapides, quamprimum dimittuntur, descendere, sed clarum itidem non est, illos ex se, nullo alio protrudente, descendere.

En grandem ex definitis nominibus utilitatem! sic quippe penitus scimus, de quo agitur, omnesque multiles altercationes præsciuntur de vocibus; quas hic hoc sensu, ille alio intelligit, quod etiam sæpe accidit, cum de re qualibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia est; aliquando distinctam rei cuiuspiam ideam exhibere nequimus, nisi pluribus verbis utamur ad illam designandam: jam vero intempestivum esset, præsertim in scriptis scientificis, prolixam verborum seriem itidem repetere. Quapropter, postquam rem ipsam pluribus verbis definivimus, conceptam illius ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium esse poterit. Sic postquam compertum est, esse numeros in duos numeros æquales divisibiles; ut evitemus sæpius iterandum horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine hanc proprietatem designamus, appellamusque numerum in duos numeros divisibilem, numerum parem. Ex quo palam fit, quoties nomine definito utimur; mentaliter sufficiendam esse ipsam definitionem; quam etiam ita semper animo præsentem habere oportet, ut protinus audito v. g. numero pari, illum præcise numerum percipiamus, qui est in duos æquales numeros divisibilis, hæcque duo tam arctè debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua u-

num

num proferre non possit, quin statim mens aliud adjiciat. Qui nomina definitivè, ut Geometra, à quibus hoc quam accuratissimè factum est, id tantum contrahendi sermonis causâ fecerunt, (*ne assidue circumloquendo moras faciamus*, ut Augustinus loquitur) non idearum, quæ sermonum materia sunt, decurtandarum: Supponunt enim, mentem integram definitionem verborum compendiis substituere, quæ ideo tantum adhibentur, ne vocum multiplicitas confusionem pariat.

CAPUT XIII.

QUÆDAM MAGNOPERE OBSERVANDA, CIRCA DEFINITIONES NOMINUM.

Cum jam explicuerimus, tum naturam, tum utilitatem necessitatemque definitionum nominum, è re erit, quædam de illarum usu, ne in abusum transcat, observare.

Primo, omnia nomina definienda non sunt; hoc enim sepe de inutili foret, & factu impossibile. Inutile, inquam; quia cum concepta de rebus Idæe distinctæ sunt, omnesque Homines eadem lingua loquentes, auditis aliquo nomine, eandem Idæam conformant, supervacaneam esset, tale nomen definire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illud, sine definitione, distinctè claræque Idæe intelligatur. Hoc autem contingit in rebus valde simplicibus, quarum omnes homines naturaliter eandem Idæam habent; adeò, ut nomina, quibus exprimuntur, in eodem sensu ab omnibus intelligantur; si quid autem illis obscuri admisceatur, illud tamen, quod clarum est, præsertim intenditur; atque ita, qui

talibus ad Ideam claram denotandam utuntur, metuere non debent, ne malè intelligantur. Harum vocum ex numero sunt, *Ens, cogitatio, extensio, æqualitas, duratio vel tempus, & similia*. Quamvis enim aliqui ideam temporis, diversis propositionibus, quas definitiones appellant, subobscuram reddant, qualis est; *Tempus est mensura motus, secundum prius & posterius*. Insuper tamen habent has definitiones, cum de tempore loquuntur, nec aliud de illo concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum est. Ac proinde Docti indoctique eadem prorsus etiam facilitate intelligunt, cum audiunt, equum minus temporis spatio conficiendo infumescit, quam testudinem.

Insuper etiam dixi, factu impossibile esse, omnes voces definire. Quia ad nomen aliquod definiendum, aliis nominibus opus est, Ideam designantibus, cui illud nomen connectendum est. Quod si hæc nomina, quæ primo explicando adhibentur, definienda itidem sunt, aliis etiam opus erit, & sic in infinitum. Quædam itaque primitiva sunt, quæ defini non possunt; & æque peccabitur, si in definiendo vel nimii sumus, vel nimie parci; quia utroque modo in illam habemur confusionem, quam studemus evitare.

Observandum secundo, nota acceptasque definitiones non esse immutandas, nisi in eis aliquod occurrat culpandum. Quia facilius est nominis significationem alios docere, cum usus, si non omnium, saltem Doctiorum, illud cuidam Ideæ alligavit, quam cum alteri Ideæ de novo connectendum est, spoliandumque priori, cui diutino usu fuerat conjunctum. Ac proinde culpâ non careret, qui receptos Geometricarum definitiones immutaret, nisi quædam essent non satis elucidatæ, quarumque Ideæ non satis tersè

tersè describerentur; quales sunt apud Euclidem definitiones *Anguli & Proportionis*.

Observandum tertio, cum necessitas rationis definiendi inceserit, ad communem usum esse quam proximè accedendum, nec notiones prorsus ab illis, quas habent, alienas vocibus assignandas; vel quæ Etymologiæ adversentur: ut si definiretur parallelogrammum figurâ tribus lineis contenta. Sed nomen duas significationes habet, alterutrâ spoliandum est, ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex usu communi significet & *sensum*, quem habemus, & *qualitatem*, quam igni inesse credimus, illi prorsus similem, quam sentimus: ad hanc ambiguitatem tollendam, caloris quidem nomine utar, sed illud alterutri tantum Ideæ exprimendæ, alterâ abdicatâ, adjudicabo, aiens, calorem appello illum sensum, quem, ad ignem accedens, habeo; causæ vero hujus sensationis causam vel nomen prorsus diversum, (ut est illud *ardoris*) vel idem cum adjuncto determinante, distinguenteque a calore, sumpto pro sensu, ut est illud aliud *caloris visualis*.

Ratio hujus observationis ex eo petitur, quod Homines, postquam semel voci Ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eandem ab illâ voce separandam: ac proinde vetus idea nunquam non recurrens, recentem, quam ex nuperâ definitione habet, obliterat: adeo ut facilius assuescere homines possint voci nullius significationis, ut si quis *Bara* uteretur ad figuram tribus lineis contentam designandam, quam induci, ut nomen hoc *Parallelogrammum* exant Idea figuræ, cujus opposita latera parallela sunt, induant, significatione alterius figuræ, cujus latera parallela esse non possunt.

In hanc foveam cecidit Chymicorum natio, quanta est. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomi-

na, nulla proposita utilitate, mutare, aliaque imponere res alias significantia, nullumque commercium habentia, cum novis Ideis, quibus alligantur. Hinc ineptæ ac ridiculæ nonnullorum ratiocinationes, ut ista est cujusdam asserentis, pestem, morbum, uti imaginabuntur, Saturninum, curatum iri, si ægrotantis collo plumbea lamina, quod metallum Saturnus Chymicis dicitur, appenderetur, in qua incisus sit Sabbato, qui dies Saturno etiam sacer, character ille, qui, apud astronomos, illius planetæ symbolum est. Quasi verò arbitrariæ illæ, & sine ratione effectæ relationes plumbum inter & Saturnum, Saturnum & diem Saturni, notamque ejusdem Planetæ indicem reales effectus sortiri possent, morbosque capse curare.

Sed nihil in hac Chymicorum Lingua intolerabilius, quam temerata sacrosanctæ Religionis mysteria, ad Chymicorum scilicet arcana obnubenda. Eousque namque impietatis quidam progressi sunt, ut, quod à Sacra Scriptura de veris Christianis dicitur, (*scilicet illos esse genus electam, regale Sacerdotium, gentem Sanctam, populum Dei acquisitum, quem à tenebris vocavit in lucem suam admirabilem*) Chymicæ Crucis-rosæ Fraternitati applicent, cujus Alumni, secundum ipsos, soli sapientes sunt, beatam immortalitatem adepti, invento scilicet ope Lapidis Philosophorum, animarum in corpore figendarum arcano, cum nullum corpus, uti ajunt, Auro magis fixum sit, aut minus corruptibile. Hæc somniantium nugæ videre est in Cl. Gassandi examine Philosophiæ Fluddianæ. Ex quibus patet, nullum esse ingeniorum periculosiorum morbum, quam quo hi ængmatici scriptores laborant, qui arbitrantur, res inficerissimas, ne dicam falsissimas & maxime flagitiosas, grandium mysteriorum instar æstimatum iri, u-

hi vocibus, ultra communem hominum captum-intel-
ligibilibus, amictæ prodierint in lucem.

CAPUT XIV.

De

DEFINITIONIBVS NOMINVM
ALIERIVS-GENERIS, PER QVAS SI-
GNIFICATIONES NOTANTUR
SECUNDUM VSVM COM-
MUNEM.

QUicquid hucusque de Definitionibus nomi-
num dictum est, de illis tantum intelli-
gi debet, per quas unusquisque nomina defi-
nit, in proprium usum: & hinc illæ libera
sunt & arbitrariæ, quia unicuique licet
quolibet sono uti, ad idæas suas exprimendas, modo
alios commonefaciat. Cum autem Sermonis tan-
tum proprii Domini simus, non autem Sermonis a-
liorum, unicuique nostrum jus quidem competit
vocabularii condendi, in proprios usus, non autem
in usus cæterorum, quorum nec orationem inter-
pretari debemus, ex iis significationibus, quas ipsi,
pro libitu, nominibus dedimus. Ac proinde, cum
illa nominis notio explicanda non sit, quæ nobis
propria est, sed quæ nomini competit ex usu com-
muni; nullatenus arbitrariæ dicendæ sunt tales defi-
nitiones, sed omnino debent, non quidem rerum,
sed usus veritatem strictè representare: imò falsæ
dicendæ sunt; si hunc usum veraciter non expri-
mant, id est, si sonis easdem ideas non conjungant,
quibus conjunctæ sunt ex ordinario loquentium
usu. Hinc palam fit; lites moveri posse de talibus
definitionibus, cum nunquam non disputetur de ter-
minorum ex usu communi significationibus.

E 4

Quam-

Quamvis autem harum Definitionum condendarum munus ad Grammaticos proprie spectet, cum illorum sit Dictionaria componere, (quæ aliud non sunt, quam Idearum explicationes, quas Homines hoc pacto quibusdam sonis assignavere) plurima tamen à Philosopho observari hac de re possunt, ad judicia accuratè formanda apprimè necessaria.

Primò itaque, quod etiam cæterarum fundamentum Observationum est, observamus totalem nominum significationem sub considerationem sæpe non venire, id est, nomina sæpe plura significant, quam quæ videntur significare: ac, proinde, qui illa interpretantur, non omnes illas Ideas explicant, quas nomina in audientium mentibus excitant.

Significare namque, sive nomen scriptum sit, sive ore prolatum, aliud non est, quam quandam in mente Ideam excitare, aures oculosve feriendo. Contingit autem sæpe, ut præter principalem Ideam, quæ propria illius significatio habetur, alias etiam plures Ideas excitet, quas primariæ illius Idæe appendices, sive ideas secundarias licet dicere, ad quas non attenditur, quamvis & illæ menti imprimantur.

Exempli causa: si quis cuiquam diceret *menditus es*, si primaria notio spectetur, nihil aliud sibi volunt illæ voces, quam probè nosti, verum non esse, quod dicis. Sed huic primariæ significationi usus aliam, contemptus sc. & opprobrii, ideam adjunxit. Hinc credimus iis vocibus utentes parum curare, an nos lædant, nec ne: ac proinde illæ contumeliosæ sunt & offensivæ.

Aliquando hæ Secundariæ Idæe non ab usu communi conjunctæ sunt, sed ab eo, qui eis pro tunc utitur: quo casu communiter excitantur vocis intentione, oris corporisve distortionem, aliisque signis
nato-

naturalibus, quas innumeras verbis Ideas adficiunt; Alorum significationes variantes, mutant, minu- entes, augentes, pro motuum, judiciorum, opinio- numque in loquentibus diversitate.

Ac proinde si ille, qui dicebat, ex audientium au- ribus metiendam esse vocis intentionem, credideris sufficere, ut quis eâ voce loquatur, quæ possit exau- diri, sermonis sane usum maximâ ex parte ignora- vit; cum ipsa vocis inflexio aliquando non minus si- gnificet, quam ipsa verba. Varii vocis accentus sunt; sæpe volumus non tantum, ut vox leniter ad aures pertingat, sed ut feriat acriter & penetret. Quis e- nim ferret servum vehementius objurgatum dicen- tem, *Here, submissius loquere, probe te audio*, cum ipsa vocis vehementia pars objurgationis sit eaque ne- cessaria, ad illam menti Ideam imprimendam, quam herus suo servo impressam cupit.

Sed nonnunquam secundariæ hæc Ideæ verbis ipsis adunitæ sunt, quia ordinariò, illis prolatis, in mente excitantur: hinc fit, ut verborum, quæ idem viden- tur significare, quædam contumeliosa sint, alia blan- da: quædam verecunda, alia effera, quædam casta, alia turpia, quia præter primariam Ideam, alias adje- ctivas habent, è quibus oritur hæc varietas.

Hæc notatio quorundam injustitiam propalare potest, qui, de illatis opprobriis conquerentes, fre- quenter nomina substantiva in adjectiva commu- tant, si *ignorantia & falsitatis* accusentur, se *ignaros falsariosque* agnominatos clamant. Quod tamen est à ratione alienum, cum illa nomina ejusdem signifi- cationis non sint. Nomina enim adjectiva, *ignarus, falsarius*, præter notata vitia, contemptus Ideam includunt, cum tamen *ignorantia & falsitas* rem, prout est, sine ullâ accessione significant. Quinimo alia nomina inveniri forte possent, quæ idem signifi-

cent, sed adjectâ Ideâ blanda & demulcente, quæque desiderium testentur: illius famæ parcendi, in quæ dicuntur. Talibus autem vocibus utuntur viri prudentes ac moderati, nisi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementia & acrimonia agatur.

Hinc etiam cognosci potest discrimen inter orationum genus simplex & figuratum, & ratio peti, cur eædem sententiæ acriores, multoque vehementiores sint, si figurata, quam si nuda simplicique oratione efferantur. Elocutiones etenim figuratæ, præter primarium significatum, etiam motus, affectusque animi in loquente exprimunt, transmittuntque ad audientem, cum simplices, nudam solummodo veritatem denotent.

Sic exempli causa: Homicidium illud Virgilianum *usque adeone mori miserum est?* si simpliciter, & sine figura sic efferretur, *Non est usque adeo miserum mori*, languidum foret, multumque vehementiæ deperderet. Nec mirum, cum primus verborum Ordo, multo plus significet, quam secundus. Primus etenim non tantum denotat, mortem non esse rem adeo malam, sed insuper virum depingit, mortem ipsam ultrò provocantem, atque intrepide expectantem; quod certe magna vividaque ad primariam verborum significationem accessio est. Hinc mirum non est, si auditor vehementius commoveatur, mens etenim veritatum quidem ideis instruitur, moveatur autem non nisi affectuum repræsentatione.

*Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi,*

Ex eo autem, quod stylus signatus, ut plurimum non tantum res, sed ipsos animi affectus, quos inter loquendum meditantumque concipimus, significet, colli-

colligi potest, quis demum illius usus esse debeat, quibusve sermonibus sit accommodandus. Manifestum autem est, figuris uti in rebus pure specularivis ridiculum fore, quas oculo tranquillo contemplamur, & quæ nullos in animo motus excitant. Cum enim figuratæ locutiones animæ passionibus exprimendis inserviant, illæ, quæ tum adhibentur, quum anima sine omni passione placida tranquillaque manet, motus quidam contra naturam spasmici dicendi sunt. Quid quæso inficetius quibusdam Congregationatoribus, qui de qualibet re indiscriminatum in oratione insurgunt, qui non minus de rebus Philosophicis, quam de veritatibus gravissimis, & ad salutem maxime necessariis perorando incalescunt.

E contra, iis de rebus, quibus ut commoveamur, ratio postulat, crimen est jejune, frigide, & sine omni commotione dicere.

Sic cum sacrosanctæ Religionis veritates, non tantum propositæ sint, ut nudè simpliciterque cognoscantur, sed præterea, ut ab hominibus colantur, ammentur, adorentur, dubio procul nobile illud, excelsum & figuratum dicendi genus, quo SS. PP. uti sunt, illis tradendis multo magis convenit, quam stilus simplex sine ullo figurarum orbaru, qualis Scholasticorum est: Usurpatum etenim à Patribus dicendi genus non tantum nos docet ipsas veritates, sed etiam nobis exhibet eosdem amoris reverentiæque affectus, quos ipsi inter scribendum habuere. Oblata itaque menti nostræ hujus sanctæ dispositionis imago, multum confert nobis similiter componendis. Cum è contra simplex Scholasticorum stilus, nudæ veritatis ideam representans, excitandis in anima amoris & reverentiæ affectibus, quos decet erga veritates Christianas habere minus aptus videatur. Hinc etiam non tantum minus utilis: sed etiam minus gratus
hic

hic simplex stilus est, cum anima ipsa magis oblectetur in percipiendis recognoscendisque suis affectibus, quam in scientiis acquirendis.

Denique ex dictis solvi potest celebris illa, multumque ab antiquis Philosophis agitata quaestio, an sc. quaedam voces impudicae sunt; Stoicorumque possumus argumenta evertere, quibus contendebant, posse quasdam locutiones sine ullo discrimine usurpari, quae tamen pro turpibus passim & obscenis habebantur.

Putabant Stoici, inquit Cicero, scriptam hanc de re Epistolam, nulla verba vel turpia esse vel impudica. Nam turpiterudo, inquiunt, vel in rebus est, vel in verbis; non in rebus, quales licitum est aliis nominibus appellare, quae tam turpia non sunt, nec etiam in verbis, si tantum ut soni considerentur, quia saepe accidit, ut Cicero ostendit, ut idem sonus res diversas significans, prout hanc significationem habet, turpis sit, secus vero prout aliam.

Sed nihil hic videre est, praeter vanam subtilitatem, inde enatam, quod Stoici nullam secundariarum Idearum, quas mens primariis adjungit, rationem habuerint. Hinc enim accidit, ut eadem res hanc voce pudice, illam vero obscene possit significari, si vocum altera Ideam habeat turpitudinem illam obvelantem, altero vero Ideam, eandem turpitudinem propalantem, ac impudenter ostentantem. Sic *adulterium*, *incestus*, *peccatum abominandum*; nomina obscena non sunt, licet res maxime obscenas significant, quia illas tantum exhibent quodam horroris velo obtectas, ita ut pro maximis flagitiis vel inde habeantur, haec itaque voces non tam actiones ipsas, quam actionum flagitia denotant: cum e contra aliae sint, quae easdem actiones nullo immisso horrore significant, imo illas notius ut gratas placentes

tesque, quam ut flagitiosas norant, ideâ effrontis impudentiæ superadditâ. Et hæc illæ voces sunt, quæ turpes & impudicæ vocantur.

Idem dicendum de quibusdam circumlocutionibus, quibus actiones quædam publicè exprimentur, quæ quamvis legitimæ, non nihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent. Tales quippe verborum circuitus non tantum res ipsas simpliciter expriment, sed unâ probam dicentis dispositionem; adeo ut palam fiat, e prudenti cautelâ, quam adhibet, cum non nisi gravatè & coactè de illis loqui, illasque velle & sibi & aliis obvelatas. Cum è contrâ, qui de iisdem aliter, & liberius loquuntur, ostendunt se in illis contemplantis cum delectatione versari: quæ delectatio cum turpis sit, mirum non est, voces illius turpitudinis ideam habentes, turpes censerî & inverecundas.

Hanc ob causam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ aliàs casta fuit, turpis postea evadat. Doctores Hebræi coacti fuere, alicubi alia nomina Bibliorum margini apponere, à legentibus pronuncianda, loco illorum, quæ textui inseruntur. Quod ideò factum est, quia illa nomina cum primum fuere à Prophetis usurpata, nondum evaserant inverecunda, cum tunc adnexam haberent ideam aliquam, res illas cautè & pudicè representantem. Sed postmodum, abjectâ hæc ideâ, aliaque impudenti & effronti ascitâ, illa eadem non una turpia facta sunt. Ne autem obscenâ hæc ideâ mens percelleretur, jure merito Rabbini voluere, ut alia nomina inter legendum substituerentur, ipso tamen sacro textu immutato & integro.

Hanc ob causam quidam Scriptor, quem emissæ religiosæ professionis vota ad strictiorem verecundiam obligabant, cum accusaretur nomine inhonesto locum infamem designavisse; male crimen est à se

anno-

amolitus, citando Patres, lupanaris vocabulo libere utentes, atque asserendo in eorum libris sæpe *meretricis & lenonis* nomenclaturas occurre, aliasque, quæ non honeste in linguis vernaculis usurpantur. Nam ex frequenti horum nominum apud SS. PP. usu palam est, illa tunc temporis pro turpibus non fuisse habita; ac proinde obscœnitatis Ideam, quâ jam infamia sunt, his ex posterorum usu accessisse. Malè itaque concludebat ille, licere in linguis vernaculis uti verbis turpibus & impudicis, cum hæc revera easdem res non significant, quas usurpata à Patribus vocabula significabant, quandoquidem præter ideas utrisque communes, animi malè compositi ideam exhibeant, admixtumque aliquid habeant licentiosæ impudentiæ.

Cum hæc secundariæ Ideæ tanti momenti sint, primariasque notiones in tam varias significationes refingant, e re facerent, qui vocabularia condunt, si easdem designarent, ac lectores commonefacerent vocum contumeliosarum, urbanarum, acrium; castarum, impudicarum, vel potius has ultimas prorsus antiquarent & abolerent, quam multò melius sit illas ignorare, quam scire.

CAP. XV.

De

IDEIS, QVAS MENS ADJUNGIT,
ILLIS, QVAE PER VOGES PRAECISE
SVNT SIGNIFICATAE.

Comprehendi quoque potest sub voce Idearum accessoriarum alia quædam idearum species, quam mens adjungit significationi terminorum propriæ ob certam aliquam rationem. Id quod sæpius contingit, quod mens,

mens, proprio hoc vocis sensu percepto, qui voci maxime respondet, illi sensui, si nimis confusus est & late patens, non immoratur: Sed longius prospiciens, inde occasionem sumit in hoc proposito tibi objecto considerandi alia attributa, aliosque status, & ita rem per ideas magis distinctas tibi proponendi.

Hoc speciatim in pronomibus demonstrativis evenit, si, loco nominis proprii, utimur neutro, *hoc*: patet enim, quod *hoc* idem sit, ac hæc res, hoc negotium. *Res* autem denotat attributum latissime patens, & maxime confusum cujusvis objecti, dum tantummodo remote indicat, cuiam vox rei applicari nequeat.

Sed quemadmodum pronomen demonstrativum *hoc* non simpliciter rem denotat, quatenus illa est, eamque proponit, tanquam presentem, mens tamen in hoc unico rei attributo non subsistit, sed alia quoque diversa attributa ei adjungere solet; Ita si quis adhibet vocem: *hic*, ad demonstrandum adamantem, tum sane menti non sufficit, si eum tanquam rem presentem intueatur, sed adjicit etiam ideas corporis duri fulgentisque ejusmodi forma præditi.

Hæc ideae omnes tam prima & principalis, quam ea, quam mens adjungit, excitantur per vocem *hoc*, si ad adamantem sese refert. Sed non eodem modo omnes excitantur. Idea enim attributi rei presentis excitatur tanquam propria vocis significatio, reliquæ autem excitantur tanquam ideae, quas mente concipimus, connexas copulatasque cum idea priori primariaque, quæ tamen per pronomen *hoc* non præcise sunt denotatæ.

Quare, prout aliquis termino *hoc* in diversis rebus utitur, ita & adjuncta sunt diversa. Si dico: *hic*, adamantem demonstrans, terminus *hic* nunquam non idem erit, ac *hæc res*, mens vero supplet & adjicit, que est

est adamas, corpus durum, fulgensque : quod si vitium sit, mens adjungit ideas liquiditatis, Saporis, colorisque vino proprias, & ita in aliisque.

Opus igitur est, ut hæc Ideæ adjunctæ ab ideis significatis probe distinguantur; Licet enim utraq; in eadem mente existunt, attamen non eodem plane modo ibi se habent. Et mens, quæ alias hisce ideis magis distinctas adjungit, nihilominus sibi persuadet, terminum, *hoc*, denotare per se ideam confusam, quæ ut ut junctæ sit aliis ideis magis distinctis, permanet confusa.

Hinc dijudicanda est minus commoda interpretatio inter Theologos celebrata, & in qua maximam argumenti vim ponunt ad stabiliendum figuræ sensum in Eucharistia; & nemini mirum videatur, nos hoc loco tali exemplo uti, ad declarandum hoc argumentum, quia illud Logica, quam Theologia dignius est.

Contendunt nimirum, in hac Jesu Christi propositione: *hoc est corpus meum*, vocem *hoc* significare panem. Atqui, dicunt, panis ipsum corpus Jesu Christi esse nequit, ergo propositio Jesu Christi non significat *hoc est realiter corpus meum*.

Non necessum erit, ut hoc loco minorem examinemus, ejusque falsitatem demonstremus, hoc etenim alius loci est; de majore tantum dispiciendum, per quam asserunt, voculam *hoc* denotare panem; De his autem monendum, secundum id, quod jam demonstravimus, principium; vocem *panis*, cum ideam distinctam involvat, non esse proprie illud, quod exacte respondet termino, *hoc*, qui tantum notat ideam confusam rei præsentis, sed verum omnino esse, quod, cum Jesus Christus pronunciaverit hanc vocem, simulque Apostolis suis panem monstraverit, quem manibus tenebat, Apostoli ideæ confusæ rei præsentis per terminum *hoc* significatæ, ad junxerint probabiliter ideam

ideam distinctam panis, quæ tantum excitata per hunc terminum, nec proprie significata erat.

Cum itaque hæc distinctio necessaria inter ideas excitatas, & ideas proprie significatas negligatur, inde omnes controversiæ inter Theologos oriuntur; omnem operam frustra insumunt ad demonstrandum, quod cum Jesus Christus panem monstraverit, Apostoli quoque id videntes per voculam *hoc* ad panem quasi remissi fuerint, hi non potuerint non mente concipere panem: Concedimus illis, Apostolos videri de pane sensisse, neque sine ratione hoc sensu accepisse verba; interim non opus est, ut in hac re demonstranda adeo simus solliciti; non enim quæritur, num panem denotari intellexerint, sed quomodo & quonam sensu eum acceperint.

Ideo statuimus, quod si intellexerint, hoc est, quod si ideam distinctam panis mente sua conceperint, eam tamen per voculam *hoc* significatam esse ipsos non putasse, id quod fieri non potuit, quia terminus *hic* nunquam denotabit aliud, nisi ideam confusam; sed ideam hanc ab ipsis fuisse adjunctam huic idee confusæ excitatæ per circumstantias. Ex insequentibus vis & momentum hujus observationis patebit. Sed consultum est & hoc addere, hanc distinctionem ita esse extra omnem dubitationem positam, ut etiam probare audeant, terminum *hoc* denotare panem, nihil tamen agant aliud, quam ut eo magis eam confirmet. *Hoc*, inquit Theologus aliquis, qui postremo hac de re mentionem fecit, *non significat tantam hanc rem præsentem, sed hanc rem præsentem, quam scitis esse panem.* Quis non videt, in hac propositione hos terminos: *quam scitis esse panem*, junctos quidem esse vocibus: *rei præsentis*, per propositionem incidentem; sed non primario significari per vocem: *rei præsentis*: cum subjectum propositionis non comple-

F

Statuatur

statatur integram propositionem: Et inde in hac propositione, cui ideam sensus est: *hoc, quod scitis panem esse*, vox panis juncta quidem est voculae *hoc*, attamen non significatur per vocem *hoc*.

Sed quid refert, dicent Theologi, voculam *hoc* significare præcise panem, dummodo verum sit, quod Apostoli intellexerunt, id, quod Jesus Christus vocula *hoc* denotavit, esse panem? Hoc videlicet refert, quod terminus *hoc*, qui per se *rei præsentis* tantum involvit ideam, restrictam licet ad panem, per ideas distinctas, quas Apostoli adjunxerunt, tamen & aliam determinationem recipere, & conjungi cum aliis ideis potuerit, ita, ut mens ne sentiat quidem, mutatum esse objectum. Et ita cum Jesus Christus pronuntiavit de *hoc*, quod ipse corpus, Apostolorum fuit secernere has ideas distinctas panis, quas adjunxerant, & retinere tantum ideam *rei præsentis*, & ita plane affecuti sunt mentem propositionis a Christo pronuntiatæ, quod hæc res præsens jam sit corpus Jesu Christi; ita ipsi vocem *hoc*, quam junxerant pani per propositionem incidentem, conjungebant cum attributo corporis Jesu Christi. Attributum quidem corporis Jesu Christi effecit, ut ideas adjunctas sejungerent, non tamen, ut mutarent ideam, quæ præcise denotabatur per voculam *hoc*, & ipsi simpliciter ita sibi persuadere, hoc esse corpus Christi. Et tibi omne hujus propositionis mysterium, quod non oritur ex obscuritate terminorum, sed ex commutatione à Christo facta, qua effecit, ut subjectum *hoc* duas plane distinctas acceperit determinaciones ab initio & in fine propositionis, quemadmodum illud in libro secundo, agentes de unitate consulationis in subjectis, pluribus explicabimus.

Finis Partis Prima.

PARS

PARS SECUNDA LOGICÆ,
Continens considerationes ab hominibus factas circa propria judicicia.

CAP. I.

De

VOCIBVS PER RELATIONEM
 AD PROPOSITIONES.



Um proposuerimus nobis, hoc loco exponere diversas observationes hominum de propriis judiciis, & quod hæc judicicia sint propositiones ex variis partibus compositæ; ordiendum nobis est ab explicatione earum partium, quæ precipue sunt nomina, pronomina, & verba.

Parum autem refert inquirere, num hæc tractatio ad Grammaticam, an ad Logicam pertineat; brevi ita statuimus; omne illud, quod fini cujusvis artis inservit, ad illam artem pertinere, sive cognitio ejus rei ad ipsam spectet, sive etiam aliis artibus scientiisque inserviat.

Jam absque dubio fini Logices, qui est *benè ratiocinari*, conducit, ut intelligamus diversas acceptiones sonorum significandis ideis applicatorum, quosque intellectus cum ideis tam artè connectere solet, ut unus idea sine alterâ concipi nequeat, ita, ut idea rei exicit ideam soni, & vicilim idea soni ideam rei.

Circa hanc rem in genere dici potest, quod voces sint soni distincti & articulati, quorum certa signa homines constituerunt ad ea patefaciendâ, quæ in ipsorum animo cogitantur.

Et quemadmodum id, quod in mente agitur, eo

refertur, ut mente concipiamus, judicemus, ratiocinemur, in ordinem redigamus; ita, uti jam diximus, voces omnibus hisce operationibus indicandis inferviunt; & hinc tres præcipue species vocum inventæ, quæ hic essentielles sunt, de quibus egisse satis nobis erit, scilicet nomina, pronomina & verba, quæ loco nominum sunt, sed diverso modo; & hæc sunt, quorum singula capita hoc loco explicanda veniunt.

DE NOMINIBUS.

Cum objecta cogitationum nostrarum, uti jam diximus, sint vel res, vel modi rerum: voces tam ad res, quam modos significandos distinctæ appellantur *Nomina*.

Illæ voces, quæ res significant, appellantur nomina substantiva, e. gr. *terra, sol*: quæ autem modos, simulque subjectum, cui conveniunt, denotant, *nomina adjectiva* vocantur, e. gr. *bonus, justus, rotundus*.

Ideo si hosce modos per mentis aliquam abstractionem sine relatione ad certum objectum concipimus, ita uti tum ipsæ per se in mente existunt; illi exprimentur per nomen substantivum, e. gr. *sapientia, albedo, color*.

Et contra, si id, quod per se est substantia & res, concipitur per relationem ad aliquod subjectum, nomina, quæ hæc ea ratione significant, fiunt adjectiva, e. g. *humanus, carnalis*; quæ adjectiva ex nominibus substantivis formata, si relatione sua priventur, nova inde fiunt substantiva, ita formato ex nomine substantivo, *homo*, adjectivo, *humanus*, ex hoc adjectivo *humanus* substantivum *humanitas* formatur. Sunt quædam nomina, quæ in Grammatica pro substantivis habentur, cum tamen verè sint adjectiva, e. g. *Rex, philosophus, medicus*, quippe quæ nomina rationem existendi seu modum in subjecto aliquo designant. Sed ratio, quare pro substantivis vulgo habeantur, hæc est, quod

quod, cum uni tantum subjecto competant, hoc unicum subjectum semper subintelligitur, neque illud exprimere necessum est.

Eadem de causa hæc, *rubrum, album &c.* vere sunt nomina adjectiva, quia relationem aliquam involvunt; sed causa, quare substantivum, ad quod sese referunt, non exprimat, hæc est, quod substantivum hoc est generale, quod omnia subjecta horum modorum complectitur, & quod inde unicum est in hoc latiori complexu.

Ita *rubrum* est quælibet res rubra, *album* omnis res alba; vel quemadmodum in Geometria dicunt, est res rubra *quæcunque*.

Adjectivorum itaque necessario duæ sunt significationes; una distincta, quæ est modi, altera confusa, quæ est subjecti. Sed licet significatio modi sit magis distincta, nihilominus est indirecta, & e contrario, significatio subjecti, licet confusa est, tamen directa, vox *album* directe, quamvis confuse, subjectum significat; indirecte autem, quamvis distincte, *albedinem*.

DE PRONOMINIBUS.

Ufus pronominum est, ut sint loco nominum, & medium tædiosam illorum repetitionem evitandi suppeditent. Sed non est existimandum, ac si eo, quod loco nominum sint, eundem in mente habeant effectum; hoc neutiquam ita se habet. Sed è contrario, pronomina eatenus tantum medentur tædiôsæ repetitioni, quia confuse tantum nomina repræsentant. Nomina aliqua ratione res menti declarant, eas proponunt ceu testas, quamvis mens nihilominus sentiat, hanc eandem esse rem, ac illa, quæ per nomina fuit significata. Quare non est inconveniens, quod nomen & pronomen sint invicem juncta: *Tu Phædria, Ecce ego Johannes.*

DE DIVERSIS PRONOMINUM SPECIEBUS.

Cum homines cognovissent, inutile sapius ingratumque esse se ipsum nominare, introduxerunt pronomem primæ personæ, ut loco ejus, qui loquitur, ponant *Ego*: ne cum, ad quem sermo dirigitur, nominare necessum habeant, consultum duxerunt, cum designare nomine aliquo, quod appellatur pronomem secundæ personæ *tu*.

Et ne nomina aliorum hominum aliarumque rerum, de quibus sermo est, sint repetenda, invenerunt pronomina tertiæ personæ *ille, illa, illud*, in quibus quædam rem, de qua quis loquitur, digito quasi demonstrant, quam quæ causam demonstrativa vocantur, *hic, iste*.

Est & pronomem, quod reciprocum dicitur, quia involvit relationem rei ad seipsam; hoc est, pronomem *sui, sibi, se, Caro se interfecit*:

Omnia pronomina hoc commune habent, quemadmodum jam dictum, quod confuse significant nomen, cujus loco ponuntur. Sed hoc plane figurale est, neutro pronomine, *illud, hoc*, absolute, hoc est, sine expresso nomine posito, quod, cum alia genera, *hic, hæc, ille, illa*, possint sese referre, imo referant se plerumque ad ideas distinctas, quas tamen non nisi confuse tantum notant: *illum exprimit autem flammam*, hoc est, *illum Ajacem*; *His ego nec metas rerum, nec tempora ponam*, hoc est, *Romanis*: Neutrum è contrario semper sese referat ad nomen generale & confusum: *hoc erat in votis*, hoc est, *hæc res, hoc negacium erat in votis*: *hæc erat alma parens &c.* Ita duplex adest confusio in Neutro, scilicet pronominis, cujus significatio semper est confusa, & vocis *negacium*, quæ æque generalis est & confusa,

DE

DE PRONOMINE RELATIVO.

Est præterea aliud pronomen, quod relativum vocatur, *qui, que, quod.*

Hoc pronomen relativum commune quidquam habet cum reliquis pronomibus, habet & quidquam proprium.

Commune hoc habet, quod ponitur loco nominis, & de eo ideam confusam gignit. Proprium autem hoc ipsi est, quod propositio, in qua ponitur, partem subjecti aut attributi alicujus propositionis constituere, & ita aliquam harum propositionum adjunctarum seu incidentium formare potest, de quibus inferius plura trademus: *Deus, qui est bonus, mundus, qui est visibilis.*

Suppono autem hoc loco, ut quis intelligat terminos subjecti & attributi in propositionibus, licet illi nondum sint expresse explicati, sunt etenim ita communes, ut eos ordinariè, etiam antequam Logicam didicimus, intelligamus, quibus autem hi termini cogniti non sunt, adeant eum locum, ubi sensus eorum exponitur.

Ex his quæstio hæc solvi potest, quisnam vetus sit sensus particulae *quod*, si ea verbum sequitur, quæque ad nihil se referre videretur: *Johannes respondit, quod non sit Christus. Pilatus dixit, quod nullum reperit crimen in Jesu Christo.*

Aliqui adverbium esse dicunt, sed revera vocula quod pronomen est relativum, ejusque sensum retinet.

Ita in hac propositione: *Johannes respondit, quod non sit Christus*, cum attributo incluso in voce *respondit*, quæ idem denotat, ac *fuit respondens*.

Alter usus, qui est occupare locum nominis, & se ad illud referre, multo minus ibi apparet; quare nonnulli satis alias habiles, in eam inducti sunt opinio-

nem illam particulam *quod* in hoc casu plane esse illo usu destitutam. Nihilominus afferere possumus, eam hunc usum retinere: nam dum dico, quod *Johannes responderis*, intelligo, quod *responsionem dederis*, ergo particula *quod* se refert ad hanc ideam confusam *responsionis*, item, cum Cicero dicit; *Non tibi objicio, quod hominem spoliasti*: illud *quod* se refert ad ideam confusam *rei conjecta*, formatam per vocem *objicio*. Et hæc res *objecta* confuse statim concepta, postmodum nominatim ponitur in propositione incidente, annexa per *quod*, quod *hominem spoliasti*.

Idem observari potest & in his quæstionibus: *Suppono, quod sapiens sis*: Dico tibi, quod *injuste agas*: hic rei minus dico, efficit, ut statim confuse concipiamus *rem dictam*; & ad hanc *rem, dictam* se refert illud *quod*. Dico quod, hoc est, dico *rem, quæ est*. Pari modo qui dicit *suppono*, ideam dat confusam *rei supposita*; nam *suppono* idem est, ac *suppositionem facio*; & ad hanc ideam *rei supposita* se refert *quod*. *Suppono quod*, id est, *facio suppositionem, quæ est*.

In numerum pronominum refertur quoque potest Græcus articulus $\tau\omicron$, η , $\tau\omicron$ si ea loco, quod ante nominem poni solent, ponuntur post illud. Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν δίδωμενον, dicit S. Lucas, nam illud $\tau\omicron$, menti representat corpus, $\sigma\acute{\omega}\mu\alpha$, modo aliquo confuso, itaque officio pronominis fungitur. Unica differentia inter articulum ad hunc usum adhibitum & pronomen relativum hæc est, quod, quamvis articulus sit nominis loco, jungat tamen attributum subsequens nomini præcedenti in eadem propositione: Sed relativum cum attributo subsequente peculiarem constituit propositionem, licet priori junctam $\acute{\omicron}$ δίδεται, quod datur, hoc est, quod est datum.

Ex

Ex hoc articuli usu judicari potest, parum momenti positum esse in animadvertione non ita pridem à ministro quodam verbi facta, de modo, de quo hæc verba Evangelii S. Lucæ, quæ jam recensuimus, verti debeant, quæ in Græco textu non pronomen relativum, sed articulus extat: *hoc est corpus meum, datum pro vobis*, & non, quod est datum pro vobis, ὑπὲρ ὑμῶν δίδμενον, non vero ὡς ὑπὲρ ὑμῶν ἐδότης; urget nimirum, absolute necessarium esse ad vim hujus articuli exprimendam, ut hic textus ita vertatur: *hoc est corpus meum, corpus meum datum pro vobis, sive corpus pro vobis datum*: & minus bene verti, hoc modo: *hoc est corpus meum, quod pro vobis datum est*.

Sed hæc opinio hoc saltem nititur fundamento, quod hic auctor veram pronominis relativi & articuli naturam non accurate perspectam habuit. Certe quippe est, quod, quemadmodum pronomen relativum *qui, quæ, quod*, locum nominis occupans, illud tantum confusa aliqua ratione representat; ita & articulus *ὁ, ἡ, τὸ*, non nisi confuse representet nomen, ad quod sese refert; & hac ratione representatio hæc confusa, cujus finis proprie est, ut crebra & noxia ejusdem vocis repetitio evitetur, & eo ipso articuli finem & usum aliquo modo tollimus, dum eam expressa ejusdem vocis repetitione vertimus, *hoc est corpus meum, corpus meum pro vobis datum*, cum articulus eam ob causam apponatur, ut hæc repetitio evitetur, ejus loco, si per pronomen relativum vertitur, *hoc est corpus meum, quod pro vobis datum est*, usus hic articuli præcipuus asservatur, nempe, ut representet nomen modo aliquo confuso, & ne mentis eadem rei imago bis obrudatur, in eo itaque errant, quod non attendant aliam ideam minus essentialem, quæ est, quod articulus locum nominis ita occupat, ut ad-

jectivum, quod adjungitur, non constituat novam propositionem τὸ ὑπὲρ ὑμῶν δίδόμενον; cum alias relativum *qui, quæ, quod*, magis separaret, & subjectum evadat novæ propositionis, ὁ ὑπὲρ ὑμῶν δίδεται. Itaque certum est, neutram harum versionum, *hoc est, corpus meum, quod datum est pro vobis: Hoc est corpus meum; corpus meum pro vobis datum*, omnibus numeris perfectam esse, cum altera significationem articuli confusam mutet in significationem distinctam contra naturam articuli; altera autem, quæ hanc confusam significationem retinet, in duas propositiones fecernat per pronomen relativum, eam, quæ mediante articulo unæ tantum fuerit. Verum si necessum est, alterutram eligere, nemini tamen facultas competit primam eligendi, alteram vero rejiciendi, uti quidem hic auctor in observatione sua ausus fuit.

CAPUT II.

De

VERBO.

EA, quæ hactenus de nominibus & pronomini-
bus diximus, ex libello ante aliquod tempus
typis impresso, qui inscribitur: Grammatica
generalis; desumplimus, exceptis quibus-
dam capitulis, quæ aliaratione explicavimus;
Sed quod ad Verbum attinet, de quo capite 13. agit,
ea tantummodo hic referre, Verbotenus constitui,
quæ auctor de eo docet, quia nihil iis adjici posse mihi
visum est. Homines, inquit, non minus opus habue-
runt, invenire voces, quæ affirmationem denotarent,
qui modus est præcipuus nostræ cogitationis; quam
ipsis necessum fuit invenire voces, quæ objecta cogi-
tationum nostrarum designarent. Et hoc proprie
est, in quo consistit id, quod *Verbum* appellamus, quod
nihil

nihil est aliud, quam vox, cujus præcipuus usus est significare affirmationem, hoc est, indicare, quod sermo, in quo hæc vox adhibetur, sit sermo hominis, qui res non tantum mente concipit, sed qui de iis etiam iudicat, & aliquid affirmat; in quo Verbum differt à nominibus quibusdam, quæ etiam denotant affirmationem, uti *affirmans*, *affirmatio*, hæc enim non nisi eo casu affirmationem significant, quatenus per aliquam meditationem ea facta fuit objectum cogitationum; & ita non hoc sibi volunt, quod ille, qui hisce nominibus utitur, affirmet aliquid, sed quod affirmationem mente tantum concipiat,

Dixi præcipuum utrumque Verbi esse significare affirmationem, quia inferius demonstrabimus, quod etiam ad alios animi motus, v. g. desiderandi, præcandi, imperandi &c. significantes eo uti soleamus. Sed hoc tantum contingit mutato Modo; & hinc in integro hoc capite tantum agemus de Verbo secundum præcipuam ejus significationem, quam in Indicativo habet. Secundum hanc ideam dicendum est, Verbum per se non alio gaudere usu, quam ut denotet nexum, quo in mente nostra duos propositionis terminos colligamus. Sed unicum Verbum *esse*, quod substantivum vocatur, hanc simplicitatem retinuit, & proprio tantum in tertia persona presentis, *est*, & in certis quibusdam casibus. Cum enim homines hoc ament natura, ut sententiam suam breviter exprimant, plerumque cum affirmatione in eadem voce conjunxerunt alias adhuc significationes.

I. Conjunxerunt cum ea significationes alicujus attributi, quo pacto duæ voces unam constituent propositionem, veluti si dico: *Petrus vivit*, quia vox *vivit* sola continet affirmationem, & præterea attributum, *esse vivum*; perinde itaque est, sive dicam, *Petrus vivit*, sive *Petrus est vivens*.

Hinc

Hinc in quacunq̄ lingua magna orta est verborum differentia, cum alias, si verbo nulla nisi in genere affirmationis significatio tributa, neque ipsi attributum aliquod speciale junctum fuerit, in omnibus linguis unico tantummodo opus fuisset verbo, eo nimirum, quod substantivum appellamus.

II. Junxerunt præterea certis in casibus subjectum propositionis: Ita ut tunc duæ voces, imo unica saltem, integram propositionem efficere possint. Duæ voces, tum, si dico: *Sum homo*: quia *sum* non tantum affirmationem significat, sed & significationem complectitur pronominis *Ego*, quod est subjectum hujus propositionis, quasi dixeris: *Ego sum homo*: Unica vox, si dico: *Vivo, sedeo*: hæc etenim verba tam affirmationem, quam attributum continent, quemadmodum jam diximus. In prima autem persona subjectum præterea comprehendunt. *Ego sum vivens, ego sum sedens*: hinc orta differentia personarum, quæ omnibus verbis est communis.

III. Præterea junxerunt etiam relationem quandam ad tempus, cujus respectu aliquid affirmatur; ita ut unica vox, veluti, *cenasti*, significet hoc, ut de eo, quem alloquor, affirmo actum cœnandi, non præsentis, sed præteriti tempore, & inde diversitas temporum extitit, quæ etiam omnibus verbis communis esse solet. Diversa ratio harum significationum cum unica voce conjunctarum multis alias satis prudentibus impedimento fuit, quo minus naturam Verbi accurate cognoscerent, quoniam non considerarunt verbum secundum id, quod ipsi essentialis est, nempe *affirmationem*, sed tantum secundum alios hosce respectus, qui ipsi quatenus Verbo accidentales sunt. Ita Aristoteles, tertiæ significationi junctæ illi, quæ est Verbo essentialis, immoratus, verbum ita definivit: *Vox significans cum tempore*.

Alii,

Alii, uti Buxtorffius, addita secunda significatione, ita definiunt: *Vox flexilis cum tempore & persona.*

Alii primæ harum significationum adjunctarum immorati, nempe attributo, & perpendentes, quod attributa, quæ homines in eadem voce cum affirmatione connectunt, plerumque sint actiones & passiones, sibi persuasere, essentiam Verbi esse, *ut significet actiones vel passiones.*

Denique Julius Cæsar Scaliger in libro de principiis linguæ Latinæ, mysterium sese revelasse existimat, dicens, distinctionem rerum *in permanentes & fluentes esse veram originem distinctionis inter nomina & verba: nomina quippe denotare id, quod permanet, & verba id, quod fluit.*

Verum cuius facile apparet, omnes hæc definitiones esse falsas, neque veram Verbi naturam explicare.

Priorum duarum ratio illud optime comprobatur, quia in iis non docetur, quid significet verbum, sed illud tantum, cum quo significet *cum tempore, cum persona.*

Duæ posteriores istis sunt adhuc deteriores. Continent enim duo maxima definitionis vitia, quæ sunt, quod neque soli definito competant.

Nonnulli enim Verba neque actiones neque passiones significant, neque id, quod patitur; veluti: *existit, quiescit, friget, alget, tepet, calet, albet, viret, claret &c.*

Sunt & voces, quæ non sunt verba, & tamen actiones, passiones, & res, quæ patiuntur, significant, secundum definitionem Scaligeri. Certum quippe est, licet participia vera sint nomina, nihilominus tamen participia verborum activorum actiones, & passivorum passiones denotare, non minus ac verba ipsa, unde derivantur: nullaque apparet ratio asserendi, quod *fluens* non æque significet rem, quæ patitur, ac *fluit.*

Cui

Cui adjungi potest contra duas priores Verbi definitiones, quod participia etiam cum tempore significant, quia in iis est præsens, præteritum & futurum, præcipue in Græcis. Et illi, qui non sine ratione credunt, vocativum vere esse secundam personam, præferim si terminatio ipsius a nominativo differt, hac ex parte nonnisi unicam differentiam plus minusve reperient inter vocativum & Verbum.

Genuina itaque ratio, quare participium non sit verbum, hæc est, quod non significet *affirmationem*; Unde accidit, ut nec propositionem constituere possit, id quod Verbo propriam est, nisi verbo adjuncto, hoc est, restituto eo, quod ipsi ademptum erat, verbo in participium mutato. Unde enim est, ut hoc: *Petrus vivit*, sit propositio? *Petrus vivens*, autem non sit propositio, nisi adjungatur *est*. *Petrus est vivens*: scilicet quia affirmatio verbo *vivit* comprehensa ipsi adempta erat facta inde participio *vivens*. Unde patet, quod affirmatio, quæ existit, aut non existit in voce, efficiat, ut aut sit, aut non sit Verbum.

Præterea obiter notari potest, quod Infinitivus, qui sæpissimè nomen est, uti si dicimus τὸ *bibere*, *edere*, differat à participio, dum participia sunt nomina adjectiva, infinitivus autem est nomen substantivum, factum ex hoc adjectivo eodem modo, uti ex voce *candidus* fit *candor*, ex *albus* *albedo*. Ita *rubet* verbum significat *est rubrum*, & simul affirmationem & attributum complectitur, *rubens* participium simpliciter significat rubrum sine affirmatione; & *rubere*, sumptum pro nomine, significat *ruborem*.

Hoc itaque firmum est, nullo alio, præter id, quod verbo essentielle est, considerato, veram ipsius definitionem hanc esse, *Vox significans affirmationem*. Nulla enim vox affirmationem significans reperiri poterit, quæ non sit verbum; neque verbum ullum, quod.

quod non solum in Indicativo affirmationem denotat. Certissimumque est, quod si quis invenerit verbum, veluti *est*, quod semper affirmationem significet, sine ulla differentia vel personæ vel temporis, ita ut diversitas personarum tantum per nomina & pronomina indicanda sit, diversitas autem temporum per adverbia, nihilominus fore verbum.

Quemadmodum in propositionibus, quas Philosophi dicunt æternæ veritatis, veluti, *Deus est infinitus*, *omne corpus est divisibile*, *Totum majus est sua parte*: vox *est*, affirmationem tantum simplicem denotat, sine ulla relatione ad tempus; qui hoc verum est secundum omnia tempora, ita ut mens nostra non diu inhæreat cuiquam personarum diversitati. Ita verbum secundum id, quod ipsi essentialiter est, est vox, quæ significat affirmationem. Sed si quis definitioni verbi præcipua ipsius accidentia inferere velit, illud ita defini potest; *Vox significans affirmationem cum designatione personæ, numeri & temporis*. Id quod proprie verbo substantivo convenit.

Nam quod ad alia attinet verba, quatenus à verbo substantivo differunt per unionem affirmationis cum certis attributis ab hominibus factam, ea hoc modo defini possunt: *Vox significans affirmationem alicujus attributi, cum designatione personæ, numeri & temporis*.

Et obiter hoc notari potest, quod affirmatio, quatenus mente concipitur, possit & attributum esse verbi, uti in verbo *affirmo*, hoc verbum duas significat affirmationes, quarum altera respicit personam loquentem, & altera personam, de qua sermo est; si-ve quis loquatur de seipso, si-ve de alio. Si enim dico *Petrus affirmat*; *affirmat* idem est, ac *est affirmans* & *est* affirmationem meam denotat, si-ve judicium, quod de Petro facio, *affirmans* autem affirmationem, quam

quam mente concipio, quamque Petro tribuo. E contrario verbum *nego* & affirmationem continet & negationem per eandem causam.

Præterea notandum, licet non omnia nostra judicia sint affirmativa, sed quædam sint negativa; verba nihilominus per se semper denotare affirmationes: negationes autem designari tantum per particulas *non*, *ne*, sive per talia nomina, quæ negationem continent, *nullus*, *nemo*, quæ verbis juncta eorum affirmationem mutant in negationem, *nullus homo est immortalis*, *nullum corpus est indivisibile*.

CAPUT III.

QVID SIT PROPOSITIO; DE QUATUOR GENERIBUS PROPOSITIONVM.

Postquam res ipsas, Idearum beneficio, percipimus, tum Ideas ad invicem comparamus, illasque, prout inter se convenire vel differre animadvertimus, conjungimus aut separamus, quod est *affirmare* vel *negare*, generalique nomine, *judicare*, vocatur.

Judicium hoc aliter Propositio appellatur, manifestumque est, oportere illam duos terminos habere, alterum, de quo quid affirmatur aut negatur, quod *subjectum* dicitur; alterum, qui affirmatur aut negatur, quod *attributum* aut *predicatum* dicitur.

Nec sufficit, hos duos terminos percepisse, sed debent mente vel conjungi vel separari. Et hæc mentis Operatio in Propositione notatur verbo, *Est*: illo quidem solitario, cum affirmamus; cum vero negamus, adjectâ negationis particulâ, *non*; sic cum aio, *Deus est justus*: *Deus* subjectum est hujus Propositionis, *justus* predicatum; verbum vero *est* mentis

mentis affirmantis actionem notat, hoc est, Ideam Dei & ideam justī, tanquam sibi congruentes, conjungentis. Quod si dicam, *Deus non est injustus* & Verbum, *est*, cum adjuncto adverbio, *non*, actionem affirmationi contrariam designat, per quam affirmo, iis ideis inter se non convenire; quia aliquid inest Ideæ *injusti*, quod illi non convenit, quod in Dei ideâ continetur.

Quamvis autem necesse sit, ut omnis Propositio hæc tria habeat, potest tamen duobus, vel unico tantum verbo constare.

Homines etenim, ad sermonis compendium, plurima vocabula excogitarunt, quæ simul affirmationem, hoc est, id, quod verbum substantivum notat, & aliquod attributum; quod affirmatur, significant. Horum ex numero sunt omnia verba, quæ substantiva dicuntur, ut *Deus existit*, i. e. *est existens*: *Deus amat homines*, i. e. *est amans homines*. Verbum vero substantivum, cum solitarium est, ut, quando dico, *Cogito*, ergo *sum*, desinit esse pure substantivum; quia tum illi attributorum generalissimum adjungitur, quod est *ens*: Nam *ego sum*, idem est, ac *Ego sum ens*, vel *aliquid*.

Eodem modo alibi & subiectum, & affirmatio eidem verbo includuntur, ut in primis secundisque personis apud Latinos, ut, quando dico, *sum Christianus*, nam *Ego* subiectum est hujus propositionis, quod verbo, *sum*, continetur.

Hinc patet, apud Latinos unum verbum Propositionem constituere, in primis secundisque personis, eorum verborum, quæ prius affirmationem cum prædicato continebant: Sic *veni, vidi, vici*, tres integræ Propositiones sunt.

Hinc etiam concludi potest, omnem Propositionem vel affirmativam, vel negativam esse: &

G

hoc

hoc illud est, quod affirmatione vel negatione continetur.

Sed alia Propositionum differentia est, à subjectorum universalitate, aut particularitate, sive singularitate petita.

Termini enim, ut prima parte dictum est, vel singulares sunt, aut particulares, aut universales sunt.

Termini universales accipi possunt, vel secundum integram extensionem, signis universalitatis vel expressis, vel subintellectis, qualia sunt pro affirmatione, *Omnis*; pro negatione, *nullus*: ut, *Omnis homo, nullus homo*. Vel secundum indeterminatam extensionis partem addito nomine, *aliquis*, ut, *aliquis homo, aliqui homines*; vel ullo alio, pro linguarum usu.

Hinc nascitur in propositionibus quædam varietas magnopere notanda. Cum enim subjectum Propositionis terminus universalis est, in tota sua extensione sumptus, Propositio universalis dicitur, sive affirmativa illa sit, ut, *omnis impius est stultus*; sive negativa, ut, *nullus improbus est beatus*.

Cum terminus communis, secundum partem indeterminatam suæ extensionis sumitur, quippe qui adjecto illo nomine, *aliquis*, restringitur, Propositio particularis dicitur, sive affirmativa sit, ut, *aliquis crudelis est ignavus*; sive negativa, ut, *aliquis pauper non est miser*.

Si subjectum Propositionis singulare est, ut cum dico, *Ludovicus 13. Rupellam expugnavit*, Propositio singularis appellatur.

Quamvis autem Propositio singularis ab universali in eo differat, quod illius subjectum commune non sit, majorem tamen cum illa habet affinitatem, quam cum particulari; quia subjectum, eo ipso, quod singulare est, necessario secundum totam exten-

extensionem fumitur ; hoc autem de essentia Propositionis universalis est, illamque à particulari distinguit. Ut enim Propositio sit universalis, parum refert, an extensio plura pauciorave, modò omnia comprehendat. Hinc Propositiones singulares pro universalibus habentur in argumentationibus, Poterunt itaque omnes Propositiones ad quatuor genera reduci, quatuor vocalibus A, E, I, O, ad memoriæ sublevamen notata.

A, Universalis affirmativa, ut, *omnis vitiosus est ferus.*

E, Universalis negativa, ut, *nullus vitiosus est beatus.*

I, Particularis affirmativa, ut, *aliquis vitiosus est dives.*

O, Particularis negativa, ut, *aliquis vitiosus non est dives.*

Quo vero firmitus memoriæ hæc inhæreant, hoc disticho aliquo comprehensa sunt.

Asserit A, negat E, verum generaliter ambo;

Asserit I, negat O, sed particulariter ambo.

Præterea universalitas aut particularitas solet Propositionis *quantitas* nuncupari: Uti affirmatio sive negatio *qualitas*; Hæc verò à verbo dependet, quod Propositionis quasi forma æstimatur.

Sic A, & E, quantitate conveniunt, differunt verò qualitate, uti etiam I, & O.

Dividuntur etiam Propositiones secundum *veritatem* in veras & falsas; Evidens autem est, non posse dari Propositionem, quæ nec vera sit, nec falsa:

eum omnis propositio, iudicium nostrum de rebus enuntians, vera sit, si iudicium illud rebus conveniat; secus, si discrepet.

Sed quia sæpe nobis non satis lucis affulget, ad verum à falso dijudicandum, præter Propositiones, quæ nobis vel veræ, vel certo falsæ creduntur, aliæ sunt, quæ nobis tantum veræ videntur, sed quarum veritas non adeò clarè se ostendit, quin suspicio subsit, ne falsæ sint; vel etiam aliæ, quæ videntur falsæ, sed quarum falsitatem non habemus plane perspectam. Hæ sunt Propositiones probabiles, quarum primæ probabiliores, alteræ minus probabiles. Quarta parte dicemus, quidnam illud sit, quod requiritur, ut Propositio omnino & certissime vera censeatur.

CAPUT IV.

De

PROPOSITIONVM IDEM SVB- JECTVM IDEMQVE PRÆDICATVM HABENTIVM OPPOSITIONE.

Quatuor esse Propositionum genera A, E, I, O, modo diximus. Quæritur jam, in quo convenient discrepentque, quando ex unis iisdem subjecto & prædicato diversa Propositionum genera fiunt, quod *Oppositio* nuncupatur.

Et intellectu facile est, tria tantum esse Oppositionum genera; quamvis è tribus unum in duo alia subdividatur.

Si enim tum quantitate, tum qualitate opponantur, ut A O, & E I, *contradictoria* dicuntur, ut *Omnis homo est animal; aliquis homo non est animal; nullus homo est impeccabilis; aliquis homo est impeccabilis.*

Si

Si differant quantitate solum, & convenient qualitate, ut A. I. & E. O. dicuntur subalternæ, ut omnis homo est animal; Aliquis homo est animal. Nullus homo est impeccabilis; Aliquis homo non est impeccabilis.

Si autem qualitate differant, convenient quantitate, tum *contrariæ* sive *subcontrariæ* appellantur: *contrariæ* quando sunt universales, ut, *Omnis homo est animal; nullus homo est animal*: *subcontrariæ*, quando particulares, ut, *aliquis homo est animal; aliquis homo non est animal*.

Si oppositæ hæ Propositiones spectentur, prout vel veræ sunt, vel falsæ, evidens est:

Primò, Contradictorias nunquam simul esse, vel veras, vel falsas: sed si altera vera est, altera erit falsa, & è contra. Si enim verum sit, *omnem hominem esse animal*; verum item esse non potest, *aliquem hominem non esse animal*. E contra, si verum sit, *aliquem hominem non esse animal*: verum etiam esse non potest, *omnem hominem esse animal*: tanta hic dictorum claritas, ut ulterior explicatio tenebras iisdem sit circumfusura.

Secundò, contrarias nunquam posse esse simul veras; posse tamen utrisque esse falsas: veræ non possunt esse; quia sic contradictoriæ simul essent veræ, si enim verum sit, *omnem hominem esse animal*, falsum est, *aliquem hominem non esse animal*: quæ Propositio prioris contradictoria est; & per consequens falsum multo magis est, *nullum hominem esse animal*: quæ est ejusdem contraria. Sed alterius falsitas non infert alterius veritatem: falsum enim esse potest, *omnes homines esse justos*, absque eo, quod verum sit, *nullum hominem esse justum*; quia aliqui homines justii esse possunt, quamvis omnes non sint justii.

Tertiò, evidens est, per regulam, regulæ de contrariis prorsus oppositam, subcontrarias simul veras

esse posse; ut hæ duæ Propositiones, *aliquis homo est justus, aliquis homo non est justus*: quia pars hominum potest esse justa, pars autem injusta; ac proinde affirmatio & negatio in idem subjectum non cadunt, cum, *aliquis*, in alterâ Propositione hunc hominem, in altera alium designet. Sed ambæ falsæ esse non possunt: Sic enim contradictoriæ essent simul falsæ. Si enim falsum esset, *aliquem hominem esse justum*; quæ propositio prioris contradictoria est, & à fortiori verum esset, *aliquem hominem non esse justum*, quæ est Propositio subcontraria.

Quartò, Propositionum subalternarum oppositionem veram non esse, cum universali particulare includatur: si enim *omnis homo est animal, aliquis homo erit animal, si nullus homo est simia, aliquis homo non erit simia*. Ac proinde veritas universalium infert veritatem particularium, sed non è contrâ. Non enim sequitur, quia *aliquis homo est justus, omnes ideo homines esse justos*. E contrario, falsitas particularium, universalium falsitatem infert. Si enim falsum est, *aliquem hominem esse impeccabilem*; multò magis falsum erit, *omnes homines esse impeccabiles*. Præterea falsitas universalium non infert falsitatem particularium: quamvis enim falsum sit, *omnes homines esse justos*, non tamen sequitur, falsum esse, *aliquem hominem esse justum*. Ex dictis inferitur, sæpe evenire, ut Propositiones subalternæ nonnunquam ambæ sint veræ, nonnunquam ambæ falsæ.

Hinc nihil addo de Propositionum oppositarum ad eundem sensum reductione; tum quia hoc factum foret inutile, tum quia reductionis regulæ, ut plurimum, tantum veræ sunt in Latinis.

CAPUT V.

De

PROPOSITIONIBUS SIMPLICI-
CIBUS ET COMPOSITIS, ESSE PRO-
POSITIONES, QUÆ COMPOSITÆ VI-
DENTUR, CUM NON SINT, QVAS
COMPLEXAS LICET APPELLARE.

DE COMPLEXIS, TVM SVBJE-
CTO, TVM ATTRI-
BUTO.

Diximus, omnem Propositionem ad mini-
mum, unum subjectum, unumque Prædica-
tum habere debere: Hinc tamen non
sequitur, non posse habere plura, vel sub-
jecta, vel prædicata. Quæ unico tantum
subjecto & prædicato constant, simplices dicuntur;
quæ pluribus compositæ: ut, *Bona & mala; vita
& mors; egestas & divitiæ proveniunt a Deo.* Præ-
dicatum illud, *provenire a Deo*, non tantum affir-
matur de unico subjecto, sed de pluribus, de *bonis,
malis, & cæteris.*

Priusquam autem ad explicationem progredia-
mur Propositionum compositarum, observandum
venit, quasdam videri compositas, cum tamen sim-
plices sint. Simplicitas etenim Propositionis sumit-
ur ab unitate subjecti & prædicati. Sunt autem
quædam propositiones, quæ unicum tantum subje-
ctum, unicumque prædicatum habent; sed quarum
subjectum, sive prædicatum terminus complexus est,
alias Propositiones includens, quas *incidentes* licet
vocare, quæque pars tantum subjecti sive prædicati
sunt, illis sc. conjunctæ per pronomen *qui*, cujus na-
tura est, plures propositiones connectere, ita, ut in u-
nam omnes coalescant.

G 4

Sic

Sic cum Christus dominus dicit: *Qui facit voluntatem Patris mei, qui in Cælis est, is regnum Cælorum possidebit*: Subjectum hujus Propositionis duas alias Propositiones continet, cum duo verba habeat; sed, cum Pronomine Relativo, *qui*, jungantur, unius subjecti partes sunt. Cum autem dico, *bona & mala à Deo provenire*, verè duo subjecta sunt, quandoquidem de utrisque aio, quod à Deo proveniant.

Et ratio hujus est: Propositiones aliis Propositionibus per pronomen, *qui*, conjunctæ, vel imperfectæ tantum Propositiones sunt, prout è dicendis inferius patet; vel considerantur, non quatenus jam fiant, sed prout alias factæ, quas proinde nunc tantum concipimus simplicium Idearum instar. Hinc perinde est, an has Propositiones enunciemus per *nomina adjectiva*; an per *participia*, sine omni verbo vel pronomine, an per *verba & pronomina*: Idem est dicere: *Deus invisibilis creavit mundum visibilem*, ac dicere: *Deus, qui est invisibilis*: *Alexander, Regum fortissimus, Darium superavit*, ac *Alexander, qui fuit Regum fortissimus, Darium superavit*. Utrobique enim primario non affirmatur, *Deum esse invisibilem*, vel *Alexandrum fuisse Regum fortissimum*; sed hæc duo, pro prius assertis habentes, affirmamus, *Deum, ut invisibilem conceptum, mundum visibilem creavisse*; *Alexandrum, conceptum ut Regum fortissimum, Darium superavisse*.

Si vero dicorem, *Alexandrum fuisse Regum fortissimum, & Darium superasse*, evidens est, me non minus affirmare, illum fuisse Regum fortissimum, quam quod Darium superavit: & sic hæc ultima Propositio composita appellari potest, cum illæ aliæ complexæ dici debeant.

Notandum insuper est, Propositiones complexas duorum generum esse; Complexio enim, ut ita loquar, vel in materiam Propositionis, hoc est, in subjectum, vel

vel prædicatum, vel utrumque cadere potest, vel denique in solum verbum.

Primò, Complexio cadit in subjectum, cum illud terminus complexus est; ut hic, *Rex est, qui metuit nihil.*

*Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solatus omni fœnore.*

In hac ultimâ Propositione verbum est subintelligitur. *Beatus* prædicatur, reliqua verò subjiciuntur.

Secundò, Complexio cadit in prædicatum, cum illud etiam terminus complexus est, ut hic, *Pietas bonum est beatum faciens, etiam in rebus maxime adversis.*

Sum pius Æneas fama super æthera notus.

Hic vero præcipuè observandum venit, omnes propositiones, verbis activis, eorumq; casibus, constantes, complexas dici posse, easque aliquantulum duas in se Propositiones, habere. Sic quando aio, exempli causâ: *Brutus tyrannum occidit*; tantumdem valeat, ac si dicerem: *Brutus aliquem occidit, illeque aliquis fuit tyrannus.* Hinc duplex contradictoria huic Propositioni opponi potest, vel *Brutus neminem occidit*, vel *ille, quem Brutus occidit, non fuit tyrannus.* Hoc autem observasse vel maxime refert, quia aliquando, cum tales Propositiones inter argumentandum urgentur, parte alterâ pro verâ præsuppositâ, altera tantum probatur. Ut autem tales argumentationes ad formam quam maxime naturalem reducantur, necesse erit, verbum activum in passivum commutare, ut pars probandâ directè exprimat, quemadmodum fusè observabimus, cum de argumentis, ex Propositionibus complexis compositis agemus.

G 9

Ter-

Tertiò, Complexio cadit tum in subjectum, tum in prædicatum, cum utrumque terminus complexus est; ut in hac Propositione, *Potentes, qui pauperes opprimunt, à Deo punientur, qui oppressorum Protector est.*

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus arenâ
Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono
Gratum opus agricolis. Ad nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Littora.*

Hic, tres primi versus cum dimidio quarti Subjectum Propositionis est, reliqui vero prædicatum, ipsa autem affirmatio verbo, *cano* includitur.

En tres illos modos, quibus Propositiones secundam materiam, id est, subjectum & prædicatum, complexæ esse possunt.

CAPUT VI.

De

NATURA PROPOSITIONUM INCIDENTIUM, QUÆ PARTEM PRO- POSITIONUM COMPLEXARUM CONSTITUUNT.

Sed priusquam verba faciamus de propositionibus, quarum complexio cadit in formam, id est, in affirmationem vel negationem, observationes quam plurimæ magni ponderis præmittendæ sunt de natura *propositionum incidentium*, quæ partes sunt subjecti & prædicati in propositionibus secundum materiam complexis.

Primò dictum est, propositiones incidentes illas esse, quarum subjectum est pronomen *qui*, ut, *homines, qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum; vel, boni-*

homines, qui sunt pii: sublato termino *homines*, quod restat, est propositio incidens.

Sed hic ad memoriam revocanda, quæ c. 7. p. 1. dicta sunt, nimirum terminorum complexorum additamenta esse duplicis generis; alterum, quod simpliciter explicativum vocari potest, cum sc. additio nihil in Idea termini immutet, cum nihil addatur, quod non generaliter termino in omni extensione conveniat, ut in primo exemplo. *Homines, qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum.*

Alterum, quod determinativum appellavimus; quia cum adjectivus terminus non integræ nominis extensioni conveniat, illius significationem restringit ac determinat, ut videre est in secundo exemplo, *Homines, qui sunt pii.* Ex his sequitur, pronomen tum esse explicativum, tum determinativum.

Jam vero, quando pronomen est explicativum, prædicatum propositionis incidentis affirmatur de subiecto, ad quod pronomen refertur, (quamvis id fiat solum incidenter respectu propositionis totalis) ita, ut ipsum subiectum pronomini possit substitui, sicut videri est primo Exemplo, loco enim, *Homines, qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum*, suffici potest, *Homines sunt creati ad cognoscendum, &c.*

Sed si pronomen est determinativum, prædicatum propositionis incidentis propriè non affirmatur de subiecto, ad quod pronomen refertur: si enim in hac propositione, *Homines, qui sunt misericordes*, loco illius pronominis, *qui*, poneretur nomen, *homines*, ut, *homines sunt pii*, propositio falsa evaderet, quia sic homines, quatenus homines, dicerentur esse pii. Sed in hac altera propositione, *homines, qui sunt pii; sunt misericordes*, nec generatim omnes homines, nec particulariter aliqui dicuntur pii, sed mens ex Idea *homines*, & Idea *pietatis* simul junctis, Ideam totalem fabricatur,

atur, cui iudicat convenire Ideam misericordiæ; & sic mens in propositione incidente solum expresse iudicat, Ideam Pietatis posse consistere cum Idea hominis: quas proinde Ideas ut unitas considerare potest, unâque examinare, quidnam illis ex hac unione conveniat.

Secundò, sæpe inveniuntur propositiones dupliciter tripliciterve complexæ, cum constent pluribus membris, quorum unumquodque per se complexum est. In talibus, propositiones incidentes & multæ esse possunt, & diverſi generis, cum in his pronomen determinativum, in illis explicativum esse possit: Quod fiet hoc exemplo clarius. *Doctrina, quæ collocat summum Bonum in voluptate corporis, quæ fuit tradita ab Epicuro, est indigna Philosopho*, est hujus propositionis prædicatum, cætera vero subjectum; quod proinde terminus complexus est, duas propositiones incidentes includens; Harum prima hæc est, *quæ collocat summum bonum in voluptate corporis*. Hic pronomen est determinativum, quippe quod genericum Doctrinæ nomen determinat ad illam, quæ affirmat, summum bonum in voluptate esse; ac proinde *Doctrinæ* nomen, sine absurdo, pronomine nequit substitui, dicendo: *Doctrina collocat summum bonum in voluptate corporis*. Propositio altera incidens est, *quæ fuit tradita ab Epicuro*. Subjectum, ad quod pronomen hic refertur, est terminus complexus, (sc. *Doctrina, quæ collocat summum bonum in voluptate corporis*) qui doctrinam denotat singularem individuaque variorum accidentium capacem, uti, quod possit à pluribus tradi & propugnari: licet ex seipsâ determinatè, uno eodemque modo debeat intelligi, saltem in hoc præcisè casu, quo jam sic intelligitur. Ac pronomen secundæ incidentis, sc. *quæ fuit tradita ab Epicuro*, determinativum non est, sed solum explicativum, ideoque illius loco suffici potest subjectum, ad quod refertur, dicendo,

do, *Doctrina, quæ collocat summum Bonum in voluptate, tradita fuit ab Epicura.*

Tertiò & ultimò, ad propositionum naturam dignoscendum, investigandumque, determinativum sit, an explicativum in incidentibus pronomen, magis est plerumque ad sensum, loquentibusque intentionem attendendum, quam ad verborum formulas.

Namque occurrunt termini complexi, qui videntur incomplexi, vel saltem non tantum complexi, quantum reverâ sunt, quia pars significationis in mente solum loquentis est, atque adeò subintelligitur, non verò exprimitur: prout patet ex iis, quæ c. 7. p. 1. dicta sunt, ubi insinuatum est, nihil esse inusitatus in communi sermone, quam quædam singularia verbis genericis significare; cum ex sermonis circumstantiis innotescat nominis genericæ Ideæ, aliam Ideam adungi singularem & distinctam, quæ nomen illud determinat ad hanc rem solam & singularem significandam.

Dixi hoc ex circumstantiis ordinariè innotescere, ut apud Gallos *Rex* significat *Ludovicum 14.* Sed ad manum regula est, quæ usui esse potest ad dijudicandum, an nomen genericum genericam Ideam retineat; an verò per Ideam distinctam & particularem sed subauditam, determinetur & restringatur.

Quando manifesto absurdo teneremur, si subjecto, genericam Ideam retinenti, attributum applicaremus, credendum sane est loquentem subjectum illud genericâ illâ Ideâ exuisse. Si audio, *Rex hæc mihi temperavit*: perspectum habeo *Regis* nomen genericâ significatione spoliatum: *Rex* in genere nihil imperat in particulari.

Si mihi nunciatur, *Diarium Bruxullense*, (quam *Gazettam* dicunt) 14. Januarii Anni 1662. de iis, quæ Parisiis aguntur, falsa narrare; certo certior sum, aliquid in mente loquentis latere, quod verbis non expr-

primitur; neque enim illa sufficient, ut iudicem verane an mendax sit illa schedula. Oportet itaque, ut nuntians aliquid novi distinctè conceperit, quod à rerum gestarum veritate alienum iudicet; quale esset, si *Gazetta* nunciaret, *Regem centenos Equites in ordinem Sancti Spiritus adoprasse*.

Eodem modo, in sententia de Philosophorum placitis ferenda, (quando v. g. talis Philosophi opinio falsa esse dicitur, nulla particulari doctrina distinctè nominata, ut quando dicitur expressè. *Lucretii doctrina de natura animæ est falsa*) Oportet omnino, ut, qui ita censet, aliquam particularem & distinctam doctrinam, sub generali nomine *Doctrinæ talis Philosophi* concipiat: quid falsitas non cadit in doctrinam, prout est hujus aut illius Philosophi, sed prout hoc vel illud, quod est veritati oppositum, asserit. Ac proinde hujusmodi propositiones in has alias resolvuntur. *Tale dogma, quod fuit à tali authore traditum, est falsum, Sententia docens, animas nostras ex atomis componi, qui fuit tradita à Lucretio, est falsa*: ita, ut hæc iudicia, cum non distinctè exprimuntur, duas semper affirmationes includant: alteram primariam, quæ ipsam veritatem spectat, nimirum esse quam maximè à veritate alienum asserere, *animas ex atomis constare*; alteram, quæ historiam spectat, sc. hunc errorem *fuisse à Lucretio propugnatum*.

CAPUT VII.

De

FALSITATE, QUÆ TUM IN TERMINIS COMPLEXIS, TUM IN PROPOSITIONIBUS INCIDENTI- BUS INVENITUR.

Quæ modo edifferuimus, celebri quæstioni enodandæ possunt inservire; an scil. falsitas ipsis tan-

tantum propositionibus inest, an verò in Ideis terminisque simplicibus inveniatur.

Falsitatem dico, potius quam veritatem; quia unica in rebus veritas est, illarum nimirum, ad mentem Divinam conformitas, sive de iis homines cogitent, sive non: cum nulla possit esse falsitas, nisi ad mentem humanam relata, aliamve erroribus obnoxiam, quæ id falso iudicat esse, quod non est.

Quæritur ergò, an hæc falsitas in solis propositionibus iudicisve inveniatur.

Ordinarie responderetur negativè, & verè quidem in certo sensu. Hoc tamen non impedit, quo minus falsitas aliquando non in simplicibus Ideis, sed in terminis complexis inveniatur; quia ad hoc sufficit, quod in illis aliquid iudicetur aut affirmetur expressè, vel virtualiter.

Quod clarius elucescet considerato duplici terminorum complexorum genere, tum cujus pronomen explicativum, tum cujus determinativum pronomen est.

Primo horum complexorum generi falsitatem inesse mirum videri non debet, quia prædicatum propositionis incidentis, de subjecto affirmatur, ad quod pronomen refertur. Sic in hac propositione, *Alexander, qui est Philippi filius*, affirmo quamvis incidenter, Alexandrum esse Philippi filium, falsitas autem hic invenitur, si hoc verum non sit.

Sed duo hic tria necessario notanda. Primò propositionis Primariæ veritatem non tollere; Ex. gr. *Alexander, qui fuit filius Philippi, Persas superavit*. Hæc propositio pro vera æstimari debet, licet Alexander non fuerit Philippi filius, quia affirmatio propositionis principalis in solum Alexandrum cadit, neque illud, quod incidenter additur, quamvis falsum, impedit, quominus verum sit, Alexandrum Persas superasse.

Si

Si tamen prædicatum propositionis principalis aliquam cum propositione incidenti connexionem habet, ut hic, *Alexander filius Philippi fuit Amintæ nepos*, tunc falsitas propositionis incidentis, falsam reddit propositionem principalem.

Secundò, Honorariis appellationibus, quas moris est quibusdam dignitatibus concedere, ii possunt cohonestari, qui in talibus sunt dignitatibus constituti, quamvis alias significant aliquid, quod iis minimè conveniat. Sic quia olim Episcopi *Sancti & sanctissimi* salutabantur; in Colloquio Carthaginensi, Episcopi Catholici minimè dubitarunt, Donatistas Episcopos sic compellere, *Sanctissimus Petilianus dixit*, quamvis probe scirent, in Episcopum Schismaticum non cadere veram sanctitatem, sic etiam in Actibus Apostolorum Divus Paulus Festum Judææ procuratorem *optimum & excellentissimum* dixit, quia ita Procuratores ex usu compellabantur.

Tertiò; sed aliter sese res habet, si quis proprio Marte honorarium titulum prociadat, eoque utatur ad alium decorandum, ex propria opinione, erroreve populari. Quando itaque quis dicit, *Aristoteles, qui est Princeps Philosophorum*, vel simpliciter *Princeps Philosophorum asseruit, nervos à corde originem ducere*, regei jure non debet, hoc falsum esse, quia Aristoteles Philosophorum Princeps est; vulgaris etenim, licet falsæ opinionis adstipulatio sufficit. Si tamen quis diceret, *Gassendus, qui est Philosophorum perspicacissimus*, docuit, *vacuum esse in rerum naturâ*; talis in jus vocari potest decollari in Gassendum dignitatis amplitudine, illiusque postulari falsitatis, quam quis in illa propositione incidenti sibi persuaserit reperiri. Potest itaque quis falsitatis reus esse, eâ appellatione, quæ alicui non convenit, utendo, cum tamen sit culpâ cariturus,
si aliâ

si aliâ utatur, quæ illi convenit multo minus. Ex-
 emplo sit Joannes 12. Pontifex, qui nec *sanctus* erat,
 nec *castus*, nec pius, prout Baronius testatur: qui
 cum *sanctissimum* appellarunt, mendacii non pote-
 rant accusari; qui tamen eundem vel *castissimum*,
 dixissent, vel *piendissimum*, mendacissimi fuissent, li-
 cet id tantum per propositionem incidentem fecis-
 sent, qualis hæc est, *Johannes 12. castissimus Pontifex*
hoc statuit.

Hæc sunt, quæ dicenda habui de Propositionibus
 incidentibus, quarum pronomina explicativa sunt:
 ad illas vero quod attinet, quarum pronomina sunt
 determinativa, quales hæc, *Homines, qui sunt pii,*
Reges, qui subditos ament, certum est ut plurimum
 non esse falsitatis capaces, cum prædicatum propo-
 sitionis incidentis, de subjecto, ad quod pronomen
 refertur, neutiquam affirmetur. Si enim, Exempla
 causa, dicerem, *Judices, qui nihil præce vel pretio sta-*
tuerunt, dignos esse laudibus, non tamen ideo affirma-
 rem, aliquos tales judices esse. Credendum tamen
 est, in hisce propositionibus esse debere affirmatio-
 nem tacitam & virtuales, non quæ actu attributum
 de subjecto, ad quod pronomen infertur, prædicet,
 sed quæ possibilem illam prædicationem notet. Si
 vero in hoc peccetur, jure merito tales propo-
 sitiones falsæ dici poterant, ut hæc, *Anima quadrata*
solidiores sunt animabus rotundis. Cum enim *qua-*
dratura & rotunditatis Ideæ nihil prorsus commune
 habeant cum Ideâ animæ sumptæ pro principio co-
 gitationis, ego reor, tales propositiones pro falsis ha-
 bendas.

Imo dici potest maximam errorum, in quibus
 versamur, partem, ex hac radice pullulasse: Nam
 præconceptæ rei cujuscumque Ideæ aliâ Ideam pro-
 fus disparatam & incomparabilem adnectimus; cum
 H falso

falso illas cognatas & compatibles arbitramur; ac cum demum primæ Ideæ aliquid ex hac unione attribuimus, quod illi non potest convenire.

Sic cum duas à naturâ insitas Ideas habeamus, alteram substantiæ cogitantis, extensæ alteram; sæpe accidit, ut animam, quæ est substantia cogitans, contemplantes, sensim aliquid admisceamus Ideæ substantiæ extensæ; ut cum imaginamur, animam debere, non minus quam corpus, locum replere; illam non esse, si nullibi sit; quæ tamen proprietates ad corpora tantum pertinent. Et hinc originem duxit impius illorum error, qui Animam immortalitæ spoliarunt. Videbis D. Augustinum hæc de re pulcherrime disputantem capite decimo de Trinitate, ubi ostendit, nihil esse intellectu facilius ipsâ animæ naturâ; sed homines in illâ cognoscendâ cæcutire, quia illis non sufficit, id animæ adscribere, quod clare norant ad animam pertinere: nimirum esse illam substantiam cogitantem, volentem, dubitantem, cognoscentem; sed insuper illa admiscunt, quæ ad eam non spectant, dum animam sub aliquibus illorum Phantasmatum imaginantur, sub quibus asseverare, corpora concipere.

Et alia parte, cum corpora percipimus, non nisi difficulter manum abstinemus ab iis intermiscendis, quæ sunt substantiæ cogitantis propriâ. Hinc discimus, gravia centrum petere; plantas alimenta sibi congrua querere, naturam, in morborum crisi- bus, velle sese exonerare his, quæ nocent, & sexcenta alia: præcipue vero dicimus, naturam in corporibus nostris velle hoc aut illud facere; cum tamen certo certiores simus, nos nihil tale voluisse, quandoquidem de illo volendo ne quidem cogitaverimus. Ridiculum autem est aliquid in nobis præter nosmet ipsos fingere, quod sciat, quid nobis vel

vel noccat, vel conveniat, quod hoc prosequatur, illud fugiat.

Ego etiam huic disparatarum Idearum miscelae adscriberem omnia adversus Deum impiorum murmura: fieri enim non potest, ut quis quidquam adversus Deum vel musitet, si eum, prout revera est, conciperet Omnipotentem, Sapientissimum, Optimum. Sed impii, cum illum quidem concipiant, ut potentissimum supremumque mundi Dominum, omnia mala, quae iis accidunt, ab illo putant immitteri, (neque in hoc falluntur.) sed cum eodem tempore eum sibi fingant crudelem & injustum (quod tamen ejus Bonitati repugnat,) in eum impie invehantur, quasi injuria mala, quibus premuntur, immitteret.

CAPUT VIII

De

PROPOSITIONIBUS COMPLEXIS SECUNDUM AFFIRMATIONEM ET NEGATIONEM; DEQUE QUADAM HARVM PROPOSITIONVM SPECIE, QVAS PHILOSOPHI MODALES VOCANT.

Praeter propositiones, quarum subjectum & predicatum terminus complexus est, aliae etiam complexae sunt, quia illis interferuntur termini vel propositiones incidentes, quae formam, hoc est, affirmationem vel negationem per verbum est, notatas tantum afficiunt, ut, cum dico, *Ego assero, terram esse rotundam.* *Ego assero:* propositio incidens, parsque propositionis principalis est. Evidens tamen est, illam nec subjectum, nec predicatum afficere, quia nihil in illis immutant;

H 2

immō

immò eodém modo conciperentur, si simpliciter dicerem, *terra est rotunda*: ac proinde propositio incidens hic in solam affirmationem cadit, quæ duobus potest modis exprimi, per verbum *est*, ut ordinario sit; vel expressius per verbum *affero*.

Eodém modo se res habet in his loquendi formulis, *nego*; *verum est*; *non est verum*; vel cum propositioni interferitur ratio propositam veritatem fulciens, ut hic, *Rationes astronomice convincunt, solem esse terra multo majorem*. Prima etenim propositionis pars affirmationis tantum firmamentum est.

Verum enim vero intererit, notasse harum propositionum aliquas esse ambigui sensus, debetque variè, pro variâ dicentis intentione, intelligi. Si enim dicerem, *Omnes Philosophi docent, res graves sponte deorsum ferri*; si mihi propositum solum est, ostendere gravia sponte deorsum ferri, prima propositionis pars incidens tantum erit, ultimæque partis affirmationem fulcire censenda, Si tamen è contra hic solum Philosophorum sententiam referam, non autem approbem; prima erit propositio principalis, reliqua vero, pars tantum prædicati. Sic enim non affirmarem, gravia sponte deorsum ferri, sed tantum, omnes Philosophos id docere. Nec est intellectu difficile, duos hosce hujus propositionis intelligendæ modos, ita illam immutare, ut duæ diversæ propositiones, duas diversas significationes habentes, fiant. Sed liquidò ex sequentibus potest constare, quo demum sensu debeat intelligi talis propositio: Si enim huic, Exempli causâ, subjungerem, *sed lapides sunt res graves, ergo sponte deorsum feruntur*, illico constaret, me illi primam significationem tribuisse, primamque partem incidentem tantum esse. E contra si sic subsumerem; *sed hoc est falsum; ergo evenire potest, ut omnes Philo-*
sophi

sophi id doceant, quod est falsum; manifestum est, me secundam significationem illi dedisse, id est, prima pars erit Propositio principalis, secunda vero pars tantum prædicati.

Inter propositiones complexas, quarum copula, non vero subjectum aut prædicatum, termino complexo afficitur, Philosophi speciatim illas notarunt, quas *Modales* dixere, quia affirmatio vel negatio in iis modificatur aliquo quatuor modorum: Hi sunt, *Possibilis, contingens, impossibilis, necessarius.* Et quia unusquisque Modus vel affirmari vel negari potest, ut est *possibile, non est possibile,* & utrobique propositione affirmativa vel negativa conjungi, ut *terra est rotunda; terra non est rotunda,* unusquisque modus quatuor potest habere propositiones, & omnes simul modi sexdecim, quas his quatuor dictionibus notarunt. *Purpurea, illiacè, Amabimus, Edentuli;* quarum hæc est interpretatio. Unaquæque syllaba aliquem quatuor modorum notat.

- | | | |
|------------------|-----|------------------|
| 1. Possibilem, | } { | 3. Impossibilem, |
| 2. Contingentem, | | 4. Necessarium. |

Vocalis in unaquaque syllaba indicat, an modus debeat affirmari aut negari; & an propositio, quam *Dictum* vocitant, debeat item affirmari aut negari. Hoc modo.

- A,** notat affirmationem modi & affirmationem propositionis.
- E,** affirmationem modi & propositionis negationem.
- I,** negationem modi & affirmationem propositionis.
- O,** negationem modi, & negationem propositionis.

H ;

Ope-

Operam perderem, si exempla, quæ obvia sunt, adducerem. Observandum solum est, *Purpurea* respondere vocali A, Propositionum incomplexarum, *Iliace* E, *Amabimus* I, *Edentuli* O, atque adco, ut exempla vera sint, oportere de subiecto dato in *Purpurea* aliquid prædicari, quod universaliter affirmetur; in *Iliace*, quod universaliter negetur; in *Amabimus*, quod particulariter affirmetur; in *Edentuli*, quod particulariter negetur.

Sed quodcumque demum attributum sumatur, verum semper est, omnes quatuor propositiones ejusdem nominis eundem semper sensum habere, atque adeo, si illarum aliqua vera sit, cæteras vera esse.

CAP. IX.

De

DIVERSIS PROPOSITIONUM COMPOSITARVM GENERIBUS.

JAm dictum est, eas esse propositiones compositas, quarum subiectum vel prædicatum duplex est: harum autem duo sunt genera, alterum illarum, in quibus compositio exprimitur, alterum illarum, in quibus compositio latet, quas ob hanc causam Logici *Exponibiles* appellarunt, cum expositione sive explicatione indigeant.

Primi generis propositiones compositas in sex species possumus dividere, nimirum in *Copulativas* & *Disjunctivas*, in *Conditionales* & *Causales*; in *Relativas* & *Discretas*.

DE COPULATIVIS.

Copulativæ dicuntur, quæ plura subiecta vel prædicata habent colligata per conjunctionem affirmativam vel negativam, id est, per *Et* aut *Nec*. Nam
Non,

Non, vel *Nec*, in hisce propositionibus idem præstant, ac conjunctio *Et*, si negatio transferatur à nominibus, quæ copulat ad verbum: sic, quando ajo, *scientia & divitiæ non faciunt beatum*, hic scientiam & divitias non minus copulo, quam de utrisque affirmo, quod hominem beatum non faciunt; quam si dicerem, *Scientia & divitiæ faciunt hominem vanum*.

Has propositiones in tria genera partiri possumus, quando primò in iis occurrunt plura subjecta, ut

Mors & vita in manibus linguæ.

Secundò, cum plura prædicata, ut

Auræam quisquis mediocritatem

Diligit, tutus caret obsoletis

Sordibus tecti, caret invidenda

Regibus aula.

vel

Sperat infausis, metuit secundis.

Alteram sortem, bene præparatum

Pectus.

Tertiò, quando tum subjecta, tum prædicata multiplicia sunt, ut

Non domus aut fundus, non æris aceruus & auri

Egrotò Domini deduxit corpore febres,

Non animò curas.

Ab ambarum partium veritate dependet harum propositionum veritas. Si enim dicerem, *fides & bona opera sunt ad salutem necessaria*: Propositio vera non esset, nisi quatenus utraque necessaria sunt. Sic si dicerem, *fides & divitiæ sunt necessaria ad salutem*; propositio foret falsa, quamvis fides necessaria sit, quia divitiæ necessariæ non sunt.

Propositiones, quæ copulativarum, aliarumque compositarum negativæ & contradictoriæ habentur, tales non sunt; in quibus negatio reperitur, sed in quibus negatio cadit in conjunctionem; quod fieri potest diversis modis; ut si a negatione propositio incipiat, *non amas & deseris*, inquit Divus Augustinus, id est, credendum non est, te aliquem amare & deserere.

Alio etiam modo propositio propositionis copulativæ contradictoria fit, si expresse conjunctio negetur, & quando dicitur fieri non posse, *ut idem eodem tempore hoc fit & illud.*

Amare & sapere vix Deo conceditur.

*Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas & amor.*

DE DISJUNCTIVIS.

Disjunctivæ magni usus sunt: disjunctivæ autem censentur, in quibus conjunctio disjunctiva invenitur, ut,

Amicitia pares aut accipit aut facit.

Aut amat, aut odit mulier, nihil tertium.

Qui ab omnibus secretus vivit, vel bestia est, vel angelus, inquit Aristoteles.

Utilitate tantum, aut metu homines ducuntur.

Vel terra citra solem fertur, vel sol circa terram.

Omnis actio à judicio profecta bona est aut mala.

Harum propositionum veritas debetur necessariè partium oppositioni, quæ nihil tertium admittit. At, quemadmodum ut necessario veræ sint, nihil prorsus debent admittere, quod sit tertium, ita ut moraliter tantum veræ censeantur, sufficit, si nihil ordinario interveniat. Hinc omnino certum est, omnem actionem à judicio profectam, aut bonam esse aut malam,

lam, cum Theologi demonstrent, nullam in particulari esse, quæ sit indifferens. Sed quando dicimus, utilitate tantum aut metu homines duci; hoc absolute verum non est, cum quidam sint, qui neutri horum affectuum obnoxii, officio solum ducuntur: ac proinde non alia veritas in hac propositione est, quam quod hominum pars maxima hos duos affectus ut plurimum sequatur.

Disjunctivæ propositiones eas contradictorias patiuntur, in quibus negatur disjunctionis veritas, quod apud Latinos (ut etiam in cæteris propositionibus omnibus compositis) fit præpositâ negatione; ut hic, *Non omnis actio est bona vel mala.*

DE CONDITIONALIBUS.

Conditionales sunt, quarum partes per conditionalem particulam, *Si*, uniuntur. Pars prior, in quâ conditio reperitur, antecedens dicitur; posterior consequens. *Si anima est spiritualis; hæc est antecedens; erit & immortalis;* quæ est consequens.

Hæc consequentia aliquando mediata est, aliquando immediata: mediata tantum est, quando nihil est in terminis, quod utramque partem conjungit, ut hic,

Si terra stataria est, sol movetur.

Si Deus est justus, mali punientur.

Hæ consequentiæ legitimæ sunt, sed non tamen immediate; quia cum partes nullum terminum communem habeant, colligantur solum per id, quod in mente est, sed non effertur, *Si terra & sol respectu sui ipsorum positiones nunquam non varient, necesse est, ut, altero immobili, alter moveatur.*

Cum consequentia immediata est, oportet ut plurimum, ut primo utraque pars idem subjectum habeat.

Si mors est transitus ad vitam meliorem, mors est expetibilis.

Si (pauperes) non pavisti, pauperes occidisti.

H 5

Secun-

Secundò, vel utraque pars habeat idem attributum, ut

*Si quicquid Deus inmittit ad nostri probationem;
nobis debet esse charum,
Morbi nobis debent esse chari.*

Terriò, vel ut prædicatum primæ partis sit subjectum secundæ.

*Si patientia est virtus,
Sunt quædam virtutes molestæ.*

Quartò, vel denique oportet, ut subjectum primæ partis sit prædicatum secundæ; quod fieri non potest, nisi secunda pars sit negativa, ut,

*Si omnes veri Christiani vivunt secundum Evangelium,
Non sunt multi veri Christiani.*

Hic propositionum veritas non spectatur, sed tantum veritas consequentiæ. Nam quamvis utraque pars falsa sit, si tamen consequentia sit legitima, propositio, in quantum conditionalis, vera censenda est.

*Si voluntas creata potest impedire, ne voluntas
Dei absoluta effectum sortiatur,
Deus non est omnipotens.*

Conditionalibus negativæ contradictoriæ opponuntur, cum conditio negatur, quod apud Latinos præposita negatione fit, ut.

*Non si miserum fortuna Simonem.
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.*

Sed apud Gallos hæ contradictoriæ per quoyque, unâ cum adjecta negatione exprimuntur.

*Si vous mangez du fruit defendu vous mourrez.
Quoyque vous mangez du fruit defendu, vous ne mourrez pas.*

vel per, il n'est pas vray.

Il n'est pas vray que si vous mangez du fruit ascendu, vous mourrez.

DE CAUSALIBVS.

Causales sunt, quæ duas propositiones continent, per causales conjunctiones *quia* vel *ut* colligatas.

Væ divitibus, quia in hoc mundo receperunt consolationem suam,

Tolluntur in altum,

Ve lapsu graviore ruant.

Possunt, quia posse videntur.

Rex fuit infelix, quia tali fidere natus:

Ad has propositiones reducuntur, quæ reduplicativæ appellantur.

Homines, quatenus homines, sunt rationales,

Reges, in quantum reges, soli Deo subsunt.

Ad veritatem harum propositionum requiritur, ut pars altera, alterius partis causa sit; hinc etiam oportet utramque esse veram; quod enim falsum est, nec fieri potest, nec esse causa. Sed utraque pars potest esse vera, cum tamen causalis sit falsa: sic Rex potest esse infelix, & etiam natus sub tali fidere, licet falsum sit, ideo fuisse infelicem, quia sub tali fidere natus est.

His itaque propriè contradicitur, cum negatur, hoc esse illius causa: *Non ideo infelix, quia natus sub hoc fidere.*

DE RELATIVIS.

Relativæ sunt, quæ aliquam comparisonem sive relationem continent,

Vbi est thesaurus, ibi est cor.

Qualis vita, talis Mors.

Tanti es, quantum habes.

In his veritas à comparisonis, sive relationis accusatione & bonitate dependet, usque contradicitur, cum

cum illa negatur : ut falsum est, talem mortem esse, qualis vita est ; vel tanti te esse, quantum habes.

DE DISCRETIVIS.

Discretivæ sunt, in quibus varia judicia fiunt, hæcque varietas particulis *sed, tamen*, aliisque similibus notatur, vel expressis vel subintellectis.

Fortuna opes auferre, non animum potest.

Et mihi res, non me rebus submittere conor.

Cælum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Veritas harum Propositionum à veritate ambarum partium, discretionisque adhibitæ, pendet. Quamvis utraque pars vera sit, absurda tamen foret Propositio, ut si dicerem, *Iudas erat fur & latro, & tamen agrestis, quod Maria Magdalena unguenta pretiosa in Christum Dominum effuderit.*

Multis modis his Propositionibus contradicitur, huic enim Propositioni ; *Non à Divitiis, sed à Scientia habeatur beatitudo* ; omnibus his modis contradicitur.

Beatitudo habetur à Divitiis, & non à Scientia.

Beatitudo nec habetur à Divitiis, nec à Scientia.

Beatitudo habetur & à Divitiis, & à Scientia.

Sic videmus, copulativas esse discretivarum contradictorias, hæ enim duæ Propositiones ultimæ sunt copulativæ.

CAPUT X.

De

PROPOSITIONIBUS SENSU COMPOSITIS.

Sunt autem aliæ Propositiones compositæ, quarum compositio occultior est ; poterunt autem ad has quatuor species reduci : 1. ad *Exclusi-*

clusivas : 2. ad *Exceptivas* : 3. ad *Comparativas* : 4. ad *Inceptivas* & *Desitivias*.

DE EXCLUSIVIS.

Exclusivæ dicuntur, quæ ita prædicatum subiecto convenire designant, ut illi soli conveniat, id est, nulli alteri. Hinc tales Propositiones duo in se iudicia includunt, ac proinde sunt sensu compositæ : ad has faciendas utimur adjectivo, *Solus*, vel alio simili; ut hic, *Deus solus fruendus, reliqua utenda* : id est, *Deus est amandus propter seipsum, reliqua amanda propter Deum.*

Quas dederis solas, semper habebis opes : id est, *Semper habebis opes, quas liberali manu dederis, & non habebis illas, quas non dederis.*

Nobilitas sola est atque unica virtus : id est, *Virtus sola reddit hominem nobilem, nec quicquid aliud.*

Hoc unum scio, quod nihil scio, ajebant Academici : id est, *Hoc unum certum est, nihil esse certi; cætera omnia obscura & incerta.*

Lucanus, de Druidibus loquens, hanc Propositionem disjunctivam è duabus exclusivis componit.

*Solis nosse Deos, & Cæli numina vobis,
Aut solis nescire datum est* : id est,

*Vel vos soli Deos cognoscitis; & alii eos ignorant;
Vel vos soli Deos ignoratis, & alii eos cognoscunt.*

Tribus modis his Propositionibus contradicitur : 1. Negando prædicatum, quod dicitur subiecto soli convenire, illi ullo modo convenire. 2. Afferendo illud aliis rebus convenire. 3. Utrumque Afferendo.

Sic huic sententiæ, *Nobilitas sola est atque unica virtus*, contradicitur : 1. Dicendo, virtutem non reddere aliquem nobilem : 2. Nascendi sortem non minus nobilem reddere, quam virtutem : 3. Dicendo, nascendi sortem nobilitare, non verò virtutem.

Sic

Sic etiam huic Academicorum assertioni, *hoc unum certum esse, nihil esse certi*, Diversimodè contradicebant Dogmatici & Pyrrhonici. Dogmatici quippe aiebant, illam esse dupliciter falsam: plurima enim à nobis evidentissimè cognosci affirmabant, atque adè non esse verum, nos nihil certi cognoscere. Pyrrhonici autem falsitatis condemnabant illud effatum ob rationem contrariam, nimirum, quia ita omnia apud eos inserta erant, ut etiam illud incertum esset, quod esset certi aliquid.

Hanc etiam ob causam Lucanus de Druidibus loquendo lapsus est; neque enim ulla ratio, ut credamus, urget vel solos Druidas rectè, vel solos erroneè de Diis sensitisse. Cum enim varii esse possint de naturâ Dei errores, fieri potuit, Druidas ab aliis gentibus diversa de Deo docuisse; & tamen non in minori errore, quam cæteras gentes versatos fuisse.

Præterea observandum est, esse Propositiones sensu exclusivas, quamvis ipsa exclusio reticetur: sic versus hic Virgilianus, in quo Exclusio notatur.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Feliciter in hunc Gallicum translatus est, in quo exclusio reticetur.

Le salut des vaincus; est de n'en point attendre.

Nihilominus usitatus est apud Latinos, quam apud Gallos exclusionem reticere; adè, ut apud illos quædam loquendi formulæ sint, quæ non nisi per Propositiones exclusivas Gallicè possunt efferri, quamvis in Latinis exclusio non exprimitur. Sic secundò Corinth. 10. 17. *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*, ita, debet Gallicè exprimi. *Que celuy que se glorifie, ne se glorifie qu'au Seigneur.*

Gal. 6. 7. *Que seminavit homo; hæc & metet*: Gallicè, *L'homme ne recueillira, que ce qu'il aura seme.*

Ephes. 4. 5. *Vnus Dominus, una fides; unam baptismum*:

ſma : Gallicè, *Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foy, qu'un baptesme.*

Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis, Mat, 5, 46. Gallicè, *Si vous n'aymez que ceux qui vous aiment, qu'elle recompense eu meritez vous.*

Apud Senecam in Troiade, *Nullam ſpem habet Troia, ſi talem habet* : Gallicè, *Si Troye n'a que cette eſperance, elle n'en a point ; quaſi diceret, ſi tantum talem habet.*

DE EXCEPTIVIS.

Exceptivæ ſunt, in quibus aliquid de integro ſubjecto affirmatur, excepto aliquo inferiorum ejusdem ſubjecti, additâ exceptionis particula, qua ſignificatur, illud, quod prædicatur, illi inferiori non convenire. Manifeſtum eſt, hic duo judicia formari, ac proinde tales Propoſitiones erunt ſenſu compoſitæ : ut, *Nulla ſectæ antiquorum Philoſopharum, præter Platonicos, agnoverunt, Deum eſſe incorporeum* : hic duo habentur ; primum, omnes antiquos Philoſophos Deum credidiſſe corporeum : ſecundum, Platonicoſ contraarium aſſeruiſſe. En exempla alia.

Avarus, niſi cum moritur, nihil recte facit.

Nemo miſer niſi comparatus.

Nemo laditur, niſi à ſe ipſo.

Omnes, excepto Sapiente, inſaniunt, dicebant Stoici.

Hiſ totidem modis contradicitur, quot contradicitur excluſivis, 1. Aſſerendo Stoicorum Sapientem non minus inſanire, quam cæteros mortales. 2. Alioſ eſſe, præter hunc Sapientem, qui non inſaniunt. 3. Dicendo, hunc Stoicorum Sapientem inſanire, cæteros vero mortales eſſe Sapientes.

Notandum eſt, Propoſitiones Excluſivas ab Exceptivis ſolo Phraſeos discrimine differre, poſſeque has
in

in illas nullo negotio mutari. Sic videmus hanc Terentianam Exceptivam.

Imperitus, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.

In hanc aliam Exclufivam à Cornelio Gallo mutatam.

Hoc tantum rectum, quod facit, ipse putat.

DE COMPARATIVIS.

Propositiones, in quibus comparatio instituitur, duo etiam iudicia continent. Nam aliud est dicere, hanc rem talem esse; aliud asserere, illam vel magis vel minus talem esse respectu alterius; ac proinde huiusmodi Propositiones sensu compositæ sunt. Exempla!

Amicum perdere damnorum maximum.

Ridiculum acri.

Fortius & melius magnas plerumque facit res.

Meliora sunt vulnera amici, quam fraudulenta oscula inimici.

Variis modis his Propositionibus contradicitur. Sic hoc Epicuri placitum, *Dolor est malorum maximum*, diversimode à Stoicis & Peripateticis impugnabatur. Hi namque fatebantur, dolorem esse malum, sed unâ asserabant, vitia cæterosque animi inordinatos affectus esse mala majora. Cum è contrarium abesset, ut Stoici dolorem malorum maximum censerent, ut illum in malis nequaquam numerarent.

Sed hic disputari potest, an necesse sit in his Propositionibus; ut positivum comparativi utrisque comparisonis membris conveniat. An sc. Ex. ca. supponendum sit, duas res bonas esse, ut possimus dicere, alteram alterâ esse meliorem?

Primo intuitu ita videtur; sed obstat usus; sacra etenim Scriptura non tantum utitur termino comparati-

parativo, *melior*, in his rebus, quæ ambæ sunt bonæ comparandis, ut, *Melior est Sapientia, quam vires, & vir prudens, quam fortis*; sed etiam in illis conferendis, quorum alterum bonum est, alterum malum; ut, *melior est patiens arrogante*; quin imò in comparatione duorum malorum; ut, *melius est habitare cum Dracone, quam cum muliere litigiosa*: & in Evangelio dicitur, *melius est appenso ad collum molari proiici in mare, quam fidelium minimum scandalizare*.

Hujus ratio petitur ex eo, quod majus bonum melius sit minore, quia illi plus bonitatis inest, quam minori. Ob eandem rationem dicere possumus, licet minus propriè, quod bonum malo melius est, quia, quod bonitate præditum est, plus bonitatis habet; quam id, quod eâ destituitur; & eodem modo possumus dicere, malum melius esse majori malo, quia cum diminutio mali vices boni in malis sustinet, sequitur minus malum plus habere hujusmodi bonitatis, quam majus malum.

Cavendum tamen est, ne nimius disputationis ardor inconsultos nos trahas in vanas de hisce loquendi formulis rixas, prout quondam traxit Cresconium, è Donatistarum grege Grammaticum, cum adversus D. Augustinum scriberet. Dixerat Augustinus, *Traditionem nos (Catholici) vobis Donatistis probabilius objicimus*. Hinc Cresconius se jure posse arbitratus est, ex Sancti Patris verbis concludere, Donatistas eandem traditionem probabilitate saltem Catholicis objicere, *Si enim vos probabilius, aiebat, nos ergo probabiliter; nam gradus iste, quod antepositum est, auget, non, quod ante dictum est, improbat*. Sed primo Augustinus conquisitis ex sacris literis exemplis hanc inanem subtilitatem retundit; citato inter reliqua ex Epistola ad Hebræos loco, in quo D. Paulus cum dixisset, terram quæ spinas tribulosque profert, maledictam esse, ustionem

nemque mereri, subjicit, *Confidimus autem de vobis, Fratres charissimi, meliora. Non quia, inquit Augustinus, bona illa erant, quæ supra dixerat, proferre spinas & ustionem mereri; sed magis quia mala erant, ut illis vitatis eligerent & optarent, hoc est, bona tantis malis contraria.* Deinde probat è claris Grammatices Scriptoribus, quam falsam consequentiam deduxerat Cresconius; cum eodem jure Virgilio obijci potuisset, cum bonam sensisse illam morbi violentiam, quæ homines ad artus dentibus laniandos adigebat, cum viris probis hisse. meliora adprecetur.

*Dii meliora piis erroremque hostibus illum:
Discissos nudis lanians dentibus artus.*

Quomodo ergo meliora piis, inquit Sanctus Pater, quasi bona esset istis, & non potius magna mala, qui discissos nudis laniabant dentibus artus.

DE INCEPTIVIS ET DESITIVIS.

Quum quicquid dicimus incipere vel desinere esse, hinc producantur judicia, alterum de eo, quod illud erit ante tempus, de quo loquimur: alterum de eo, quod sit illo tempore. Ac proinde hæ propositiones, quarum aliæ inceptivæ, aliæ desitivæ dicuntur, sensu compositæ sunt: tanta autem has inter similitudo est, ut possint in unam speciem coalescere, unaque tractari. En Exempla!

Judæi post captivitatem Babylonicam desierunt uti antiqui litteris, quæ hodie Samaritanæ appellantur. Lingua Latina desit esse vulgaris, ab annis 500.

Judæi quinto tantum seculo à Christo nato uti punctis ad vocales designandas cepere.

His Propositionibus contradictoriæ petuntur ex utroque ad diversa tempora respectu. Sic quidam huic

huic ultimæ Propositioni contradicunt afferentes, licet falso, punctorum usum semper saltem ad legendum viguisse, eaque fuisse in Templo conservata, alii è contra afferentes, illorum usum quinto sæculo recentiorum esse.

OBSERVATIO GENERALIS.

Quamvis ostensum sit, posse varias contradictorias opponi his Propositionibus exclusivis, exceptivis & cæteris, nihilominus verum est, cum simpliciter negantur sine ulteriori additione, negationem debere afficere exclusionem vel exceptionem, vel comparisonem, vel mutationem factam ab incipiendi & detinendi vocabulis; quapropter, si quis credendum, Epicurum summum bonum non collocasse in voluptate corporis, diceret, *Solus Epicurus summum bonum collocavit in voluptate*, si is alter negaret sine ulla alia additione, non satis sensum suum declararet, quia ex simplici negatione suspicari quis posset, eum adhuc arbitrari, Epicurum quidem collocasse summum bonum in voluptate, sed non credere, illum in hac scientiâ esse solitarium.

Eodem modo, perspectâ Judicis alicujus æquitate, si quis à me quæreret, *Venalisne apud illum etiamnum justitia sit?* Simpliciter non debeo negare, quia simplex negatio intimaret tantum Justitiam ab ipso jam non vendi, cum eodem tempore ansam credendi daret, me cognoscere, illum Justitiam olim vendidisse.

Hinc apparet, esse quasdam Propositiones, quibus ut responsio reddatur per simplex est, vel non, iniquus, si exigam: quia, cum binos sensus includant, justa responsio dari non potest, nisi utrisque explicitè respondeatur.

CAPUT XI.

OBSERVATIONES QUÆDAM
AD PRÆDICATA ET SUBJECTA IN-
VESTIGANDA IN QVIBUSDAM PRO-
POSITIONIBVS, QVÆ MODIS MINVS
USITATIS EFFERUNTUR.

P Ecceat procul dubio vulgaris Logica, quod Tyrones non assuefaciat Propositionum argumentationumque naturæ alias cognoscendæ, quam cum certo ordini certisque verborum formulis intra Scholarum parietes usitatis annectuntur, quæ toto cœlo differunt ab iis, quas passim videre est in aliorum scriptis, sive Oratoria illa sint, sive Ethica, sive quascunque demum alias Scientias spectantia.

Hinc plerumque fit, ut nulla alia prædicati & subjecti Idea formeretur, nisi quod illud ultimus, hoc primus Propositionis terminus habeatur: item de Propositione universali seu particulari nihil aliud scitur, quam quod in illâ, *Omnis* aut *nullus*, in hac *aliquis* inveniatur.

Cum interim hæc omnia sint erroribus obnoxia, Judicii que opus sit, illa in multis Propositionibus detegere. A subjecti & prædicati investigatione ordiamur.

Unicam certamque regulam habemus à Propositionis sensu, per quem scimus id, de quo quid affirmatur, & id, quod affirmatur. Prius subjectum semper erit, posterius prædicatum, quocunque demum ordine disponantur.

Sic apud Latinos nihil frequentius hoc genus Propositionibus; *turpe est, obsequi libidini*. Hoc per sensum apparet, *turpe esse illud, quod affirmatur, ac proinde*

inde attributum; & obsequi libidini esse illud, de quo affirmatur, quod sit turpe, atque adeo subjectum. Habemus etiam apud D. Paulum, *est quæstus magnus Pietas cum sufficientia*; cum genuinus verborum ordo hic sit, *Pietas cum sufficientia est quæstus magnus*; item in his versibus:

*Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.*
Felix prædicatum est, cætera subjectum.

Difficilior sæpe in Propositionibus complexis est subjecti & prædicati investigatio. Et jam ostensum est, Propositionem principalem aliquando sciri non posse, nisi ex dicendorum serie, loquentisque mente, non magis, quam Propositionem incidentem.

Sed præter ea, quæ jam diximus, animadvertendum insuper est, in his Propositionibus complexis, in quibus pars prima est Propositio incidens, pars vero ultima Propositio principalis, ut in hujus syllogismi majori & conclusione videtur.

*Deus jubet nos honorare Reges;
Ludovicus 14. est Rex; ergo
Deus jubet nos honorare Ludovicum 14.*

Commutandum esse verbum activum in passivum, ut genuinum subjectum Propositionis principalis inveniamus; ut in hoc ipso exemplo. Nam evidens est, mihi taliter ratiocinanti primario propositum esse, aliquid de Regibus affirmare, è quo postea concludam, honorandum esse Ludovicum 14.; ac proinde id, quod de *Deo jubente* inseritur, incidens tantum est, hancq; stabiliens assertionem: *Reges sunt honorandi*. Ex his sequitur, *Reges* esse subjectum majoris, *Ludovicus 14.* subjectum conclusionis, quamvis, si superficiteus rem delibemus, utrumque videatur esse pars Prædicati.

Frequentes etiam apud nostrates Gallos sunt hu-

jusmodi Propositiones. *C'est une folie de s'arrester à des flatteurs ; C'est la gresse qui tombe. C'est un Dieu, qui nous à rachetez.* Sensus autem satis judicat debito ordine, subjecto sc. præeunte, prædicato subsequente ; hoc modo esse effereudas ; *S'arrester des flatteurs ; est une folie. Ce qui tombe est la gresse. Celuy qui nous à rachetez est Dieu.* Nunquam fere apud Gallos non est verum, Propositiones exortas à *c'est*, vel in quibus postea occurrit *qui*, habere prædicatum in initio, subjectum vero in fine. Sufficiat hoc semel monuisse, quod adducta exempla ostendunt, ex sensu, non ex ordine verborum, de hac re esse pronuncian- dum. Est hoc monitum apprime necessarium, ne fallamur, & ne pro vitiosis eos syllogismos habeamus, qui legitimi sunt & optimi. Cum enim in dignoscen- dis Propositionum subjectis & prædicatis oculati satis non sumus, illas arbitramur regulis contrarias, cum ipsæ tamen ad amissim quadrant.

CAPUT XII.

ALIAE OBSERVATIONES AD
INVESTIGANDUM, AN PROPOSITIO
SIT UNIVERSALIS, VEL PAR-
TICULARIS.

Non absimilia, nec minus necessaria, obser- vanda; veniunt de propositionis *universalitate & particularitate.*

Prima Observatio : In duas species uni- versalitas distinguenda est, quarum altera Metaphy- sica, altera Moralis vocari potest.

Universalitatem Metaphysicam illam dico, quæ est perfecta & sine omni exceptione, ut *Omnis homo est vi- vus* : nullam enim exceptionem recipit hæc proposi- tio.

Uni-

Universalitatem Moralem dico illam, quæ non est sine omni exceptione, quia in Moralibus sufficit, si res *ut plurimum* ita sese habeant: hinc D. Paulus citat & probat hoc dictum:

Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.
Idem Apostolus alibi, *Omnes, quæ sua sunt, querunt.*
Et Horatius,

*Omniibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant.*

Et vulgo dicitur quod

*Mulieres sunt garrulae;
Adolescentes inconstantes & varii,
Senes laudatores temporis acti.*

Sufficit in talibus propositionibus, quod ita sese res ut plurimum habeant, neque aliquid ex iis est strictè concludendum.

Cum enim hæ Propositiones non adeo generales sint, quia exceptiones patiantur, deductæ ex iis conclusiones poterunt esse falsæ. Neque enim inferri poterat quemvis in particulari Cretensem mendacem, malamve bestiam fuisse, quamvis D. Paulus in generali approbet verum illum, *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.*

Moderatio itaque, quam in his Propositionibus moraliter tantum universalibus adhibere debemus, vetat ne hinc particulares ex iis conclusiones eliciamus, nisi multo examine præmisso; illinc ne easdem impugnemus habeamusve pro falsis, licet quasdam possumus instantias opponere, in quibus à vero abundant. Nobis vero satis erit, si ab alijs ultra debitos limites extendantur, ostendisse, eas non deberi tam strictè ad litteram intelligi.

Secunda Observatio. Sunt quædam Propositiones, quæ inter Metaphysicas universales numerari debent,
I 4 licet

licet quasdam habere exceptiones possint. Nimirum cum hæ exceptiones extraordinariæ sunt, qualesque ex usu communi sub his terminis universalibus non comprehenduntur. Si dicerem, *Omnes homines habent duo brachia*. Hæc Propositio in usu communi vera censeretur, anserique cavillandi captarent, qui esse quædam monstra objiceret, qui homines sunt, licet quaternaria brachia habeant : quia palam est, in his propositionibus sermonem de prodigiosis partibus non institui, sed solum asseri ex naturæ ordine binaria brachia singulis hominibus contingere. Eodem modo dici potest, omnes homines vocibus uti ad animi sensa significanda, non verò omnes literis scriptis : Extra rationis oleas abiret, qui, ad eludendam hujus Propositionis veritatem, Mutos objiceret, quia evidens est, licet signatis verbis non exprimentur, eos solum intelligi hic, in quibus nullus naturæ in corpore formando error sonorem usum impedit, non autem Surdos, qui voces discere, vel mutos, qui easdem formare nequeunt.

Tertia observatio. Aliæ Propositiones sunt, quæ universales habentur, quia, ut Philosophi loquuntur, *de generibus singulorum*, non autem *de singulis generum*, prædicantur : id est, *de singulis generum speciebus*, non verò *de omnibus specierum individuis*. Sic omnia animalia dicuntur in Noemi arcâ fuisse conservata, quia aliquod singularum specierum fuit conservatum. Christus Dominus Pharisæis dicebat, *decimatis oleris* ; non quod omnia, quæ uspiam erant, olera decimarent, sed quia nullum erat oleris genus, cujus decimas non exigebant. Sic de se D. Paulus, *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*, id est, omni Hominum conditioni, Judæis, Gentibus, Christianis, quamvis persecutoribus suis non placeret, quorum erat non contemnendus numerus. Sic dicimus ; *His omnibus*

bus muneribus functus est, id est, in omni munerum gradu versatus.

Quarta Observatio. Alia Propositiones universales tantum sunt ex parte, quia subjectum per prædicati partem aliquam restringitur; per prædicati partem dico, quia ridiculum foret per integrum prædicatum restringi: ut si quis hanc Propositionem, *Omnes homines sunt justi*, veram affirmaret, quia non aliam illi explicationem daret, quam quod omnes justii essent justii; hoc enim foret admodum frivolum. Sed quando prædicatum complexum est, duasque partes habet, ut in hac propositione, *Omnes homines sunt justii per Gratiam JESU CHRISTI*, non abs re erit, terminum *justii* de subjecto intelligere. licet non exprimat; quia satis perspicuum est, illud tantum æquivalere huic propositioni. *Omnes homines justos per gratiam Jesu Christi fuisse justificatos*: quapropter hæc Propositio rigide vera est, licet falsa videatur, si id tantum perpendatur, quod expressis terminis in subjecto ponitur, cum tot impij & peccatores sint, qui non fuerunt per gratiam JESU CHRISTI justificati. In sacris litteris maximus est Propositionum numerus, hoc sensu explicandarum, & inter reliquas illa Paulina; *sicut omnes per Adamum moriuntur, ita omnes per Jesum Christum vivificabuntur.* Indubitatisimum enim est, grandem Ethnicorum numerum, qui in infidelitate mortui sunt, nunquam fuisse per Jesum Christum vivificatum, nec aliquam partem habuisse in vita gloriæ, de qua hoc loco loquitur Paulus. Est itaque Apostoli sententia, eos, qui moriuntur, per Adamum mori, & qui vivificantur, per Christum vivificari.

Sunt etiam quædam propositiones, hoc tantum pacto moraliter universales: uti quando dicimus, *Gallos esse in militia strenuos; Batavos expertos nautas, Flandros bonos pictores, Italos optimos Comædos*: intelli-

gendum solum est illos Gallos, qui sunt milites, esse ut plurimum in militia strenuos, & ita de reliquis.

Quinta Observatio. Credendum non est, multas esse notas particularitatis indices, præter hos terminos, *quidam, aliquis, & similes*; cum è contra raro accidat, ut illi adhibeantur præsertim apud Gallos.

Quando apud illos particulae, *des* aut *de*, pluralem numerum denotant hujus articuli, *un*, ex nupera observatione Grammatices generalis, terminos, quibus adhærent, particulares faciunt, qui tamen ut plurimum generales sunt adjuncto articulo, *les*; hanc ob rationem magnum discrimen est inter has propositiones; *Les Medecins croyent maintenant qu'il est bon de boire pendant le chaud de la fièvre, & des medecins croyent maintenant que le sang se fait point dans le foye.* In prima etenim Propositione, *les medecins*, omnes medicos concludit; in secunda *des medecins* quosdam tantum particulares medicos notat.

Sed particulis *des*, vel *de*, vel *un*, in singulari hæc formula præponitur, *il y a*, ut hic *il y a des Medecins*: idque duobus modis.

Primo si post particulam *des* vel *un* ponatur nomen substantivum pro subjecto, & adiectivum pro prædicato, neque refert, utrum horum præcedat sequaturve: ut, *Il y a des douleurs salutaires; il y a des plaisirs funestes; il y a des faux amis; il y a une humilité généreuse; il y a des vices couverts de l'apparence de la vertu.* Hæc apud Gallos hoc modo exprimuntur; in Scholis vero per dictionem, *quidam*, ut *quidam dolores sunt salutares, quadam humilitas est generosa.*

Secundo, cum Substantivo Adjectivum per pronomen, *qui*, connectitur, ut, *Il y a de craintes, qui sont raisonnables.* Sed Pronomen, *qui*, hic non impedit, quo minus Propositio sensu simplex sit, quamvis sit verbis complexum. Nam idem est, ac si quis diceret, *quel-*

quelques Craintes sont raisonnables : Hæque formulæ loquendi apud Gallos illi; aliis uëratiore sunt, ut il y à des hommes qui n'ayment qu'eux mesmes; il y à des Chrestiens qui sont indignes de ce nom.

Latini etiam nonnunquam tali verborum circuitu utuntur, sic Horatius.

Sunt quibus in Satyra videas nimis acer, & ultra Legem tendere opus.

Quod idem est, ac si quis diceret : *Quidam existimant, me esse nimis acrem in Satyrâ.* In sacris item litteris habetur, *Est qui nequiter se humiliat.*

Hæc dictio, *omnis*, cum annexâ negatione, Propositionem particularem redigit, cum hoc discrimine, quod apud Latinos negatio dictionem, *omnis*, debet præcedere, apud Gallos vero sequi. *Non omnis, qui mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum Cælorum. Tous ceux, qui me disent, Seigneur, Seigneur, n'entreront point dans le Royaume des Cieux. Non omne peccatum est crimen; tout pechè n'est pas crime.*

Apud Hebræos, *non omnis* sumitur pro *nullo*. *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*: hujus ratio est, quia apud illos negatio *verbum* afficit, non vero particulam *omnis*.

Sexta Observatio. Quas præmissimus observationes, suam habent utilitatem, quando termini universalitatis vel particularitatis *omnis, nullus, aliquis*, inveniuntur, sed quando illi absunt, ut hic, *Homo est justus*, celebris apud Philosophos quæstio instituitur, an tales Propositiones, quas indefinitas vocant, sint universales, an particulares censeri debeant. Debent autem solitariae esse extra omnem orationis seriem; vel saltem esse à dictis dicendisquæ, an nullum sensum determinatæ: quia indubium est, sensum Propositionis alias ambiguae, posse à loquentis oratione erui.

Philosophorum pars maxima indefinitam Propositionem

tionem, spectatam in se, pronunciarunt, pro universali esse habendam in materiâ necessariâ, pro particulari in materiâ contingenti.

Non me latet, hanc esse Doctissimorum virorum sententiam: est tamen falsissima; è contra dicendum est, Propositionem indefinitam esse universalem in quacunq; demum materia fiant, cum aliquid de termino communi affirmatur, ac proinde in materia contingenti, non debet dici Propositio particularis, sed propositio universalis falsa. Nec aliud de iis iudicium homines ferunt natura duce, illas enim ut falsas rejiciunt, quando universaliter veræ non sunt, saltem universalitate morali, quæ in communi sermone de rebus, quæ passim aguntur, sufficit.

Quis enim dicentem ferret, *Ursos esse albos; Homines nigros; Parisenses nobiles; Polonos Socinianos, Anglos Tremulos Enthusiastas.* Et tamen, ex horum Philosophorum distinctione, oportet has Propositiones esse verissimas; cum enim indefinitæ sint, in materiâ contingenti particulares erunt. Jam vero certissimum est, quosdam Ursos esse albos, quales in novâ Zembla inveniuntur; quosdam homines esse nigros, nimirum Æthiopes; quosdam Parisienses esse nobiles, quosdam Polonos Socinianos, & denique, quosdam Anglos Tremulos. Claro itaque clarior est, hujusmodi Propositiones, in quacunq; materia fiant, esse universales, sed in materia contingenti sufficere universalitatem moralem. Veræ itaque sunt hæ Propositiones: *Galli sunt fortes, Itali suspicaces, Germani proceri, Orientales voluptuosi.* Quamvis de omnibus in particulari veræ non sunt: sufficit enim, in talibus maximam partem veræ sint.

Poterit itaque hic alia distinctio adhiberi, quæ ad rem magis sit, sc. has Propositiones indefinitas in materia doctrinali universales esse, ut hic, *Angeli sunt incorpo-*

corporei; in rebus vero facti & narrationibus Historicis esse particulares! ut quando in Evangelio dicitur, *Milites, plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus*. Perspicuum enim est, aliquos, non omnes milites intelligi, Ratio est; res gestæ singulares, præsertim si cuidam certo tempori determinatè assignentur, per terminum communem, ut plurimum, non exprimentur, nisi additâ aliqua particularitate, cujus distincta idea est in mente ejus, qui Propositiones facit: adè ut, si rem ritè perpendamus, tales Propositiones potius singulares debeat vocari, quam particulares, ut patet ex iis, quæ Parte 1. Cap. 6. & Parte 2. Cap. 4. dicta sunt de terminis sensu complexis.

Septima observatio. Hæc denique nomina, *Corpus, communitas, populus*, si collectivè, ut solet, sumantur, pro integro corpore, communitate, & populo, Propositiones, quibus inferuntur, non propriè universales reddunt, nec etiam particulares, sed potius singulares. Sic quando dico, *Romani Carthaginenses devicerunt; Veneti bellum gerunt adversus Turcas, Judices illius Curiae reum condemnaverunt*; Propositiones condo, quæ universales non sunt, quia sic unusquisque Romanus dici poterit, Carthaginenses devicisse; quod falsum est: neque particulares, quia plus in illis habetur, quam si dicerem, aliquos Romanos Carthaginenses superasse; sed sunt singulares, quia in illis populus consideratur tanquam homo moraliter unus, plura secula vivens, tamdiu subsistens, quamdiu respublica durat, & non qui non desinit agere per eos, ex quibus componitur, ut homo agit per sua membra. Hinc dicere possumus, Romanos superatos à Gallis (qui Romam occupaverunt,) ipsos Gallos tempore Cæsaris devicisse; per hunc unam eundemque terminum, *Romanos*, intelligentes, & illos, qui olim victi fuere, & eos, qui alias vicere; licet

cet ex iis, qui olim victi fuere, nemo fuerit inter illos, qui postea vicerunt. Hic etiam obiter notari potest, quam arenoso solo innitatur vana illa gloriatio, qua Privati sese efferunt, ob res præclare à popularibus gestas, quarum pars illi nulla fuerunt. Quam enim inficere auris surda sese jactaret ob oculorum perspicaciam, manuumve dexteritarem.

CAPUT XIII.

De

BINIS PROPOSITIONUM GENERIBUS, AD SCIENTIAS COMPARAN- DAS MAXIME NECESSARIIS; DIVISIONE SC. ET DEFINITIONE: ET PRIMUM DE DIVISIONE.

Speciatiim aliquid necesse erit differere de binis Propositionum generibus, quæ magni usus sunt in Scientiis addiscendis, *Divisione* scilicet & *Definitione*.

Divisio est totius in omnia, quæ continet, distributio. Sed sicut dupliciter *totum* potest dici: Sic etiam duo sunt divisionum genera. Alterum *totum* constat partibus realiter distinctis, quæ *integrantes* dicuntur, ex his constans proprie *totum* apud Latinos vocatur. Hujus *totius* divisio peculiari nomine *Partitio* appellatur. Sic domus in tectum, parietes, fundamentum; urbs in regiones; regnum in provincias; Homo in corpus & animam; corpus in membra dividuntur. Hujus divisionis rite faciendæ methodus sita est in accurata, ita ut nihil omittatur, partium numeratione.

Aliud *totum* apud Latinos *omne* dicitur, illiusque partes vocantur, partes subjectivæ, aut inferiora: quia
hujus-

hujusmodi totum est terminus universalis, partesque ipsius sunt subjecta, illi secundum extensionem competentia. Sic *Animal* hoc pacto totum est; cujus inferiora, *homo & brutum*, in illius extensione comprehensa, sunt partes subjectivæ: atque hæc propriè divisio est, quatuorque illius genera sub observationem cadunt.

Primum, quando genus dividitur per species. Sic *Omnis substantia est corpus aut mens; Omne animal est homo aut brutum.*

Secundum, quando genus dividitur per differentias. Sic *Omne animal est rationale aut irrationale; omnis numerus aut par aut impar: omnis Propositio est vera aut falsa; omnis linea aut recta aut curva.*

Tertium, quando terminus communis dividitur per accidentia opposita, quorum capax est; vel secundum subjectorum aut temporis diversitatem: ut, *Omnis stella vel à se lucem emittit, vel mutuam ab alio remittit. Omne corpus vel movetur vel quiescit. Omnes homines vel bene vel male se habent. Omnis gens vel vocibus utitur ad mentem exprimendam, vel etiam, præter voces, scripturâ.*

Quartum, quando accidens dividitur in varia subjecta. Sic *bona dividuntur in bona mentis, & illa, quæ sunt corporis.*

Tres sunt regulæ divisionis, I. Divisio debet esse integra, id est, membra divisionis debent integram termini divisi extensionem exhaurire. Sic, *par & impar*, integram numeri extensionem exhauriunt, cum nullus numerus sit, qui non sit aut par, aut impar. Nunquam ferè sæpius in ratiocinando peccatur, quam cum non satis ad hanc regulam attenditur: Errorisque causa oritur ex eo, quod quidam termini ita creduntur oppositi, ut nihil medium videantur admittere, cum tamen revera admittant. Sic inter in-

doctum

doctum & doctum, quædam intercedit Mediocritas doctrinæ, quæ, licet hominem ex indoctorum facie eximat, eundem tamen eruditorum cœtibus non infert. Sic inter sceleratum & probum quidam medius status est, de quo dici potest, quod de Galba Tacitus, *Magis extra vitia, quam cum virtutibus.* Quidam enim cum nullis enormibus vitiis teneantur, scelerati aut flagitiosi non dicuntur, qui tamen, cum nullam virtutibus operam dent, pii aut probi dici non debent: quamvis apud Deum quam maxime vitio vertatur, virtutibus carere. Inter sanum & ægrotum est hominis conditio ægrotaturientis & convalescentis. Noctem Dies excipit, sed interlucente crepusculo. Oppositorum vitiorum virtus media est: sic pietatem hinc inde concludunt Impietas & superstitio: Estque nonnunquam hæc media virtus duplex; sic inter avaritiam & prodigalitatem mediant liberalitas & laudabilis parcimonia. Inter metum, quo ad omnia consternamur, & temeritatem, qua nihil exhorrescimus, est quædam generositas, quæ pericula non pertimescit, atque etiam approbanda præcautio, ea pericula devitans, quæ non nisi inconsulto adiri possunt.

Secunda Regula, quæ prioris confectaria est, docet, membra debere esse opposita: sic opponuntur *pār & impār, rationale & irrationale*: Sed hic notandum venit, quod prima parte dictum est; necesse scilicet non esse, ut omnes differentiæ, per quas hæc membra opponuntur, sint positivæ, sed sufficere, si illarum aliqua talis sit; reliquæ vero ipsum tantum genus, cum hujus differentiæ negatione. Immo hinc oritur certissima membrorum oppositio: sic brutum ab homine distinguitur per solam rationis carentiam, quæ nihil positivum est. Sic imparitas in numeris est solum negatio divisibilitatis in duas partes æqua-

æquales, Sic in numero primo nihil est, quod non sit in numero composito, cum utriusque mensura sit unitas : qui autem primus dicitur, in hoc unice à composito differt, quod nullam aliam mensuram habeat, præter unitatem.

Fatendum tamen est, præstare differentias oppositas terminis positivis designare, cum id fieri potest, cum hinc clarius innotescat natura membrorum divisionis. Hanc ob causam substantiæ divisio, in cogitantem & extensam, præferenda & vulgatæ divisioni in materialem & immaterialem, vel in corpoream & incorpoream, hæ enim voces, *immateriale* & *incorporeum*, in nobis ideam valde imperfectam & confusam excitant ejus, quod per nomen *substantiæ cogitantis* multo melius significatur.

Tertia Regula à Secunda deducitur, docetque alterum membrum ita non deberi in altero includi, ut illud de hoc possit affirmari ; quamvis fortasse possit alio modo includi. Nam linea in superficie est tanquam ipsius superficiæ terminus ; superficies in solido, ut illius etiam terminus. Sed hoc non impedit, quominus extensum recte dividatur in lineam, superficiem & solidum ; quia affirmari non potest, quod linea sit superficies, aut superficies solidum. Sed è contra dividi numerus non potest in parem, impari & quadratum, quia cum omnis numerus quadratus sit aut par aut impar ; in duobus prioribus membris includitur.

Eandem ob causam dividi non debet opinio in veram, falsam & probabilem : quia omnis opinio probabilis est vel vera vel falsa. Sed dividi potest in veram & falsam ; quæ denuo poterunt subdividi in certas & probabiles.

Ramus cum Ramistis plurimum ad laboraverunt ad probandum, omnem divisionem debere esse bimen-
K
brem.

brem. Quando commodè fieri potest, bipartienda sane divisio erit. Sed cum in scientiarum investigatione claritas facilitasque maxime quærantur, etiam divisiones in tria plurave membra rejici non debent, quando illæ connaturaliores sunt; vel etiam, si, ad divisiones bimembres faciendas, opus sit aliis subdivisionibus violentis, &, ut ita dicam, præternaturalibus. Sic etenim Mens obruitur grandi subdivisionum numero, quæ difficilius memoriæ insident, quam ipsa divisio in plura membra facta, divisionis autem præcipuus usus est, mentem memoriæque sublevare. Nunquid non, exempli causâ, brevius, simplicius, magisque ad rei naturam dividitur *extensum* in lineam, superficiem & solidum? quam, si cum Ramo diceremus, *Magnitudo est linea vel lineatum: lineatum est superficies vel solidum.*

Denique observandum est, pari errora implicari, qui in dividendo vel nimii sunt, vel nimis parci: alteri quippe mentem non illustrent, quam alteri dissipant & confundunt. Ctaffotus, inter Aristotelis interpretes alicujus nominis Philosophus, operi suo labem nimia divisionum farragine aspersit: sic etenim in illam, quam devitare nitimur, confusionem labimur. *Confusum est, quæ quid in pulverem sectum est.*

CAP. XIV.

De

SUBJECTIS CONFUSIS, QUÆ TANTUM VALENT, QUANTUM DUO SUBJECTA.

Ad naturam ejus, quod in propositionibus *subjectum* appellatur, eo melius percipiendam, operæ pretium est, ut adjiciamus observationem, in operibus majoris quidem
mo-

momenti, quam hoc nostrum est, factam, sed quæ tamen ad Logicam spectat, adeoque locum hic suo sibi jure vindicare potest.

Si nimirum duæ vel plures res, similitudinem quandam habentes, sibi invicem in eodem loco succedunt, & præcipue si in iis non magna apparet differentia; quamvis, qui metaphysice loquuntur, eas distinguere possint, non tamen distinguunt in communi sermone, sed simul eas complectentes sub idea aliqua communi, in qua non adeo apparet differentia, quæque illud tantum notat, quod ipsis commune est, non secus de iis loquuntur, ac si una sit eademque res.

Ita quamvis aerem omni temporis momento mutemus, nihilominus aerem, nos ambientem, putamus, semper eundem esse; & dicimus aerem frigidum factum esse calidum, ac si idem aer esset; cum tamen hic aer, quem frigidum sentimus, non sit idem, quem jam calidum deprehendimus.

Ita de flumine loquentes dicimus; hæc aqua ante duos dies turbida erat, & jam clara est instar chrystalli; at multum abest, ut eadem sit aqua: *In idem flumen bis non descendimus*, inquit Seneca, *manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.*

De corpore animantium loquimur, ac si semper sit idem, licet non simus persuasi, aliquot annorum spacio interjecto, minimam prioris materiæ, quæ corpus illud tum constituebat, partem superfuturam: Non solum tamen de eo loquimur, sed & tum, quando mente in id unice infixæ de eo sermonem facimus. Salva enim communi loquendi ratione dicere possumus: Corpus hujus animalis decem abhinc annis certis partibus materiæ compositum erat; jam autem partibus maxime diversis constat. Hæc contradicere sibi videntur, si enim partes adsunt plane diversæ, idem sane corpus non aderit. Ita est; nihilominus tamen

de eo loquimur ceu, de eodem corpore. Inde autem hæ propositiones veræ sunt, quod idem terminus sumitur pro diversis subjectis in hac, diversa applicatione.

Augustus de urbe Roma dicebat, se eam lateritiam invenisse, marmoream relinquere. Itidem de civitate, domo, æde sacra dicimus, quod hoc tempore destructa, alio tempore fuerit restituta. Quænam itaque illa *Roma* est, quæ modo lateritia, modo marmorea fuit? quænam sunt civitates, domus, templa quondam diruta, & alio tempore restituta?

Hæc *Roma* lateritia num eadem est, ac *Roma* marmorea? minime, sed mens certam sibi fingit ideam *urbis Romæ* confusam, cui hæc duas tribuit qualitates, esse lateritiam hoc, & marmoream alio tempore. Quod si postea propositiones inde construuntur, & e.g. dicatur, *Romam*, quæ ante Augustum lateritia fuit, mortuo eo factam esse marmoream; vox *Roma*, quæ unicum tantum subjectum esse videtur, nihilominus duo denotat subjecta vere diversa, sed quæ tamen sub idea *Romæ* confusa continentur, quæ causa est, quare meus diversitatem subjectorum non adeo cognitam habet.

Ex iisdem in libro, unde hæc desumimus, lumen affertur affectatæ illi obscuritati, quam Theologi sibi videntur invenisse in hac propositione: *hoc est corpus meum*, quam nemo, lumen sensus communis secutus, in verbis istis invenerit. Sicuti enim nemo dixerit, hanc esse propositionem admodum obscuram, difficilemque intellectu, si quis dixerit de templo olim incendio consumpto & postea reparato, hoc templum decem ante annos combustum, & spacio unius anni restauratum fuit; Ita quoque nemo asserere poterit, hanc propositionem aliqua obscuritate laborare, hoc *quod hoc momento panis est, alio momento est corpus meum*. Concedimus quidem, non esse idem *hoc*, diver-

fis

sis hisce momentis, uti templum combustum & templum restauratum non est idem vere templum: Sed mens, quæ & panem & corpus Christi concipit sub idea aliqua communi objecti præsentis, quod per hoc exprimitur, huic objecto vere duo attribuit, quodque non est unum, nisi unitate aliqua confusa, esse panem certo aliquo momento, & esse corpus Christi alio momento. Eodem modo, dum de hoc templo combusto & de hoc templo restituto mens sibi fingit communem ideam templi, ideæ huic confusæ duo attributa addit, quæ eidem subjecto convenire nequeunt.

Hinc sequitur, nulla difficultate laborare hanc propositionem: *hoc est corpus meum*, si eam ad mentem Pontificiorum assumamus; quia summam quasi continet hujus propositionis luce clarioris: *hoc, quod est panis in hoc ipso momento, est corpus meum hoc alio momento*, & quia mens supplet omne, quod expressum non est. Quemadmodum enim in fine primi libri annotavimus, si quis utitur pronomine demonstrativo *hoc*, ad designandam rem aliquam in sensus incurrentem, idea per pronomen præcise producta manet confusa, sed mens ei claras & distinctas adjicit ideas ex sensibus deductas per formam propositionis incidentis. Ita Christo vocem *hoc* pronunciante, mens Apostolorum illi adjiciebat, *quod est panis*; & quemadmodum videbat esse panem in hoc momento, ideo & tempus addebat, & ita vox *hoc*, hanc ideam producebat *hoc, quod est panis hoc ipso momento*. Eodem modo si dicit, quod *hoc sit corpus ipsius*; illi mente conceperunt, quod *hoc sit corpus ipsius in hoc momento*. Ita expressio, *hoc est corpus meum*, hanc integram, in mente Apostolorum, formavit propositionem; *hoc, quod est panis in hoc momento, est corpus meum in hoc alio momento*. Cumque hæc propositio clara sit, sane & brevis ejus summa, quæ ideæ nihil demit, clara erit.

Et quod ad difficultatem, à Theologis oppositam, attinet, quod eadem res non possit esse panis & corpus Christi, quoniam ea pariter respicit propositionem latius explanatam; *hoc, quod est panis hoc ipso momento, est corpus meum alio hoc momento*, ac propositionem abbreviatam: *hoc est corpus meum*; pater, frivolum esse cavillationem, ei æquiparandam, quam quis hisce propositionibus objicere possit? Hoc templum combustum fuit hoc vel illo tempore, & restitutum est alio tempore; omnesque illæ difficultates tolli possunt per hunc modum concipiendi plura subjecta distincta sub eadem idea, quæ effecit, ut idem terminus modo sumatur pro hoc, modo pro alio subjecto; ita ut mens ne sentiat quidem hunc transitum ab uno subjecto ad aliud. Cæterum nostrum non est, quæstionem illam gravissimam hoc loco decidere, quomodo intelligenda sint hæc verba: *hoc est corpus meum*; num sensu figurato, an proprio & reali. Non enim sufficit, si probamus propositionem aliquam certo sensu posse accipi, sed hoc præterea probandum, eam hoc sensu accipi oportere. Cum autem sint quidem Theologi, qui ex principiis Logicæ falsissimæ enixe contendunt, verba Christi sensum Pontificiorum recipere non posse; non ab re erit, hoc loco paucis demonstrasse, sensum, quo Pontificii ea verba interpretantur, clarum esse, ratione non destitui, & cum communi hominum sermone convenire.

CAPUT XV.

De

EA PROPOSITIONE, QUÆ DEFINITIO REI DICITUR.

PArte prima fusissime à nobis actum est de definitione nominis, ostensumque, illam non esse cum definitione rei confundendam. Est enim defi-

definitio non ininis arbitraria, cum definitio rei extra arbitrium nostrum sita sit. Nobis namque illa exhibet, quod vera rei Idea continetur, ac proinde principii vicem nequit sustinere; sed & propositio, quæ & rationibus sæpe confirmari debet, & oppugnari potest: nobis itaque de hoc postremo definitionis genere instituendus est sermo.

Definitionum rei duæ sunt species, altera accuratior, cui *definitionis* nomen competit, minus accurata altera, quæ *descriptio* dicitur.

Quæ accuratior est, naturam rei per attributa essentialia explicat, quorum illud, quod commune est, genus appellatur; quæ vero propria, *differentia*.

Sic homo definitur *animal rationale; Mens substantia cogitans; Corpus substantia extensa; Deus ens perfectissimum*. Videndum, quantum fieri potest, ut genus in definitione sit genus proximum, non autem remotum.

Instituitur aliquando definitio per partes integrantes; sic Homo definitur *ens compositum ex mente & corpore*. Sed etiam tunc aliquid ponitur, quod generis locum supplet, ut hic, *Ens compositum*; reliqua pro differentia sint.

Minus accurata definitio, descriptio dicta, ea est, quæ rem notam facit per accidentia, propria, atque ita determinat, ut nobis possimus illius Ideam formare, quæ illam ab omni alia re distinguat.

Hoc pacto plantæ, fructus, animalia describuntur per figuras, magnitudines, colores, atque alia similia accidentia. In hoc descriptionum genere Poetæ & Oratores plurimi sunt.

Aliæ etiam definitiones sive descriptiones fiunt per causas, materiam, formam, finem, &c. sic definitur horologium: *Machina ex ferro, variis rotis con-*

stans, quarum motus regularis idoneus est ad horas indicandas.

Tria requiruntur ad effectam definitionem: 1. debet esse universalis: 2. propria: 3. clara.

1. Debet esse universalis, id est, debet totum definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitio scil. *Mensura motus*, peccat: quia verisimillimum est, tempus mensuram esse non minus quietis, quam motus: non minus etenim dicimus, res tanto tempore fuisse in quiete, quam in motu; adeo ut probabile sit, tempus nihil aliud esse, quam rei cujuscunque in quocunque statu durationem.

2. Debet esse propria, id est, debet uni definito convenire, hinc peccat vulgata elementorum definitio, qua definiuntur *Corpora simplicia corruptibilia*; quia cum corpora cœlestia, (etiam ex placitis horum Philosophorum) non minus simplicia sint, quam ipsa Elementa; ratio nulla suadet, non debere in Cœlis mutationes accidere iis analogas, quas hic super terram cernimus. Quinimo (ut missos faciamus Cometas, quos jam constat è terrenis exhalationibus non concrefcere, ut Aristoteli quondam visum) etiam in Sole detectæ sunt maculæ, quæ licet mole multo majores, nostratium nubium instar, coguntur ac dissipantur.

3. Debet esse clara, id est, debet Ideam rei definitam reddere clariorem & distinctiorem, nobisque illius naturam, quantum fieri potest, propalare, ita ut nobis usui esse possit, ad præcipuas proprietates inde demonstrandas, & hoc illud est, quod in definitionibus condendis palmarium est; & in quo definitionum Aristotelicarum pars magna peccat.

Quis enim clarius naturam motus intellexit opo hujus definitionis, *Actus entis in potentiâ prout in po-*
ten-

temia. Nunquid non Idea motus nobis à Natura indita centies clarior est? quibus demum proprietatibus explicandis profuit illa definitio?

Nec sane huius praeferendae sunt quatuor illae definitiones decantatae rotidem primarum-qualitatum: *sicci, humidi, calidi & frigidi*

Aristoteli siccum est, quod suo termino facile continetur, difficulter alieno; humilum, quod difficulter suo termino continetur, facile alieno.

Ast 1. Hae definitiones melius quadrant corporibus duris & liquidis, quam humidis & siccis. De aere dicimus, quod hic humidus sit, illic siccus, quamvis nunquam non facile alienis terminis contineatur, cum corpus liquidum sit. Insuper concipi non potest, quomodo Aristoteles dixerit, ignem, id est, flammam esse, secundum hanc definitionem, siccam, cum facile alterius corporis terminis sese accommodet: unde etiam à Virgilio liquidus dictus est, & *liquidi simul ignis*. Nugae sunt, quod Campanella dicit, inclusum se ignem aut *rumpere*, aut *rumpi*. Hoc enim non accidit ob praetensam siccitatem, sed quia suo ipsius fumo, excluso aere, suffocatur. Hinc optime alienis terminis se accommodabit, modo spiraculum fiat, per quod exspiret, quos continuo emittit, fumos.

Jam vero calidum definitur ab Aristotele, quod *congregat homogenea, & disgregat heterogenea*: Frigidum, quod *congregat heterogenea, & disgregat homogenea*.

Haec quidem aliquando frigido & calido conveniunt, sed non semper; nec quidquam profunt ad illarum causarum investigationem, ob quas corpora dicimus vel calida vel frigida. Adeo ut jure merito dixeris illustrissimus Verulamius, hujusmodi definitiones similes esse illis, quibus quis definiret hominem esse *animal calceamenta confuens, aut vites putans*. Idem Philosophus naturam definit *principium motus & quietis*

ejus, in quo est. Innititur hæc definitio opinioni, quam præceperat, corpora nimirum naturalia in hoc differre ab artificialibus, quod illa in se ipsis sui motus principium haberent, hæc moverentur ab extrinseco. Cum è contra evidens sit atque extra omnem dubitationem, nullum omnino corpus suum sibi motum posse imprimere. Cum enim materia indifferens sit ad motum & ad quietem, ad horum alterutrum determinari nequit, nisi a causâ extrinsecâ; & cum in infinitum procedi non possit, necessariò concluditur, Deum materiæ motum primò indidisse, eumque etiamnum conservare.

Celebris illa animæ definitio, *Actus primus corporis organici naturalis potentia vitam habentis*: vitiis pluribus laborat. 1. Non dum constat, quid definire voluerit: si enim animam, quatenus homini, ceterisque animalibus communis est, Chimeram sane definivit, cum nihil sit utrisque commune. 2. Terminum obscurum per quatuor aut quinque obscuriores explicuit: ut cætera omitam, fidem faciat unicum illud verbum, *Vita*, cujus notio non minus confusa est, quam notio animæ; imo utraque perinde ambigua est & æquivoca.

En regulas definitionis & divisionis! quamvis autem nihil in Scientiis utilius sit, quam bene dividere & bene definire; hic tamen de illis protrahenda oratio non est, cum multo magis dependant à rei tractatæ cognitione, quam à regulis Logicalibus.

CAPUT XVI.

De

PROPOSITIONIBUS, IN QUI-
BUS NOMINA RERUM SIGNIS
TRIBUUNTUR.

IN prima parte diximus, quod quædam ex ideis pro-
objecto habeant res, aliæ signa: Ex his igitur
ideis signi cum vocibus connexis si propositio
componenda est, accidit aliquod dignissimum,
ut hoc loco sub examen vocetur, cum proprie
ad Logicam pertineat; hoc est, quod de iis nonnun-
quam res significatæ affirmantur: proficitque scire,
quando hoc iuste fieri possit, præcipue respectu signo-
rum institutionis; quod enim ad signa naturalia per-
tinet, ea nihil habent difficultatis, cum ex respectu
visibili inter huiusmodi signa & res clarissime pateat,
quo, si quis de signo rem signatam affirmat, non asse-
ratur, hoc signum vere esse hanc rem, sed esse hujus
rei tantum signum & figuram. Et ita sine verborum
ambagibus dici potest de imagine Cæsaris: hic est
Cæsar; & de mappa Geographica Italiæ, quod hæc
sit Italia. Quamobrem opus erit, ut hanc regulam,
per quam res signatas de signis ipsorum affirmare pos-
sumus, tantummodo examinemus respectu signorum
institutionis, quæ sensum, quo hæc propositiones sint
intelligendæ, non adeo aperto respectu indicant; &
idem hoc quamplurimis controversiis & disceptatio-
nibus ansam præbuit.

Quidam etiam existimant, hoc indistincte fieri
posse, & ad demonstrandam probabilitatem alicujus
propositionis in sensu figuræ & signi sumptæ sufficere,
si dicant, non inconsuetum esse, ut signis tribuatur
nomen rei significatæ, in quo tamen falluntur: innum-
meras

merae enim sunt propositiones, quae ineptae plane & inusitatae evaderent, si quis signis tribueret nomen rerum signa arum: id, quod facere nunquam solemus, quia sunt inusitatae. Ita si quis certo sibi persuaserit, quod certae res loquage alias significarent, ille sane stolidus ageret, si, cum neminem alium de hac sua mente certior em reddiderit, sibi sumserit libertatem, signis istis phantasiae suae impressis tribuendi nomen harum rerum, & e.g. dicendi, quod lapis sit equus, & quod asinus aliquis sit Rex Perliae, quia ipse haec signa ipsis in mente sua destinaverit. Prima itaque regula, quam hac in re sequi debemus, haec est, non indistincte licitum esse, nomina rerum signis tribuere.

Altera, quae ex priori fluit, est, quod sola terminorum inconvenientia evidens non sufficiens sit ratio, quae ablegare animum possit ad sensum signi, & inde inferendi, quod propositio, quae proprie sumi nequit, explicari debeat in sensu signi,

Alias nullae harum propositionum essent inusitatae; quia & impossibiles essent in sensu proprio, & facile relaberemur ad sensum signi, quod tamen ita non est. Quis enim aequo ferret animo, si quis, nulla alia re praesupposita, secreta aliqua opinione ductus, dixerit, mare esse caelum, terram esse lunam, arborem esse Regem? Quis non videt, hanc esse proximam viam, qua quis nomen inepti & stolidi hominis consequi possit, si quis hujus modi loquendi autor existere velit? opus itaque est, ut ille, ad quem sermo dirigitur, certa ratione praeparatur, ut quis postea hujusmodi propositionibus juste uti possit; ubi hoc notandum, quasdam ex hisce praeparationibus esse certo insufficientes, alias certo sufficientes.

1. Respectus remotiores, qui sensibus non apparent, neque ipsi menti primo intuitu occurrunt, quique per meditationem demum elucent, nullo modo suffi-

sufficiunt, ut signis illico nomen rerum signatarum tribui recte possit. Ita enim nullæ fere res forent, inter quas tales respectus reperiri non possent: Neminique obscurum est, quod respectus atque similitudines non statim in oculos incurrentes non sufficiant ad id, ut mens ad sensum figuræ perducatur.

2. Non sufficit, ut signo nomen rei significatæ in primo statim themate, quod de ea proponitur, tribui possit, si quis scit eos, ad quos sermo dirigitur, illud jam pro signo alterius rei plane diversæ reputare. Scimus e. g. Laurum signum esse victoriæ, & Oleam pacis; his autem licet probe cognitis, nemo inducitur, ut approbet sermonem illius, qui laurum Regi Chinesium, oleam Turcarum Imperatori ceu signum in animo suo destinaverit, inque horto deambulans alteri dixerit: En, hæc laurus est Rex Chinesium, & hæc olea est Imperator Turcarum.

3. Quævis præparatio, quæ mentem tantummodo in expectatione magnæ alicujus rei constituit, ita tamen eam non præparat, ut certam rem tanquam signum consideret, nullo modo sufficit, ut hinc signo nomen rei prima institutione per id significatæ jure tribui possit. Ratio ejus patet, quoniam non adest directa & propinqua consequentia inter ideam magnitudinis & ideam signi; & ita una mentem non ducit ad alteram.

Sed hæc præparatio certo sufficiens est, ut signis nomen rerum tribui possit, si quis cognoscit, eorum, ad quos sermo instituitur, mentem, dum certas res ceu signa considerat, de eo tantum esse sollicitam, ut sciat, quidnam significant.

Ita Josephus Pharaoni respondere potuit, septem vaccas pingues & septem spicas plenas, quas per somnum viderat, esse septem annos abundantes, & septem vaccas macras, septemque spicas aridas esse septem annos

annos steriles; quoniam probe noverat, Pharaonem de hoc tantum esse sollicitum, sibi que ipsi hanc movere quæstionem: Quidnam est, quod vacca hæ pingues & macrae, hæ spicae plenae & aridae significant?

Ita Denies optime respondit. Nebuchodonosori, eum esse caput illud aureum, quia ipsi proposuerat somnium, quod viderat, scilicet statuam, cui caput erat aureum, ejusque significationem ex Daniele quæsierat.

Ita si quis proposuit parabolam, eaque jam est explicanda, cum ii, ad quos sermo dirigitur, omnia, quibus parabola constat, considerent tanquam signa, in explicatione cujuslibet partis signo nomen rei signate recte dari potest.

Ita Deus cum Ezechieli prophetae per visionem seu in spiritu monstrasset campum mortuis repletum, & propheta visiones ab eo, quod vere existit, distinguens eas tantum ceu signa accipere consuevisset; DEUS clare admodum ipsi dixit, *hæc ossa esse domum Israel*, h. e. significare domum Israel.

En præparationes certas; & cum alia exempla non occurrant, in quibus in confesso sit, nomen rei signate signo esse tributum, præter ea, in quibus illæ reperirntur; hoc inde axioma de sensu communi elici potest. Signis nomen rerum non tribui, quam si supponi recte potest, ea jam pro signis reputari, & si videremus aliorum mentes sollicitas esse, ut sciant, non quæ sint, sed quidnam significant signa.

Cum autem plerumque regulæ morales patiantur exceptiones, dubitari posset, numne in hac regula unico casu exceptioni locus sit?

Nimirum, si res significata talis est, ut aliquo modo exigat signum, per quod denotetur, ita ut quamprimum vox hujus rei est pronunciata, mens illico percipiat, subjectum, cui ea jungitur, ad eam designandam esse

esse destinatum. Ita cum fœdera per signa certa externa notari soleant, & vox *fœderis* de re aliqua externa affirmetur, mens sibi persuadere possit, quod vox ea de hac affirmetur ceu de suo signo; uti si sacre literæ dicunt, *circumcisionem esse fœdus*, fortassis hoc mirum non videtur; vox enim fœderis ideam signi transfert ad rem, cui adjuncta est. Et quemadmodum ille, qui propositionem aliquam auribus percipit, attributum & attributi qualitates mente concipit, antequam illud cum subjecto connectat; ita quis existimare possit, ejus animum, qui hanc audit propositionem: *Circumcisio est fœdus*, abunde esse præparatum, ut intelligat, circumcisionem non esse nisi signum fœderis, cum vox *fœderis* ipsi occasionem ad hanc ideam formandam suppeditaverit, non antequam pronunciata, sed antequam in mente ipsius cum voce *circumcisionis* juncta fuit.

Dixi, aliquem existimare posse, eas res, quæ ob paritatem rationis exigunt, ut per signa denotentur, esse exceptionem à regula, quam supra adstruximus, quæ requirit, ut præcedat præparatio, per quam efficitur, ut signum vere pro signo reputetur, quo deinde res signata de eo affirmari rectè queat: quoniam & contrarium ejus nobis persuadere possumus.

Nam 1. hæc propositio, *Circumcisio est fœdus*, non continetur in sacra scriptura, quæ ita loquitur. *Ecce, fœdus, quod inter vos, posteros vestros & me firmum esto; omne masculinum inter vos circumcidetur.* Quæ verba non asseruat circumcisionem esse fœdus, sed circumcisio iis præcipitur ceu conditio fœderis: non quidem negamus, Deum hanc conditionem requisivisse, ut circumcisio signum sit fœderis, id quod versus subsequens docet, *ut sit in signum fœderis*; Quod tamen ea signum esse possit, opus erat, ut eam observandam præciperet, eam fœderi conditionem adjiceret, & hoc est, quod versu præcedente continetur.

2. Hæc

2. Hæc verba S. Lucæ, *hic calix novum fœdus est in meo sanguine*, quæ etiam allegantur, minus adhuc evidentes sunt ad stabiliendam hanc exceptionem; Nam ipsa verba Lucæ, si latine reddantur, ita sonant: *hic calix est novum testamentum in meo sanguine*. Cum autem vox testamenti non tantum ultimam testatoris voluntatem, sed præterea documentum ejus & scripturam, quæ eam indicat, propriè significet; non sane per figuram aliquam calix sanguinis Christi *testamentum* appellatur, quia propriè nota, pignus & signum erat ultimæ Christi voluntatis, instrumentum seu documentum novi fœderis.

Quicquid id sit; cum hæc exceptio partim dubia sit, partim perrara; & perpauca res per se exigant, ut per signa denotentur, hæc non obstant usui regulæ, & quæ minus reliquis rebus omnibus applicetur, quibus hæc non inest qualitas, quasque nemo per signa institutionis designare solet. Hoc enim aequitatis principium in mentem nobis revocandum est, quod licet pleræque regulæ pariantur exceptiones, firmæ tamen permaneant in iis rebus, quæ exceptionibus istis non sunt comprehensæ.

Ex hisce principiis ardua illa decidenda est questio: num verbis hisce, *hoc est corpus meum*, sensus figuratus tribui possit? Vel potius ex hisce principiis eam propositionem ita deciderunt omnes populi omnesque nationes in sensu reali & puro ea verba accipientes, omni figura penitus exclusâ. Apostoli enim, cum panem non considerarent ut signum, adeoque nec de significatione ejus esse solliciti, Christus, si tum signo nomen rei tribuisset, contra morem ab omnibus hominibus receptum locutus fuisset, eosque decepisset. Fortitan id, quod agebatur, tanquam arduam aliquam rem considerare potuerunt; sed hoc non fuisseit.

Plura

Plura, quæ de hisce signis, quibus nomen rerum tribui solet, observanda essent, non occurrunt, præter id, quod expressiones, in quibus nomen rei ad signum denotandum adhibetur, veluti si tabula Alexandri nomine Alexandri appellatur, probe sint distinguendæ ab illis, in quibus signum per nomen ipsi proprium vel pronomen denotatur, & de eo affirmatur res significata. Hæc enim regula, quæ requirit, ut mens eorum, ad quos sermo instituitur, signum aliquod pro signo jam reputer, & tantum scire desideret, cujusnam signum sit, nullo modo ad primum genus expressionum pertinet, sed tantum ad secundum; ubi expressè de signo affirmatur res signata. His etenim expressionibus utimur tantum ad indicandum illis, ad quos loquimur, quidnam hoc signum significet: quod tamen non facere solemus, nisi satis sint præparati animi, ut ipsis persuaderi possit, signum non esse rem significatam, nisi tantum per significationem & figuram.

CAPUT XVII.

De

CONVERSIONE PROPOSITIONUM: UBI PENITUS INQUIRITUR IN NATURAM NEGATIONIS ET AFFIRMATIONIS, A QVA HÆC CONVERSIO DEPENDET: ET PRIMO DE NATURA AFFIRMATIONIS.

QUæ hic sequuntur capitula intellecta difficiliora sunt, ac proinde poterunt omitti ab iis, qui nolunt mentem rerum parum utilium speculatione exercere; quippe ad Theoricam tantum hæc spectant.

L

Quæ

Quæ mihi de conversione Propositionum dicenda erant, ad hunc locum reservavi, cum ex iis ea omnia pendeant, quæ parte sequenti de argumentatione dicenda erunt. Non enim oportuit, hanc materiam nimium separari ab eâ, quæ de ratiocinatione est: ut autem illam accuratè tractemus, eorum nonnulla erunt resumenda, quæ antea de affirmatione & negatione dicta sunt: quin etiam tam hæc, quam illa penitus inspicienda, & explicanda.

Certum itaque est, nos non posse Propositionem a-
liis manifestare, nisi duas Ideas adhibeamus, quarum altera subjectum sit, altera attributum, uti & particulam denotantem unionem, quam mens nostra inter illa duo concepit.

Hæc autem universalius exprimi non possunt, quam per verba, quibus utimur, cum quicquid affirmamus, dicentes, *hoc est illud*.

Hinc palam est, naturam affirmationis esse unire, &c, ut ita dicam, identificare subjectum cum predicato; hoc enim significatur per particulam illam, *est*.

Deducitur etiam, de naturâ affirmationis esse, predicatum unire ei omni, quod in subjecto est, secundum illam, quam in Propositione habet, extensionem. Sic quando dico, *omnem hominem esse animal*, affirmo illud omne, quod est *homo*, esse etiam animal, ac proinde concipio, *animal* inesse omnibus hominibus.

Quod si dicam, *aliquis homo est justus*; non unio justitiam attributum omni, sed solum alicui homini.

Sed repetendum hic, quod prius dictum est, esse sc. distinguendum inter Ideas comprehensionis & extensionis: Comprehensio etenim denotat omnia attributa contenta in Ideâ; extensio vero subjecta, quæ hæc Ideas continent.

Nam hinc sequitur, Ideam semper affirmari secundum

dum comprehensionem : sublato etenim essentialium attributorum aliquo, idea ipsa destruitur prorsus & annihilatur, cum eadem idea non maneat; ac proinde affirmatum semper affirmatur secundum id omne, quod in se comprehendit. Sic quando dico, *Rectangulum est parallelogrammum*, de rectangulo id omne affirmo, quod comprehenditur in Idea parallelogrammi. Nam si pars aliqua hujus Ideæ illi non conveniret, sequeretur integram Ideam illi non convenire, sed tantum partem; ac proinde parallelogrammum, integram sui ideam significans, non affirmari, sed negari de rectangulo deberet: huic basi innotitur omnium argumentorum affirmativorum validitas.

Ex dictis è contra sequitur, Ideam attributi non sumi secundum totam suam Extensionem, modò ejus extensio major sit extensione subjecti.

Nam si dico, *omnes impudicos esse damnatos*; non tamen dico, illos esse omnes damnatos seu integrum numerum damnatorum exhaustire, sed ajo, illos tantum esse è damnatis aliquos.

Ac proinde, cum per affirmationem Idea prædicati ponitur in subjecto (seu identificatur cum illo) subjectum proprie illud est, quod prædicati extensionem in Propositione affirmativâ determinat; atque identitas, per illam designata, prædicatum respicit tantâ extensione circumscriptum, quanta est subjecti extensio, non prout generalioram habet; *si tamen tale habeat*. Nam verum est, omnes Leones animalia esse, id est, unumquemque Leonem ideam animalis habere; non tamen verum est, Leones esse omnia animalia, sive nullum esse animal præter Leones.

Dixi attributum circumscribi vel restringi, non sumi prout universalioram extensionem habet, si tamen talem habeat. Si enim circumscribatur per subjectum,

jectum, si subjectum non minus universale sit, quam attributum, palam est, illud omnem suam universalitatem habiturum, cum tantam habiturum sit, quanta est universalitas subjecti, & supponitur, majorem ex sua natura habere non posse.

Ex dictis colligi possunt hæc quatuor axiomata certissima.

Axioma 1.

Attributum in Propositione affirmativa ponitur in subjecto secundum omnem extensionem, quæ subjectum habet in eadem Propositione: id est, si subjectum universale sit, attributum concipitur in omni extensione subjecti; si particulare, attributum concipitur secundum partem ejusdem extensionis. Exempla superioribus allata addiri possunt.

Axioma 2.

Attributum Propositionis affirmativæ affirmatur secundum integram Comprehensionem: id est, secundum omnia attributa: hujus probatio ex superioribus petenda.

Axioma 3.

Attributum Propositionis affirmativæ non affirmatur secundum integram extensionem, si hæc per se major sit extensione subjecti: & hujus probatio habetur ex dictis.

Axioma 4.

Attributi extensio restringitur per extensionem subjecti, ita ut partem tantum illam suæ extensionis significet, quæ subjecto convenit. Sic cum dicimus, homines esse animalia; animalis nomen non jam omnia omnino animalia significat, sed tantum ille, quæ sunt Homines.

CAPUT XVIII.

De

CONVERSIONE PROPOSITIONUM AFFIRMATIVARUM.

Propositio converti dicitur, cum subjectum in attributum, vel attributum mutatur in subjectum, ita tamen, ut Propositio non desinat esse vera, si prius vera fuerit: vel potius ita, ut necessario sequatur ex ipsa conversione veram esse, supposito, quod prius talis fuerit,

Jam verò ex dictis elucescit, quomodo facienda sit hæc conversio. Nam impossibile est, ut quidpiam jungatur uniatunque alteri, nisi vicissim hoc illi etiam uniat & jungatur. Nam optime sequitur, si A uniat cum B, quod etiam ipsum B unitum erit cum A. Impossibile quippe erit, concipere duas res identificatas, hoc est, perfectissimè unitas, nisi hæc unio sit reciproca, id est, nisi affirmari possit de utrisque terminis, quod sint uniti eo modo, quo uniri dicuntur. Et hoc illud est, quod conversionem dicimus,

Sic quemadmodum in Propositionibus particularibus affirmativis, qualis v. g. hæc, *aliquis homo est justus*, tam subjectum, quam prædicatum particularia sunt; subjectum sc. per notam, particularitatis indicem, prædicatum vero, quia, restrictâ per subjectum extensione, illam tantum justitiam significat, quæ in aliquo homine est: ita evidens sit: *si aliquis homo identificatur cum aliquo justo, aliquem item justum identificari cum aliquo homine*; ac proinde ad conversionem hujus generis Propositionum, prædicatum simpliciter mutandum esse in subjectum, servata particularitatis nota.

Idem etiam dici potest de Propositionibus univer-

L 3

fali-

salibus affirmativis, quia in illis subjectum tantum universale est: id est, sumitur secundum integram extensionem, cum è contra attributum limitatum sit & restrictum; ac proinde, cum mutandum erit in subjectum per conversionem, servanda tantummodo erit eadem restrictio, addita aliqua nota, qua, ne latius pateat, determinetur. Sic cum dico, *homo est animal*; unio *Ideam hominis* cum *Idea animalis*, ad Solos homines restricta: atque adeo, cum hæc unio invertenda erit, ab *animali* sc. incipiendo, de quo postea *homo* predicetur, eadem tantum primi termini servanda est restrictio, & ad tollendam erroris occasionem, addenda restrictionis nota.

Ex eo tamen, quod Propositiones affirmativæ converti non possunt, nisi in particulares affirmativas, non debemus concludere, illas minus proprie converti, quam alias. Nam cum constant subjecto universali & predicato limitato & restricto, palam est eas, cum convertuntur, hoc est, cum predicatum mutatur in subjectum, habere subjectum limitatum, id est, particulare.

Hinc deduci possunt hæc duæ Regulæ.

Regula 1.

Propositiones universales affirmativæ possunt converti, nota particularitatis adjecta predicato, cum sit subjectum.

Regula 2.

Propositiones particulares affirmativæ convertuntur sine ulla additione vel quatione: id est, nota particularitatis, quæ prius subjecto apponebatur, apposita predicato, quod in conversione fit subjectum.

Palam est, hæc duas Regulæ ad unam posse deduci, quæ ambæ comprehenduntur.

In omni Propositione affirmativa, si predicatum, quod
restrictum

restringitur, mutandum sit in subjectum, restinenda erit restrictio, ac proinde addenda erit nota particularitatis; sive primum subjectum universale sit, sive particulare

Nihilominus sæpe accidit, ut Propositiones universales affirmativæ converti possint in alias universales affirmativas. Sed hoc solum fit, cum prædicatum per se latius non patet ipso subjecto; ut cum *differentia* vel *proprium* affirmatur de specie, vel definitio de definito. Tunc enim prædicatum, cum non limitetur, sumi potest in conversione non minus universaliter, quam ipsum subjectum. Sic *omnis homo est rationalis, & omne rationale est homo.*

Sed cum hæ conversiones veræ tantum fiat in aliquibus casibus, non annumerantur veris conversionibus, (quæ certæ & infallibiles esse debent ex ipsa terminorum dispositione.)

CAPUT XIX.

De

NATURA PROPOSITIONUM NEGATIVARVM.

Natura Propositionis negativæ clarius exprimi non potest, quam si dicatur in hoc consistere, quod *unum* concipiatur *non esse aliud.*

Sed ut hoc non sit aliud, necesse non est, ut nihil commune habeat, sed sufficit, si omnia non habeat, quæ sunt in altero. Sic ut brutum non sit homo, sufficit, ut careat illorum aliquibus, quæ sunt in homine; non vero necesse est, ut nihil habeat, quod est in homine. Hinc deducitur

L 4

Axioma

Axioma 5.

Propositio negativa non negat de subiecto omnes partes contentas in comprehensione predicati, sed tantum ideam totalem & integram ex omnibus sc. attributis simul unitis compositam.

Si affirmavero, materiam non esse substantiam, quæ cogitet; non tamen dixero, illam non esse substantiam, sed tantum, non esse *substantiam cogitantem*; quæ est idea totalis & integra, quæ de materia negatur.

Aliter prorsus sese res habet de extensione Ideæ: nam Propositio negativa negat de subiecto Ideam attributi secundum suam extensionem, & ratio evidens est; nam ut quid sit subiectum alicujus Ideæ, & comprehensum in ejus extensione, aliud non requiritur, quam ut illam Ideam includat: ac proinde cum dicitur, quod Idea non includit aliam Ideam, hoc est, quod negatur de illa, simul dicimus, illam non esse ex illius Ideæ subiectis.

Sic cum dico, *homo non est ens insensibile*, simul dico, hominem esse nullum ex entibus insensibilibus; ac per consequens de eo nego omnia insensibilia, & hinc deducitur hoc alterum.

Axioma 6.

*Prædicatum Propositionis negativa semper est universale. Quod clarius efferri potest sic: Omnia inferiora alicujus Ideæ, quæ negantur in altera, etiam negantur de hac ipsa Ideæ: id est, Idea semper negatur secundum omnem suam extensionem. Si triangulum negatur de quadrato; quicquid triangulum est, de quadrato negabitur. Hæc Regula in Scholis efferitur his verbis, eundem sensum habentibus; *negato Genere, negatur Species. Quia Species est subiectum gene-**

generis, ut homo animalis, ac proinde in ejus extensione continetur.

Non tantum Propositiones negativæ negant prædicatum de subjecto secundum integram extensionem, prædicati, sed etiam secundum integram extensionem, quam subjectum habet in Propositione: id est, negat universaliter, si universalis sit; particulariter, si particularis. Si enim dico, *nullus improbus est Beatus*; omnes beatos nego de omnibus improbis: & si dico, *aliquis Doctor non est doctus*, doctum nego de aliquo Doctore. Hinc habemus

Axioma 7.

Omne prædicatum, quod de subjecto negatur, negatur de eo omni, quod continetur in extensione, quam subjectum habet in Propositione.

CAP. XX.

De

CONVERSIONE PROPOSITIONUM NEGATIVARUM.

Impossibile est, totalem separationem facere, quæ mutua & reciproca non sit. Evidens namque est, si dixerò, *nullum hominem esse lapidem*. dicendum vicissim, *nullum lapidem esse hominem*. Nam si aliquis lapis esset homo: hic homo esset lapis: atque adeo verum non esset, *nullum hominem esse lapidem*. Hinc sancitur hæc

Regula 3.

Propositiones universales negativæ converti possunt, simplici mutatione prædicati in subjectum, eandem universalitatem habens, quam habuerat subjectum Propositionis convertendæ.

L 5

Nam

Nam prædicarum in propositionibus negativis semper sumitur universaliter; quia arguitur secundum omnem suam extensionem, ut superius ostensum est.

Sed ob eandem rationem fieri non potest conversio Propositionum particularium negativarum. Dicitur enim Ex. ca. non potest, quod *aliquis Medicus non sit homo*; quia affirmari potest, quod *aliquis homo non sit Medicus*. Hæc oritur ex natura negationis modo explicatæ, ut insinuavi, quod in eo consistit, quod prædicatum Propositionis negativæ sumatur semper universaliter secundum totam suam extensionem, adeo ut cum subjectum particulare sit prædicatum per conversionem Propositionis negativæ particularis, fiat etiam universale, naturamque mutet contra Regulas veræ conversionis, per quas non licet mutare restrictionem extensionemve terminorum: sic in hac Propositione: *Aliquis homo non est Medicus*: vox homo sumitur particulariter: sed in hac illegitima conversione, *aliquis Medicus non est homo*; sumitur universaliter.

Nullatenus autem sequitur ex eo, quod *Medicus* negetur de aliquo homine, ut in hac Propositione, *Aliquis homo non est Medicus*, vel, quod in hac alia, trianguli Idea negetur de aliqua figura, *Aliqua figura non est triangulum*: nullatenus, inquam, sequitur, aliquos Medicos non esse homines, vel aliqua triangula esse, quæ non sint figuræ.

Finis Partis Secunda.



LOGI-

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De

DISCURSU SIVE DE RATIOCINATIONE.



Uam de ratiocinationis regulis egredimur, inter Logicæ Partes Pars præcipua censetur, atque unica fere est, quæ aliqua accurate tractatur. Ast subintendum, an sit æque, ac creditur, utilis. Maxima errorum, quibus homines implicamur, pars exorbitatur, quod falsis principiis ratiocinationes inædificemus, potius quam, quod illegitimas à principiis consequutiones deducamus. Raro accidit, ut ea nobis imponat ratiocinatio, quæ ideo tantum mala est, quod male deductas consequentias habeat. Qui huiusmodi vitiis solo naturæ lumine detegendis pares non sunt, impares ut plurimum erunt iis, quæ de discursu traducuntur, regulis vel discendis vel applicandis. Hoc tamen non obstante, si speculativarum instar veritatum habeantur hæ regulæ, ad ingeniorum exercitationem utcunque utiles erunt: atque insuper negari non potest, quin aliquali alicubi usui sint, idque in iis, qui igneis vividisque ingeniis præditi, non aliter in errores per illegitimas consequentias seducuntur, quam quod ad illas non attendant. Huic malo tollendo instituenda erit de hisce regulis tractatio. Quicquid demum sit, En, quæ passim de hæ

hæc de re traduntur, imo aliquid amplius, quam hæc usque de ea dictum est.

CAPUT I.

De

NATURA RATIOCINATIONIS, DEQUE DIVERSIS EJUSDEM GENERIBUS.

Discursus sive Ratiocinationis necessitatem inveniit intellectus humani limitatio, qui de veritate, aut falsitate Propositionis (quæ pro tunc *Quæstio* appellatur) pronunciarè non potest per solam considerationem duarum Idearum illam componentium, quam illa, quæ Subjectum est, *minor terminus* appellatur, quia Subjectum minoris extensionis est, quam prædicatum, quæ vero prædicatum constituit, ob rationem contrariam, *major terminus* dicitur. Cum itaque sola contemplatio harum duarum Idearum non sufficiat, ut judicemus, alterane sit de altera aut neganda aut affirmanda, in subsidium tertiam Ideam advocamus, sive illa complexa sit, sive incomplexa; (secundum ea, quæ de terminis complexis dicta sunt) hæcque tertia Idea *terminus medius* appellatur.

Jam vero inutilis foret hæc duarum Idearum per tertiam comparatio, si illa solum cum altero duorum terminorum institueretur. Exempli causa: si scire velim, an mens spiritualis sit? cumque illud continuo non innotescat, *Cogitationis* Ideam ad quæstionis elucidationem seligo. Clarum est, inutilem futuram cogitationis cum solâ mente comparisonem, si eadem cogitatio non concipiatur cum quadam ad prædicatum, seu rem spiritualem relatione, per quam di-

judi-

judicare possum, mentine illud conveniat, necne? Possum equidem affirmare, mentem cogitare; non tamen illico concludere, eam esse idcirco spiritualem, si nullam concipiam relationem inter rem cogitantem & rem spiritualem.

Oportet itaque medium terminum tum ad subjectum seu terminum minorem, tum ad predicatum seu terminum majorem comparari: sive id fiat cum ambobus separatim, ut in syllogismis, qui ideo simplices dicuntur, sive conjunctim, ut in argumentis, quæ ideo *conjunctiva* dicuntur.

Sed utrobique hæc comparatio duas exigit Propositiones.

De argumentis conjunctivis alias speciatim dicimus. Sed in simplicibus res clara est; quia medium terminus cum predicato conclusionis comparatus (quod non nisi per negationem vel affirmationem fit) illam Propositionem facit, quæ ideo *major* dicitur, quia predicatum conclusionis *major terminus* appellatur.

Si vero comparetur cum subjecto conclusionis, illam Propositionem efficit, quæ *minor* dicitur; quia subjectum conclusionis *minor terminus* appellatur.

Ac tum demum conclusio inferitur, quæ erat Propositionis probanda; atque ante probationem *Questio* dicebatur.

Non abs re erit, animadvertere, duas priores Propositiones *præmissas* vocitari, quia saltem in intellectu ipsi conclusioni præmittuntur. Quæ ex illis necessario debet sequi in bono syllogismo; id est, supposita veritate, præmissarum veritas conclusionis debet necessario inferri.

Verum quidem est, non semper exprimi ambas præmissas, quia sæpe altera sufficit ad utramque intellectui exhibendam; Cumque hoc modo duæ rati-
on

tum Propositiones expresse fiant, hoc argumenti genus Enthymema vocatur; quod apud intellectum veri syllogismi vim habet, quia Propositiones tacitæ vices supplet: sed id verbis mancum est, nihilque evincit, nisi ope Propositionis subintellectæ.

Dixi, tres ad minimum Propositiones requiri ad argumentationem: plures tamen, quam tres possunt adhiberi, neque idcirco vitiosa evadet, modo regulæ observentur. Si enim, vocata in consilium tertiâ Idea, ad investigandum, an prædicatum conveniat subjecto, atque illa cum altero terminorum comparata, nondum notum fiat, eam terminorum alteri convenire, possum etiam quartam quintamve eligere ad rem elucidandam; imo, si hæ non sufficiant, alias etiam superinducere, donec tandem ad aliquam perveniatur, quæ prædicatum conclusionis cum subjecto copulabit.

Si probandum, exempli causa, sit, *omnes avaros esse miseris*. Illicò animadvertere possum, illos cupiditatibus & affectibus totos esse obnoxios. Si vero ex hac consideratione nequeo adhuc concludere, *avaros esse miseris*; ulterius examinabo, quidnam sit, *esse cupiditatibus obnoxium*: protinusque deprehendam, in illa Idæa contineri multarum rerum, quæ expetuntur, privationem & indigentiam: quo demum invento sic argumentabor: *omnes avari sunt cupiditatibus obnoxii; qui sunt cupiditatibus obnoxii, multis rebus indigent; quia impossibile est, ut cupiditatibus omnibus faciunt satis: Jam vero, qui indigent, quæ cupiunt, sunt miseri, ergo avari sunt miseri*.

Hoc genus argumentationis, ex pluibus constans Propositionibus, quarum secunda à prima, tertiâ à secundâ, & sic desinens dependet, Sorites appellatur; estque apud Geometras frequentissimum. Sed quia illud modo multorum graduum sit, intellectui negotium

tium facessit, triumque Propositionum numerus illius limitationi magis quadrat; magis etiam ad laboratum est in syllogismorum, id est, argumentationum, tribus Propositionibus constantium, regulis examinandis: nec abs re erit, aliorum hac in re vestigiis insistere: quia illæ regulæ facili negotio poterunt applicari omnibus argumentationibus ex multiplici Propositionum numero compositis, quippe quæ possunt omnes, si legitimæ sunt, ad simplices syllogismos reduci.

CAPUT II.

DIVISIO SYLLOGISMORUM
IN SIMPLICES ET CONJUNCTIVOS:
ET SIMPLICIUM IN INCOMPLE-
XOS ET COMPLEXOS.

Syllogismi sunt aut *Simplices*, aut *Conjunctivi*, Simples illi sunt, in quibus medius terminus simul uni tantum terminorum conclusionis; *Conjunctivi*, in quibus utrisque copulatur. Sic hic syllogismus simplex est.

Omnis bonus Princeps à Subditis diligitur:
Omnis Rex pius est bonus Princeps, ergo
Omnis Rex pius à Subditis diligitur.

quia medius terminus separatim connectitur cum conclusionis subjecto, *Rex pius*, & cum ejusdem prædicato, *diligitur à Subditis*: at Syllogismus sequens ob rationem contrariam conjunctivus est.

Si Regnum electivum factionibus obnoxium est,
non est diuturnum,
Sed Regnum electivum factionibus obnoxium est;
ergo
Regnum electivum non est diuturnum.

Cum

- Cum hæc duo syllogismorum genera regulas sibi proprias habeant; illas nos diversis in locis deducemus.

- Syllogismi simplices, ii sc., in quibus medius terminus per vices tantum utriusque conclusionis termino conjungitur, duum generum sunt.

Alterum eorum est, in quibus uterque conclusionis terminus integre cum medio termino connectitur, sc. cum integro prædicato in majori, & cum integro subiecto in minori.

Alterum eorum, in quibus conclusionis complexæ, id est, ex terminis complexis compositæ, subjectum vel prædicatum, secundum partem tantum, in præmissarum altera medio termino connectitur, in altera vero, quod reliquum est, quodq; utriusque terminus vices tenet, medio termino connectitur: ut in hoc syllogismo:

Lex divina jubet, ut reges honoremus,

Ludovicus 14. est rex: ergo

Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum 14.

Primi generis syllogismos, claros aut incomplexos, vocabimus; secundi, implicitos, seu complexos: non quod omnes, in quibus Propositiones complexæ reperiuntur, hujus ultimi generis sint; sed quia nullæ ad hoc genus spectant, in quibus Propositiones complexæ non inveniuntur.

Quamvis regulæ de syllogismis simplicibus tractatæ, locum in syllogismis complexis habere possint, modo invertantur; sed cum vis conclusionis ab hac inversione non pendeat, nos hic syllogismorum simplicium regulas incomplexis tantum applicabimus: de syllogismis complexis alias ex proposito dicemus.

CAPUT III.

REGULÆ GENERALES SYLLOGISMORUM SIMPLICIUM INCOMPLEXORUM.

“Caput hoc cum sequentibus usque ad duodecimum ex illis est, quæ in dissertatione præliminari notata sunt, continere res subtiles & ad speculationem necessarias, ad praxin vero partium utiles.

JAm in superioribus vidimus, syllogismum simplicem tres tantum terminos habere debere, duos, qui conclusionis sunt, & alium, qui medius dicitur. Cum hi singuli bis reperantur, fiunt Propositiones tres: vid. *Major*, in qua habemus medium terminum & prædicatum conclusionis, qui terminus major dicitur; & *Minor*, in qua habemus medium terminum & subjectum conclusionis, qui minor terminus dicitur, & tandem *conclusio*, qua minor terminus subjectum est, & major prædicatum.

Sed quia omnia conclusionum genera deduci non possunt ab omni genere præmissarum, hinc generales quaedam regulæ propositæ sunt, quæ docent, conclusionem in syllogismo male esse deductam, ubi illæ non observantur. Hæ autem regulæ fundantur in iis axiomatis, quæ sancita sunt parte secunda de natura Propositionum affirmatarum & negatarum; universalium & particularium. Axiomata autem hæc, cum alibi probentur, hic sufficere exscripsisse.

Primum, Propositiones particulares continentur in generatibus ejusdem naturæ: sed generales non continentur in particularibus. I in A, & O in E; sed non A in I. nec E in O.

Secundum, Propositio evadit particularis, vel universalis, ex eo, quod subjectum vel particulariter vel universaliter sumatur.

M Ter-

Tertium, Quandoquidem prædicatum majorem extensionem non habet, quam subjectum, semper sumitur particulariter: quia per accidens est, si sumatur universaliter.

Quartum, Prædicatum propositionis negativæ semper sumitur universaliter.

In his præcipue axiomatibus fundantur generales syllogismorum regulæ, quas temerare non possumus, quin in Paralogismos labamur.

Regula Prima.

Medius terminus bis particulariter sumi non potest; sed debet saltem semel sumi universaliter.

Nam cum termini conclusionis vel conjungendi sunt, vel separandi, palam est, id fieri non posse, si medius terminus sumatur pro duabus diversis ejusdem totius partibus: quia forte una eademque pars non erit illa, quæ unietur vel separabitur. Sed si bis particulariter sumatur, potest pro diversis ejusdem totius partibus sumi; ac proinde nihil hoc modo potest concludi: saltem necessario; & hoc vitando syllogismo sufficiet: cum is tantum legitimus censeatur, ut modo dictum est, cujus conclusio falsa esse non potest, positâ veritate præmissarum. Sic in hoc syllogismo; *aliquis homo est pius; aliquis homo est latro; ergo aliquis latro est pius.* Vox homo, cum pro diversis hominum partibus sumatur, unire non potest *latronem & pium*, quia unus idemque homo pius non est & latro.

Idem dici non potest de subjecto & prædicato conclusionis: Nam licet bis sumitur particulariter, conjungi tamen possunt, ex eo quod horum alterum conjungatur medio in omni sua extensione. Hinc etenim optime sequitur, (si hic medius terminus unietur secundum aliquam sui partem cum aliqua parte alterius termini) primum hunc terminum, quem unicum

dixi-

diximus cum integro termino medio, uniendum etiam esse cum termino, cui pars medii termini unita est. Sic si Parisiis in omnibus ædibus sunt aliqui Galli, & in illarum aliquibus sunt quidam Germani, sequitur, Parisiis esse aliquas ædes, in quibus una degunt Germanus saltem unus & unus Gallus. Sic etiam sequitur:

Si aliqui Divites sunt Stulti;

Et omnes Divites sunt honorandi;

Esse aliquos Stultos, qui honorandi.

Nam divites, qui sunt stulti, honorantur, cum omnes divites honorentur, ac proinde in divitibus & stultis una inveniuntur unitæ stultitia & veneratio.

Regula Secunda.

Termini conclusionis universaliter sumi non debent in ipsa conclusione, quam in præmissis.

Hinc si alteruter universaliter sumitur in conclusione, syllogismus vitiosus erit, si particulariter sumatur in præmissis.

Patet ratio, quia à particulari ad universale non valet argumentum (per primum axioma): nam ex eo, quod *homo Æthiops est*, non potest inferri, *omnes homines esse Æthiopes*.

Corollarium Primum.

Semper in præmissis debet aliquis terminus esse universalis, qui talis non est in conclusione. Nam omnis terminus, qui universalis est in conclusione, universalis etiam debet esse in præmissis; atque insuper medius terminus debet saltem semel sumi universaliter.

Corollarium Secundum.

Cum conclusio est negativa, terminus major debet necessario sumi universaliter in majori. Nam universaliter sumitur in conclusione (per ax. 4.) & per

consequens debet sumi universaliter in majori (per reg. 2.)

Corollarium Tertium.

Major syllogismi, cujus conclusio negativa est, nunquam potest esse particularis affirmativa. Nam tam subjectum, quam prædicatum Propositionis affirmativæ sumuntur particulariter (per ax. 2. & 3.) ac proinde major terminus sumeretur particulariter, contra Corol. 2.

Corollarium Quartum.

Talis in conclusione est minor terminus, qualis in præmissis, id est, quemadmodum non potest non esse particularis in conclusione, quando est particularis in præmissis, ita semper universalis esse potest in conclusione, quando talis est in præmissis; nam minor terminus esse non potest universalis in minori, cum ejus subjectum est, nisi generaliter vel uniatur vel separetur à termino medio; prædicatum enim esse non potest, sumique universaliter, nisi Propositio sit negativa, quia prædicatum Propositionis affirmativæ semper sumitur particulariter. Jam vero in Propositionibus negativis, si prædicatum sumatur secundum omnem extensionem, signum est negari de subjecto, ac proinde Propositio, in qua minor terminus est universalis, denotat unionem medii termini cum integro termino minori, vel ejusdem medii termini negationem de integro termino minori.

Jam vero, si ex hac unionem medii termini cum minori concludatur, aliam notionem seu Ideam cum hoc minori termino conjungi, concludendum erit, illam conjungi cum illo integro, & non cum illius parte. Nam cum medius terminus conjungatur cum minori termino, nihil probari potest ex hac unionem de partium aliqua, quod non probabitur de omnibus, & singulis uniatur.

Eodem

Eodem modo, si separatio (vel negatio) aliquid probet de aliqua parte minoris termini, idem probabit de omnibus, cum de omnibus eodem jure negetur.

Corollarium Quintum.

Quando minor Propositio est universalis negativa, si conclusio legitima inde deduci potest, poterit illa semper esse universalis. Sequitur hoc ex Corollario præcedenti: Nam minor terminus non potest non sumi universaliter in Propositione minori, eum illa universalis negativa est, sive minor terminus subjectum Propositionis sit, (per ax. 2.) sive prædicatum (per 4.)

Regula Tertia.

Nihil concludi potest ex duobus Propositionibus negativis.

Nam duæ Propositiones negativæ tum prædicatum, tum subjectum à medio termino separant. Ex eo vero, quod duæ res separantur ab aliqua tertia, non sequitur illas vel esse, vel non esse illam tertiam. Ex eo, v. g. quod Hispani non sunt Turcæ; & quod Turcæ non sunt Christiani, non sequitur Hispanos non esse Christianos: Neque etiam sequitur, Sinenses esse Christianos, quamvis illi nec Turcæ sint, nec Hispani.

Regula Quarta.

Conclusio negativa probari non potest per duas Propositiones affirmativas.

Nam ex eo, quod duo termini conclusionis tertio termino uniuntur; non sequitur, eos inter se non uniri.

Regula Quinta.

Conclusio semper sequitur debiliorem partem: id est, si Propositionum altera negativa sit, oportet illam esse negativam: si particularis, particularem.

Probat: si altera Propositio est negativa, medius

M ;

termi-

terminus negatur de altera parte conclusionis; ac proinde utrasque unire non potest, quod tamen ad conclusionem affirmativam requiritur.

Pariter, si Propositionum altera particularis sit, conclusio non potest esse universalis. Nam si conclusio sit universalis affirmativa, subjectum universale esse debet in minori, cujus subjectum erit, cum prædicatum in Propositionibus affirmativis nunquam sumatur universaliter. Ergo medius terminus, huic subjecto unitus in minori, erit particularis, ergo & universalis in majori; quia aliter bis particulariter sumeretur, Ergo & ejus subjectum erit; ac proinde hæc major Propositio erit universalis. Evincitur itaque non posse præcedere propositionem particularem, cujus conclusio erit universalis.

Manifestius vero hoc est in conclusionibus universalibus negativis. Exinde enim sequeretur, in præmissis debere esse tres terminos universales (per Coroll. 1.) Jam vero cum (per reg. 3.) præmissarum altera debeat esse affirmativa, cujus prædicatum particulariter sumitur, sequitur omnes tres terminos sumi universaliter, ac proinde ambo subjecta præmissarum universaliter sumentur, per hoc enim illæ universales sunt. Quod erat demonstrandum

Corollarium Sextum.

Quod concludit de universali, concludit etiam de particulari.

Quod concludit de A, concludit etiam de I, quod concludit de E, concludit etiam de O; Sed è contrà quod concludit de particulari, non concludit de universali. Sequitur hoc ex regula præcedenti & axiomate primo. Sed observandum, Philosophos syllogismorum species solum secundum conclusionem nobiliorem, hoc est, universalem considerasse; adco ut peculiarem syllogismi speciem illam non consti-

sue-

tuerint, in qua ideo tantum de particulari concluditur, quia concluditur, quia concludi etiam potest de universalis.

Hinc nullus syllogismus est, in quo cum major sit A, & minor E, conclusio est O. Nam (per Coroll. 5.) conclusio minoris negativæ universalis semper potest esse universalis, adeo ut si universalis conclusio deduci non possit, id inde est, quod nulla omnino possit deduci. Hinc A, E, O. Nunquam syllogismum constituunt, nisi quatenus includuntur, A, E, E.

Regula, Sexta.

Ex duabus Propositionibus particularibus nihil sequitur.

Nam si ambæ affirmativæ sint, medius terminus bis sumeretur particulariter, sive subjectum sit, (per ax. 2.) sive prædicatum (per ax. 3.). Jam vero (per reg. 1.) nihil concluditur, cum in syllogismo medius terminus bis sumitur particulariter.

Si verò alterutra præmissarum sit negativa, erit & conclusio negativa (per regulam præcedentem) ergo ad minimum erunt duo termini universales in præmissis (per Coroll. 2.); illarum itaque altera erit universalis, cum impossibile sit, tres terminos in duabus Propositionibus, in quibus duo termini debent sumi universaliter, ita disponere, quin vel duo prædicata sint negativa (quod est contra reg. 3.) vel aliquod subjectorum universale, quod Propositionem faciet itidem universalem.

CAPUT IV.

De

SYLLOGISMORUM MODIS ET FIGURIS GENERATIM: NON POSSE ESSE PLURES FIGURAS, QVAM QVATUOR.

M 4

San-

Sancitis regulis generalibus, quæ necessario observari debent in Syllogismis simplicibus, superest, ut videamus, quot genera syllogismorum esse possint.

Generaliter dici potest, tot esse syllogismorum genera, quot diversis modis tres Propositiones unius syllogismi, & tres termini, ex quibus componuntur, possunt, servatis regulis, disponi.

Dispositio trium Propositionum secundum has quatuor differentias, A, E, I, O, *modus* dicitur.

Dispositio vero trium terminorum, id est, medii cum duobus terminis conclusionis, *figura* appellatur.

Jam vero sciri potest, quot esse possunt modi concludentes, non consideratis diversis figuris, secundum quas unusquisque modus potest diversos syllogismos constituere. Nam ex Combinationum doctrina, quatuor termini, (quales sunt A, E, I, O,) si eorum simul tres tantum sumantur, non pluribus quam 64. modis possunt disponi. Sed cui collibitum erit, hos singillatim considerare, deprehendet, ex his 64. modis 28. excludi per regulas 3. & 6. quibus docemur, nihil concludi duabus propositionibus negativis, vel particularibus, 18. per regulam quintam, quæ docet conclusionem sequi debiliorem partem, 6. per regulam quartam, nihil sc. concludi negative ex duabus affirmativis. Unum etiam sc. I, E, O, per 3. Coroll. regularum generalium. Atque alterum sc. A, E, O, per earundem regularum Coroll. 6.

Hinc exclusorum numerus fit 54. atque adeo modi concludentes, qui supersunt, erunt tantum 10.

4. Affirmativi { A, A, A,
A, I, I,
A, A, I,
I, A, I.

6. Nega-

6. Negativi	E, A, E,
	A, E, E,
	E, A, O,
	A, O, O,
	O, A, O,
	E, I, O,

Sed hinc non sequitur, dena tantum esse syllogismorum genera: quia ex unico modo plura queunt fieri genera, secundum dispositionem (ex qua sc. oritur syllogismorum divisiones) trium terminorum, quam *figuram* appellari jam diximus.

Hæc vero dispositio trium terminorum præmissas solum respicit: quia ipsa conclusio supponitur determinata, priusquam syllogismus fiat, quo probetur. Et hoc pacto cum medius terminus quatuor tantum modis disponi possit, cum duobus terminis conclusionis, quatuor tantum Figure erunt possibiles. Vel enim medius terminus subjicitur in majori, & prædicatur in minori, & fiet prima figura: vel prædicatur in majori, tum in minori, & erit figura secunda: vel in utraque subjicietur, & erit figura tertia: vel denique prædicabitur in majori & subjicietur in minori; quod quarta quædam figura erit; cum indubium sit, aliquando concludi necessario posse hoc modo, quod ad verum syllogismum sufficit. Horum exempla inferius dæmnabuntur.

Sed quia per hanc quartam figuram nihil concludi potest, nisi modo parum naturali, Aristoteles, & qui illum sequuti sunt, hunc syllogizandi modum figure nomine non cohonestarunt. Gallenus contrarium asseruit. Sed evidens est litem moveri de nomine; quæ illicè dirimetur, cum utrinque declaratum sit, quid figure nomenclaturam significatum velint.

Sed illi præculdubio in errore hærent, qui quar-

tam figuram, (quam criminantur Aristotelem non agnovisse) constituunt illos syllogismos, in quibus major minorque inverso ordine ponuntur: ut hic, *Omne corpus est divisibile: quicquid est divisibile, est imperfectum: ergo omne corpus est imperfectum.* Miror, Cl. Gassendum in hunc errorem labi potuisse. Nam ridiculum est, illam, quæ primò occurrit in syllogismo, Propositionem habere pro majori; pro minori, quæ hanc sequitur. Sic enim concludi posset, ipsam aliquando conclusionem, nunc majorem, nunc minorem esse, quia non infrequenter prima secunda-ve Propositionum est, ex quibus syllogismus constat, ut in his versibus Horatianis, in quibus conclusio est prima Propositio; secunda Minor, ac demum tertia Major.

*Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In trivis fixum cum se dimittit ad assem,
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.*

Nam quicquid hic est, ad hunc syllogismum reducitur:

*Qui semper metuit, liber non est.
Avarus semper metuit; ergo
Nullus avarus est liber.*

Non itaque spectandus est simplex Propositionum ordo, qui nihil in mente immutat. Sed illi omnes syllogismi primæ figuræ dicendi sunt, in quibus medius terminus subjectum est ejus Propositionis; in quâ major terminus (hoc est prædicatum conclusionis) invenitur, & prædicatum in illâ, in quâ minor terminus, (id est, subjectum conclusionis) habetur: Et sic ad quartam figuram solum spectabunt illi syllogismi, in quibus medius terminus prædicatur in majori; subjicitur vero in minori: atque adeò in poste-

posterum sic eos appellabimus ; nec quisquam idcirco queri poterit , cum in antecessum monuerimus, nihil nos figuræ nomine intelligere, præter variam medii termini dispositionem.

CAPUT V.

REGULÆ, MODI, ET FUNDAMENTA PRIMÆ FIGURÆ.

Prima figura est, quæ medium terminum in majori subjicit, in minori prædicat.

Hujus figuræ duæ sunt Regulæ.

Regula Prima.

Minor Propositio debet esse affirmativa.

Si enim esset negativa , major affirmativa foret, (per reg. 3. generalem) & conclusio negativa, (per quintam) Ergo major terminus sumetur universaliter in conclusione, quia illa negativa erit, & particulariter in majori, quia ejus prædicatum est in hac figura, eritque major affirmativa ; quod est contra secundam regulam, quâ vetamur à particulari argumentari ad universale. Hæc demonstratio locum habet in tertiâ figurâ, in quâ major terminus prædicatur in majori.

Regula Secunda.

Major debet esse universalis.

Cum enim (per regulam superiorem) minor sit affirmativa, medius terminus, qui ejus prædicatum est, sumetur particulariter, ergo debet esse universalis in majori, in quâ subjicitur : atque hinc illa erit universalis, aliter bis sumeretur particulariter, (contra reg. 1.)

Non posse dari plures, quam quatuor modos in prima figura.

Demon-

Demonstratio.

Capite superiori vidimus, denos tantum esse modos concludentes. Sed ex his denis A, E, E, & A, O, O, excluduntur per primam regulam hujus figuræ, quæ docet, minorem debere esse affirmativam.

I, A, I, & O, A, O, excluduntur per secundam regulam, per quam major debet esse universalis.

A, A, I, & E, A, O, excluduntur per Corollarium quartum regularum generalium. Cum enim minor terminus subjicitur in minori, universalis illa esse non potest, quin & universalis conclusio esse possit.

Ac proinde quatuor tantum modi restant.

Duo affirm.	{	A, A, A.	}	Duo negat.	{	E, A, E,	}
		A, I, I.				E, I, O.	

quod erat demonstrandum.

Quatuor hi modi, quo facilius memoriâ teneri possint, quibusdam vocibus technicis notari solent, quarum tres syllabæ, tres propositiones designant: syllabarum verò litteræ vocales propositionum modos. Percommodum vero accidit, quod per has voces integra syllogismi species possit in Scholis designari, quod alias fieri non posset, sine longa verborum ambage.

Bar- *Quisquis fame finit perire, quos tenetur pasce-*
re, homicida est;

ba- *Sed divites, qui eleemosinas non erogant, publi-*
câ fame grassante, eos finunt perire, quos
pas cere tenentur; ergo

ta. *Divites illi sunt homicidæ.*

Cæ-Nul-

- Ce- *Nullus fur impœnitens salvari potest;*
 la- *Sed omnes, qui moriuntur, aucta re, ex bonis Ec-*
clesiæ, quæ noluerunt restituere, sunt fures im-
pœnitentes; ergò
 rent. *Nullus eorum potest salvari.*
- Da- *Quicquid prodest ad salutem, bonum est;*
 ri- *Sunt quedam afflictiones, quæ profunt ad sa-*
lutem: ergò
 i. *Quedam afflictiones sunt bona.*
- Fe- *Id, cujus postea oportet nos pœnitere, omnino*
non est desiderabile,
 ri- *Sunt quedam voluptates, quarum postea oportet*
nos pœnitere, ergò
 o. *Sunt quedam voluptates, quæ omnino deside-*
rabiles non sunt.

Cum verò in hac figura major terminus, vel af-
 firmatur, vel negetur de medio, sumpto universa-
 liter; atque etiam hic idem medius terminus po-
 steà in minori affirmetur de minori termino, sive
 subjecto conclusionis, palam est, illam super duo
 tantum principia fundari: quorum alterum modos
 affirmativos, alterum negativos respicit.

Principium modorum affirmativorum.

Quicquid convenit Ideæ sumptæ universaliter, con-
venit etiam illi omni, de quo hæc Ideæ affirmatur, vel
est subjectum hujus Ideæ; vel comprehenditur in ex-
tenfione ejusdem. Hæ enim formulæ synonymæ
sunt.

Si *Idea animalis* cum omnibus hominibus conve-
 niat, convenit etiam *Æthiôpibus*: hoc principium
 tam clare explicatum est, eo loci, ubi de natura pro-
 positionum affirmatarum actum est, ut necesse non
 sit illud ulterius deducere: sufficet monuisse, illud
 in Scholis sic offerri, *Quicquid convenit consequenti,*
 convenit

convenit antecedenti: illicque consequentis nomine intelligi Ideam universalem de aliâ Ideâ affirmatam, & nomine antecedentis subjectum, de quo illa Ideâ affirmatur, quia prædicatum consequitur subjectum; si enim homo est, est & animal.

Principium modorum negativorum.

Quicquid negatur de Ideâ sumitâ universaliter, negatur de omni eo, de quo hæc Ideâ affirmatur.

Arbor negatur de omnibus animalibus; ergo negatur de hominibus; quia illi animalia sunt: hoc principium in Scholis sic effertur: *quod negatur de consequenti, negatur de antecedenti.* Quò possim ulteriori hujus explicationi supersedere, faciunt, quæ superius de propositionibus negativis disserui.

Observandum, solam figuram primam in A, E, I, O, concludere.

Atque etiam illam solam esse, quæ concludit in A, cujus ratio est: ut conclusio sit universalis affirmativa, debet minor terminus sumi universaliter in minori, cujus proinde subjectum erit, mediusque terminus prædicatum. Ex quo fit, medium terminum sumi particulariter: ergo sumi debet universaliter in majori (per primam regulam generalem) cujus idcirco subjectum erit. In hoc verò natura primæ figuræ sita est, quod medius terminus subjiciatur in majori, prædicetur vero in minori.

CAPUT VI.

REGULÆ, MODI, ET FUNDAMENTA SECUNDÆ FIGURÆ.

Secunda figura est, in quâ medius terminus bis prædicatur; hincque ut necessariò concludat, observandæ sunt hæc duæ regulæ.

Regula I.

Oportet alterutram præmissarum esse negativam & atq; adeò etiã conclusionem (per reg. 6. gen.)

Si

Si enim ambæ præmissæ essent affirmativæ, medius terminus, qui in utraque prædicatur, sumeretur bis particulariter, (cōtra reg. 1. gener.)

Regula Secunda.

Major debet esse universalis.

Nam cum conclusio sit negatīva, major terminus, sive prædicatum, sumetur universaliter: Jam vero hic idem terminus in majori subjicitur: debet itaque esse universalis, majoremque reddere universalem.

Non posse esse plures, quam quatuor modos in secunda figura.

Demonstratio.

Ex denis modis concludentibus quatuor affirmativi concluduntur (per reg. 1. hujus figuræ) quæ fancit præmissarum alteram debere esse affirmativam.

O, A, O, excluditur per reg. 2. hæc enim majorem universalem requirit.

E, A, O, excluditur ob eandem rationem, quia figura prima rejicitur, nim. quia minor terminus subjicitur in minori.

Ex decem itaque modis quatuor tantum supersunt.

Duo general. $\left\{ \begin{array}{l} E, A, E. \\ A, E, E. \end{array} \right\}$ Duo partie. $\left\{ \begin{array}{l} E, I, O, \\ A, O, O, \end{array} \right\}$

Quod erat demonstrandum.

Ce- Nullus mendax est fide dignus.

sa- Omnis homo pius est fide dignus; ergo

re- Nullus homo pius est mendax.

Ca- Omnes, qui sunt Jesu Christi, crucifigunt carnem suam.

mes- Omnes, qui agunt vitam mollem & voluptuariam, non crucifigunt carnem suam; ergo

tres. Nullus eorum est Jesu Christi.

Fes- Nulla

- Fef- *Nulla virtus est contraria amori veritatis.*
 u- *Est quidam amor pacis, qui est contrarius amori virtutis; ergo*
 no. *Est quidam amor pacis, qui non est virtus.*
 Ba- *Omnis virtus prudentiam comitem habet.*
 ro- *Sunt quidam zeli non habentes prudentiam comitem; ergo*
 co. *Quidam zeli non sunt virtutes.*

Fundamentam hujus secunda Figura.

Facile hos modos diversos foret, si pluribus verbis uti liberet, ad unum denique principium reducere: sed è re magis erit, duos uni principio assignare, alii- que duos alios; cum hoc pacto eorundem ab his principiis dependentia atque connexio clarior evadet atque immediatior.

Principium syllogismorum in Cesare & Festino.

Horum principiorum primum coincidit cum illo, in quo syllogismi negativi primæ figuræ fundantur, vid. *quicquid negatur de Idea universali, negatur etiam de omni eo, de quo illa affirmatur, id est, de omnibus subjectis istius Ideæ.* Clarum namque est, syllogismos in *Cesare & Festino* fundari in hoc principio. Ex. ca. ut ostenderem, nullum vitrum pium esse mendacem, affirmavi *fide dignum de omni homine pio; & negavi mendacem de omni homine fide digno: dicens nullum mendacem esse fide dignum.* Fatendum quidem est, hunc negandi modum esse indirectum; cum enim *mendax de fide digno negari deberet, fide dignus negatur de mendace: sed cum Propositiones universales negativæ simpliciter convertantur, qui negat prædicatum de subjecto universali, eadem opera negat hoc subjectum universale de prædicato.*

Hinc tantum liquet, syllogismos in *Cesare* esse aliquo modo indirectos, cum id, quod negatur, negatur
 tan-

tantum indirectè: cum tamen, hoc non obstante, mens nostra illorum vim clare & facile percipiat, pro directis haberi possunt, si hæc vox syllogismum clarum & naturalem significet.

Liquet etiam hinc ulterius, modos, *Cesare & Festino*, à duobus modis primæ figuræ *Celarent & Ferio*, in hoc tantum differre, quod majorem habeant inversam. Quamvis autem dicere possumus, modos negativos primæ figuræ esse magis directos, accidit tamen, ut hi modi secundæ figuræ illis respondententes & naturaliores sint, & facilius à mente percipiantur. Ex. ca. in illo, quod modo proposuimus, quamvis directus negationis ordo exigat, ut dicamus, *Nullus fide dignus est mendax*, unde argumentum fuisset in *Celarent*, mens tamen nostra naturalius fertur ad dicendum, *Nullus mendax est fide dignus*.

Principium syllogismorum in Camestres & Baroco.

In hisce duobus modis medius terminus affirmatur de prædicato conclusionis, & negatur de subiecto: atque hinc liquet, illos directè huic principio inædificari. *Quicquid continetur in extensione Idææ universalis, nulli conventit, de quo illa negatur: cum prædicatum propositionis negativæ sumatur secundum integram suam extensionem*, prout parte secunda probatum est. Verus Christianus continetur in extensione *Charitativi*, cum omnis verus Christianus sit Charitativus: Charitativus negatur de immisericordi erga pauperes: ergo verus Christianus negatur de immisericordi erga pauperes: hincque fit hic syllogismus:

Omnis verus Christianus est charitativus:

Nullus immisericors erga pauperes est charitativus:

ergò

Nullus immisericors erga pauperes est verus Christianus.

N

CAP.

CAPUT VII.

REGULÆ, MODI, ET FUNDAMENTA TERTIÆ FIGURÆ.

In tertia figura medius terminus bis subicitur; ex quo resultant duæ regulæ:

Regula Prima.

Minor debet esse affirmativa.

Stabilita est hæc regula per ea, quæ de prima regula primæ figuræ dicta sunt; cum tam hic, quam illic, prædicatum conclusionis sit prædicatum majoris.

Regula Secunda.

Conclusio potest tantum esse particularis.

Cum enim minor Propositio sit semper affirmativa, minor item terminus, qui in illa prædicatur, erit particularis, ac proinde universalis esse non potest in conclusione, ubi subicitur, quia hoc pacto argumentum fieret à particulari ad universale contra secundam regulam generalem.

Non possunt esse plures, quam sex modi in tertia figura.

Demonstratio.

E decem modis excludentibus A, E, E, & A, O, O, excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, qua docemur, minorem debere esse affirmativam. A, A, A, & E, A, E, per reg. 2. quæ conclusionem tantum particularem admittit.

Superfunt itaque sex tantum modi.

Tres affir. $\left\{ \begin{array}{l} A, A, I, \\ A, I, I, \\ I, A, I, \end{array} \right\}$ Tres neg. $\left\{ \begin{array}{l} E, A, O, \\ E, I, O, \\ O, A, O, \end{array} \right\}$

Quod erat demonstrandum.

Omnes hi sex modi totidem verbis artificialibus, quamvis non eo, quò superius ordine, exhibentur.

Da-Is-

- Da- *Infinita materia divisibilitas comprehendendi non potest.*
- rap- *Infinita materia divisibilitas est terrissima: ergo*
- ti. *Sunt quaedam terrissima, quae nequeunt comprehendendi.*
- Fe- *Nullus potest seipsum deserere:*
- lap- *Omnis homo sui ipsius hostis est: ergo*
- ton. *Sunt quidam hostes, qui deserere non possunt.*
- Di- *Quidam impii divitiis affluunt,*
- fa- *Omnes impii sunt miseri: ergo*
- mis. *Sunt aliqui miseri, qui divitiis affluunt.*
- Da- *Omnes Dei amici sunt Reges:*
- ti- *Quidam Dei amici sunt egeni: ergo*
- fi. *Quidam Egeni sunt Reges.*
- Bo- *Est quoddam irae genus, quod reprehendi non debet:*
- car- *Omnis ira est passio: ergo*
- do. *Sunt quaedam passiones, quae reprehendi non debent.*
- Fe- *Nullae ineptiae sunt elegantes:*
- ri- *Sunt quaedam ineptiae figuratae: ergo*
- fon. *Sunt quaedam figuratae, quae non sunt elegantes.*

Fundamentum hujus tertiae Figurae.

Cum duo termini conclusionis uni eademque termino, qui in praemissis medii vicem habent, affigantur, poterunt modi affirmativi hujus figurae ad hoc principium reduci.

Principium modorum affirmativorum.

Cum duo termini possunt affirmari de una eademque re, poterit etiam alter terminus affirmari de altero particulariter.

Cum enim in hac una re uniantur, quippe cui ambo conveniunt, sequitur etiam, illos aliquando esse unitos, ac proinde alterum posse de altero affirmari particulariter. Sed ut omnino constet, duos terminos affirmari de una eademque re, quæ medius terminus est, oportet hunc medium semel sumi universaliter: nam si bis sumeretur particulariter, forsan ejusdem termini universalis duæ diversæ partes intelligerentur, quæ una eademque res non sunt.

Principium modorum negativorum.

Cum duorum terminorum alter negari, alter affirmari potest de eadem re, alter etiam negari de altero particulariter potest.

Nam certum est, illos non semper uniri, cum in hac re non conjungantur: Ergo alter de altero aliquando negari potest: id est, alter negari potest de altero sumpto particulariter. Sed ob eandem rationem oportet, ut una eademque res sit, medium terminum saltem semel sumi universaliter.

CAP. VIII.

De

MODIS QUARTÆ FIGURÆ.

Quarta figura illa est; in qua medius terminus prædicatur in majori, subjicitur vero in minori. Adeo abnormis est hæc figura, ut operæ pretium vix sit, illius regulas præscribere. Eccas tamen! ut nihil desit, quo omnes simplices ratiocinandi modi demonstrantur.

Regula Prima.

Quando major est affirmativa, minor nunquam non erit universalis.

Medius

Medius autem terminus fumitur particulariter in majori affirmativa, cum in illa prædicetur. Oportet ergo (per reg. 1. gen.) illum sumi universaliter in minori, quam universalem reddet, cum in illa subjiciatur.

Regula Secunda.

Quando minor est affirmativa, conclusio semper erit particularis.

Minor enim terminus hic prædicatur in minori, ac proinde fumitur particulariter, quando illa est affirmativa. Ex quo sequitur (per reg. 2. gen.) illum etiam sumi debere particulariter in conclusione, quæ ideo particularis erit, utpote in qua minor ille terminus subjicitur.

Regula Tertia.

In modis negativis oportet majorem esse universalem.

Cum enim conclusio sit negativa, major terminus in illa fumetur universaliter: quem proinde oportet (per reg. 2. gen.) sumi etiam universaliter in præmissis. Jam vero tam hic, quam in secunda figura, ille terminus subjicitur in majori, ac proinde non minus hic, quam in secunda figura, oportet illum reddere majorem universalem, cum utrobique fumatur universaliter.

Esse tantum quinque modos hujus figura,

Demonstratio.

E denis modis concludentibus A, I, I, & A, O, O, excluduntur per primam regulam, A, A, A, & E, A, E, per secundam; O, A, O, per tertiam.

Itaque supererunt hi quinque:

Duo affirm. $\left\{ \begin{array}{l} A, A, I. \\ I, A, I. \end{array} \right\}$ Tres negat. $\left\{ \begin{array}{l} A, E, E. \\ E, A, O. \\ E, I, O. \end{array} \right\}$

Quod erat demonstrandum.

N 3

Possunt

Possunt hi quinque modi quinque hęc vocibus artificiosis designari:

- Bar-** *Omnia miracula nature sunt ordinaria;*
ba- *Quicquid ordinarium est, nos non movet: ergo*
ri. *Sunt aliqua, quę nos non movent, quę sunt miracula nature.*
- Ca-** *Omnia mala hujus vite sunt transitoria:*
ten- *Omnia mala transitoria non sunt timenda: ergo*
tos. *Nullum malorum timendorum est malum hujus vite.*
- Di-** *Aliquis stultus dicit verum:*
ba- *Quicumque dicit verum, dignus est, quem sequamur: ergo*
tis. *Sunt quidam, qui digni sunt, quos sequamur, qui tamen ea propter non desinunt esse stulti.*
- Fes-** *Nulla virtus est qualitas naturalis:*
pa- *Omnis qualitas naturalis Deum autorem habet: ergo*
mo. *Sunt quedam qualitates, quę Deum autorem habent, quę non sunt virtutes.*
- Fri-** *Nullus miser est æquanimis:*
se- *Sunt quidam æquanimi, qui sunt pauperes: ergo*
som. *Sunt pauperes, qui non sunt æquanimi.*

Observandum est, hos quinque modos ordinarie designari sequentibus vocibus: *Baralipson, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisefomorum.* Id ex eo factum, quod Aristoteles distinctam ex his modis figuram non fecerit: ac proinde illi ab illo pro indirectis modis primo figurę habiti sunt, in quibus conclusio inver-

inverteretur, cujus scilicet legitimum subiectum esset is terminus, qui prædicatur. Ac proinde, qui hanc sententiam sequuti sunt, pro prima Propositione habere illam, quam subiectum conclusionis; pro minori illam, quam prædicatum ingreditur.

Atque adeo huic primæ figuræ assignarunt novem modos, 4. directos, & 5. indirectos, quos binis his versibus concludere:

*Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipon,
Celantes, Dabitis, Fepesmo, Frisefomorun.*

Duas vero figuras reliquas, his:

*Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Feslpton, Disamis, Datist, Bocardo, Ferison.*

Sed cum conclusio semper supponatur, illud enim, quod probandum venit, proprie loquendo dicere non possumus, illam unquam inverti. Nos itaq; rati sumus, è re magis fore, illam Propositionem pro majori semper habere, in qua prædicatum conclusionis invenitur. Hincque coacti sumus, ut majorem Propositionem primam constitueremus, artificiosas illas voces invertere, & quo felicius memoriæ inhærent, inversas hoc versu concludere:

Barbari, Celantes, Dabitis, Fespsamo, Frisefom.

Recapitulatio Diversarum Specierum syllogismorum.

Ex hætenus dictis concludere possumus, 19. esse Species Syllogismorum, qui diversimode dividi possunt.

1. In quinque universales, & quatuordecim particulares. 2. In septem affirmativos & duodecim negativos. 3. In concludentes in A, unum; in E, quatuor; in I, sex; in O, octo. 4. Secundum diversas figuras, quæ subdividendæ erunt per modos; quod

jam in explicatione cujusque figuræ factum est. 5. Per modos, qui erunt secundum figuras subdividendi: & hoc pacto 19. Syllogismorum species habebimus. Quia tres modi sunt, quorum singuli in unica tantum figura concludunt; sex, quorum singuli concludunt in duabus figuris; ac denique unicus modus, qui concludit in omnibus quatuor.

CAPUT IX.

De

SYLLOGISMIS COMPLEXIS: QVOMODO POSSUNT AD SYLLOGISMOS COMMUNES REDUCI, EXAMINARIQUE PER EASDEM REGULAS.

Fatendum quidem est, si qui sint, quibus Logica prodest, longe tamen plures esse, quibus illa nocet: atque unà declarandum iis nocere omnium maximè, qui de illa omnium pulcherrimè sentiunt, inanique gloriatione ambiunt bonorum atque subtilium Logicorum nomen, & famam. Cum enim hæc ipsa affectatio per se indicium sit animi abjecti & parum solidi & perspicacis, ita sæpe accidit, ut, qui illa laborant, in ipso potius regularum cortice, quam in *bono sensu* (qui tamen Logices animi dici potest) hærentes, proni ferantur ad optimas ratiocinationes pro illegitimis traducendas; quia illas non norunt ipsis scilicet regulis accommodare; quæ cum ab illis imperfectè tantum cognoscantur, ad errores tantum viam sternunt.

Ut devitemus hoc vitium, quod tantopere olet, vanam illam peritiæ in Sciolis jactationem, (quæ Galis *Pedanterie* dicitur) & quæ admodum indigna est homine cordato; Examineda potius nobis erit ratiocinationis soliditas per lumen naturale, quam per regu-

regularum formulas : & ut nobis hoc examen succedat ex voto, cum difficultatibus in hujuscemodi ratiocinationibus urgemur, præcipuè proderit pariter in aliis Materiis Syllogismos contexere, & *bonum* in iis sensum unice considerare. Quod si tunc videantur aliquid in se continere, quod regulis non possumus accommodare, statuendum potius erit, nobis cæcutientibus & parùm perspicacibus id ita videri, quam quod reverà regulis adversentur.

Jam vero Syllogismi, de quibus difficilius judicatur, quique omnium sæpissimè fallunt, illi sunt, quos antea diximus posse *complexos* appellari; non simpliciter, quia ex Propositionibus complexis constant, sed quia termini conclusionis, complexi cum sint, toti & integri in præmissis non sumebantur, nec toti illic integrique medio termino uniebantur, sed partim tantum terminorum alteri, ut in hoc exemplo :

Sol est res insensata :

Persæ adorabant solem ; ergò

Persæ adorabant rem insensatam.

Hic prædicatum conclusionis, *adorabant rem insensatam*; cujus pars tantum, nimirum *rem insensatam*, in majori reperitur; & *adorabant* in minori.

De hujusmodi itaque syllogismis duo præstabitur. Primo ostendemus, quomodo possint reduci ad Syllogismos incomplexos, de quibus hucusque actum est, ut possint per easdem regulas examinari.

Deinde docebimus, dari posse regulas generales, quarum ope bonitas vitiumve horum Syllogismorum complexorum, sine ulla reductione, possit dignosci.

Mirandum sane affatim est, Logicam, licet multo pluris passim æstimeretur, quam debeat : (adeo ut dicatur absolutè necessaria ad alias Scientias acquirendas)

das) tam perfunctoriè tractari, ut altum silentium sit de iis, quæ in Logica esse alicujus usus possunt. Ut plurimum enim Logici satis ducunt, Syllogismorum simplicium regulas docere; exempla que proponere, quæ ferè omnia constant Propositionibus incomplexis, illisque adeo claris, atque indubiis, ut nemo ea serio inter ratiocinandum adhibenda putaverit: Nam cui serio discurrenti excidit hujusmodi Syllogismus: *Omnis homo est animal: Petrus est homo; Ergo Petrus est animal.*

Exiguum itaque est id Studii, quod in Syllogismorum regulis, iis argumentationibus accommodandis, posuere, quæ ex Propositionibus complexis componuntur. Quamvis & hoc arduum sit, & plurima hujusmodi argumenta occurrant, quæ mala videntur, cum sint optima; horumque argumentorum, quam simplicium, usus crebrior sit. Hoc ab exemplis melius, quam à regulis patefcet.

Exemplum 1.

Diximus, Ex. causa: omnes Propositiones constantes verbis activis aequaliter esse complexas; Ex hujusmodi Propositionibus Syllogismi sæpe compinguntur, quorum formæ concludendique vis ægrè dispicitur, ut in hoc exemplo superius allato.

Divina Lex jubet, ut Reges honoremus:

Ludovicus 14. est rex; Ergò

Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum 14.

Nonnulli parum perspicaces hujusmodi Syllogismos insimularunt vitii defectusque: quia, inquit, ex puris affirmativis in secunda figura componuntur, quod vitium capitale est. Sed hi nudam se litteram regularumque corticem potius consuluisse ostenderunt, quam lumen rationis, per quam regulæ adinventæ fuerunt. Nam vis hujus argumenti tam certa, tam conclusiva est, ut etiam si peccaret contra regulam,

lam, dicendum esset ipsam potius regulam malam esse, quam argumentum vitiosum.

Dico itaque primo, hoc argumentum validum esse: Nam in hac Propositione, *Lex divina jubet, ut honoremus Reges*. Vox illa, *Reges*, sumitur generaliter, pro omnibus regibus in particulari; ac proinde *Ludovicus 14.* eorum regum ex numero est, quos jubemur honorare.

Dico secundò, quod *Rex*, qui medius terminus est, non prædicatur in hac Propositione, *Lex divina jubet, nos Reges honorare*, quia jungitur prædicato, *jubet*; hoc enim idem non est: nam 1. quod revera prædicatum est, affirmatur & convenit: Jam vero *Rex* nec affirmatur nec convenit *Legi Divinae*. 2. Prædicatum restringitur per subjectum: Vox vero, *Rex*, non restringitur in hac Propositione, *Lex divina jubet, nos honorare Reges*, cum universaliter accipiatur.

Quid itaque hic mysterii est? facilis responsio, illam vocem subjectum esse alterius Propositionis in hac primaria delitescens. Nam cum dico, *Legem divinam jubere, ut Reges honoremus*, quemadmodum Legi *jussionem*, ita Regibus honorem attribuo: quasi diceram, *Lex divina jubet, quod Reges sint honorandi*.

Eodem modo in hac conclusione: *Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum 14.* Ludovicus 14. prædicatum non est, licet prædicato jungatur; quinimo subjectum alterius Propositionis latentis est. Quasi diceretur, *Lex divina jubet, quod Ludovicus 14. sit honorandus*.

Explicatis itaque in hunc modum hisce Propositionibus.

Lex divina jubet, quod Reges sint honorandi,

Ludovicus 14 est Rex: Ergò

Lex divina jubet, quod Ludovicus 14. sit honorandus;

Cl-

Clarum est, vim argumenti in his aliis Propositionibus esse,

Reges sunt honorandi :

Ludovicus 14. est Rex : Ergò

Ludovicus 14. est honorandus ;

atque hanc Propositionem, *Lex divina jubet*, quæ principalis videtur in Syllogismo, incidentem tantum esse, affirmationi quidem conjunctam, cui corroborandæ Lex divina inservit.

Clarum etiam insuper est, Syllogismum hunc primæ figuræ esse in *Barbara*, cum terminus Ludovicus 14. singularis sit ; singulares autem pro universalibus habentur, cum secundum omnem extensionem, ut prius observatum est, sumantur.

Exemplum 2.

Ob eandem rationem Syllogismus hic, qui secundæ figuræ, illiusque figuræ regulis conformis videtur, invalidus est.

Debemus credere Scripturæ :

Traditio non est Scriptura : Ergò

Non debemus credere traditioni :

nam reducendus est ad primam figuram hoc pacto :

Credendum Scripturæ est,

Traditio non est Scriptura ; Ergò

Credendum traditioni non est.

Jam vero ex minori negativa nihil concluditur in prima figura.

Exemplum 3.

Alii Syllogismi sunt, qui videntur purè affirmativi in secunda figura, qui tamen concludentissimi sunt, ut,

Omnis bonus Pastor paratus est animam ponere pro ovibus :

Sunt autem hoc seculo pauci Pastores, qui parati animas ponere pro ovibus : ergò

Sunt hoc seculo pauci boni Pastores.

Vali-

Validitas hujus Syllogismi ex eo est, quod affirmative tantum apparenter concludatur.

Cum enim minor exclusiva sit, continens hanc negativam, *Multi Pastores hoc seculo non sunt parati animas ponere pro ovibus*, conclusio etiam reducitur ad hanc negativam, *Multi hoc seculo Pastores non sunt Pastores boni*.

Exemplum 4.

En etiam Syllogismum alium, qui primæ figuræ cum sit, videtur habere minorem negativam, qui nihilominus optimus est.

Omnes illi, quibus eripi non possunt ea, quæ amant, extra inimicorum insidias positi sunt; Sed illis, qui solum Deum amant, eripi non potest, quod amant; ergò

Omnes illi, qui solum Deum amant, positi sunt extra inimicorum insidias.

Validitas hujus Syllogismi inde est, quod minor appareat tantum esse negativa, cum revera affirmativa sit.

Nam subjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non est, *illis, quibus eripi possunt, quæ amant*: sed è contrà, *illis, quibus eripi non possunt*. Jam vero hoc illud est, quod affirmatur de illis, qui solum Deum amant, adeo ut minoris sensus evadat:

Sed omnes illi, qui solum Deum amant, ex eorum numero sunt, quibus ea, quæ amant, eripi non possunt, quæ
Propositio liquido affirmativa est.

Exemplum 5.

Hec etiam insuper accidit, quando major Propositio exclusiva est, ut hic:

Soli Dei amici sunt Beati:

Sed sunt aliqui Divites, qui non sunt Dei amici:
ergò

Sunt aliqui Divites, qui non sunt Beati.

Nam

Nam particula illa, *Soli*, efficit, ut prima hujus Syllogismi Propositio his duabus æquivalet, *Amici Dei sunt Beati; & ceteri mortales, qui non sunt Amici Dei, non sunt Beati.*

Cum jam ex hac secunda Propositione vis argumenti dependeat, minor, quæ apparebat negativa, fit affirmativa; quia subiectum majoris, quod prædicari debet in minori, non est. *Amici Dei, sed illi, qui non sunt Amici Dei*, adeo ut in hanc formam redigi Syllogismus debeat.

*Quisquis Dei amicus non est, Beatus etiam non est:
Sed sunt aliqui Divites ex eorum numero, qui non
sunt amici Dei: ergo*

Sunt aliqui Divites, qui non sunt Beati.

Quod autem necesse non sit, minorem hoc modo exprimere, sed Propositionis negativæ forma illi queat relinqui, exinde est, quia tantundem habetur, negative dicere, quod *homo non est amicus Dei*, ac dicere affirmative, quod *homo est non amicus Dei*; id est, ex numero eorum, qui non sunt amici Dei.

Exemplum 6.

Plurima sunt hujusmodi argumenta, quorum omnes Propositionum negativæ videntur; cum tamen illa optima sint, quia Propositionum aliqua apparenter tantum negativa est; cum sit revera affirmativa; uti modo vidimus, ulteriusque videbimus in hoc Exemplo:

*Quicquid non habet partes, interire non potest per
dissolutionem partium:*

Sed anima nostra non habet partes: ergo

*Anima nostra interire non potest per partium
dissolutionem.*

Sunt, qui similibus Syllogismis utuntur, ad ostendendum non deberi generaliter & sine distinctione acceptari Logicum illud axioma, *Ex puris negativis nihil*

nihil concluditur. Sed non animadvertunt, minorem hujus similibusque Syllogismorum sensu affirmativam esse, quia in illa medius terminus (qui subjicitur in majori) prædicatur. Jam vero subjectum non est id, quod habet partes, sed id, quod non habet partes: adco ut sensus minoris sit, *Anima nostra est res, quæ non habet partes:* quæ Propositio affirmativa est, habens tamen prædicatum negativum.

Iidem Logicastrum conantur probare argumenta negativa aliquando concludere; istiusmodi Exemplis: *Joannes non est rationalis, ergo non est homo. Nullum animal videt, ergo homo non videt:* Sed advertere debent allata Exempla Enthymemata tantum esse, quæ solum concludunt virtute Propositionis subintellectæ, quæ proinde in argumentantis mente esse debet, licet non exprimitur. Jam vero in utroque Exemplo Propositio subintellecta necessario affirmativa est. In primo hæc: *Omnis homo est rationalis: Joannes non est rationalis, ergo Joannes non est homo.* In secundo hæc: *Omnis homo est animal, nullum animal videt; ergo nullus homo videt.* Cæcus sit, qui non videat, hos Syllogismos non esse pure negativos: ac proinde Enthymemata, quæ non concludunt, nisi quod integri perfectique Syllogismi in mente argumentantis sint; exempla esse non possunt, quibus probetur, dari aliqua argumenta concludentis, quæ sint pure negativa.

CAPUT X.

PRINCIPIUM GENERALE;
CUJUS OPE, SINE ULLA AD FIGURAS
AUT MODOS REDUCTIONE,
STATUI POTEST DE OMNI SYLLOGISMO,
LEGITIMUSNE, AN
VITIOSUS SIT.

Jam

JAm ostensum est, quomodo de Syllogismis complexis statuendum sit, concludantne an peccent: ees scilicet ad formas Syllogismorum communium reducendo; ut deinde per communes regulas censeantur. Sed ut omninò verisimile non est, mentem nostram, quo possit de argumentorum vi sententiam ferre, hac indigere reductione; ita subiit animum, esse oportere regulas aliquas generaliores, quibus hæ communes innitantur, quarumque ope, bonitas vitiumque omne genus Syllogismorum facilius possit dignosci: Porro En illæ, quæ cogitanti sese obtulere.

Cum Propositio, cujus veritas nondum manifesta est, probanda offertur, id solum negotii videtur dari, ut quis aliam Propositionem notiores inveniat, quæ primam illam stabiliat confirmetque; & quæ proinde poterit appellari *Propositio continens*. Sed quia secunda primam continere non potest, expresse totidemque verbis, (sic enim alia non esset, reddereturque ad prioris clarificationem inutilis) omnino necesse est, ut tertia Propositio adsciscatur, quæ ostendat Propositionem dictam, *continentem*, revera continere illam, quæ probanda est: atque hæc ultima dici potest *Propositio applicativa*.

In syllogismis affirmativis sæpe perinde est, quam demum præmissarum dicamus *continentem*, cum utraque aequaliter conclusionem contineat, atque utraque mutuo ostendat, illam in altera contineri.

Exempli causa: si dubito, an homo impius sit miser, sic argumentabor.

*Quicumque servit cupiditatibus, est miser,
Sed impius servit cupiditatibus: Ergo
Impius est miser.*

Quamcumque præmissarum designaveris, poteris dici

dicti conclusionem continere; Idque ab altera ostendi. Nam conclusio continetur in majori, quia, *Serviens cupiditatibus, impium* sub se continet, id est, impius in illius extensione concluditur; estque ex inferioribus unum, prout a minori ostenditur. Conclusio etiam continetur in minori; quia, *Serviens cupiditatibus*, in sua Idea comprehendit Ideam miseri, ut patet ex majori.

Nihilominus cum major fere semper sit univertialis, ut plurimum haberi poterit pro *continente*, uti & minor pro *applicativa*.

Ad Syllogismos negativos quod spectat, cum in illis unica tantum Propositio negativa inveniatur, negatioque solum in negatione includatur, videtur, quod Propositio negativa semper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativa*, sive negativa sit major, ut in *Celarent, Cesare, Festino*; sive sit minor, ut in *Camestres & Baroco*.

Nam si hoc Syllogismo suscipiam probandum, *Nullum avarum esse beatum*:

Omnis Beatus cupiditatibus vacat.

Nullus avarus cupiditatibus vacat. ergo

Nullus avarus est beatus.

Connaturalius est dicere minorem, quae negativa est, conclusionem continere, idque majorem ostendere: Nam haec minor, *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans, *vacuum cupiditatibus de avaro*, vicissim de eo negat *Beatum*; cum major sit, quae ostendit, *beatum* totaliter includi in extensione *vacantiae cupiditatibus*.

Res ardua non erit, demonstrare, omnium, quas superius late deduximus, regularum utilitatem in compositam esse, quod ostendant conclusionem in praemissarum alterutra contineri, idque ab altera probari; atque ratiocinationes tunc tantum vitiosas esse, cum id non praestent, uti & legitimas perfectasque esse.

O

esse.

esse, cum hoc præstiterint, Nam omnes regule reducuntur ad duas principales, quæ cæterarum fundamenta sunt. Harum altera est: *Nullus terminus debet patere latius in conclusione, quam in præmissis.* Hæc autem liquido dependet ab hoc generali principio: *Præmissa debent continere conclusionem.* Quod tamen fieri non potest, si idem terminus in præmissis minorem extensionem habeat, quam in conclusione; nam minus universale non continet universalius: *Aliquis homo non continet omnem hominem.*

Regularum altera est: *Medius terminus debet semel saltem sumi universaliter.* Hocque etiam dependet à prædicto generali principio. *Præmissa debent continere conclusionem.* Nam si probandum sit, Ex. gr. *aliquem Dei amicum esse pauperem*, utamurque ad hujus probationem hæc propositione, *aliquis sanctus est pauper.* Ajo, nunquam evidenter probatum iri hanc Propositionem continere conclusionem, nisi medius terminus, vid. *Sanctus*, sumatur universaliter. Nam evidens est, ut hæc Propositio: *aliquis Sanctus est pauper*, contineat conclusionem, *aliquis amicus Dei est pauper*, oportere, atque sufficere hunc terminum, *Aliquis sanctus*, continere illum alium, *aliquis amicus Dei.* Nam quantum ad reliquum terminum, utraque Propositio eum habet. Jam vero terminus particularis nullam habet extensionem determinatam, nihilque certe continet præter comprehensionem & Ideam. Et consequenter ut terminus hic, *aliquis sanctus*, contineat terminum, *Aliquis amicus Dei*, necesse est, *Dei amicum* contineri in comprehensione Ideæ hujus termini, *Sanctus*.

Jam vero quicquid continetur in comprehensione Ideæ, potest universaliter affirmari de illa: quicquid continetur in comprehensione Ideæ trianguli, potest affirmari de omni triangulo: quicquid continetur in Ideæ hominis, potest affirmari de omni homine; ac proin-

proinde ut *Amicus Dei* includatur in *Idea Sancti*, oportet omnem *Sanctam* esse *amicum Dei*. Unde sequitur hanc conclusionem, *Aliquis Amicus Dei est pauper*, contineri non posse in hac Propositione, *aliquis sanctus est pauper*, in qua medius terminus, *Sanctus*, sumitur particulariter, nisi ope alterius Propositionis, in qua sumitur universaliter; quæ proinde ostendere debet, *amicum Dei* contineri in comprehensione *Ideæ Sancti*: quod ostendere non possumus, nisi affirmemus, *amicum Dei* de *Sancto* sumto universaliter, & hoc modo *omnis Sanctus est amicus Dei*: fit itaque, neutram præmissarum continere conclusionem, nisi medius terminus in illarum alterâ sumatur universaliter. Quod erat demonstrandum.

CAPUT XI.

APPLICATIO HUIUS GENERALIS PRINCIIPII AD VARIOS SYLLOGISMOS, QUI VIDENTUR INTRICACIORES.

Cum ex iis, quæ parte prima dicta sunt, scimus, quid sit terminorum comprehensio atque extensio, possumusque hinc discernere, in Propositione etiam contineat, necne; de bonitate & vitio omnis Syllogismi, ope hujus generalis principii solius, possumus statuere, nequaquam considerantes, simplexne ille sit, an compositus; complexus, an incomplexus; nulla etiam facta in modis figurisque operosa disquisitione. Principium autem hoc est; *debet præmissarum altera continere conclusionem, idque ab altera ostendi*. Hoc sit exemplis manifestius.

Exemplum 1.

Dubito, an hic Syllogismus concludat.

O 2

Officium Christiani est, eos non laudare, qui peccant:

Qui duello decernunt, peccant: Ergo

Officium Christiani est, eos non laudare, qui duello decernunt.

Inutiliter ego operam perderem, si, ad quam figuram modumve reduci possit hic syllogismus, operose disquirerem. Satis est animadvertere conclusionem in altera præmissarum continere, idque demonstrari ab altera. Hoc autem protinus patet: Nihil enim major differt à conclusione, nisi quod major habeat, *eos, qui peccant*; conclusio vero, *eos, qui duello decernunt*. Jam vero illa Propositio, in qua habetur, *ii, qui peccant, illam aliam continebit, in qua est, qui duello decernunt, modo peccare in se contineat, duello decernere.*

Ex sensu vero manifestum est, illam terminum, *qui peccant*, sumi universaliter, hoc est, intelligi de *its omnibus, qui quocunque modo peccant*. Atque adeo minor hæc, *qui duello decernunt, peccant*; cum ostendat, *duello decernere* contineri sub alio termino *peccare*, eadem operâ etiam ostendit, primam Propositionem continere conclusionem.

Exemplum 2.

Dubito, an hic Syllogismus concludat.

Evangelium spondet Salutem Christianis;

Quidam impii sunt Christiani: Ergo

Evangelium spondet Salutem quibusdam impiis.

Ut hunc Syllogismum dijudicem, animadvertendum solum est, majorem non posse continere conclusionem, nisi hæc vox, *Christiani*, sumatur universaliter pro *omnibus Christianis*, & non tantum pro *aliquibus*. Nam si Evangelium salutem solum spondeat aliquibus Christianis: exinde non sequitur, illud salutem spondere impiis, qui sunt Christiani: quia
impii

impium possunt esse ex eorum numero, quibus Evangelium Salutem sponder: quapropter hic Syllogismus optime concludit. Sed major falsa est, si illic vox, *Christiani*, sumatur pro omnibus Christianis: Male autem concludit, si sumatur tantum pro aliquibus Christianis; nam sic prima Propositio non continet conclusionem.

Sed an Propositio intelligenda sit universaliter, sciendum est ex altera regula, quam parte secunda tradidimus: nimirum, *Extra res facti, id quod affirmatur, sumitur universaliter, quando indefinite offertur*. Jam vero, quavis hic terminus, *ii, qui peccant*, in primo exemplo, & *Christiani* in secundo prædicatorum partes sint, vice tamen habent subjectorum, de quibus alteræ partes horum prædicatorum affirmantur. Nam illi ipsi iidem sunt, de quibus affirmatur, quod non sunt laudandi, & quod promissam salutem habent. Porro cum hi termini ponantur sine ulla restrictione, intelligendi erunt universaliter. Itaque Syllogismus uterque bonus est in formâ; sed major Propositio in secunda est falsa, nisi per vocem, *Christiani*, ii solum intelligantur, qui ex Evangelii præscripto vivunt & in hoc casu minor erit falsa, quia nulli impium vivunt ex præscripto Evangelii.

Exemplum 3.

Perspicuum ex hoc principio est, sequentem Syllogismum non concludere:

Lex divina jubet, ut seculari Magistratui obediamus:

Episcopi non sunt Magistratus seculares; Ergo Lex divina non jubet, ut Episcopis obediamus.

Nam præmissarum neutra conclusionem continet, quia non sequitur, legem divinam, cum hoc jubat, illud aliud non jubere: Et sic minor quidem ostendit, *Episcopus non comprehendi sub Magistratu seculari,*

O ;

atque

atque etiam præceptum honorandi *Magistratum se-
cularem*, non comprehendere *Episcopos*. Sed major
non affirmat, Deum alia præcepta non dedisse, præter
hoc, quod tamen affirmare deberet, ut major, ope mi-
noris, ostenderetur continere conclusionem. At-
que hinc sequens syllogismus omnino bonus est.

Exemplum 4.

Christianismus famulos non obligat ad obediendum Dominis, in iis, quæ sunt contra legem divinam :

Sed sollicitatio mulierum est contra legem divinam: Ergo

Christianismus non obligat famulos ad obediendum Dominis in sollicitatione mulierum.

Nam major continet conclusionem, cum minor ostendat *sollicitationem mulierum* iis esse annumerandam, quæ sunt contra legem divinam: cum præterea, exclusiva cum sit major, æquipollet huic Propositioni: *Lex divina non obligat famulos ad obediendum Dominis, in illis rebus, quæ sunt contra legem divinam.*

Exemplum 5.

Ope etiam hujus principii facili negotio potest detegi fallacia hujus vulgaris Sophismatis:

Qui dicit, te esse animal, dicit verum:

Sed qui dicit, te esse anserem, dicit, te esse animal: ergo

Qui te dicit esse anserem, dicit verum.

Respondere namque sufficit, neutram præmissarum continere conclusionem. Nam si major eam contineret, (cum major in hoc solum differet à conclusione, quod in illa *animal*, in hac *anser*, contineatur) oportet *animal* continere *anserem*. Sed *animal* in majori sumitur particulariter, quia est prædicatum hujus

hujus Propositionis affirmativa incidentis, *tu es animal*; ac proinde *anserem* continere non potest: nisi in comprehensione; hinc ut quid probaret, *animal* in propria debet sumi universaliter, ita ut *anser* affirmaretur de *omni animali*, quod tamen nec fit, nec fieri potest, cum *animal* etiam sumatur particulariter in minori: quandoquidem tam hic, quam in majori sit predicatum hujus Propositionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*.

Exemplum 6.

Hinc etiam peti potest solutio Sophismatis, quod D. Augustinus refert.

Nas es, quod ego sum:

Ego sum homo: Ergo

Tu non es homo.

Hujus vitium patet ex figurarum regulis, nam est in prima figura; & Propositio prima, (quæ hic est minor) est negativa. Sed respondere satis erit, conclusionem non contineri in prima Propositione; neque altera, hæc scilicet *Ego sum homo*, probat illam contineri. Nam cum conclusio sit negativa: vox, *homo*, sumetur universaliter, ac proinde contineri non potest in hoc termino, *id, quod ego sum*; nam qui sic argumentatur non est *omnis homo*, sed solum *aliquis homo*: ut patet ex eo, quod in Propositione applicativa tantum dicit, *Ego sum homo*: ubi vox *homo* particulari significationi alligatur, quia est predicatum Propositionis affirmativæ, jam vero universale non continetur in particulari.

CAPUT XII.

De

SYLLOGISMIS CONJUNCTIVIS.

Syllogismus conjunctivus non illi omnes assensendi,

O 4

ni, qui Propositionibus constant conjunctionis compositis: Sed ii soli, quorum Propositio major ita composita, ut integram conclusionem continere possunt hi ad tria genera reduci, *Conditionalis, Disjunctivorum & Copulativorum.*

De Syllogismis conditionalibus.

Conditionales illi sunt, quorum major Propositio conditionalis est, integram conclusionem completens:

Si Deus est, amandus est:

Sed Deus est: Ergo

Deus amandus est.

Major Propositio duas partes habet, quarum prima Antecedens dicitur, *si Deus est*, secunda consequens, *amandus est.*

Duo sunt horum Syllogismorum genera, quia ex eadem majori duæ conclusiones deduci possunt.

Primum, quando affirmato consequenti, affirmatur antecedens in minori, secundum hanc regulam; *posito antecedenti, ponitur & consequens.*

Si materia à se ipse non movetur, primus ille motus debuit à Deo imprimi.

Sed materia non movetur à se ipse: Ergo

Primus illi motus debuit à Deo imprimi.

Secundum, quando tollitur consequens, ut antecedens auferatur, secundum hanc regulam, *Sublato consequenti, tollitur antecedens.*

Si quispiam Electorum perit; Deus fallitur:

Sed Deus non fallitur: Ergo

Quispiam Electorum non perit.

Sic D. Augustinus dicitur his verbis: *Horum si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia n. n. fallitur Deus.*

Dupliciter peccant Syllogismi conditionales, primo,

mo, quando major Propositio includit conditionem, quæ ad rem non est, & à qua nihil secundum regulas sequitur: ut si è particulari generale inferretur, hoc modo, *si in aliquibus fallimur, in omnibus fallimur.*

Sed hæc di horum Syllogismorum in majori falsitas ad materiam potius spectat, quam ad formam: ac proinde tunc tantum mali secundum formam reputantur, quando conclusio illegitima, deducitur à majori, sive illa vera sit, sive falsa, rationi consona vel dissona: quod duobus modis fit.

Primo, quando consequentis antecedens infertur hoc pacto:

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:

Sed sunt infideles: Ergò

Sunt Mahumetani.

Secundo, quando à negato antecedenti concludimus, negandum esse consequens: Ut in hoc exemplo:

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:

Sed non sunt Mahumetani: Ergò

Non sunt infideles.

Sunt tamen syllogismi conditionales, qui ultimo hoc vitio laborare videntur, cum tamen legitimi sint: quando scilicet in majori Exclusio licet non exprimitur, subintelligitur tamen. *Exemplum.* Legem tulerat Cicero adversus eos, qui suffragia emerent: hujus legis postulabatur Murena. Cicero, qui Muræ causam agebat, Catoni violatam obijcienti in hac Muræ defensione latam à se legem, hoc argumento respondet. *Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum defenderem, jacerem improbe: etiam si alius legem tulisset; cum vero nihil commissum contra legem defendam, quid est, quod latæ Legis meam defensionem impediatur.* Videtur hoc argumentum ab illo non abluere, quo Blasphemus in sui defensionem uteretur, hoc modo: *si Deum esse negarem, improbus essem,*

effem, sed quamvis blasphemem, non tamen nego, Deum esse; ergo non sum improbus. Nihil sane valeret tale argumentum, quia alia crimina sunt, præter Atheismum, quæ hominem improbum faciunt. Nihilominus Ciceronis argumentum legitimum est, ex eo, (quamvis à Ramo proponatur tanquam exemplum malæ ratiocinationis) quod particulam sensu exclusivam contineat: poterit distinctius his terminis proferri:

Tunc tantum jure objici posset, quod contra legem à me legem agerem, si confiterer largitionem à Murena ad suffragia emenda factam esse.

Et factam insuper approbarem:

Sed nullam largitionem factam assero:

Nihil contra legem à me latam ago.

Idem dicendum de Virgiliano Veneris ad Jovem oratione:

*Si sine pace tua, atque invito nomine, Troes
Italianam petière, hunc peccata, neque illos
Javeris auxilio: Sin tot responsa sequenti,
Quæ superi Manesque dabant, cur mare tua quisquam*

Flectere jussa potest, aut cur nova condere fœda.

Poterit hæc oratio ad hunc Syllogismum reduci.

*Si Trojani invito Divum nomine Italianam petiere,
puniendi sunt:*

Sed non petiere invito Divum nomine: Ergo

Puniendi non sunt.

Nisi enim hic aliquid sabincalligeretur, similis esset huic alteri Syllogismo, qui procul dubio nihil concludit.

Si factus sine vocatione Apostolus factus est, debuit à Deo rejici:

Sed non est factus Apostolus sine vocatione: Ergo

Non debuit à Deo rejici.

ER

Est itaque Veneris in Virgilio ratiocinium legitimum, quia illius Propositio major sensu saltem particulam exclusivam habet, non minus, quam si sic efferretur:

Tunc tantum Trojani puniendi essent, indignique habendi, quibus Dii auxiliarentur; si illorum invitis numinibus Italiam cogitarint:

Sed illorum numinibus invitis Italiam non cogitarunt: Ergò, &c.

Vel dicendum, quod tantundem est, verba illa affirmativa, *Si sine pace tua &c.* sensu negativa esse hoc modo:

Si Troes Italiam tantum cogitarunt, Diis jubentibus, iniquum est, ut à Diis deserantur.

Sed Troes Italiam tantum cogitarunt, Diis jubentibus: Ergò, &c.

De Syllogismis Disjunctivis.

Syllogismi Disjunctivi dicuntur ii, quorum Prima Propositio disjunctiva est, id est, cujus partes coherent per particulam, *Vel*, ut in hoc Ciceronis syllogismo:

Qui Caesarem occiderunt, parricidae sunt, vel libertatis assertores,

Parricidae non sunt: Ergò

Sunt libertatis assertores.

Duo sunt horum genera: primum, quando altera pars rejicitur, ut altera stabiliatur: ut in syllogismo jamjam proposito, atque etiam in hoc sequenti:

Omnes improbi puniendi sunt, vel in hac vita vel post hanc vitam,

Sunt aliqui improbi, qui non puniuntur in hac vita;

Ergò

Puniendi sunt post hanc vitam.

Non-

Nonnunquam tria sunt in hoc genus syllogismis membra : & nunc duo rejicienda sunt, ut tertium stabilietur, ut in hac D. Augustini ratiocinatione ; Lib. de Mendacio. *Aut non est credendum bonis, aut credendum est iis, quos credimus, debere aliquando mentiri, aut non est credendum, bonos aliquando mentiri : horum primum periculosum est, secundum stultum, restat ergo, ut nunquam mentiantur boni.*

Secundum, sed minus naturale, quando altera subsumitur, ut altera rejiciatur : ut hic,

Divus Bernardus testificans, Deum miraculis confirmasse Cruciatæ prædicationem, vel sanctus erat, vel impostor,

Sed sanctus erat : ergo

Non erat impostor.

Raro viriosi sunt hi syllogismi disjunctivi, nisi ob falsitatem majoris Propositionis, in qua divisio non ritè instituitur, cum aliquà tertium inter opposita membra reperitur, ut hic,

Vel Regibus parendum est ea imperantibus, que sunt contra Legem Dei, vel ab illis erit desciscendum :

Sed Regibus non est parendum ea imperantibus, que sunt contra Legem Dei, ergo

Ab illis erit desciscendum :

vel, *Sed non est à Regibus desciscendum ; ergo*

Illis parendum ea imperantibus, que sunt contra Legem Dei.

Utraque hæc ratiocinatio mala est, quia in hac disjunctione quid tertium intervenit, à primis Christianis factitatum, qui quidvis potius perpeffi sunt, quam aliquid patrent adversus leges Dei, cum tamen neutiquam à Regibus desciscerent.

Hæ autem disjunctiones mutile & mancæ, errorum, in quos homines labimur, communissima origo & fons sunt.

De

De Syllogismis Copulativis.

Unius generis sunt hi Syllogismi, quando scil. in Propositione copulativa & negativa altera pars stabilitur, ut altera rejiciatur.

Nemo potest duobus Dominis servire, Deo & Mammona:

*Avarus Mammona servit: Ergo
Non servit Deo.*

Hoc genus Syllogismi necessario conclusionem non infert, quando pars altera tollitur, ut altera ponatur: ut videre est in hoc Syllogismo ab eadem Propositione deducto.

Nemo potest duobus Dominis servire Deo & Mammona.

*Sed prodigi Mammona non serviunt: Ergo
Serviant Deo.*

CAPUT XIII.

De

SYLLOGISMIS, QUORUM CONCLUSIONES SUNT HYPOTHETICAE.

JAm ostensum est, Syllogismum perfectum tres debere habere Propositiones, sed hoc verum solum est, quando absolute, non vero Hypotheticè concluditur; sic nempe Propositio Hypothetica, præter conclusionem, aliquando præmissarum alteram, aliquando ambas potest continere.

Exemplum. Si probandum sit, Lunam esse corpus scabrum & asperum, non vero, speculi instar, læve, ut quondam Aristoteli visum, absolute illud inferre non possum, nisi ope trium Propositionum,

Omne

*Omne corpus quaquaversum lumen reflectens,
scabrum est :*
*Sed luna quaquaversum lumen reflectit. Ergo
Luna est corpus scabrum.*

Sed ut eandem conclusionem Hypotheticè solum
inferam, binæ propositiones sufficient: ut hic,

*Omne corpus lumen quaquaversum reflectens, sca-
brum est : Ergo
Si luna quaquaversum lumen reflectit, corpus
scabrum est ;*

Vel possum Propositionum alteram alteri conne-
tere per particulam causalem, *quia*, ut

*Sic omnis verus amicus paratus esse debet ad vi-
tam pro amico ponendam :*
*Pauci veri amici sunt ; quia
Pauci consque amicitiam colunt.*

Hæc methodus rationandi & communissima est,
& pulcherrima : atque hinc palam fit, non esse opi-
nandum, nihil ponderis inesse argumentis, cum tri-
bus Propositionibus non constant, eo, quo in scho-
lis solet, ordine dispositis. Nam certum est, illa Pro-
positione hunc syllogismum concludi.

*Omnes verus amicus debet esse paratus ad vitam
ponendam pro amicis :*
*Sed pauci parati sunt ad vitam ponendam pro
amicis : Ergo
Pauci sunt veri amici.*

Quicquid est discriminis inter Syllogismos per-
fectos, & illos, quorum conclusio, una cum præmis-
sarum altera, in propositione Hypothetica contine-
tur, in hoc situm est, quod Syllogismi primi non pos-
sint integre concedi, quin illico sequatur, quod erat
pre-

probandum : cum Syllogismi secundi generis possint toti concedi, nec tamen proinde disputans quicquid profecerit, cum illi adhuc probandum restet, conditionem; à qua concessum consequens dependet, genuinam esse & veram.

Dicendum itaque, tales syllogismos, proprie loquendo, apparatus tantum esse ad conclusiones absolute inferendas : & huic rei maxime accommodati sunt: Imo fatendum est, illos esse & usitatissimos, & maxime naturales, eaque prerogativa gaudere, quod quo à Scholarum genio alieniores, eo sunt ceteris mortalibus acceptiores.

Hi Syllogismi concludunt in omni figura, & omni motu: ac proinde non sibi regulae necessariae sunt, praeter regulas figurarum.

Observandum tamen est, conclusionem Hypotheticam, cum praeter ipsam conclusionem, alteram praemissarum contineat, illam aliquando majorem Propositionem esse, aliquando minorem.

Quod videri potest per Exempla plurimarum conclusionum Hypotheticarum à duobus axiomatibus generalibus deductarum, quorum alteram affirmativam erit, alterum negativum: Affirmativam vel probatam, vel concessam fit:

Omnis doloris sensus est cogitatio.

Ex quo concluditur affirmativè:

1. Ergo si omnia Bruta dolorem sentiunt, omnia Bruta cogitant. Barbara.

2. Ergo si aliqua planta dolorem sentit, aliqua planta cogitat. Darii.

3. Ergo si omnis cogitatio est actio mentis, omnis sensus doloris est actio mentis. Barbara.

4. Ergo si omnis sensus doloris est malus, quaedam cogitatio est mala. Darapti.

5. Br-

5. Ergo si sensus doloris est in materia, aliqua cogitatio est in materia. Disamis. Ibro. 1. 1. 1.

Negative autem dicitur in materia, in materia.

6. Ergo si nulla cogitatio est in corpore, nullus sensus doloris est in corpore. Celarent. Ibro. 1. 1. 1.

7. Ergo si, vultus bruti cogitat, nullum brutum doloris sentit. Camestres. Ibro. 1. 1. 1.

8. Ergo si aliqua pars hominis non cogitat, aliqua pars hominis non sentit dolorem. Baroco. Ibro. 1. 1. 1.

9. Ergo si nullus materiam materiam est cogitatio, nullus dolor est materiam materiam. Celarent. Ibro. 1. 1. 1.

10. Ergo si nullus sensus doloris est gratis, aliqua cogitatio non est gratis. Heptameron. Ibro. 1. 1. 1.

11. Ergo si aliquis sensus doloris non est voluntarius, aliqua cogitatio non erit voluntaria. Boetius. Ibro. 1. 1. 1.

Aliæ etiam conclusionis hypotheticæ possunt inferri ex hoc generali axioma: *Omnia doloris sensus est cogitatio*, sed indignæ illæ, quæ hic inferantur, quæ enim rerum naturales sunt.

Ex his, quas deduximus Propositiones, 1, 2, 7, 8, præter conclusionem, quæ in ordine continentur 3, 4, 5, 6, 9, 10, & 11, maiorem.

Possunt etiam observari varis conclusiones conditionales; quæ deduci possunt à generali Propositione negativa: sit autem illa Ex. gr. hæc, *Nulla materia cogitat.*

1. Ergo si omnis anima bruti est materia, nulla anima bruti cogitat. Celarent.

2. Ergo si aliqua pars hominis est materia, aliqua pars hominis non cogitat. Ferio.

3. Ergo si anima nostra cogitat, anima nostra non est materia. Celarent.

4. Ergo si aliqua pars hominis cogitat, aliqua pars hominis non est materia. Festino.

5. Ergo

5. Ergo si quicquid sentit dolorem, cogitat, nulla materia sentit dolorem. Camestres.

6. Ergo si omnis materia est substantia, aliqua substantia non cogitat. Felapton.

7. Ergo si aliqua materia est causa effectuum mirabilium, quicquid est causa effectuum mirabilium, non cogitatur. Ferison.

Harum Hypotheticarum sola quinta præter conclusionem majorem continet, reliquæ minorem.

Præcipuus horum argumentorum usus est, ut eum, cui aliquid persuadere conamur, cogamus ad consequentiæ bonitatem agnoscendam; quam quidem agnoscere potest, absque eo, quod cuivis alteri assentiat, cum illa conditionaliter tantum proponatur, & segregata à veritate materiali, ut ita loquar, quam continet.

Et sic adversarius disponitur ad conclusionem absolutam inde deducendam, majori facilitate approbandam, ut, vel posito antecedenti ponatur consequens, vel sublato consequenti tollatur antecedens.

Si quis concessit, nullam materiam cogitare; inferam ego, si anima Bruti cogitat, oportet illam non esse materiam.

Et sicut negari non potest hæc conclusio Hypothetica, ita potero ego alterutram harum consequentiarum absolutarum inferre.

Sed anima Bruti cogitat, ergo

Non est materia.

Vel è contra

Sed anima Bruti est materia, ergo

Anima Bruti non cogitat.

Ex his patet 4. Propositiones fieri debere, ut hoc genus argumentorum perfectum evadat, ac aliquid absolute probet: Non sunt tamen syllogismis, quos compositos vocant, annumeranda, cum hæc quatuor

P

Pre-

Propositiones nihil amplius in sensu habeant; quam tribus hęc vulgaris syllogismi Propositionibus continetur:

Nulla materia cogitat:

Omnis anima Bruti est materia: ergo

Nulla anima Bruti cogitat.

CAPUT XIV.

De ENTHYMEMATE ET PRO- POSITIONIBUS ENTHYME- MATICIS.

JAm dictum est, Enthymema in intellectu syllogismum perfectum esse, licet enunciatione non sit, quia Propositionum aliqua subicitur tanquam nimis clara & nota, & quam is, quocum loquimur, potest nullo negotio mente substituere. Hoc argumenti genus adeo usitatum est, tum in sermonibus, tum in scriptionibus, ut rarum sit omnes Propositiones exprimi, quia ut plurimum illarum aliqua tam clara est, ut supponi possit: quin etiam ea est humanae mentis indoles, ut malit aliquid sibi, quod suppleat, relictum, quam ut colloquentes opinentur opus esse, ut de omni prorsus re instruat.

Hęc itaque subicentia eorum adblanditur vanitati quibuscum loquimur, cum aliquid ipsorum ingeniis deferamus: Imo oratio dum brevior, sit etiam acutior & efficacior. Ei enim quis versus Medæ Ovidianæ (in quo habetur Enthymema admodum elegans) *Servare potui, perdere an possim rogas?* In hunc syllogismum deformasset, *qui potest servare, potest perdere; potui servare, ergo possum perdere:* illum sane omni venustate spoliasset, nec immerito, præcipuum namque

namque orationis decus est, sensu abundare, mentiq; ansam præbere cogitationes enitendi ipsis verbis latius patentés: è contra inter orationis vitia maximum est sensus inopem esse, & multiplicibus verbis rerum cogitationumque paucitatem & mendicitatem continere. Quod tamen vix evitari potest in syllogismis Logicis. Cum enim mens ipsa lingua volubilior perniciosiorque sit, cum una propositio ambabus declarandis sufficiat; verba, quæ alteri efferendæ inserviunt, omni utilitate carent, quandoquidem nihil novî possint animo exhibere. Hinc in vita communi adeo rari sunt hi syllogismi, quinimo nec cogitantes amputamus superflua, orationemque ad ea reducimus, quæ sunt menti aperiendæ præcise necessaria.

Enthymematis itaque homines passim ratiocinationes efferunt, tacita Propositione, quam rentur ab audiente facile posse substitui. Est autem hæc Propositionio nonnunquam major, nonnunquam minor, & aliquando etiam conclusio; quamvis tunc propriè Enthymema non vocatur, cum tota argumenti vis duabus primis Propositionibus includatur.

Aliquando accidit, ut ambas Enthymematis Propositiones unica tantum efferamus, quæ ob eam causam Aristotelis dicitur Propositionio vel *Sententia Enthymematica*, cujus hoc ab eo affertur exemplum.

Ἀθάνατον γενῶν μὴ Φύλαττε, Θνητὸς ὢν;

Mortalis, ne geras odium immortale.

Integer syllogismus talis est: *qui mortalis est, non debet gerere immortale odium: Mortalis es; ergo Enthymema perfectum tale; Mortalis es, nolis itaque gerere immortale odium,*

CAPUT XV.

De

SYLLOGISMIS COMPOSITIS,
EX PLURIBUS QUAM TRIBUS
PROPOSITIONIBUS.

Syllogismus constans pluribus, quam tribus Propositionibus, *Sorites*, ut ante dictum est, vocatur.

Hujus tria possunt genera distingui. Primum, in quo ii ratiocinandi gradus reperiuntur, de quibus actum c. 1. p. 3. Secundum Dilemma, de quo capite sequenti. Tertium Epichirema Græcis dicitur; & vel alterius, vel ambarum Propositionum probationem continet, de quo hoc capite.

Quemadmodum sæpe teneimur inter argumentandum quasdam Propositiones nimis claras evidentesque subicere, ita sæpe necesse est, alias in medium proferre incertas & dubias, iisque continuo probationes adjungere, ad auditorum præcocem impatientiam advertendam, qui secum perperam agi autumant, cum videmur, rationibus, prima specie aut falsis aut dubiis, illis velle imponere. Quamvis enim in orationis serie aliquando essent elucidandæ atque stabilizandæ hæ Propositiones, periculo tamen non caret. vel tantisper auditorum animos abalienare. Præstat itaque illico Propositionibus dubiis probationes subungere, quam alio eas rejicere. Insuper hæc probationum procrastinatio maximo subjacet incommodo, cum probandæ Propositiones etiam repetendæ sint. Quapropter cum mos sit, in Scholis integrum syllogismum simul proponere, ac demum Propositionem dubiam probare; solent homines in communi sermone dubiis effatis continuo probationes subnectere:

etere : & hinc resultat genus argumenti è pluribus Propositionibus compositum : Nam majori majoris adjungitur probatio : & minori probatio minoris ; ac tum demum infertur conclusio.

Hoc pacto integra Ciceronis pro Milone oratio ad argumentum hujusmodi compositum reduci potest, cujus major Propositio est, licere occidere illum, qui nobis insidias facit : hæc autem rationibus tractis è lege naturali, jure gentium & exemplis probatur. Minor Propositio est, Clodium Miloni insidias fecisse : hæc probatur à Clodii apparatu, satellitio &c. hinc conclusio infertur licuisse Miloni Clodium occidere.

Peccatum Originale deducitur ex miseriis infantium secundum Methodum Dialecticam, hoc pacto.

Miseri non nascerentur infantes, nisi aliquod illis peccatum luendum esset, tractum à nativitate ; sed sunt miseri ; ergo ob peccatum originale. Jam verò per vices probandæ sunt, tum major, tum minor. Major scilicet per hoc argumentum disjunctivum. Miseria infantum non possunt provenire, nisi ab aliqua harum quatuor causarum ; vel primo à peccatis, quæ hanc vitam præcesserunt ; secundo vel à Del impotentia, quæ illos à miseriis tutos præstare non potuit : Tertio vel à Dei injustitia, quæ eos his miseriis immententes addixit : Quarto vel denique à peccato Originali. Sed impium est, miseria infantum dicere, ab aliqua trium primarum causarum provenire ; Ergo provenire debent à quarta, peccato scilicet Originali.

Minor autem nimis infantes esse miseros, à miseria- rum, quibus subjacent, enumeratione probatur.

Sed quanto ornatus validiusque Augustinus hanc peccati originalis probationem hujusmodi inclusam ratiocinationi proposuit.

Cogita numerum magnitudinemque malorum, quibus infantes opprimuntur : quam pleni sunt pri-

“mi illorum anni vanitatibus, passionibus, illusioni-
 “bus, timoribus. Postmodum cum grandescunt, in-
 “cipiuntque etiam Deo servire, error eos aggreditur,
 “ut seducat, labor & dolor ut debilitent, concupiscen-
 “tia ut inflammet, tristitia ut dejiciat, superbia ut ex-
 “tollat, & quis potest paucis numerare pœnas, quæ
 “aggravant jugum filiorum Adæ? Horum malorum
 “evidentia Ethnicos Philosophos (qui nihil sciebant
 “vel credebant de peccato primi parentis) coegit, ut
 “dicerent, nos tantum nasci ad pœnas luendas, quas
 “promeriti sumus peccatis ante hanc vitam commis-
 “sis, atque adeo, animas nostras alligatas esse corpo-
 “ribus, corruptibilibus, eodem tormenti genere, quod
 “Hetrusci tyranni iis infligebant, quibus mortua jun-
 “gebant corpora vivis. Sed animas corporibus jun-
 “gi ad alius vitæ luenda commissa, sententia est ab A-
 “postolo rejecta. Quid igitur superest, nisi ut causa
 “adeo horrendorum malorum sit aut injustitia, aut
 “impotentia Dei, aut pœna peccati primi hominis.
 “Sed quia Deus nec injustus est, nec impotens, solum
 “id restat, quod recusatis agnoscere, quod tamen
 “vel invito oportet admittere, grave hoc jugum,
 “quod filii Adæ coguntur ferre, ex quo è sinu matris
 “egressi, sinum communis matris terræ scil. ingredi-
 “untur, nunquam illis debuisse imponi, nisi illud pro-
 “meriti fuissent peccato, quod ab origine traxere.

 CAP. XVI.

De

DILEMMATE.

Potesse Dilemma sic definiri: *Ratiocinatio com-*
posita, quæ, post totius divisionem in omnia mem-
bra, id infert ex omnibus, quod illatum est ex
singulis.

Dini

Dixi, quod *illatum est ex singulis*, & non tantum *affirmatum*: illud enim proprio dilemma est, in quo id, quod de unaquaque parte particulari aliqua ratione probatur.

Exempli causa: Ad probandum, *neminem in hac vita beatum esse posse*, formari potest tale dilemma.

Unusquisque in hac vita vel concupiscentiis inservire, vel bellam indicere oportet.

Sed concupiscentiis servire miserum est, idemque probrosum, neque illis potest fieri satis.

Sed & miserum, illis bellum indicere; quia nihil hoc intestino bello molestius & gravius, quod quis adversus semetipsum gerit.

Nemo itaque in hac vita vere beatus esse potest.

Si probandum sit, *Episcopos, qui animarum sibi commissarum salutem sedulam operam non dant, inexcusabiles esse coram Deo*: fieri poterit hoc Dilemma:

Vel pares muneri tanto sunt vel impares.

Si pares, inexcusabiles sunt, quod illo munere non bene fungantur.

Si impares, inexcusabiles etiam, quod munus susceperint, cui obsequendo non erant.

Ac proinde quomodocunque inexcusabiles erunt coram Deo, si sedulam operam non dant animabus salvandis.

Sed quædam veniunt observanda de hujusmodi ratiocinationibus.

Primo non semper omnes Propositiones enunciantur. Dilemma etenim modo propositum paucis complexus est Divus Carolus in oratione, quam habuit in auditu cujusdam Concilii Provincialibus. Si tanto muneri impares; cur tam ambitiosi? si pares, cur tam negligentes?

Eodem modo plurima subintelliguntur in celebri

illo dilemmate, quo ex antiquis Philosophis aliquis conredebatur, neminem debere rerum publicarum fatigare

Si bene, Homines: si male quis agat, Deos offendet, nemo itaque debet rempublicam curare.

Plura etiam subintelliguntur in illo altero, quo quis alius probat, non expedire uxorem ducere. *Si ducenda formosa sit, Zelotypiam inducet, si deformis, fastidium; ergo nulla ducenda.*

In utroque etenim dilemmate Propositio, quæ erat dividenda, subauditur: quod etiam usitatissimum est, quia facile suppleri potest, utpote quæ satis designata est per eas Propositiones, in quibus de utraque divisionis parte agitur.

Insuper, ut conclusio præmissis includatur, aliquid ubique subintelligendum est, quod omnibus conveniat: ut in primo

Si quis bene agit, homines offendit, quod est molestum:

Si quis male, Deos, quod idem molestum est:

Ergo omnimode molestum est rempublicam curare.

Quod apprime observandum est, ut de Dilemmatis vi & efficacia pronunciemus. Hoc enim modo propositum neutiquam concludit: quia homines offendere non est molestum, si id evitare non possumus, nisi Deum offendamus.

Secundo, observandum est, Dilemma duobus præcipue modis vitiosum fieri; altero quando Propositio disjunctiva peccat, omnia illius, quod dividitur, membra complectens.

Sic infestum illud conjugio dilemma nihil infert: quia uxor seligi potest, nec tam formosa, quæ zelotypiam, nec tam deformis, quæ fastidium marito inducat.

Hanc

Hanc ob causam vitiosissimum erat illud Dilemma, quo antiqui Philosophi usi sunt ad mortis timorem amolendum. *Anima nostra, (caiebant illi) vel definit esse cum corpore; & sic, cum nullus erit sensus, nullis poterit malis fieri obnoxia; vel corpori superstes vivet, & sic beator evadet, quam cum corpori immersa; atque adeo mors non erit timenda.* Nam, ut optime notavit Montanus, immanis cæcitas erat, non advertere inter has duas tertiam conditionem intercedere; illam nimirum, quæ animam corpori superstitem suppliciiis & miseriis involvit: & hinc merito timenda mors, ne ea nos ad illas misérias transmittat.

Altero modo Dilemma vitiosum fit, quando scilicet partium conclusiones necessario non deducuntur: ut hic necesse non est, ut uxor formosa maritum zelotypum reddat, cum & prudens & casta esse possit, adeo ut nullam ansam viro præbeat, male de pudicitia sentiendi. Pariter necesse non est, ut fœda deformisque conjux conjugii displiceat, poterit enim alijs animi dotibus virtutibusque ornari, quibus se illi reddat amabilem.

Tertiò observandum est, cum, qui dilemmate utitur, præcavere debere, ne illud possit in se retorqueri. Sic teste Aristotele, dilemma illud, quo abstinendum à Republica probabatur, nonnulli in ipsum Autorem retorserunt.

Si ex malis hominum placitis, respublica geratur, hominibus placebimus:

Si ex justitia præscripto, diis: Ergo: &c.

Sed nec hoc Dilemma sic retortum rationi congruebat, quia hominibus placere non debemus, si Deum irriteamus.

CAPUT XVII.

De

LOCIS, SIVE DE METHODO
INVENIENDI ARGUMENTA, ET
QUAM INUTILIS SIT HÆC
METHODUS.

Loci *Argumentorum*, uti à Rhetoricis Logicisque appellantur, quædam generalia capita sunt, ad quæ reduci possunt illæ communes probationes, quibus res varias tractantes utimur. Pars vero Logicæ, *intentio* dicta, de his tantum locis agit.

Cum Aristotele & scholasticis rixatur Ramus, quod de locis agant post traditas ratiocinationum regulas & cum ille adversus eosdem asserat, de regulis non nisi explicatos locos traditumque, quod inventionem spectat, esse agendum.

Rami Ratio est, debere materiam prius congeri, quam de illa disponenda cogitemus. Jam vero locorum deductio materiam invenit & congerit cum ratiocinationum regulæ inventam congestamque disponant.

Sed est hæc ratio levissima. Quamvis enim necesse sit, ut materia prius inveniatur, quam possit disponi, non tamen necesse est, ut discamus materiam prius invenire, quam didicimus illius disponendæ methodum: ad hoc enim sufficit habere in promptu quasdam generales materias, à quibus exempla formentur: Harum autem mens ipsa sensusque communis abunde suppeditat, adeo ut opus non sit, illas ab artis inventionisve methodo emendicare. Verum itaque est, ad manum esse debere materiam, cui syllogismorum regulas applicemus, sed falsum vicissim est, hanc materiam debere per argumentorum locos inveniri.

Imo

Imo è contra dici possit, prius scire eos oportere, quid argumentatio, quid syllogismus sit, cum in ipsis locis artem doceamur ex iis argumenta & syllogismos condendi. Sed hic regei potest unicuique à natura indulgam generalem saltem ratiocinandi scientiam, quæ iis intelligendis sufficiat, quæ in locorum inventione traduntur.

Operam itaque ludunt; qui anxie disquirunt, quod demum loco de locis agendum sit, cum illud perinde propemodum sit. Operam tamen non prorsus inutilem collocaturi sunt, qui quærent, sitne omnino à locis tractandis abstinendum.

Notum est antiquos sacram habuisse hanc methodum: Imo illam ipse Cicero prætulit integræ illi dialecticæ, quæ à Stoicis tradebatur, quia apud illos alterum erat de locis silentium. *Istam artem, aiebat ille, totam relinquamus, quæ in excogitandis argumentis multa nimium est, in iudicandis nimium loquax.* Cum Rhetoribus Quintilianus, cum Philosophis Aristoteles eandem cantilenam occinunt: adeo vix possimus in illorum non ire sententiam; sed obstat universalis omnium experientia.

Tot enim firme in oppositum citari testes possunt, quot, ordinaria studiorum curricula emensi, illud omne didicerunt, quod in Gynnaïis de inventionis Methodo docetur. Horumne vel unus religiose astitit affirmare, cum discutienda quæstio proponeretur, vel cogitasse se de his locis, probatiunculasque congruas in illis quæsisse? Adeantur Concionatores, quotquot sunt; consulantur reliqui mortales, qui perorant, qui scriptitant, quibusque unquam non aliquid superest, quod dicatur. Et vereor, ut vel unus inveniatur, qui vel somniarit de locis à *causa*, ab *effectis*, ab *adjunctis*, adeundis ad ea inveniendâ, quæ de quæstione possent dici.

Quini.

Quinimo ipse Quintilianus, licet fateatur, se hanc artem magni fecisse, coactus est tamen agnoscere, non esse omnes locos ostiatim pulsandos, cum id dicendum est, *Illud quoque, inquit, studiosi eloquentia cogitent, non esse, cum proposita fuerit materia discendi, scrutanda singula, & velut ostiatim pulsanda, ut sciant, an ad id probandum, quod intendimus, forte respondeant.*

Verum quidem est, omnes probationes, quas cuilibet stabiliendo adhibemus, ad hæc generalia capita; qui loci dicuntur, posse referri: sed tamen illorum inventio huic methodo non debetur. Natura ipsa rei tractandæ diligens perpenſio, variarumque veritatum præcognitio nos ad eas probationes deducunt, quas ars denique refert ad aliqua genera. Adeo ut vere de locis possimus dicere, quod D. Augustinus generatim de Rhetorices præceptis affirmavit, illa nimirum ab eloquentibus in dicendo observari, licet de iis ne cogitent quidem, sive illa sciant, sive nesciant. *Implent quippe illa, quia sunt Eloquentes, non adhibent, ut sint Eloquentes.*

Naturaliter ambulamus, (ut idem Pater alio loco observat) atq; ambulando corp9 regulariter movem9. Sed ut doceamus, ambulare absurdum foret, admonere, ex.gr. spiritus animales, in hos nervos amandandos, illos musculos motandos, tales in articulis motus ciendos, pedem alterum alteri præponendum, ac demum illi alteri insistendum, donec alter promoveatur. Ex eorum observatione, quæ natura duce agimus, quasdam nobis regulas condere possumus, sed nunquam ea agimus ex harum præscripto regularum. Sic in communi sermone omnes passim loci adhibentur; nec quicquam dici potest, quod ad eos non referatur. Sed hoc non accidit ex eo, quod expresse ad locos attendamus, cum hæc deliberata attentio mentis impetum sistat, ardorem remittat, atque avocet ab earum
ratio-

rationum investigatione, quæ, acutæ & genuinæ cum sint, omnis orationis præcipua ornamenta habentur.

Virgilius L. 9. Æneidos, cum nobis descripsisset Euryalum ab hostibus captum, hostesque jamjam stragem, quam Nisus Euryali amicus intulerat, ejus nece ulturos, Nisum producit hæc affectuum & amoris plenissima verba exclamantem:

*Me me: adsum qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli! mea fraus omnis; nil iste nec ausus,
Nec potuit. (Cælum hoc & conscia sidera testor)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.*

Hic locus, inquit Ramus, est à *causa efficiente*: Sed etiam interposito jurejurando affirmare aulim Virgilium, dum hos versus profunderet, de causa efficiente ne quidem somniasse. Nec sane tales profudisset, si moras *in causa efficiente* percurrenda fecisset, ad hunc sensum inde eruendum. Imo necesse est, Virgilium, ut versus tam elatos, tam vehementes pangeret, non tantum regularum, si tamen illas norat, sed etiam sui ipsius oblitum, ut personam affectusque indueret ejus, quem exhibebat.

Verum enim vero, hanc de argumentorum inventionem doctrinam inutilem esse argumento certissimo, est exiguus illius per tot secula, quibus & inventa illa fuit & in scholis tradita usus. Quia etiam si animus esset, omnem, quem possumus, ab illa fructum capiendi, dici non potest, nos aliquid collecturos, quod revera esset alicujus utilitatis vel pretii. Nam per illam methodum non alia argumenta vel etiam quærentur, quam quæ generalia, communia, & aliena sunt, eorum instar, quæ à Lullistis ope tabularum inveniuntur: tantum abest, ut hæc copia proficit, ut nihil in illa judicandi vim corrumpat magis.

Herbas bonas malarum copia suffocat, nec quicquam mentem reddit solidorum efficaciumque argu-
mente-

mentorum infœcundiorum, quam hæc mala cogitationum vulgariarum luxuries. Mens quippe huic facilitati assuescit, nec sibi vim infert ad rationes eruendum, appositas, peculiare & naturales, quæ iis tantum faciunt sui ipsarum copiam, qui sedula attentaque indagacione propositam materiam scrutantur atque eviscerant.

Cogitandum etiam est, hanc locorum ubertatem esse quam minime utilem: pauci namque hac in parte peccant. Sæpe vitio vertitur dictorum abundantia, raro dicendorum penuria; orationesque nunquam non verbis probatiunculisque immodicæ sunt. Adeo, ut ad formandam eloquentiam prudentem & solidam, è re magis fuerit homines docere ut taceant, quam ut loquantur; id est, ut supprimant amputentque humiles, vulgares falsasque cogitationes potius, quam profusam fatraginem proferant rationum partim bonarum, partim futilium & malarum, quibus nunc dierum, tum libri tum sermones scatent.

Et cum locorum usus talibus tantum argumentorum quisquiliis inveniendis inserviat, dicere possumus, si aliquo modo utile sit scire, quæ de iis traduntur, (tot enim viri celebres de illis disseruere, ut necessitatem quandam fecerint rem adeo vulgatam non ignorandi) ita longe utilius esse sibi persuadere nihil magis deridiculum censendum, quam illos passim adhibere ad rem quamvis vel e minus inspectam, discutendam atque illustrandam, (quod à Lullistis factitatum est ope attributorum generalium, quæ quædam locorum Species sunt) hancque pessimam propensionem ad dicendum de re omni, ad rem omnem ratiunculis stabiendam (quæ vana & stulta nonnullorum gloriatio est) animum designare infra brutorum irrationabilitatem depressam.

Quapropter omnem è Locorum doctrina fructum

nam-

nanciscemur, si ea leviter ita imbuti fuerimus, ut possimus nec cogitantes, dicendorum diversas facies partisque considerare.

CAPUT XVIII.

DIVISIO LOCORUM IN GRAMMATICOS, LOGICOS ET METAPHYSICOS.

Qui de locis egere, eos varie partiti sunt. Divisio, quam Cicero libris de *inventione* & libro secundo de *Oratore*; & item Quintilianus libro quinto *institusionum* sequuti sunt, parum Methodica est, sed eadem nihilominus orationibus forensibus accommodatior, quas præcipue spectat. Rarè divisio subdivisionibus inutiliter laborat.

En aliam cujusdam inter Germanos limati judicii rationisque accuratæ Philosophi: is Claubergius est. Hujus Logica in manus meas pervenit, non nisi, cum in hac nostra edenda prælum aliquandiu laborasset.

Argumenta itaque petuntur vel è Grammatica, vel à Logica, vel à Metaphysica.

Loci Grammatici.

Habentur vel ab Etymologia, vel à vocabulis ab eadem radice derivatis, quæ latinis *conjugata*, Græcis *παρόρνια* dicuntur.

Argumenta ab Etymologia ducimus, cum ex gr. probamus, paucos animum unquam proprie loquendo relaxare; quia animum relaxare, est eundem à feriis avocare, cum tamen pauci animum seriis unquam applicent.

Conjugata isidem argumenta suppeditant, ut hic,
homo

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Mortali urgemur ab hoste mortales.

*Quid tam dignum misericordia, quam miser? quid
tam indignum misericordia, quam superbus
miser.*

Loci Logici.

Eliciuntur ab Universalibus, *Genere, Specie, Differentia, Proprio & Accidente; Definitione item, & Divisione.* Cum autem hæc superius deducta sint, opus non est, ut hic fusiùs tradantur.

Observandum tantum est, hisce Locis quædam axiomata communia, ut plurimum adjungi, quæ è re erit non ignorasse; non quod illa utilia sint, sed quod communia & vulgata. Horum aliqua aliàs aliis terminis allata sunt, sed interest illa noscere, prout propriis terminis traduntur.

1. Quod affirmatur aut negatur de genere, affirmatur aut negatur de Specie. *Quæ in omnes homines cadunt, etiam in potentes cadunt; non possunt tamen illi ea sibi vindicare, quæ supra humanum genus sunt.*

2. Destructo Genere, destruitur Species. *Qui nunquam judicat, inique non judicat. Qui tacet, is insulso loquax non est.*

3. Destructis omnibus Speciebus, destruitur Genus. *Formæ, dictæ substantiales, (excepta Anima rationali;) nec corpus sunt, nec spiritus: Ergò non sunt substantia.*

4. Si de re qualibet affirmari vel negari possit differentia totalis, negari vel affirmari poterit Species. *Extensio non convenit cogitationi, ergò illa non est corpus.*

5. Si de re qualibet affirmari vel negari possit Proprium, affirmari vel negari poterit Species. *Cum impossi-*

possibile sit cogitationis medietatem imaginari, vel cogitationem sphericam vel quadratam, impossibile est, ut illa sit corpus.

6. Affirmatur vel negatur Definitum, de quo affirmatur vel negatur Definitio. *Pauci inveniuntur justii, quia Pauci sunt, qui formam stabilemque voluntatem habent, suum cuique reddendi.*

Loci Metaphysici.

Sunt quædam attributa generalia, omnibus entibus convenientia; ad quæ revocari possunt multa argumenta, qualia sunt, quæ dicuntur à *Causa, Effectu, Toto, Partibus, Oppositis*. Nihil utilius, quam generales quasdam Divisiones cognoscere, illasque præcipue, quæ sunt causarum.

Causarum in Genere Definitiones, quæ in scholis traduntur, ut hæ: *Causa est, quæ effectum producit; vel per quam aliud est*, adeo inconcinne sunt, adeoque difficile est dispicere, quomodo omni causarum generi conveniat, ut melius fuerit hanc vocem ab iis non segregasse, quæ defini non possunt, quam illius Idea non minus clara sit, quam traditæ definitiones.

Atamen causarum divisio in quatuor species, *simplicem, scil. efficientem, materialem & formalem*, usque adeo decantata est, ut necesse sit, illam non ignorare.

Causa finalis est, propter quam, vel cujus gratia aliquid fit.

Sunt quædam causæ finales, quæ *primariæ* censentur, quæ scil. primario spectantur; aliæ *secundariæ*, quæ nimirum secundario considerantur.

Id, cujus faciendi vel habendi causa agimus, dicitur *finis cujus gratia*. Sic sanitas est finis medicinæ, illa enim per eam procuratur. Is, pro quo operamur, est *finis cui*. Homo hoc modo est finis medicinæ: is enim est, quem sanum reddere conamur.

Nihil utilitius est iis, quæ à fine petuntur argumentis,

Q

mentis, vel ad rei cuiuspiam vitia ostendenda; sic malam imperfectamque demonstramus eam orationem, quæ flexanima non est, nec ad fidem faciendam apta: vel ad probandum verisimile non esse, hunc vel illum hoc vel illud fecisse aut facturum esse; cum illud finis contrarium sit, quem sibi solebat proponere: hinc celebre Judicis cuiusdam Romani dictum, omnium primo examinandum esse, *cui bono*, id est, quam demum utilitatem sibi tali facinore comparasset: utili namque homines plerumque ducuntur: vel denique ad ostendendum, in facti suspicionem non debere venire aliquem, cum illud ejus consiliis finique proposito adverteretur.

Aliis modis quamplurimis à fine persuademus, quos intellectus solus melius adinveniet. Quod etiam de aliis Logis dictum esto.

Causa efficiens est, quæ aliud producit. Ex hac argumentamur, dum effectum non esse ostendimus, quia nulla idonea illius causa possit assignari: vel effectum esse, vel futurum ut fit, quia omnes illius cause existunt. Si hæ cause sint necessarie, necessaria etiam erit & argumentatio: si vero libere & contingentes probabiles tantum.

Causarum efficientium diversæ species sunt, quarum nomina utile erit cognoscere.

Deus Adamum creans, Adami causa *totalis* erat, quia nihil aliud cum Deo concurrebat. Liberorum tantum *partialis* cause sunt Pater & Mater, quia alter alterius indiget opera.

Sol lucis causa *propria* est; est tamen causa tantum accidentaliter mortis illius, quem nimis æstus ideo tenecat, quod corpore prius esset non satis valido.

Pater

Pater causa *proxima* filii,
 Avus causa *remota*,
 Mater *productiva*,
 Nutrix *conservativa*.

Pater est causa *univoca* filiorum, quia sunt ejusdem cum illo naturæ.

Deus est causa *equivoca* creaturarum, quia illæ de natura Divina nihil participant.

Artifex est causa *principalis* artefacti: instrumenta vero, quibus utitur, sunt causæ *instrumentales*.

Aer est causa *universalis* Harmoniæ organorum; peculiaris fistularum dispositio & organista sunt causæ *particulares*, universalem determinantes.

Sol est causa *naturalis*: Sol cubiculum illuminans, est causa lucis *propria*; fenestrarum apertio est tantum causa sive conditio *sive qua non*.

Ignis ædes depopulans est causa *Physica* incendii; Incendiarius vero causa *moralis*.

Ad causam etiam *efficientem* refertur causa *Exemplaris*, quam quis in opere faciundo sequitur. Qualis est minutulus ædium ex charra typus, quem architectus imitatur; vel generaliter illud omne, quod est causa *objectiva* nostrarum Idearum, aut cujusque imaginis. Sic Ludovicus 14. est causa *exemplaris* imaginis sui ipsius.

Causa *materialis* est, ex qua res fiunt: sic aurum est materia, ex qua vas aureum fit: quod materiæ convenit, vel non convenit, convenit, vel non convenit iis, quæ ex hac materia componuntur.

Forma est, quæ facit rem esse id, quod est, illamque ab omni alia distinguit, sive illud ens realiter à materia distinctum sit, ex scholasticorum sententia: sive tantum partium dispositio. Ex hujus formæ cognitione deducenda erit *Proprietatum* explanatio.

Eadem est effectuum, quæ Causarum varietas, cum

Q 2

hæc

hæc nomina reciproca sint. Ex hoc loco argumenta eruuntur, cum demonstramus effectum esse, quia causa est; vel probamus, causam esse bonam aut malam, quia effectus sunt boni aut mali: quod tamen non semper verum est in causis accidentalibus.

Capite de Divisione, ea de Toto & Partibus dicta sunt, quo sufficiunt, nec proinde plura necesse erit hic adjicere.

Quatuor constituuntur terminorum oppositorum genera; termini namque oppositi sunt vel

Relativi, ut *Pater & Filius, Dominus & Servus*, vel Contrarii, ut *frigidum & calidum, sanus & aegrotus*, vel

Privativi, ut *vita & mors, visus & cæcitas, auditus & surditas, scientia & ignorantia*, vel

Contradictorii, qui fiti sunt in unico termino, illiusque termini simplici negatione, ut *videre & non videre*. Discrimen inter hasce ultimas oppositiones habetur ex eo, quod termini privati formam negant de subiecto, quod illius formæ capax est: cum tamen negativi hanc capacitatem non denotent: hinc lapidem non dicimus cæcum aut mortuum, cum nec videndi capax sit, nec vivendi.

Cum hi termini opponuntur, alteris utimur ad alteros negandos. Contradictoriorum proprietas est, quod altero sublato, alter ponatur.

Comparationes multiplices sunt. Instituitur namque comparatio vel inter æqualia & inæqualia; vel similia & dissimilia. Sic probamus id, quod convenit aut non convenit æquali aut simili, convenire aut non convenire alteri, quod illi vel æquale fuerit, vel simile.

De inæqualibus probatur negative: si id, quod est magis probabile, non est, id, quod est minus probabile, non erit; vel affirmative: si minus probabile est, magis pro

probabile erit. Passim adhibentur differentie & dissimilitudines ad ea evertenda, quæ per similitudines sunt stabilita. Sic argumentum ductum à sententia Judicis evertimus, ostendo illam latam in dispari causa.

En crassa Minerva eorum aliqua, quæ de locis traduntur! alia sunt, quæ utilius discuntur, quam quæ hic explicata habentur. Qui tamen plura cupiunt discere, possunt autores consulere, accuratius hanc materiam deducentes. Nemini tamen autor fuero, ut Aristotelis Topica adeat. Sunt enim illi maximo pere confusi & indigesti. In libro tamen primo Rhetorices satis pulchra sunt, quæ hac de re disputat: docet nimirum diversos modos dispicendi, quomodo res quæpiam utilis, grata, major minorve sit. Certum tamen est, nos nunquam, per hanc semitam, per venturos ad rerum scientiam veram solidamque.

CAPUT XIX.

De

DIVERSIS VITIOSARUM RATIOCINATIONUM GENERIBUS, QUÆ SOPHISMATA NUNCUPANTUR.

Quamvis ex notis Legitimarum ratiocinationum regulis, vitiosas detegere non sit difficile; verum tamen cum fugiendorum exempla altius animis inhæreant, quam eorum, quæ faciendæ sunt, non inutile erit, malarum rationum, quæ Sophismata, seu paralogismos vocant, fontes causasque aperire, quo facilius illæ devitari possint.

Hæc autem ad septem octove capita reducam, cum cætera usque adeo crassæ palpabilesque sint, ut nulla indicatione indigeant.

Q 3

Pri-

Primum Sophisma.

Aliud probare, quam quod est in questione.

Hoc Sophisma Aristoteli dicitur *Ignoratio Elenchi*, id est, ignoratio ejus, quod contra adversarium probandum est. Inter disputandum inealescimus, cum tamen sæpenumero alter alterum non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex mala fraude adversariis ea adstringimus, quæ sunt ab eorum sensu alienissima, quæ possimus illos facilius plausibilisque conterere: vel risdem consequutiones adscribimus, quas ab eorum placitis inepte remur deducihiles, quamvis has illi rejiciant & pernegent. Quicquid hic prævaricationis est, in hac prima Sophismatum sede collocari potest, quam vir probus cordatusque impensissima cura devitabit.

Utinam Aristoteles, qui sollicito hujus nos vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuisset non minus sollicitus. Nam inficias ire non possumus, quin ille veterum Philosophorum sententias, quas impugnavit, mala fide protulerit. Parmenidem & Melissam redarguit, quod unum rerum omnium principium statuerent, quasi illud apud eos esset compositionis principium, non vero aliud diversissimum, Deus scilicet à quo omnia ortum ducunt.

Veteres accusat ille, quod nullam, inter principia rerum naturalium, eadem *Privationi* assignarent, illosque hac de re exagitat tanquam crassos rusticosque. Sed quis adeo cæcus, qui non videat illud, quod hic ab eo, arcani ad sua usque tempora latentis instar, proponitur, à nemine profus potuisse ignorari? eum profus impossibile sit, ut quis non videat materiam, à qua mensa sit, mensam non fuisse prius, quam facta fuerit mensa.

Verum quidem est, veteribus nunquam in mentem venisse hujus *Privationis* usum, ad explicanda naturæ

Prin-

Principia, qui revera nullus est: cum manifestissimum sit, non melius cognosci, quomodo horologium fiat, quia cognovimus materiam, è qua horologium faciendum erat, prius non fuisse horologium.

Iniqua itaque Aristoteles objecit antiquis ejusignorationem, quod ignorari non potuit; inique eosdem accusat, quod, ad explicandam naturam, eo principio usi non sint, quod nihil omnino explicat. Quinimo illius orbis, admissi sophismatis reus ipse est, dum pro sincera merce, pro inaudito arcano nobis privationis principium obtrudit, quandoquidem hoc illud non erat, quod quærebatur ab iis, dum investigandis naturæ principiis operam dabant. Pro certissime namque habetur rem non esse, priusquam sit; sed inquiri potest, à qua causa eadem res producat, & à quibus principiis componatur.

Itaque nusquam gentium fuit ille v. g. statuarius, qui, ut excidendæ statuæ artem doceret, hoc documento (à quo Aristoteles jubet, ut naturalium operum explicationem ordiamur) tyronem omnium primo informaret; heus tyro! oportet te, in ipso artis vestibulo, scire, ut Mercurius à te fiat, eligendum Marmor, quod adhuc Mercurius non est.

Sophisma Secundum.

Id. supponere, quod est in questione.

Hoc Aristoteli dicitur *petitio principii*, quod recte rationi adversari quam maxime in proparulo est, cum in omni probatione medium ipsa conclusione & clarior & notius esse debeat.

Hoc non obstante, Doctissimus Galileus Aristotelem hujus sophismatis merito postulat, dum ille hoc argumento terram afferit centrum universi occupare.

*Gravia ad centrum universi naturaliter feruntur,
à quo levia recedunt :*

*Sed experientia constat, gravia ad centrum terræ
ferri, à quo levia recedunt : Ergo*

Idem est centrum terræ cum centro universi.

Evidens est, illum in majori manifestam nobis principii petitionem obrudere. Cernimus equidem, gravia terræ centrum petere : sed ubinam Aristoteles dicit, eadem ad universi centrum ferri, nisi supponat, unum idemque esse universi & terræ centrum, quod tamen ipsa conclusio est, quæ erit probanda.

Puræ putæ etiam Principii petitiones sunt argumentorum pars maxima, quæ adhibentur ad genus quoddam exoticarum substantiarum in naturam introducendum, quas *substantiales formas* scholæ vocitant. Hæ corporeæ esse debent, quamvis corpora non sint, quod tamen intellectu satis difficile est. *Nisi dentur, inquit, formæ substantiales, nulla erit generatio ; sed est generatio ; Ergo & formæ substantiales.*

Ut ostendamus, hoc argumentum esse meram principii petitionem, denudanda tantum est, quæ in Generationis vocabulo latet æquivocatio : si enim per generationem intelligamus naturalem novi totius in natura productionem, qualis est Pulli ex ovo productio, jure merito hoc sensu dicendum est, dari generationem. Sed inde inferri non potest, formas etiam substantiales dari, quia partium à natura profecta dispositio potius est, hæc nova tota, & hæc nova entia naturalia producere. Sed si per Generationis vocabulum, ut passim solet, novæ substantiæ, quæ nusquam alias fuerat, formæ scilicet, substantialis productio intelligatur, ipsissimum supponendum erit, de quo quæstio est, cum luce clarius sit, negantem formas substantiales, non posse concedere naturam tales producere. Imo tantum abest, ut quis hoc argumento adigatur,
ad

ad formas substantiales admittendas, ut etiam, ab eodem conclusionem debeat elicere omnino oppositam, hoc modo: si darentur formæ substantiales, poterit natura de novo substantias producere, quæ antea non erant: sed natura tales de novo non producit: talis enim productio creationis quædam species esset: ergo non dantur formæ substantiales.

En ejusdem farine argumentum aliud! si non darentur, (ulterius urgent) formæ substantiales, entia naturalia non essent *tota per se*, ut loquuntur, sed entia *per accidens*: sed sunt *tota per se*, ergo dantur formæ substantiales.

Rogandi, qui hoc syllogismo utuntur, uti explicare dignentur, quid sibi velint illa verba, *tota per se*: Si enim significant apud eos (uti revera significant) ens compositum ex materia & forma; est manifesta principii petitio; argumentumque cum hoc alio coincidit. *Si non essent formæ substantiales, entia naturalia non componerentur ex materia & formis substantialibus: sed componuntur ex materia & formis substantialibus: Ergo sunt formæ substantiales.* Si quid aliud per illa verba intelligant, efferant, videbimurque, quam & illud astruendæ conclusioni impar.

Obiter hic aliquantisper substitimus, ad eorum propalendam argumentorum imbecillitatem, quibus in scholis astruitur hoc genus substantiarum, quæ nec sub sensum cadunt, nec mente percipiuntur, & de quibus denique nihil aliud scitur, nisi quod formæ substantiales vocitentur. Quamvis enim non illaudato consilio ab Assertoribus introductæ fuerint, fundamenta tamen, quibus innituntur, & Ideæ, quas sui ipsarum imprimunt, tenebris involvunt, labefactantque solidissimas illas, victricesque rationes, quibus Animæ immortalitas demonstratur, quæque petuntur à distinctione mentis & corporis, & ab illa impossibilitate, quia scimus, nullam substantiam, quæ corpus non

est, posse perire, per eas, quæ corpore accidunt mutationes. Harum enim substantialium formarum opera, nec cogitantes subministramus impiis, perditisque Epicureis Exempla substantiarum pereuntium; quæ nec materia proprie sunt, & quibus in Brutis assignantur innumeræ cogitationes, id est, operationes pure spirituales. Quapropter è re Religionis est, ad impiorum Atheorum convictionem, hoc illis subterfugium occludi, occludetur autem, si evicerimus, nihil esse hisce perituris substantiis, quas formas substantiales dicunt, crassius & inanius.

Ad hoc etiam Sophisma revocari potest probatio, quæ quidem elicitur à principio aliquo, sed tunc temporis sub disputationem non cadit, sed tamen quod novimus, ab adversario non minus negari. In parili certitudinis gradu apud Catholicos sunt hæc duo dogmata: *Omnes fidei articulos non posse per solam Scripturam probari; & de fide esse infantes debere baptizari.* Male itaque adversus Catholicos assereret Anabaptista, infantes Baptismatis capaces perperam ab illis credi; quia altum hac de re in sacris literis silentium est, cum hæc probatio supponat, nihil esse de fide, quod non sit in Scriptura, cum tamen noñit, hoc à Catholicis negari.

Ad hoc etiam Sophisma revocantur rationes illæ, quibus probamus, ignotum per æque ignotum, aut ignotius; incertum per æque incertum aut incertius.

Sophisma Tertium.

Causam assignare, quæ causa non est.

Hoc Sophisma dicitur, *non causa pro causa.* Estque usitatissimum, atque varie impingimus: primo, verarum causarum ignorance. Hinc Physici in Metum vacui mille eventa retulere, quæ nunc dierum demonstrative, ingeniosissimisque experimentis comprobantur nonnisi ab aeris gravitate pendere: uti videre

dere est in Clarissimi Paschalii egregio tractatu, qui nuper prodiit in lucem. Idem Physici vulgo docent, vas aqua plenum, si gelascat rumpi, quia aqua condensata vacuum relinqueret, quod natura non patitur: & tamen notum est, vasa frangi, quia aqua gelata plus spatii occupat, quam fluida: hinc etiam glaciēs supernatat aquæ.

Huc etiam spectat, cum causæ remotæ nihilque probantes evocantur ad ea probanda, quæ sunt ex se ipsis vel satis manifesta, vel falsa, vel saltem dubia. Hoc peccatum peccat Aristoteles, dum conatur hoc ratio- cinio probare, Mundum esse perfectum. *Mundus perfectus est, quia continet corpora; corpus perfectum est, quia habet tres dimensiones, tres dimensiones perfecta sunt, quia tria sunt omnia; tria autem sunt omnia, quia verbo omnis, non utitur, quando res unica est aut binæ, sed solum quando sunt tres: hoc pacto probari potest minimum atomum æque perfectam esse, ac est univer- sus Mundus: quum non minus hæc, quam ille tribus dimensionibus constet; tantum vero abest, ut Mun- dus hinc probetur perfectus, ut è contra verum sit, corpus quatenus corpus, esse essentialiter imperfe- ctum, Mundique perfectionem in hoc sitam, quod creaturas contineat, quæ corpora non sunt.*

Idem Philosophus probat tres esse motus simplices; qui sunt tres dimensiones: ast difficilis est è præmissis ad conclusionem prospectus.

Probat etiam Cælum esse inalterabile & incorrupti- bile, quia movetur motu circulari: nihil autem con- trarium est motui circulari. Sed primo palam non est, quidnam negotii motus contrarietas habeat cum eorum corruptione aut alteratione. Secundo dici multo minus potest, cur motus circularis ab ori- ente in occidentem, contrarius non sit motui circulari ab occidente in orientem.

Secun-

Secundo, impingimus in hoc genus Sophismatis ex stolidissima vanitate, qua nos nostræ pudet incitiæ & ignorantia: hinc etenim malumus rerum, de quibus consulimur, imaginarias causas effingere, quam alteri verarum nos esse ignaros: commentumque plane lepidum est, quo ignorantia nostræ confessionem devitamus. Proposito effectu, cujus ignota causa est, hanc nobis videmur detexisse, cum huic effectui genericum *virtutis* aut *facultatis* nomen à nobis fuerit annexum. Quod tamen non aliam menti Ideam imprimit, quam quod hic effectus ab aliqua causa sit. Hoc autem nos non latebat, etiam nondum invento illo nomine. Nemo non novit arterias micare, ferum ad vicinum magnetem tendere, senam purgare, papavera soporem inducere. Qui docti haberi non cupiunt, quibus ignorantia propudio non est, libere fatentur, tales effectus in rerum natura esse, sed causarum, à quibus fiunt, se ignaros. Cum è contra Docti, quos suppuderet tantandem fateri, aliter se extricant: Pronunciant namque, veras se causas adinvenisse: in arteriis nempe esse virtutem *micativam*, sive *pulsificam*, in magnete *magneticam*; in sena *purgativam*, in papavere *suporificam*. Idoneum, mehercle, responsum! & quo quivis è Sinesibus eadem facilitate potuisset sibi eam admirationem eximere, quam allata illuc recens ex Europa horologia incutiebant. Dicere namque poterat, sibi perspectissima esse ea omnia, quæ cæteri tantopere demirabantur, illaque esse tantum machinas virtute *Indicatrice* præditas, quæ horas demonstraret, & virtute *sonorifica*, quæ easdem dinumeraret. Nec sane ille minus hoc pacto in horologiorum scientia profecisset, quam nostrates Philosophi in scientia pulsum arterialium, proprietatumque magnetis, senæ & papaverum.

Alia etiam nomina sunt, quæ homines vili admodum

dum pretio reddunt impendio doctos, ut sunt illa *sympathia, antipathia, occultarumque qualitatum*. Qui tamen illis utuntur, nihil falsi dicerent, modo *virtutis facultatisque* vocabulis genericam tantum causæ notionem subjicerent, sive illa interna sit, aut externa: sive dispositiva aut activa. Certum namque est, in Magnete dispositionem quandam esse, cujus causa ferrum ad illum citius feratur, quam ad alium quemvis Lapidem: & præterea unicuique licet, hanc dispositionem, in quocunque demum illa consistat, *virtutem magneticam* appellare: ac proinde si fallantur, eapropter tantum falluntur, quod sibi videantur doctiores, ob nomen hoc excogitatum, vel etiam, quia nescio quam imaginariam qualitatem hac voce significatam velint, qua magnes ferrum trahit, quam nec ipsi, nec quivis alius unquam mente percepit.

Jam vero alii sunt, qui nobis pro veris rerum causis, puras obtrudunt chimæras, uti Astrologi, omnia ad astrorum influxum referentes. Hi, (si superis placet) inde deduxerunt necessario esse Cælum aliquod immobile, cæteris, quos mobiles faciunt, altius, quia se. in variis regionibus varia nascuntur.

Non omnis fert omnia tellus,

India mittit ebur, molles sua ebura Sabæi.

Quasi vero horum causæ aliunde peti non possent; quam ab influxu cœli, quod, immobile cum sit, eandem terræ partes iisdem semper aspectibus ferit.

Horum nonnullus cum argumentis Physicis terræ immobilitatem astrueret, inter imperatorias demonstrationes, hanc plenam mysteriorum rationem habet. Si terra Solem circumeat, siderum influentiæ oblique ferentur, hincque rerum natura magnopere perturbabitur.

Hæ sunt illæ siderum influentiæ, quæ vulgus ter-
ritant, ubi quis Cometes asserit, cælumve tristiori e-
clipsi

eclipsi inhorruerit, qualis illa anni 1654. Romæ fatalis, ut est in Helvici Chronico, qua orbi, sed præcipue Urbi Romæ tumultus & turbæ intentabantur. Quamvis ratio nulla suadeat, cometas eclipsesque, suas in terram vires notabiliter exerere, causasve generales, quales illæ sunt, in hanc telluris partem potius agere, quam in illam, regibusve & principibus duriora minori, quam procerariis. Imo centenos Cometas vidimus, nullis funeribus, nulla strage infames. Quod si aliquando Cometas eclipsesque excipiant bella, pestilentiæ, viri cujuscumque Principis mors: hæc eadem accidunt, cum nulli Cometæ, nulla Eclipses præcesserint. Præterea hæc eventa adeo generalia sunt, adeoque communia, ut fieri non possit, quin singulis annis alicubi contingant: adeo ut, qui hariolando pronunciaret, Cometem principi alicui mortem minitari, de scientia non sit multum periclitaturus.

Periculosus adhuc agitur, cum hominum ad virtutes & vitia propensiones chimericis, hæc influentiis adscribuntur; imo & peculiare actiones & vitæ casus, idque non ob aliam rationem, quam quod, inter millenas prædictiones, una alterave à vero non præsum abluferit. Sed si quis ad rectæ rationis sanæque mentis amissim prænunciare velit, fatebitur quidem, ætensam in Puerperæ cubili facem plus operaturam in infantis corpore, quam Saturni astrum sub quoque demum aspectu illud fit, aut in quacunque conjunctione.

Alii denique sunt, qui effectuum chimericorum chimericas causas assignant, ut illi, supponentes naturam vacuam abhorrere, illudque omni nisu effugere: (quod tamen imaginarium est; Natura enim nihil abhorret, atque omnia, quæ huic horrore adscribuntur, à sola aeris gravitate dependent.) horrore
hujus

hujus fictitii causas comminiscuntur magis fictitias. Natura à vacuo abhorret, inquit illorum aliquis, quia continuitate opus habet ad influentias transmittendas, qualitatesque propagandas. Mirabilem sane scientiam! quæ per id, quod non est, id probat, quod utique non est.

Quapropter, si de investigandis insolentium effectuum causis agatur, omnium primo examinandum diligenter est, an uspiam sint tales effectus. Sæpe enim operam inutiliter perdimus in eorum, quæ non sunt, causis venandis. Quinimo infinitus questionum numerus est, quæ eodem modo solvendæ sunt, quo Plutarchus hanc solvit, sibi à semetipso propositam: *Cur scil. pulli, quos lupus insequeutus est, aliis velociores sint.* Postquam enim dixerat, id fortasse ex eo esse, quod Lupus Segniores assequutus fuerit, ac proinde velociores tantum evaserint; vel quod timor pedibus alas addiderat, insignemque pernicitatem impertierat, quam postea retinuerunt: tandem aliam solutionem subjungit, quæ genuina videtur. *Res, inquit, ita fortasse se non habet.* En Methodum! quæ Philosophandum est de pluribus effectibus, qui lunæ attribuuntur, quales sunt, quod crescente lunæ ossa medulla oppleantur, decrescente depleantur. Idem dicendum de astacis: nam respondendum est, hæc omnia falsa esse, quemadmodum mihi asseverarunt viri sagacissimi, factis experimentis, tum ossa cum astacos esse nunc vacua, nunc plena ad omnem lunæ Phasim. Verisimile est, plurimas esse hujusmodi observationes de cedendis sylvis, de serendis colligendisque frugibus, de insitione, de Medicamentorum sumendorum momentis. Spes autem est homines sensim ex hac servitute emerfuros, quæ tantum in balutibus quibusdam suppositionibus serio ad examen nunquam vocatis: quapropter iniqui sunt, qui exigunt, ut similia,

lia, nullo premissio examine, recipiamus, modo unicum experimentum proferant, historiolumve à nescio quo conscriptam.

Ad hoc etiam Sophisma revocanda est vulgaris illa mentis humanæ fallacia: *Post hoc, ergo propter hoc*: illud contingit post hoc, ergo hoc est illius causa. Hoc pacto conclusum est, stellam, Caniculam dictam, vehementissimos illos ætus immittere, qui per dies, qui Caniculares dicuntur, regnant. Hinc Virgilius de hac Stella, quæ Latinis Sirius dicitur.

Aus Sirius ardor.

*Ille fitim morbasque ferens mortalibus agris
Nascitur; & lævo contristat lumine Cælum.*

Cum tamen Cl. Gassendus optime observarit, nihil hoc commento esse falsi similius: hæc enim Stella cum adverte æquatoris parti illucet imminetque ad perpendicularum, vires suas deberet fortius exercere; nihilominus tamen totos illos dies, quos hic Caniculares appellamus, hyems illic est: adeo ut illius regionis incole, potiori jure, arbitraturi sint, illam Stellam frigoris causam, quam nos eandem arbitramur æstum ardoremque immittere.

Sophisma Quartum,

Imperfectæ Enumerationis.

Ad nullum rationationis vitium Docti procliviores sunt, in nullum facilius labuntur, quam in hanc imperfectam enumerationem, modorumque, quibus res esse, aut effici possint, negligens atque oscitandum examen.

Hinc temere concludunt, vel non esse, quia hoc modo non est, quamvis alio esse possit; vel illam hoc vel illo modo esse, cum insuper alio, quem nondum considerarunt, esse queat.

Hujus vitii exempla subministrant argumenta, quibus Cl. Gassendus stabilivit Philosophiæ suæ principium.

pium, *Vacuum*, nimirum, partibus materie interspersum, quod *diffeminatum*, nuncupavit. Ego vero eo lubentius hæc exempla profero, quo ipsius Gassendi, magnæ celebritatis viri, multiplicisque rerum curiosarum cognitionis, errores & lapsus, (quos sparsim videre est, in prægrandibus illis Operum tomis post Autoris farum editis) digniores sunt, qui noscantur & discutiantur. Cum è contra inutile sit memoriam onerare erroribus, qui in libris Scriptorum nullius nominis reperiuntur.

Primum argumentum, quo Gassendus utitur ad astruendum vacuum diffeminatum, quodque nobis alicubi vendit pro Demonstratione non minus certa, quam sunt Demonstrationes Geometricæ, hujusmodi est.

Si vacuum non est, si omnia sunt confertissima & constipatissima; motus erit impossibilis mundusque proinde grandis moles materie rigidæ, inflexibilis, immobilis. Nam si omnia plena sunt, nullum corpus moveri poterit, quin abeat in locum alterius: sit, si corpus A moveatur, debet loco pellere aliud corpus saltem sibi æquale, sitque illud, B: B vero, ut moveri possit, debet etiam illud loco depellere: hoc autem duobus tantum modis fieri potest, altero, si hæc locorum à motis corporibus occupatio in infinitum abeat, quod ridiculum est, & impossibile: altero, si circularis sit, ita ut ultimum corpus loco emotum occupet locum ipsius A, primo moti.

Hucusque nullum enumerationis vitium apparet; quinimo absurdum est imaginari, moto uno corpore, alia successiva semetipsa pellentia in infinitum motum iri. Dicimus itaque, corporum motum esse circulaem, corpusque ultimo motum occupare locum A, corporis primo moti, ac proinde omnia esse corporibus plena: atque hoc illud est, quod Cl. Gassendus refutare nititur sequenti argumento. A

R

pri-

primum corpus moveri non potest, nisi ultimum X possit moveri: X vero moveri non potest, nam, ut moveatur, oportet ingredi locum corporis A, qui tamen nondum vacuus est: ac proinde cum X moveri non possit, neque A movebitur. Omnia itaque manebunt immota. Integra vis argumenti innititur huic suppositioni, quod corpus X, ipsi corpori A immediate contiguum, hoc solum casu moveri possit, quo locus ipsius A statuitur vacuus, prius quam X motum suum ordiatur: ita ut ante illud instans, quo occupat illum locum, designari aliud possit, quo fuit vacuus. Sed suppositio falsa est & imperfecta: quia est alius casus, quo omnino est possibilis motus ipsius X: nimirum, quando eodem instanti, quo X ingreditur locum corporis A, A locum illi cedit. Et sic nihil incommodi accidit: si A pellat B, B pellat C, atque ita usque ad X, quod eodem momento ingredietur locum ab A derelictum: atque hoc pacto motus erit & non erit vacuum.

Jam vero hunc casum possibilem esse, id est, posse corpus occupare locum alterius corporis eodem instanti, quo ab illo deseritur, illud est, quod concedi debet in quacunque Hypothesi, modo aliqua admittatur materia continua. Ex. ca. duas in baculo statuamus partes, sibi immediate contiguas; evidens est, motu baculo, eodem momento, quo locus à prima parte deseritur, à secunda occupari: nullumque esse instans, in quo licet dicere spacium primæ partis vacuum esse, nec à secundâ impleri. Hoc autem evidentius est in circulo ferreo circa centrum acto: in illo enim unaquæque pars occupat spacium præcedentis, eodem instanti, quo ab illa deseritur, ita ut nihil hic necesse sit, vacuum comminisci. Jam vero si hoc in circulo ferreo factu possibile sit, quidni etiã possibile erit in circulo partim ligneo, partim aereo? quidni corpore A, quod

quod ligneum supponitur, Corpus B, quod est aerem, pelleate, poterit B aliud loco pellere, idque usque ad X, quod locum ipsius A, eodem instanti, quo deseritur, ingredietur.

Palam itaque est, Gassendum in eo fuisse hallucinatum, quod crediderit necesse esse, ad hoc ut corpus locum alterius corporis occupet, illum locum debere esse se in instanti priori vacuum, & quod non consideravit ad hoc sufficere, si eodem instanti locus deseratur.

Reliqua, quae in eandem rem afferuntur argumenta, & quibusdam experimentis ducuntur, quibus optime probat, aerem non nunquam comprimi, novumque aerem posse in eum locum protrudi, qui prius plenus videri debatur, uti constat in Bombardis pneumaticis, pilis luforiis grandioribus, quas Galli *Balons* vocant.

Ex his itaque experimentis argumentatur in hunc modum, Si spacium A, oppletum aere, potest novam aeri quantitatem per compressionem admittere, necesse est, ut hic aer recens subingressus, in loco à priori aere oppletò collocetur, vel per penetrationem, quod est impossibile; vel aer oclusus in A, illum locum cum omnino non complebat, sed immissa habebat spaciola vacua, in quae hic novus aer reciperetur. Sic haec, inquit, secunda Hypothesis probat intentum, nimirum esse, inter partes materiae, spaciola vacua, quae novam materiam subingredientem recipiant. At hoc impendio mirandum est, eximium Gassendum non animadvertisse, malam se exitum rationem fecisse, effugiatque praeter Hypothesin penetrationis, quam jure merito naturaliter impossibilem autumat, & illam materiam vacuorum disseminatorum; tertiam, de qua nihil dicit, & cujus possibilitas nervos argumento Gassendiano praescindit. Nam supponi potest, inter crassiores aëris particulas, materiam quaedam rariorem & subtilior, & quae, cum egredi valeat & anfringere per poros meatusque, quibus omnia corpora pervia sunt,

efficere potest, ut spacium, quod prius omnino videbatur oppletum, novum possit aerem recipere: quia materia in hac subtilis per intrusi aeris partes propulsa è poris, locum novo venienti cedit.

Quinimo Gassendur omnino tenebatur hanc Hypothesin refutare, quia subtilem materiam, quæ corpora penetrat porosque permeat, admittit ipse. Cum frigus & calor ex ipsius sententia sint quædam corpuscula sese in poros insinuantia. Idem etiam sentit de lumine: præterea agnoscit in celebri experimento, quod Hydragyrum suspensum in tubulo exhibet ad altitudinem duorum pedum & unius digiti cum semisse, ubi tubulus hac altitudine longior est, spaciumque relinquitur, quod apparet vacuum, & quod pro certo nulla sensibili materia repletur: agnoscit, inquam, illud spacium non posse ullo modo dici profus vacuum, cum à luce, quæ illi corpus est, permeetur.

Ac proinde, si spaciola illa, quæ ipse vacua statuit, hæc subtilis materia oppleat, non minus spacium novis subingrediencibus concedet, quam si omnino inania essent.

Sophisma Quintum.

De re pronunciare ex eo, quod illi tantum convenit per accidens.

Hoc Sophisma in Scholis dicitur *fallacia accidentis*: fit autem cum ex eo, quod verum tantum est per accidens, deducitur conclusio absoluta, simplex & sine restrictione. Hinc tot adversus Antimonium clamores, quale, cum male adhibetur, malos effectus habet: hinc eloquentiæ omnia mala adscribuntur, quæ à malo illius usu proveniunt; uti & Medicinæ Medicastro- rum errores.

Hinc seculi hujus Hæretici non satis perspicacibus persuasere, pro Diaboli comitibus habendas esse Sanctorum invocationem, Reliquiarum venerationem, o-
rati-

rationesque pro defunctis; quia aliqui abusus superstitionisque non nihil in has sacrosanctas, & ab omni antiquitate confirmatas praxes irrepere: quasi rebus optimis malus usus malitiam posset affricare.

In hoc etiam vitium labimur, cum simplices rerum occasiones, nobis verarum causarum loco suat. Sic perperam Religioni Christianæ imputaretur tot milium strages, qui maluerunt sanguinem profundere, quam Christum Dominum negare. Non Religioni Christianæ, non Martyrum constantiæ adscribendæ hæc cædes, sed Ethnicorum iniquitati & immanitati.

Sophismatis hujus notabile extat exemplum, in deridicula illa ratiocinatione, qua Epicuræi concludebant, Deos debere esse homiformes, quia solus homo rationis usu præditus est. *Dii, aiebant, sunt beatissimi: Beatitudo absque virtute non est; nec virtus sine ratione, ratio autem nullibi reperitur, nisi in eo, quod habet humanam formam; fatendum itaque est, Deos illam habere.* Sed parum illi oculati, qui non videbant, quamvis in homine substantia cogitans & discurrens sit corpori humano conjuncta, hominem tamen non habere ex figura humana, quod cogitet vel discurrat. Cum ridiculum sit imaginari, cogitationem rationemve pendere ex eo, quod quis nasum, genas, os, duo brachia, totidemque pedes & manus habeat: ac proinde sophismate prorsus puerili concludebant hi Philosophi, sub humana tantum forma rationem inveniri, quia per accidens in homine illi forma adjuncta est.

Sophisma Sextum.

Argumentari à sensu diviso ad sensum compositum; vel à sensu composito ad sensum divisum.

Horum Sophismatum alterum dicitur *fallacia divisionis*: alterum *fallacia compositionis*: utrumque exemplis innotescet clarius.

Christus Dominus de patratu à se miraculis in Evangelio; loquens, ait, *Cæcos videre, claudos ambulare, surdos audire*: quod tamen verum tantum est, si hæc sumantur divisim, non conjunctim, id est, in sensu diviso, non composito. Nam cæci non vident; quam diu cæci sunt; Nec surdi, quam diu surdi, audiunt; sed illi, qui aliquando cæci fuerunt, sed jam non sunt, vident.

In eodem sensu Deus in sacris litteris dicitur impios justificare, non quod illos habeat pro justis, qui impii sunt adhuc; sed quod gratia sua eos reddat justos, qui prius impii fuerunt.

E contra sunt quædam Propositiones, quæ veræ non sunt, nisi in sensu huic opposito; qui sensus divisus dicitur. D. Paulus ait, maledicos, fornicatores, avaros non intrare in regnum cælorum, non autem afferit, neminem, qui in his peccatis fuit, salvandum, sed tantum eos, qui in iisdem permansere, nec sese ad Deum convertere, nullam in regno cælorum portionem habituros.

Palam itaque est, ab uno sensu ad alium transiri non posse sine sophismate, eosque ex. ca. male discurrere, qui sibi in peccatis permanentibus cælum spondent, quia Jesus Christus venit peccatores salvos facere, & quia in Evangelio dicit, mulieres peccatrices Phariseos præcessuras in regno cælorum: quia non venit peccatores salvos facere, quam diu peccatores manent, sed docere modum, quo desinant esse peccatores.

Sophisma Septimum.

Argumentari ab eo, quod est verum secundum quid, ad id, quod est verum simpliciter.

Hoc in Scholis Sophisma dicitur à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. En exempla! Epicurei probabant, Deos insuper habere formam humanam, qui hac nulla alia pulchrior: quicquid autem pulchrum,

chrum, Diis debet competere. Sed hæc ineptissima ratiocinatio est; quia simpliciter & absolute forma humana pulchra non est, sed tantum respectu corporum; est itaque illa perfecta secundum quid, non simpliciter, nec proinde sequitur, debere illam Deo congruere, in quo omnes perfectiones inveniuntur: cum tantum perfectiones simpliciter tales, id est, quæ nullam imperfectionem admixtam habent, Deo competant.

In Cicerone etiam libro de natura Deorum ridendum existat Cottæ argumentum, adversus Dei existentiam, quod ad hoc Sophisma revocari potest. *Quomodo (inquit ille) Deum possumus concipere, cum nullam illi possumus virtutem attribuere? Deumne dicemus prudentem? at prudentia fita est in electione boni & mali; Dea autem nullius usus erit hæc electio, cum in illum malum non cadat: intelligentemne dicemus atque utentem ratione; at intelligentia & ratio tantum profunt ad id investigandum, quod ignotum est, per quid notius. Sed nihil Deum potest latere: Justitia autem non potest Deo competere; quia hæc humanam tantum societatem curat; nec etiam temperantia, quia in Deo nullæ voluptates, quibus moderetur: nec etiam fortitudo, quia Deum nec dolor urit, nec labor fatigat, nec pericula circumstant: quomodo ergo esse poterit Deus, qui & ratione & virtute destituetur.*

Nihil potest concipi hac ratiocinatione ineptius; parili enim discursu quisvis è pago rusticus, cui nunquam aliæ conspectæ ædes, quam quæ culmo tegerentur, si audiret in urbibus ædes culmo tectas nullas esse, inferret nullas in urbibus omnino ædes esse, miserisque illarum incolas, quippe omnibus aeris tempestatibus expositos. Non absimilis Cottæ, vel potius, Ciceronis, oratio. Nullæ virtutes Deo congruunt illis similes, quibus homines præditi sunt, ergo nulla

omnino virtus Deo convenit. Præterea affatim mirandum est, cum exinde tantum inferre, nullam Deo virtutem competere, quod illa, quæ humanas virtutes sequitur imperfectio, Deo non competat: adeo ut illi probationis loco sit, Deum intelligentia scientiaque destitui, quia illi omnia nota sunt, id est, Deum nihil videre, quia omnia pervidet, nihil posse, quia omnia potest, nullo bono frui; quia omnia bona possidet.

Sophisma Octavum.

Verborum ambiguitate abuti: quod pluribus modis fieri potest.

Ad hoc genus sophismatis referri possunt omnes illi syllogismi, qui quarto termino laborant, si melius sumatur bis particulariter, sive in prima Propositione idem illius sensus non sit, qui in secunda: vel denique si termini conclusionis eundem sensum non retineant, quem in præmissis habuere. Non enim ambiguitatis vocabulum ad ea tantum nomina restringimus, quæ crasse æquivoca sunt: talis enim raro fallunt: sed hic illud omne comprehendimus, quod quovis modo verborum sensum potest immutare, præsertim cum illa mutatio facile nequeat percipi, ob varias res eodem nomine significatas: qua de re videsis ea, quæ dicta sunt versus finem partis primæ, ubi etiam actum de modo tollendæ confusionis, quæ ex nominum æquivocatione oritur, per adeo claras definitiones, ut nullum possit fallaciæ periculum subesse.

Mihi sufficet quædam exempla proferte ejus ambiguitatis: quæ viris etiam sagacibus possit imponere: talis autem invenitur in illis vocibus, quæ aliquod totum significant, quod vel collective pro omnibus junctim partibus, vel distributive pro iisdem seorsum sumptis accipi potest. Hinc diluitur Sophisma illud, quo Stoici probabant, mundum animal esse ratione præditum. *Quia quod est ratione præditum præstan-*
tius

tius est eo, quod ratione destituitur: sed nihil, aiebant, est mundo præstantius, ergo mundus ratione præditus est. Hujus syllogismi minor falsa est, quia mundo illud tribuant, quod Deo soli convenit, nimirum talem esse, quo nihil perfectius meliusve potest cogitari. Sed si de Creaturis sermo tantum sit, nihil dici quæ mundo perfectius, si collective sumatur pro universitate rerum à Deo creatarum; sed hinc inferri tantum potest, mundum ratione præditum esse, secundum sui partes, Angelos nimirum & homines, non vero mundum conjunctim animal esse rationis usu donatum.

Perperam enim discurreret, qui in hunc modum argumentaretur. *Homo constat mente & corpore, ergo mens & corpus cogitant.* Nam homo cogitans dici poterit, ex eo, quod altera ejus pars cogitet; ex quo nullatenus sequitur, alteram cogitare.

Sophisma Nonum.

Ex inductione vitiosa conclusionem universalem inferre.

Inductio fit, cum ex rerum particularium notitia deducimur in cogitationem veritatis genericæ: sic ex parti plura maria salia esse, plura flumina dulcia; inferimus generaliter, aquas marinas salias esse, fluviales, dulces. Cum variis experimentis constet, aurum in igne non consumi, concludimus tantundem, de omni auro verum esse. Et cum nusquam gens aliqua compareat, quæ muta sit, concludimus, omnes homines loqui, id est, uti certis sonis ad animi sensa propalanda.

Imo ab inductione ortum habent notitiæ nostræ: quia particularia prius nobis sese offerunt, quam universalialia, quamvis postea universalibus utamur, ad singularia cognoscenda.

Verum nihilominus est, nunquam per inductionem comparari scientiam perfectam, uti alias demonstrabitur; quandoquidem singularia occasionem

solum menti præbent. majori attentione, insitas à natura Ideas considerandi, ex quarum deinceps præscripto de universalibus pronunciamus. Ex. ca. nunquam fortasse animum applicuissem, ad trianguli naturam inveniendam, si visum alicubi triangulum, de triangulo cogitandi ansam non obtulisset. Non tamen ex particulari omnium triangulorum examine, generaliter & demonstrative infero de omnibus triangulis, spacium ab illis comprehensum æquale esse rectangulo ex integra basi & media altitudine, (hoc enim examen impossibile foret) sed ex sola consideratione ejus, quod ad ideam trianguli, quam menti à natura insitam comperio, novi pertinere.

Quicquid demum sit, cum hanc materiam alias resumendam seponam, hic sufficiat dixisse, inductiones vitiosas, id est, mutilas, non integras sæpe errorum causas esse; unicum protulisse memorabile exemplum sat erit.

Philosophi quotquot fuere, hucusque pro re certissima & indubia arbitrati sunt, embolum è Diabete, seu syphone probè obturata, nulla vi extrahi posse, syphone incolumi & integra: aquamque in Machinis Cresibianis, (quas *Pompas adspirantes* vocant) ad quamvis altitudinem ascensuram. Hujus autem opinionis firmitas derivabatur ex inductione, qua, factis innumeris experimentis, rem ita se habere certissimè sibi videbantur comperisse. Cum tamen utrumque falsum sit, nuperius enim experimentis compertum est, embolum è syphone optime obturata, extrahi posse, si vis adhibeatur, æqualis gravitate cylindri aquæ, alti triginta & tres pedes, ejusdemque cum syphone erasitiei, aquamque non ascendere in *pompis adspirantibus* altius, quam triginta duos aut triginta tres pedes.

CAP.

CAPUT XX.

De

VITIOSIS RATIOCINIIS IN
VITA CIVILI, SERMONEQUE
COMMUNI.

EN exempla quædam vitiosarum argumentationum, in addiscendis scientiis, ut plurimum, contingentium. Attamen cum primarius rationis usus in scientiis conquirendis, (quæ ad vitam bene instituendam parum conducunt, & in quibus tanti non est errare aut decipi) situs non sit, longe utilius erit, ea generatim omnia pernoscere, quæ homines præjudiciis occæcant in rebus cæteris, iisque præcipuè, quæ ad mores spectant, quæ ad civilem societatem faciunt, & quæ præterea communi sermoni colloquiisque materiam subministrant. Sed cum huic ad amulum perficiendo seorsim instituenda esset tractatio, integram Ethicam complectens, hic sufficet ea generatim attingere, quæ homines præjudiciis maxime obviis involvunt.

Hic autem non immorabimur falsis judiciis à malis ratiocinationibus segregandis, junctimque inquisitionibus in utrorumque causas, tum quia præjudicia malas ratiocinationes progignunt, quarum post se necesse est, ut longam catenam trahant, tum quia revera semper implicita & latens ratiocinatio apprehenditur in eo, quod nobis simplex judicium videtur, cum semper aliquid sit, cui tanquam principio hoc judicium innititur. Exemplo sit: Baculum in aqua curvum, quia talis nobis apparet, dicimus: hoc judicium innititur generali huic, sed falsæ Propositioni, illud scilicet quod sensibus nostris curvum videtur, revera curvum esse; atque adeo ratiocinationem includit, sed involutam & latentem. Generales itaque errorum cause, facto examine, videtur posse ad duas principa-

cupales revocari; alteram internam, quæ est voluntatis inordinatio, ipsa judicia pervertens & distortuens, externam alteram, ipsis in rebus sitam, de quibus judicamus, ut quæ nobis falsis sui imaginibus imponunt atque illudunt. Quamvis autem hæ causæ simul fere semper inveniantur, sunt tamen quidam errores, in quibus altera est manifestior altera, ac proinde illas seorsim discutiemus.

De Sophismatis Philantia, utilitatis, & affectus.

Sect. I.

Si accuratius dispiciamus, quidnam in causa sit, cur homines huic opinioni potius, quam alteri fidem & assensum oppignorent, reperies, eos non à rationum momentis penitiorique veritatis inspectione, sed à *Philantia, utilitate & affectibus* inclinari atque seduci. Hæc illa sunt, quæ stateræ, vel, si mavultis, iudicii æquilibrium dolose immutant, & ex quorum præscripto de plerisque judicamus: Hæc illa sunt, quæ in sententia ferenda primo consulimus, & quæ latam jubent esse quam ratissimam: de rebus, ipsis ex rebus neutiquam judicamus, sed ex eo, quod respectu nostri sunt: nobis namque unum idemque sunt verum & utile.

Nec alia quærenda ad dicitis fidem faciendam, quam quæ quotidiana sunt; quippe quæ alicubi dubia vel etiam falsa creduntur, alibi pro certissimis habentur ab integra natione, ab omnibus hujus professionis vel instituti. Cum enim fieri nequeat, ut quod in Hispania verum est, sit falsum in Galliis, omniumque Hispanorum ingenia adeo sint ab omnium Gallorum ingeniis diversa, ut quod his omnibus, ex solius rationis præscripto judicantibus, videretur verum; illis exadverso omnibus, eadem regula utentibus, falsum appareat, certo certius est, hanc iudiciorum varietatem non aliunde proficisci, quam ex eo, quod hi veram pronuncient, quod ipsis

com-

commodum est & utile, illi ob eandem rationem idem proclamant erroneum & falsum.

Quid tamen abs ratione alienius, quam ex utilitatis amissi de veritate judicare? nec sane illa, vel cum maxime utilis est, aliud potest, quam nos commonefacere, ut caratiori studio eas rationes pensitemus, quæ possunt ejus rei, quam veram optamus, veritatem nobis detegere; unica namque est veritas in ipsis rebus, à nostris cupiditatibus independens, quæ nostrum debet assensum exigere. Hujus sum, ergo mihi firmiter credendum, hunc Apostolum hic Evangelium prædicasse; Huic ordini nomen dedi, ergo pro legitimo habendum hoc privilegium: Nihil hic ponderis, nihil hic rationis apparet, cujuscunque regionis es, cujuscunque ordinis, ea tantum tibi credenda sunt, quæ vera, & quæ crederes, etiam si esses alterius nationis, ordinis, vel instituti.

SECT. II.

Sed hæc fallacia magis elucescit, cum ipsi tantum animi affectus variantur: nam quamvis cætera omnia in eodem statu maneat, ii tamen, qui novis irritantur affectibus, autumant mutationem, quæ in solis cupiditatibus accidit, omnia ad illas spectantia immutasse. Quod enim videmus, qui nullas dotes naturales acquisivisse agnoscunt in iis, quos oderint, quosve diversa à se sentientes, suisque cupiditatibus aut commodis repererint contrarios. Hoc satis est, ut illico pro temerariis, superbis, perfidis sine honore & sine religione traducantur. Nec sane amores cupiditatesque, odio & malevolentia æquiores sunt aut moderatiores: si quem amaverint, is vitæ integer erit, & sceleris purus. Quicquid desiderant, id æquum est, & factu facile: quicquid averfantur, id iniquum & impossibile. Quamvis alium horum judiciorum rationem reddere non valeant, quam ipsas cupiditates, quibus abripiuntur. Aded

Adeo ut, quamvis hæc formalis ratiocinatio in intellectu non fiat. *Amo hunc, ergo est bonissimus, illam odi, ergo est pessimus*, fit tamen clam aliquo modo interius in ipsa mente, adeo ut hæc aberrationes poterunt dici sophismata & deceptiones Cordis, Horum hæc est indoles, ut affectus nostros in ipsa affectuum objecta transferant, quæ idcirco talia iudicamus, qualia illa esse aut volumus aut desideramus. Quod ratione quam alienissimum; cum desideria & cupiditates nostræ nihil eorum, quæ extra nos sunt, possint immutare, solusque Deus opt. max. fit, cuius voluntas ita efficax est, ut res ipsæ id sint, quod eas esse voluerit.

SECT. III.

Ad hanc Philantia captionem revocari poterit illorum Error, qui de omnibus decernunt ex hoc generalissimo & maxime commodo principio, *rationem scilicet à se stare, sibi ipsam veritatem perspectam esse*. Hinc arduum non est concludere contraria sentientes decipi; nec immerito, ipsa etenim illatio necessario sequitur.

Horum error non aliunde proficiscitur, quam ex nimis honorifica de se & ingenio suis præconcepta opinione, quæ suadet omnes ipsorum cogitationes, omnes sententias esse tam claras, tamque evidentes, ut illas proposuisse, ad assensum & fidem à quavis extorquendam sufficiat. Hinc parum solliciti sunt de sententia propriis rationibus probanda: hinc aliorum in oppositum rationem negligunt: Omnia cupiunt auctoritate stabilire, quia nunquam in se auctoritatem à ratione distinxerunt: qui aliter sentiunt, pro temerariis habent, nequaquam considerantes, si alii aliter sentiant, se etiam ab aliis dissentire, immeritoque supponi, rationem à nobis esse, cum de his convincen-

dis.

dis agitur, qui nobiscum idèd non sentiunt, quod persuasum habeant, nos rationem non esse assequutos.

Sect. IV.

Alii sunt, qui non alia, ad quasdam opiniones evertendas, ratione utuntur, quam hac, quæ plane lepida est. *Si id esset verum, ego non essem vir doctus, ergo id non est verum.* Ob hanc præcipuè rationem tamdiu neglectæ sunt tot utilissimæ in medicina curationes, tot certissima experimenta rejecta, quia scilicet, qui illa nescivere, tamdiu fuissent in erroribus versati. Quid? si sanguis, inquit, perenni circuitu corpus circumeat; si alimentum feratur ad jecur per venas Mesaraiacas; si arteria venosa sanguinem convehat ad cor; si natura vacuum non horreat: si aer gravitet, deorsumque feratur; pulcherrimarum in Anatomia & Physiologia veritatum hucusque ignarus ego fuerim; potius hæc omnia falsa sunt. Ad hanc vero animi ægritudinem curandam docendi solummodo sunt, rem tanti non esse errare & decipi, posseque homines aliarum rerum scientia eminere, licet illas ignorent, quæ nuper fuerunt adinventæ & detectæ.

Sect. V.

Familiarius nihil est, quam audire homines, eadem sibi mutuo opprobrantes, se mutuo, ubi opinionum dissensio est, Opinatores, cavillatores, cupiditatem mancipia vocantes. Vix binos repereris caustidicos, qui sibimet ipsis procrastinatas lites veritatemque subdole occultatam non objitiant: adèd ut & qui recte & qui perperam sentiunt, eadem loquantur, de iisdem querantur, atque eosdem sibi mutuo errores & vitia affingant. Quo tamen vix est majus inter homines malum; hinc veritas & error, justitia & injustitia tantis involvuntur tenebris, ut vulgus iis dispellendis impar sit, hinc alii sortito, sine ullo examine,

ne, dissidentium partium alteri se addicunt: hinc utrasque alii condemnant, tanquam ex æquo reas.

Omnis hæc opinionum vesana dissensio ex eadem animi ægitudine nascitur, quâ unusquisque sibi persuadet, se cum ratione sentire. Ex hoc namque principio, facili negotio, deducitur, cæteros morrales nobis contrarios, inconsultos opinatores esse. Opinator etenim est, qui veritati non cedit.

Quamvis autem verum sit, odium, oscitantiam, cavillandi libidinem inique objici, ab iis, qui in errore sunt; jure tamen merito ab aliis objici possunt, quibus veritas sui copiam fecit. Quia tamen veritas præsumitur apud eos non diversari, qui talia exprobrant; viri prudentes ac moderati, materiam dubiam controversamque tractantes, omnino ab illorum usubitinebunt, quamdiu veritas æquitasque causæ, quam defendunt, abunde non fuerint assertæ. Nunquam igitur adversarios pro opinatoribus temerariis, sensusque communis expertibus traducunt, priusquam hoc optime fuerit comprobatum. Nunquam dicent, nisi hoc prius ostenderit, eos absurdas intolerabilesque ineptias effutire: cum tantundem dici ex altera parte possit sine ullo utrinque fructu. Sed potius hanc æquisissimam D. Augustini regulam amplectentur. *Omittimus ista communia, quæ dici ex utraque parte non possint.* Illis itaque sufficet, veritatem iis armis propugnare, quæ veritatis propria sunt, & quæ à mendacio tractari non possunt, id est, claras solidasque tantum rationes in medium producent.

SECT. VI.

Hominibus à natura comparatum est, non tantum ut seipso ament, sed sint etiam erga cæteros suspicaces, invidi, maligni; ut non nisi gravate ferant alios sibi præponi, quia omnibus cupiunt præesse, & cum veritatem invenisse, & novam aliquam lucem mundo ostensa-

ostendisse, honori detur, hinc occulte cupiunt surripere: atque hinc aliorum dogmata sine ulla rationis umbra impugnant, inventaque extenuant.

Itaque quemadmodum, amore proprio dictante, hanc deridiculam ratiocinationem facimus; Hæc sententia à me fuit excogitata, est propria mei ordinis, estque utilis rebus mæis, ergo est vera; ita, malignitate naturali suggerente, hanc aliam non minus absurdam struimus; hoc ego non dixi! ergo est falsum; hunc ego librum non scripsi, ergo malus est & ineptus.

Hinc ortum ducit ille *contradictionis spiritus* inter homines adò familiares: hoc suadente, dum aliena aut leguntur aut audiuntur, ils leviter aut perfunctorie, quæ ad illa stabilienda adducuntur, prælibatis, toti se conferunt ad ea rimanda, quæ in oppositum dici possunt. Semper in procinctu adversus veritatem stant, de qua propulsanda atque obscuranda solum cogitant; quod ipsis ferme semper succedit ex voto, cum humana mens inexhausta abyssus sit falsarum rationum.

Cum dominatur hoc vitium, præcipuum Sciolorum, (quos Galli *Pedants* vocant) indicium est. Hi gloriæ ducunt de rebus minimis altercari, omnibusque sordide & malignè contradicere. Sed sæpe occultius est hoc vitium, quam ut percipiatur, affirmæque potest, quod nemo proflus illo careat, cum ab amore proprio enascatur, qui nunquam in homine intermoritur.

Invidæ hujus & malignantis affectionis, ipsa cordis humani penetralia obsidentis, cognitio gravissimam hanc, (quam servare oportet, ne eos, quibuscum loquimur, præcipientes agamus in errores, aut à veritate, quam inculcamus, abalienemus) regulam nos docet, nimirum, quam fieri potest minime, eorum esse irritandam invidiam, exacerbandas suspicio-

nes.

nes, injectis sermonibus aut de se, aut de rebus aliis, quæ hos possunt affectus expergefaceret.

Cum enim homines seipsose ferre solos ament, ægerrimè ferunt, alios sibi præponi aut honore affici. Odiosum enim & ingratum est, quicquid sibi non vendicant, atque frequenter ab odio virorum ad opinionum rationumque odium transvolant: quapropter prudentes, quantum possunt, quibus cæteros antecellunt, dotes occultant, è conspectu se surripiunt, plausumque fugiunt: malunt latere inter turbas, quæ solam nudamque veritatem in scriptis propinent.

Fælicis memoriæ Cl. Pascalius, quo non alius unquam fuit veræ solidæque Rhetorices scientior, eò usque hanc regulam extendebat, ut affirmaret, sapientem debere etiam à se nominando abstinere, nec uti illo pronomine, *Ego*. Hac enim in parte solitus erat dicere; Pietatem Christianam illud humanum, *Ego*, annihilasse, quod prius hominum urbanitas tantum occulerat. Non tamen strictim ad litteram intelligenda est hæc regula. Aliquando enim non sine inutili cruciatu vitari potest sui ipsius mentio; ipsam tamen regulam ante oculos positam semper habere non abs re erit, quo pessimam quorundam consuetudinem facilius devitemus, qui de ipsis tantum loquuntur, seipso tantum laudant, ac citant, cum tamen de illorum sensu & opinione quæstio non sit. Hinc suspicantur auditores tam crebram sui ipsorum mentionem, à secreta delectatione proficisci, qua erga hoc amoris sui objectum tam sæpe feruntur. Ac proinde naturali quadam necessitate impulsæ, tum viros ipsos, tum quicquid dicunt, clam habent exosos. Ex his præcipue coloribus videre est hominis efformatam imaginem, qua turpius nihil est, aut viri, pectoris bene preparati dissimilius, cujus tamen non sine affectatione, se suis in scriptis similem exhibet *Mon-*
strum,

assensu, tamen Lectoris suo genio recognoscendo, suis
 propensionibus, imaginationibus, opinacionibus, mor-
 bis, viciis, vitiis legendis distinet; quod patam
 est à iudicii defectu, non minus quam à vehementi sui
 ipsius amore oriri. Verum quidem est conari cum
 fortitudo plebeique vanitatis suspensionem à se amoliri,
 dum libere non minus de vitis suis, quam de virtutibus
 loquitur, quod ipsa candoris simulatione in-
 amabile non est. Sed tamen liquidè constat, hoc ro-
 tum quicquid est, iudificationem esse, callidamque
 vastitiam, qua se etiam reddit odiosorem. De vitis
 loquitur, ut ea cognoscamus, non ut exereamur; nul-
 lam ex illis adiminationis immutationem veterat;
 quinimò illa propemodum pro rebus adlaphotis ha-
 bet, vel etiam pro honorificis & honestis potius, quam
 pro turpibus. Nam illa tetegit, quia ad eum de illis
 non pertinet, creditque se illorum ergo neutiquam
 vel viliozem futurum, vel despicacionem. Si vero a-
 liquid subveretur, à quo nominis estimatio possit la-
 besfactari, nemo *Montano* occultationis solertior arti-
 sex. Hanc ob causam celebris huius seculi scriptor
 periacunde observavit, cum ille, prorsus extra rem,
 bis uno, in libro, non sine aliqua sedulitate admonuif-
 set, se pedissequam honorarium aluisse, (cujus tamen
 famulicium non admodum utile est in adibus viri, ge-
 nerosi licet, sexies tantum millenas libras Turonicas
 annuatim recipientis) non tamen eadem usum seduli-
 tate, cum Lectori significaret, se etiam scribam habu-
 isse, cum in Senatu Burdigalensi consiliarius fuerit:
 hoc etenim munus, quamvis in se perhonorificum,
 neutiquam faciebat satis vanissimo homini, qui ubi-
 vis videri vult, animos gerere viri nobilis & ad arma
 nati, à causis vero dicendis, & foro abhorrere.

Credibile tamen est, illum hanc etiam vitæ suæ par-
 tem non fuisse occultaturum, si quem Franciæ Mart-

schallom invenire potuisset, qui itidem Burdigalis
 Conularius fuit: si quidem se ut his hujus Præro-
 gata fuisse ebuccinat; sed postquam indicaverat, se
 Byronio accepisse, illudque Marschallo Matignio
 assignavisse.

Sed vanitatem præcipue non erubescit: tot enim
 pudendis præteritis famosis flagitiis est, tot sceci im-
 piis & Epicureis placitis, ut mirum sit, illi tamdiu per
 leges licuisse orbem obambulare, omniumque passim
 manibus tori, multosque vinctos caeteroquin perspicua-
 res lateates veneni malignitatem non deprehendisse.

Nec sane alia conquirenda impietatis indicia, quam
 modus, quo suis de vitiis ipse loquitur. Cum enim
 multis in locis multa se crimina fateatur perpetrasse,
 in aliis tamen indicat, se illorum non penitere, sequè
 eadem, quo vixerat, modo, videretur, si antea vitæ
 spacium incertum esset dequerendum. Ad me vero quod
 loquitur, inquit, si optio daretur, non alius essem, quam
 qui sum. Quæ mihi cum cæteris mortalibus communis
 forma est, à me improbari potest, mihique displicere: po-
 tero Deum precibus sollicitare, ut me totum instauret, ut
 ego habeam, quo parvorum imbecillitatem excusam, sed
 hujus non magis dicendus sum penitere, quam quod An-
 gelus non sum aut Cato. Actiones meæ ordinatæ sunt,
 & conformes mihi, atque statui: Malius me gerere non
 possum: Penitendo vero proprio ad ea non pertinet, que
 in nostra potestate non sunt. Næ mihi sane capiti cor-
 porique hominis profligati visum est, Philosophicam mon-
 struosa caudam adungere, efficere, ut tantula & tam
 misera vite, que restat, pars partem, qua effluxit, inte-
 gram, annosam, pulcherrimam coarquet atque impro-
 bet. Si denovo vivendum esset, eodem, quo vixeram, modo
 viverem: de præteritis non queror, futura non extime-
 sca. O voces horrendas, omnisque prorsum religio-
 nis extinctæ indices, sed illo dignas, qui alibi has ha-
 beat,

beat! Ego caput obnuda demittitque, Et in mortem, quam hoc repato, nec cognosco, stupida manu missis precipitem; tanquam in silentem tenebrosamque abyssum, uicinia me ista oculi absorbentem, unico me temporis momento suffocantem; me, inquam, altissimo somno corripiendum; futurum cum somno sensuum stupore, sine omnibus prorsus doloribus & alibi. Non est, cur de morte specialia precepta tradant, qua semihoraria doloris perpessione absolvitur, quam nihil excipit, quod vel timori sit, vel nocimento.

Quantivis à re propolita videamur divertisse, dies tamen possumus, in viam rediisse, ubi admonuerimus, nullum librum magis inducere atque stabilire pessimam illam consuetudinem de se semper loquendi, se suaque pro sermonis materia ubique usurpandi, exigendique, ut alii tantundem faciant: Quod mirè iudicium depravat, cum in nobis ipsa vanitate, que tales sermones nunquam non comitatur; cum in aliis malevolentia odioque, que adversum nos concipiunt foventque. His tantum de se ipsis loqui fas est, qui eximia sanctitate conspicui, ipso orationis tenore testantur; si virtutes evulgens, se eas evulgare ad aliorum edificationem; & ad Dei Opt. Max. laudem: si peccata retegant, ut se ipsos coram hominibus humiliet, aliosque ab eodem flagitiis avocent. In medicamentis vero minutulas virtutes propolant, decidenda vanitas est, scelera vero & flagitia denudare, sine ullo conscientie morbo, sine ulla poenitentis indicio; effrons est atque contumacis impudentia: Cum ultimum hominis praefligatissimi vitium sit, de peccatis non erubescere, non confundi, non dolere; sed de iisdem indiscriminatim, ut de re quavis alia, sermones miscere, in quo ipsissima Montani indoles sita est.

Sec. VII. *unde supra.*

Ab hac maligna atque invida contradicendi sibi-
dine aliquo modo distingui poterit aliaprima dispo-
sitione minus equidem mala, sed iisdem nos inter di-
scurrendum erroribus irretitis. Hæc est illud dispu-
tandi cacotheca rationem etiam tunc pere depravans.

Non quid generatim disputationes improbari de-
beant; è contra dici poterit, modo debito usurpen-
tæ, nihil illis esse ad ingenia acervanda, ad argumenta
excogitanda utilius, sive inveniendâ veritas sit, sive
alibi demonstranda. Animi acutus in rei cuiuspiam
nudo examine solitarie versantis, ut plurimum tor-
pet languetque, adeo ut opus aliquo calore sit, quo
excitetur; quo lateores lites expurgentur, atque e-
vocentur. Ex multiplici namque oppositione pas-
siva in eorum oculum nocitiam pervenitur, quæ thesauri
faciunt & obscuram & persuasum difficilem, ad quos
proinde obice superandos ingenii vires intendimus.

Sec. VIII. *veram esse; quæ hæc exercitatio conse-
tur utilior, quando sit & sine hominiam perturba-
tione aut aversione adhibetur; eò esse ejusdem abu-
sum, perniciosiorem, cum scilicet gloriæ ducimus
quocumque præb, quocumque periculo & propria
defensio, & aliena impugnat. Nihil potest nos
magis à veritate alienare, quàm hæc disputandi pru-
riga. Hinc, tandem affulescimus ubique rationes in-
venire, vel pœcis ubique rationibus nosmet ipsos
preferre, illis enim nunquam cedimus, nunquam ma-
nus demittimus. Hinc gradatim eo teduimus, ut nihil
certi habeamus, ut nam veritatem & errorem confun-
damus, ut utroque in eodem probabilitatis gradu cal-
loentes. Hinc tam raram est, ut disputando lites
dirimantur; hinc nunquam ferme averantes Philo-
sophi in eandem conspirant sententiam; semper ali-
quid superest, quod regerant, quod in sui defensionem
pro-*

proferant: Non enim animus est errorem, sed silentium devitare, quia minorem ducunt ignominiam, semper decipi, quam fateri, se aliquando deceptos.

Itaque nisi diurna exercitatione assueverimus nobismet ipsis penitus regendis, inhibendisque animi motibus, perarduum sane erit, inter disputationum ardores, a fugientem ex oculis veritatem non perdere, cum nihil apud nos fiat, quod ad concitandos animi inordinatos motus faciat magis. "Quodnam illud vitium est, inquit scriptor celebris, ad quod disputationum aestu non abripimur? cum illarum forme semper directrix sedeat iracundia. Primo bellum rationibus indicimus, deinde visis ipsis. Disputare tantum discimus, ut possimus contradicere, & dum contradictiones reciprocantur, sic, ut disputationis fructus sit veritatis amissio! Hic in ortum fertur, ille in occasum; quod primum erat & recapit perditur, dum inter rerum secundariorum & incidentiarum turbas erratur, & tandem post exactam rixis & clamoribus horam, quid querebatur, nescitur. Hic apud inferos est, ille apud superos; hic dextrorsum, ille sinistrorsum abit. Hic verbum captat, aut similitudinem: ille nec audit, nec intelligit amplius, quod opponitur, sed totus suo cursu prosequendo ira intentus est, ut te neglecto, se solum & videat & audiat. Sunt, qui cum se adversariis impares norunt, omnia formidant, omnia rejiciunt, ipsam in limine disputationem inturbant, vel in media lite obfirmasse obmutescunt, superciliosum contemptum affectantes, aut rixarum scilicet fugam insulse modestam. Hic modo hostem feriat, insuper habet, si totus illius ictibus pateat: ille singula verba digitis dinumerat, singulis pondera dinumerando addit. Alius strepitu & latissimum firmitate tantum valet: sunt, qui contra se

et metipfos digladiantur, auditoresque proloquitis, in-
 cilibusque digressionibus defatigant & obrundunt.
 Denique alii sunt, qui contumeliis armati pugnant,
 & ut possint à prementium rationibus evadere, de
 nihilo rixas excitant & turbas. En ordinaria dis-
 putationum mala satis ingeniose ab hoc Scriptore
 suis adumbrata coloribus, qui cum veræ dignitatis hu-
 manæ naturæ ignarus esset, vitia tamen & cor-
 ruptelas optime pervidit. Ex his liquet, quantum
 hoc genus disputationum Eristicarum valeat ad men-
 tem perturbandam, modo summa cura non advigile-
 mus, primum ne ipsi in hos errores labamur, deinde
 ne alios lapsantes sequamur, modo, inquam, ita nos-
 metipfos non infatuamus, ut alios possimus errantes
 videre, nec tamen ipsi errare, latumve unguem disce-
 dere à fine, quem nobis debemus proponere, ipsa scilicet
 veritatis discernenda elucidatione.

SECT. VIII.

Inveniuntur nonnulli, præcipuè in Aulis Princi-
 pum, qui, cum probe norint, quam molesta, quam
 ingrata sit hæc contradicentium temperies, viam in-
 sistunt procul oppositam. Hi nemini contradicunt,
 omnia laudant, omnia approbant; & hæc illud est,
 quod *Obsequiositas* sive *Complacentia* dici potest, quæ
 sane fortunis amplificandis accommodatior est, sed
 eadem rationi vitandæ non minus exitialis. Nam si-
 cut *contradicentes* verum pronuntiant, quod aliorum
 offatis eoperatium est; ita *complacentes* & *obsequiosi*
 omnia habent pro veris: atque hæc consuetudo præiudicium
 corrumpt vitiatq; ac deinde mentem ipsam.
 Hinc Laudationes evasere adeo communes, & tam
 promiscue congeruntur in omnes, ut jam dici nequeat
 quid sit de Laudatis sentiendum. Ubinam ille
 Concionator, qui hominum non audiat in *Chœoris*
 Eloquentissimus? qui auditores ipsa doctrinæ subli-
 mitate

mitte non repat in admirationem sui? Cuiunque parentatur, is pietate insignis moritur. Triobularii Scriptores vel volumina constare possunt, si in unum compingant Amicorum Elogia. Adeo ut in hac profusissima laudum sine delectu distributione mirum sit, aliquos inveniri, qui tam cupide illas appetant, collatasque tanto studio colligant atque conservent.

Impossibile est, ut hæc tanta in sermone confusio similem in mente confusionem non pariat, & qui assuevere omnibus laudandis, omnibus etiam approbandis non assuescant. Jam vero, si falsitas verbis tantum inest, non menti, sufficeret tamen ad eos ab hac consuetudine abalienandos, qui sincerè & cordatè veritatem colunt. Necessè equidem non est, ut id omne vituperemus, quod cernimus vituperio dignum, necessè tamen omnino est, ut id solum laudemus, quod est revera laudabile. Aliter namque iis illudimus, quos immerentes hisce ornamus laudibus; ad alios decipiendos concurrimus, qui ex harum laudum amussi judicant. Præterea injurii sumus in veras laudes promerentes, dum illas immerentibus prodigimus; Denique omnem verbis fidem detrahimus, omnes nominum ideas confundimus, postquam sic nostrâ culpâ defecerint esse judiciorum cogitationumque nostrarum signa, inceperintque quandam tantum externam urbanitatem denotare, qua eos, quos laudamus, tanquam quadam officiosa salutatione cohonestamus; nam hoc totum illud est, quod ex hisce laudationibus ordinariis que urbanitatis officiis poterit inferri.

Sect. IX.

Cum Philautia variis nos modis in errores conficiat, vel nos potius iisdem adglutinet impediaturque, quomodo possimus nosmet ipsos inde extricare, ille silen-

tio non est prætermittendus, qui & pascualibus præcipuus est & communissimus? Cum scilicet hic nostri amor nos ad opinionem defendendam compellit & obligat, ob alias causas rationesque, quam quæ ab ipsa opinionis veritate petuntur. Quando semel sententiam hac conditione propugnandam suscepimus, non amplius curamus, verane an falsæ rationes proferantur, quibus illam suffulciamus, sufficit, si tales sint, quæ possint utcumque persuadere; in auxilium evocamus argumentorum omne genus, sive legitima illa sint, sive spuria, ut aliquid saltem dicatur, quod cuivis possit imponere: immo aliquando eoque progredimur, ut illa proferamus, modo possint prodesse, quæ à nobis apertè falsa noscuntur. En quadam exempla.

Nemo emunctæ naris unquam suspicabitur *Montanum* Astrologiæ judicariæ nugis & somniis fidem adstrinxisse: Nihilominus quando his opus habet ad naturam humanam, stolide vilipendendam, ab illo producantur tanquam rationes solidæ & bonæ. Quis inquit, hæc corpora (cælestia scilicet) animâ, vitâ, discursive privabit? qui illorum consideraverit imperium, potestatemque, non tantum in vitas forasque nostras, sed etiam in ipsas animorum propensiones, quas, pro suo libitu, suis influentiis regunt, impellunt, agitant.

Illinc animus est homini, sermonis privilegium, quo Brutis antecellit, eripere? ut nobis ridiculas narret fabulas, quarum insulsam fabulæ nemo illo melius cognovit, ex quibus deinde magis ridiculas deducit conclusiones. *Quidam se Brutorum loquelæ intelligere jactitarunt, ut Apollonius Thyaneus, Melampus, Tiresias, Thales & alii: quod dum ita sit, si præterea, ut Cosmographi restantur, quadam gentes Ednes eligant in Reges, omnino oportet eas & illorum latratu intelligere, & gesticulationes interpretari posse.*

Pari

Pari ratione quis inferret, equum à Caligula concessam, si dignitate ornatum, cum pro muneris scilicet ratione mandata dispergeret, intellectum fuisse. Sed injuriæ Montano sumus, si malas has illi deductiones adscribamus. Illi enim propositum non erat, rem rationum vi conficere, sed in indigestum acervum congerere, quicquid poterat adversus humanam naturam effutire, quod tamen vitium est, cum rationis æqualitati, cum cordati hominis candori quàm maxime contrarium.

Quis demum ferre poterit tamc aliam ejusdem Authoris discursum de Ethnicorum ex avium volatu divinationibus, quas inter Ethnicos sapientissimi deridebant? *Omnia apud veteres divinationum antiquissima pariter & certissima erant, quæ ex avium volatu petebantur. Nunc dicunt nihil simile, nihil tam admirabile: omnino incertum necesse est, ut ad regularem, adeo ordinatam alarum motus, ex quo futura prædicantur, ad tam nobilem operationem à causa excellenti derivatur. Hunc autem mirificum effectum secluso intellectu, consensu, discursuque ejus, à quo producitur, adscribere naturæ legibus, desperare est, atque adeo sententia evidentissime falsa.*

Nunquid lepidum affatim est, hominem videte, apud quem nihil evidenter verum est, vel evidenter falsum in tractatu nominatim scripto ad Pyrrhonismum postliminio reducendum, ad omnem evidentiam & certitudinem eliminandam, has nugas vendentem, oppositamque sententiam evidentis falsitatis condemnantem? Sed nos ludos facit, dum sic garrit, estque inexcusabilis, quod Lectoribus imponit, ea obtrudendo, quæ nec credidit ipse, nec à quovis credi citra dementiam possunt.

Procul dubio rerum naturalium cognitione Virgilium æquabat, is tamen nequidem avium intellectui regu-

regulares illas mutationes, quas in illo cum volatu va-
riis pro aeris varietate conimus, & ex quibus de futu-
ra Cœli temperie conijcimus, attribuebat, ut videre est
in œtrogis illis Georgicorum versibus.

*Non equidem credo, quod sit divinitus illis
Impositum, aut rerum fato prudentia major ;
Verum abi tempestas & cœli mobilis humor,
Mutare vias, & Jupiter humidus austris
Densat, erat quæ raro modo, & quæ densa relaxat ;
Vortuntur species animorum, ut corpora motus,
Nunc bos, nunc alias, dum nubila ventus agebat,
Concipiant : hinc ille avium conceptu in agris,
Et læta pecudes, & oves gutturo Cervi.*

Ad has aberrationes declinandas, cum spontaneæ
sint, canderis tantillum sufficit. Communiores &
periculosiores illæ, quas ipsi non animadvertimus, quia
sententiæ defendendæ præoccupata obligatio mentis
oculos præstringit, illudque nobis obtendit pro vero,
quod est utile. Huic malo unice medebimur, si tam
accurata diligentia rationes omnes persequamur, ut
etiam illa ipsa nobis non possit obligatio imponere.

*De falsis ratiocinationibus ipsæ ex rebus ena-
scentibus.*

Prius observatum est, internas errorum causas, ab
ipsis, que ab objectis derivantur, & que idcirco externæ
dici possunt, sejungendas non esse, quia eminentia re-
rum externarum facies nequaquam nos poterit in er-
rorem seducere, nisi voluntas inscholasticam præcipi-
rem agat ad judicandum, prius quam bene de rei va-
ricare considerit.

Cum tamen penes voluntatem tantum in intelle-
ctum imperium non sit, ubi res omnino evidentes
sunt, patet ad mentem præoccupandam rerum obscu-
ritatem multum conferri: imo sepe evenire, ut que
nos ad male ratiocinandum impellit animi perturba-
tio

tiō, non facile percipi possit, ac proinde velle erit, considerare fallacias, quae ipsi praesertim ex rebus manifestantur.

Sect. I.

Erronea est atque impia sententia, quae mendacio veritatem, vitio virtutem statuit adeo similes, ut impossibile sit, illas dignoscere. Veram tamen est in plerisque rebus errorem & veritatem, vitium & virtutem, malitiam & bonitatem varie permisceri, quae mixtio admodum communis errorum securigo est.

Efficat namque fallax haec mixtio, ut vitia & vaeos in iis approbemus, quos ob alias virtutes suspicimus; & ut, quod laudabile est, vituperemus in aliis, quos ob defectus oderimus, quia neutiquam animadvertimus, pessimos non esse sine aliqua boni mixtura, Deumque etiam optimis suas maculas reliquisse, quae cum sine humanae imbecillitatis reliquiis, nec imitationem nostram, nec cultum demerentur.

Homines namque raro res minutim dissecant atque examinant: Impensio illa, quae est maxime vivida, iudicio leges sancit, nec alia sentimus, quam quae acriter sciunt. Sic cum multas veritates inscriptione deprehendimus, eidem interspersos errores non observamus, e contra si quae veritates multis erroribus immisceantur, illas negligimus, ad errores unice attendentes. Quod fortius est debiliora post se rapit, & quae acrius oculos irritant, non sinunt, ut ad subtilia & obscura attendamus.

Cum tamen manifeste iniquum sit, hoc modo iudicare, rationis rejicienda nulla ratio potest assignari; veritasque non minus veritas est, quia non nunquam falsitati & mendacio componitur. Ad homines illa non pertinet, quamvis hominum sit illam evulgare; atque adeo quamvis, quibus mendaciorum miscentur,

con-

completum debent, non tamen veritates ab illis
 sparsim propositae erunt una condensatione.

Quapropter ratio iustitiaque exigunt, ut in omnibus,
 in quibus bonum malo permixtum est, secretionem
 instituiamus; in qua facienda specialiter sita est
 iudicii accuratio, qua SS. PP. olim usi sunt, dum ex
 Ethnicorum libris optima extraxerunt ad mores for-
 mandos: quae usus est D. Augustinus, dum non du-
 bitavit, ab Haeretico Donatista septem regulas ad sa-
 cras Scripturas interpretandas accipere.

Ad hanc itaque secretionem faciendam ubi fieri po-
 test, nos ratio obligat, sed quia non semper satis oriam
 habemus ad minutim discutendum, quid boni mali-
 ve insit unicuique rei, tunc illam rebus dominationem
 dabimus, quae iis ex majori meliorique parte compe-
 tit. Sic illum dicemus bonum Philosophum, qui ut
 plurimum bene ratiocinatur; sic librum bonum, in
 quo erit multo plus boni, quam mali.

Et en aliud, in quo homines magnopere falluntur,
 dum generalia de rebus iudicia formant. Nam saepe
 id in illis tantum aut laudant, aut vituperant; quod
 extrinsecum est, & accessorium, quandoquidem luminis
 illis non affulgeat satis, ad ea, quae in unaquaque re
 intima sunt & praecipua, (si tamen illa minus obvia
 sunt & sensibilia) discernenda.

Sic qui sunt artis Pictoriae gnari, infinitis gradibus
 linearum tabellae designationem figuramque propor-
 tionem praefertunt colorum ad ambrationem, subtilibus-
 que & mollibus penicilli ductibus: cum tamen rudes
 multo magis capiantur pictura, quae coloribus vividis
 & rusticis fulget, quam alia subobscura, licet pro-
 pter ipsam operis delineationem admiranda.

Evadendum tamen est, falsa haec iudicia non adeo fre-
 quenter cadi de artis operibus, quia rudes & ignari
 plerumque proni abeunt in artem sententias;
 cadun-

auduntur tamen frequentissime iis de rebus, quantum dijudicandarum jus penes vulgus est, & de quibus unusquisque sibi ferendæ sententiæ licentiam arrogat, ut de Eloquentia.

Exempli causa facundum Concionatorem dicimus, cujus numerosæ periodi voluntur sine vocum peregrinarum luto. Hinc D. de Vaugelas alicubi ait, Concionatoris aut Causidici famæ & æstimationi magis officere vocum barbariem, quam rationum incoherentiam: Et credendum est, illum rem facti narrare, non suam solum sententiam dicere. Nam certum est reperiri, qui in hunc modum judicant; certum tamen vicissim est, nihil esse hujusmodi iudicii à ratione alienius. Nam sermonis puritas, figurarum numerus in Oratore aliud non sunt, quam in Pictore colorum adumbratio, id est, artis Oratoriæ pars infimæ & maxime illiberalis: cum ejus munus præcipuum sit, dicenda fortiter, luculenter, vehementer animo concipere, concepta ita enarrare, ut vivida splendensque illorum imago ipsis auditorum animis ingeratur, ista surque, non tantum res nudas exhibens, sed unâ omnes motus, affectusque, quibuscum percipiuntur. Quod inveniri etiam poterit in iis, qui sunt in vocibus eligendis, figurisque concinnandis negligentiores; quinimo rarè in illos cadit, qui vocibus seligendis ornamentisque conquirendis nimium student, quia hæc ipsa attentio animum avocat à rerum consideratione, cogitationumque immittit vehementiam. Sic Pictores observant eos, qui sunt in imaginibus adumbrandis eximii, in delineandis non itidem ordinariò excellere, quandoquidem pluribus mens ipsa vocare non possit, sunt enim altera alteris impedimento.

Generaliter tamen dici potest, quod de rebus exterarum cortice judicetur ut plurimum, quia vix ullus est, qui ad interiora penetrat; Omnis iudicii norma est

est ille, qui foris prostat, titulus, & v. 3. quibus hic non faver: sis doctus, prudens, perspicax; quantum lubperit, si inter loquendum lingua titubes, si officiose salutationis verbis appositè non respondeas, actum est, tibi, quod restat vitæ spacium, ingloriè agendum inter despectos plebis, conspiciendaque scolorum, qui tibi preferentur, turba ingens. Magnum non est debitis carere laudibus; maximum tamen est hisce inherere præjudiciis, nec ultra rerum corticem efferre: & hoc illud est, quod apprimè debemus evitare.

Sect. II.

Inter causas, que nos à veritate ad errores suo splendore abducunt, merito censenda est eloquentiæ quædam fastuosa & magnifica, quam Cicero dicit *abundare sonantibus verbis uberibusque sententiis*. Mirum sane est, quantum se iminet error, quam placide assensum suffiretur, dum nos adoritur: è periodo aures suaviter demulcente, aut è figura novâ & insolenti, que auditores ad sui contemplationem totos convertit.

Non tantum hi oracula ex oculis surripiunt errores, qui sermionibus casu immiscentur, sed sensim ad alios nos pelliciunt, cum sunt ad figuram aut periodum rite concinnandam necessarii. Sed quando audimus Oratorem à longa gradatione aut antithesi multiplici exordientem, in procinctu standum est, quia proccidit, ut sese expediat, quin veritatem, (quæ illa figura quæret melius) aut laudet, aut dissergat: eodem veritatem modo tractat veritatque, quo cæmentarius lapidem muto imittendum, aut statuarium mæ, ex quo statua exculpenda est: Nempe dissecat, extendit, mullat, refringit, prout necesse habet, ut locum occupet in vano illa verborum, quod molitur, opere.

Quæ falsas tuis sententias arguendi studium è
 Quæ

Quæ mendacia non effudit Rythmi lex? Ad quas ineptias quosdam Italos scriptores non adegit verborum, quod ajunt, Ciceronianorum, & puræ Latinitatis affectatio? Quis non rideret, Bembum dicentem, Papam creatum *Deorum immortalium beneficiis*? Sunt quidam Poetæ, qui ad ipsius Poeseos animam autumant pertinere *Deorum Ethnicorum conciliabula & cœtus*: quinimo cum, nescio quis, Poeta Germanus, (qui quo erat versificator peritior, eò erat Scriptor imprudentior) cum à Francisco Pico de Mirandula merito argueretur, quod Ethnica numina intrusisset, immiscuissetque Papis, Electoribus, Imperatoribus, Apollinem, Dianam, Mercurium, idque in Poemate, quo Christianorum adversus Christianos bella canebantur, aperte asserit, se aliter non potuisse vatis nomen demereri, idque ob hanc mirabilem rationem, quod carmina Hesiodi, Homeri, Virgillii, istorum *Deorum nominibus & fabulis plena sint*, ex quo infert, sibi tantundem licuisse.

Malæ istæ ratiocinationes ipsos sæpissimè authores latent, ipsis ornatum primis imponunt: ipsi namque sonantium verborum tinnitu obtunduntur, ad nimium figurarum splendorem cœcutiunt, atque vocum quarundam magnificentia eos nec cogitantes deducit ad argumenta fœtilia & Inania, quæ procul dubio rejicerent, si vel tantisper attenderent.

Credibile est v. g. *Vestales*, nomen cuidam hujus ætatis Scriptori ad delicias usque placuisse, atque suggestisse hoc argumentum, quo puella nobili, quam suppedebat latinas litteras noscere, suadebat non esse virgini erubescendum, quod ea lingua uteretur, quæ Romæ olim locutæ sunt Virgines Vestales: si enim argumentum expendisset; non potuit non deprehendisse, eodem jure pudendum esse ea lingua uti, quæ olim usi fuerunt Meretrices Romana, Vestalibus

multo numerosiores? vel pudendum esse, non uti linguâ gentis suæ vernaculâ, cum Vestales illam tantum antiquitus usurparint. Omnes hæ ratiocinationes, ut malæ, hucusque tamen auctoris argumento æquivalent. Imo certum est, Vestales nihil facere vel ad excusandas vel condemnandas puellas, quæ Latine discunt.

Ex malis hoc genus ratiocinii tam frequenter obviis eorum in scriptis, qui Eloquentium nomen & famam ambiunt, liquet, quam sit scitu necessaria tum scribentibus, tum sermocinantibus, præclara hæc atq; gravissima regula. *Nihil pulchrum, quod non verum,* quæ sane vim maximam futilium ornamentorum argumentorumque fallacium præcideret: verum quidem est, accuratam hujus regulæ observationem stylum reddere & aridum magis & minus splendidum, sed eundem efficit vehementiorem, sinceriorem, clariorem, & viro cordato digniorem: ac proinde, quam vim animis infert, & fortior est, & diuturnior; cum quod nude imprimitur à periodorum concinna formatione, adeo leviter inhæreat, ut non citius audiat, quam evanescat.

SECT. III.

Temere de aliorum actionibus, consiliisque judicare, inter homines vitium frequentissimum est, in quod tamen raro incidunt, nisi male ratiocinentur. Cum enim distinctè perspectas non habeant omnes causas, e quibus effectus aliquis potest produci, illum uni alicui cause assignant, cum à multis queat produci; vel supponunt causam, quæ per accidens talem affectum aliquando produxit, (cum scilicet alias haberet adjunctas circumstantias) eundem semper & ubique producere.

Vir doctus eadem cum Hæretico sentit in materia, à rebus in religione controversis præsumt aliena, inferet malevolus, cum ad Hæreticos propendere: sed

sed temere, & malitiose, cum illi ratio veritasque forsan eam sententiam commendarint.

Qui acriter invehitur in opinionem quam perniciosam credit, hinc forsan odii offensionisque accusabitur adversum eos, quorum hæc opinio est: sed ini-que & temere; cum hæc acrimonia nasci poterit non minus ex veritatis zelo, quam ex personarum odio.

Est quis hominis flagitiosi amicus? ergo inferunt, communes cum illo utilitates habet, estque flagitiorum particeps: quod tamen non sequitur, poterat enim vel illa ignorasse, vel non consensisse.

Alter humanitatis officia his non exhibet, quibus debentur, ergo ajunt superciliosus & arrogans est; cum tamen hoc, quicquid est criminis, forsan ab oblivione pura vel incuria proficiscatur.

Quicquid hic signorum exteriorum æquivocum, id est, ad diversa significanda aptum est, & temeritatis reus erit, qui illa, sine particulari causa ad quædam particularia significanda, determinabit. Silentium aliquando modestiæ & prudentiæ signum est, aliis mentis emotæ: Cunctatio nonnunquam prudentiam denotat, nonnunquam animi hebetudinem: Mutatio aliam inconstantiam, aliam candoris & sinceritatis indicium est: ac proinde male ratiocinabitur, qui aliquam inconstantem & varium pronunciet, ex hoc solo, quod sententiam mutaverit; poterit namque sufficiens mutationis causa intercessisse.

SECT. IV.

Male inductiones, cum scilicet, ætata generalia ex particularibus quibusdam experimentis deducimus, majorum ratiocinationum communissime cause sunt, Exemplorum tertio quaternove ad condendum præxiomata sufficit, locumve communem fabricandum, quo deinceps utamur ad quidvis dijudicandum.

Plurimæ corporis ægritudines etiam expertissimos medicos latent, curationesque sæpe non succedunt ex voto: hoc quibusdam præcòcibus sufficit ad integram medicinam proscribendam, omnesque medicos pro meris Agyptiis habendos.

Nonnullæ mulieres leves sunt & propudiosæ; ad male etiam de castissimis sentiendum hoc satis Zelotypis est; ut & quibusdam scriptoribus litigiolis ad omnes omnino condemnandas.

Sæpe accidit, ut quidam pietatis velo etiam maxima flagitia obcultent: Hinc impii omnem religionem præ Hypocrisis traducunt.

Quædam nos latent, suntque obscura; nonnunquam etiam crasse fallimur; omnia itaque omnino obscura sunt & incerta, inquirunt veteres ac recentes Pyrrhoniçi, nullaque est veritatis certa Scientia.

Inter hominum actiones inæquabilitas vititur: hoc sufficit ad locum communem stabiliendum, è quo nemo erit excipiendus. *Tam manca, tam cæca, inquirunt, est ratio, ut ipsi obscura sint, quæ habentur pro clarissimis: difficilia facilia illi perinde sunt, omnia ex æquo subdantur, naturaque generatim illius detrectant imperium. Cogitamus quæ volumus, eo tantum instanti, quo volumus; nihil autem libere, nihil absolute, nihil constanter volumus.*

Maxima pars hominum aliorum vitia atque virtutes nonnihil generalibus hyperbolicisque verbis efferrunt: ex quibusdam actibus particularibus habitum ex vitis quædamve delictis consuetudinem inferunt: quod semel in mensis aut anno accidit, id in quibus diebus, horis, momentis dicatur accidere. Usque adeo oblitivè negligentes sumus ad sermones intra veritatis & justitiam limites coercendos.

Sect. V.

Imbecillitas atque injustitia est, quam sæpe damna-

namus; raro devitamus, ex successu de consiliis judicare, eosque, qui prudenter pro circumstantiis, quas poterant pervidere, constituere, omnium infortuniorum reos condemnare, quæ vel casu, vel inimicorum iniquitate, vel aliarum rerum, quæ perspicere nequibant, interventu insequura sunt. Non tantum hominibus insitus est Beatitudinis, sed etiam Sapientiae amor; sed tamen Sapientes à Beatis, miseros à sceleratis non bene distinguimus. Hæc nimirum distinctio subtilior tenuiorque est, quam quæ statim appareat. Ingeniosi sumus ad errores invehiendos protrahendosque, quos arbitramur infortuniorum causas fuisse, & quemadmodum Astrologi, ubi quid accidisse norunt, nunquam non eum Astrorum aspectum inveniunt, qui id produxerit: sic, ubi quis in miseriis ærumnasque prolapsus est, nunquam non errores & imprudentiam animadvertimus, quibus illas adscribamus. Illi res suæ male successere; ergo rationes male subduxit: sic, passim discurretur, imo semper discursum fuit, quia semper homines in judicando iniqui fuerunt; cum enim genuinas causas ignorent, falsas pro successu ratione substituant, dum fortunatos laudant, miseros & infelices condemnant.

SECT. VI.

Nunquam crebrius fallimur, quam cum temere de veritate judicamus ex eâ autoritate, quæ fidei faciendæ impar est, vel eum de rebus ipsis, ex modo, quo proponuntur, pronuntiamus. Akerum Sophisma *autoritatis*, alterum *modi* dicemus.

Ut scire possimus, quam crebro in hæc Sophismata incutramus, considerandum est hominum partem maximam in hanc vel illam sententiam non ire, ob rationes solidas atque essentielles, quæ veritatem poterunt manifestare, sed ob quædam cri-

teria externa & peregrina, quæ vel conveniunt magis, vel convenire putantur veritati, quam falsitati.

Hujus ratio est, quia interna veritas sæpe satis inconspicua manet, humanusque intellectus ut plurimum debilis est, recutiens, tenebrisque oblitus, vel saltem utrens infidâ luce; cum tamen hæc signa & clara sint, & sensibus obvia: ac proinde homines, quemadmodum proclives sunt ad ea amplectenda, quæ facilia, ita ferme illuc abeunt, ubi exteriora hæc & conspicua signa vident.

Poterunt autem hæc signa ad duo præcipua revocari, *autoritatem* scil. *proponentis* & *modum proponendi*. Hæc autem duo tantum valent ad persuadendum, ut omnes omnium assensus post se trahant.

Ac proinde Deus, qui voluit certam mysteriorum fidei cognitionem esse a maximè rudibus simplicibusque parabilem, dignatus est ad hanc humanæ mentis imbecillitatem sese accommodare, cum illam noluit à peculiari credendorum examine dependere; sed certam constituit veritatis regulam, Eccles. scil. *universalis proponentis autoritatem*, quæ cum clara sit & evidens, omnium animos extrahere potest e tenebris, in quas particularis mysteriorum discussio eosdem præcipitater.

Est itaque de rebus Fidei Ecclesiæ universalis autoritas prorsus decisa, tantumque abest, ut nos possit in errores inducere, ut in eosdem solum labamur, cum ab ejus autoritate devii erramus, ipsiusque imperium detrectamus.

Ex modo item proponendi, de rebus ad religionem pertinentibus, efficaces percutitur probationes. Cum nempe retroactis Ex. ca. Ecclesiæ seculis, & præsertim hoc ultimo, vidimus homines ferro & sanguine sua dogmata stabilire, eisdem adversus Ecclesiam schismate, adversus sæculares Dominos seditione ar-

mari,

uari, idque sine ordinaria missione, siue miraculis, sine ullis exterioribus pietatis indiciis, imo cum visibilibus signis vitæ turpiter actæ, in fide & disciplina Ecclesiastica mutationes moliri: tam noxius, tam fonticus proponendi modus & sufficiens est, quo res propositæ à perspicacioribus rejiciantur, & à rudioribus ne audiantur quidem,

Sed in rebus, quarum cognitio absolutè necessaria non est, & quas Deus cuius in particulari dijudicandas discutendasque reliquit, tanti non est vel proponentis autoritas, vel proponendi modus: imo hæc sæpe erroris causa fuere, veritatique fucum fecere.

Hic autem animus non est, docere, quibus regulis limitibusve circumscribenda auctoritas sit in rebus humanis, sed tantum crassos aliquos errores observare, qui hac in parte committuntur.

Sæpe ex testium approbantiumque numero sententias æstimamus, cum nondum perpensum sit, quid ex hoc numero probabilitatis accedat sententiis: Quod rationi consentaneum non est. Nam, ut quidam hujus ætatis scriptor sagaciter observavit, in rebus difficultibus, & quas unusquisque propria minerva invenit, verisimilius est veritatem uni sui ipsius copiam facere, quam pluribus; ac proinde non valet, hoc dogma multorum Philosophorum est, ergo & verum.

Sæpe nobis quædam in hominibus dotes imponunt, & fidem surripiunt nostram, quæ nullum cum rerum, de quibus agitur, veritate commercium habent. Sic innumeris, nullo præmissæ examine, viris provectoris ætatis assentiuntur, quorum tamen peritia, iis forte in rebus versatur, quæ nec ab annis, nec experientia, sed ab intellectus perspicacia addiscuntur.

Pietas, Sapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præstantissimæ sunt, multumque possessoribus auctoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ à pietate dependent, aut à sinceritate, Vel etiam

ab illa, quæ cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile est, Deum cumularius in eos conferre, à quibus religiosus puriusque colitur. Sed infinita sunt, quæ non nisi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humana inspectione habentur, de quibus illi nostram potissimum fidem merentur, quibus vel contingit ingenium perspicacius, vel qui in illis investigandis studium diligentius posuere: Cum tamen passim contrarium obveniat, multiq; satius ducant, etiam in talibus rebus proberum religiosorumque hominum opinionationibus adhærescere.

Hoc autem partim ex eo contingit, quod istæ animi dotes non tam conspicuæ sint, quam hæc morum externa in viris religiosis compositio: partim, quod homines distinctionibus faciendis nolint immorari. Hæc quippe dotum secretiones illis oneri & tædio sunt, apud eos namque nihil mediocre est. Si aliquid verum ob hujus auctoritatem arbitrantur, ob eandem cetera omnia vera erunt. Si è contra in quopiam ab aliquo dissentiant, in reliquis omnibus cum eodem erit dissidium. Amant homines vias insistere compendiaras, breves, decisivas. Sed hæc animi dispositio, communis licet sit, non tamen à ratione abhorret minus: cum ratio nos doceat, non omnes in omnibus fidem mereri, quandoquidem in omnium scientia non emineant; maleque discursurum, qui diceret, hic vir gravis est, ergo omnia intelligit, omnia novit.

SECT. VII.

Verum quidem est, errores, si qui veris digni sunt, nos esse, in quos labimur, plus æque aliorum judiciis deferentes, qui à nobis viri boni & Sapientes habentur. Sed est alius error multo in se absurdior, sed idem usitatissimus, cum scilicet, ideo alicui fidem habemus, quia vir nobilis est, divitiis aut dignitate conspicuus.

Non

Non tamen quisquam expressim in hunc modum discurrit : hic centies millenas libras annuistim numerat ; ergo Sapiens est. Ille ex illustri ortus familia est ; ergo pro veris habenda, quæ profert : is alter plebejus & egenus, ergo fallitur. Aliquid tamen simile apud hominum partem maximam clam transigitur, quod eorum nec opinantium judicia transversa agit.

Unum idemque à viro nobili & plebejo proponatur : hoc unum idemque ex nobilis ore profectum approbatores inveniet : eum ne quidem auditores habiturum sit in plebejo. Sacræ litteræ hanc malam humane mentis dispositionem nobis manifestare voluerunt, cum eam tam accurate in Ecclesiastico depingant. *Dives locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes usque deducunt ; Pauper locutus est, & dicunt, quis est hic ?*

Certum quidem est, blandam & obsequiosam adulationem, ut nobilium facta dictaque approbamus, stultum conferre. Certum est, nobiles hanc approbationem quodammodo extorquere quadam externa venustate, & agendi modo generoso, libero, naturali, qui usque adeo illis peculiaris est, ut vix unquam inter plebejos imitatores inveniat. Certum tamen vicissim est, plurimos ad potentium dicta factaque approbanda ferri, quadam interna mentis abjectione, magnatum gloriæ & granditati succumbente, cujus etiam nec ferre splendorem possunt : quin etiam certum est, externam hanc magnificentiam ipsis Sagacioribus nonnihil illudere ; atque aliquod in eos imperium extrahere.

Hujus erroris causa ab ea, quæ hominum corda infecit corruptione, petenda est. Hi quippe cum notis ardentissimis honores voluptatesque appetant, ipsas etiam divitias facultatesque necessario amant, quarum adminiculo honores & voluptates comparantur. Amor vero ille, quo res, quæ passim veneratio-

ni sunt; prosequuntur, facit, ut earundem Dominos beatos pronunciant, sublimes supra se collocent, constantque tanquam virtus excellentes & humanam sortem praetergressos. Cum tandem inoleverit haec egesta potentes veneratio, sensim eos à fortunarum consideratione traducit ad animorum contemplationem, quos, (cum nihil dimidiare facere audent) alterius ordinis constituunt, ipsisque pares divitiis infundunt, seque demum eorum opinionibus submittunt, atque hinc potentibus tantum in sebus, quae agunt, factes atque autoritas adjudicatur.

Sed hoc crimen, multo quam in plebe, respectius cernitur in ipsis Magnatibus, quibus curae non est, animis impressas à divitiis lautiorque conditione Ideas corrigere. Eorum quippe pauci sunt, apud quos ipse divitiarum dignitasque rationum pondus non habent, quique sibi non vindicent, ut ipsis prius credatur, quam aliis fortunae abjectioris. Fere non possunt, ut quos subter se positos contemnunt, tantum scilicet sibi arrogant in iudicando, atque hinc ad omnem contradictionis obicem ferociunt.

Quicquid hic culpae est, ab radice pullulat, falsae scilicet ideae, quas de potentia, nobilitate, divitiis conceperunt. Cum enim eos considerato has operaretur instar terrarum peregrinarum ad naturam non pertinetissimum, & quae neutiquam impediunt, quomodo curia mortalibus & corpore pares ad amussim & anima sunt; quominus ingenia habeant; non minus quam ceteri homines, infirma & erroribus obnoxia. Haec tamen potentiae, nobilitatis, Divitiarum, Dominatus notiones ipsi essentis immiscet incorporantque, quo augustinior grandiorque sui ipsorum Idea apparent. Nunquam enim sibi metipsis se representant, sine honorabilis titulis totoque famulantium satellitibus.

Affuevere ab ipsis incunabulis sese intus tanquam speciem ab aliis hominibus distinctam: tanquam par-

partem se maiore humani generis arbitrantur : semper sibi Comites aut Duces, nunquam homines meri videntur : ac deinde animas sibi rationemque procudunt divitiis & fortunæ pares, neque minus se putant ceteris ingenio quam dignitate præstare.

Ea est humana mentis dementia, ut nihil sit, quod non utatur ad sui ideam magnificandam.

Ædes splendide, vestis purpurea, promissa charabæstis sunt, ut quis se sapientem putet : & si proprius attendamus, erant, qui se plus in rheda vel equo faciunt, quam eam pedes gradiuntur. Arduum profecto non erit, cuivis persuadere, hisce iudiciis nihil esse absurdum, cum tamen difficilimum sit, immuabile præstare ab omnipectu, quem hæc exteriora occurrere intendunt. Præstabitur autem, quod unice hæc in parte fieri potest, si quanto opere nos assue faciamus ad omnem illis rebus auctoritatem detrahendam, quæ veritate investigandæ inutiles sunt, & si illi solam utilibus concedamus, quod revera ad illos pertinet. Provecior ætas, scientia, studium, experientia, ingenium, perspicuitas, moderatio, accuratio, labor profunt ad rerum abditarum veritatem eruendam, ac proinde digna sunt, quorum rationem habeamus : sed tamen eadem sunt, summa diligentia pensanda, ac deinde cum contrariis dotibus conferenda. Nam ex horum quolibet nihil certum in particulari potest inferri, cum dogmata fallissima ab his assorta fuerint & approbata, qui & ingenio valebant & erant his & dotibus ut plurimum instructi.

Seç. VIII.

Est aliquis fallax magis & dolosus in insidiis, quæ nobis struantur à modo præpositis. Naturaliter enim propellimur ad fidem his præstandam, qui venuste, prompte, graviter, equanimiter, comiter perorant, quam tamen denegamus illis, qui sunt incedendo tectici, qui factis dictisque iracundiam, acrimoniam, fastumque inuncent.

Si tamen de rerum interiori natura, ex his exterioribus sensibilibusque signis pronunciamus, impossibile est, ut sæpe non fallamur. Aliqui namque sunt, qui nugacissimas nugas graviter & modeste dicunt; alii è contra ipsissimam veritatem docent, licet, cum sunt ingenii vivacibus præditi, atque aliqua animi perturbatione permoti, inordinatos affectus & vultus prodant & verbis. Quædam ingenia mediocria & radosissima sunt, quæ cum in Aulis Principum enotata fuerint, ubi multo melius, quam alibi obsequiosæ placendi artes disjuntur, habitus consuetudinesque contraxere admodum gratiosos, quorum fastinatione aliis sæpius illudunt: è contra alia sunt, nullis extrinsecus ornamentis commendata, quæ tamen intrinsecus & solida sunt & capacissima. Alii qui melius loquuntur, quam cogitant; alii cogitant, melius, quam loquuntur. Ac proinde exigit ratio, ut qui judicando sunt, non judicent ex rerum exteriarum cortice, ut veritati se dedant, non tantum cum illa modis exacerbantibus proponitur; sed etiam cum innumeras habet admixtas falsitates. Nam unus idemque potest hic verum dicere, illic falsum, hic rem, ac tangere, illic toto cælo aberrare.

Unaqueque itaque res separatim consideranda est, id est, *de modo*, judicandum est, *ex modo*; *de re*, *ex re*; non vero *de re*, *ex modo*, nec *de modo*, *ex re*. Quod quis inter dicendum irascitur, culpandus est; laudandus, tamen, quia verum dicit; alii vero, quod comiter loquatur, laudi dandum, vituperio autem, quod fallax effutiat.

Sed omnino ad vigilandum est, ne quicquam verum concludatur aut falsum, quia hoc vel illo modo proponitur; æquum etiam est, ut qui repertas à se veritates aliis cupiunt persuadere, illos modos omnes studiose adhibeant, qui assensui conciliando maximè accommodi sunt, qui vero homines poterunt abalienare, hos omnes ut odiosos rejiciant. Me-

Memoria recolendum est, cum de hominibus persuadendis agitur, tanti non esse vera dicere, sed esse quam maximi, cum vera dicimus, ea tamen non adhibere, quæ sunt ad veri gustum faciendum, necessaria.

Si quis serio veritatem colit, illam fallitatis & mendacii dehonestamentis non cooperiet; si sincere diligit ab illis in proponendo modis ingratis & irritantibus abstinere, qui illis odium malevolentiamque possunt conciliare. Hoc gravissimum Rhetorices præceptum eo utilius est, quo rationi, non minus quam sermoni dirigendo censetur accommodatus. Quamvis enim idem non sit, & modo errare & res; sunt tamen plerumque vitia modi ipsius rei vitiis multo perniciosiora.

Revera omnes isti modi feroculi, insolentes, acres, opinativi ab aliqua mentis perturbatione oriuntur, quæ ipso, quem in aliis redarguimus, scientiæ & lucis defectu, plerumque pejor est. Et præterea semper iniquum est his modis uti ad persuadendum: æquum enim est, ut quis se cognitiæ veritati dedat; iniquum vero, ut ab illo exigamus eorum fidem, quæ nos credimus, idque ob nostrum solorum auctoritatem; hoc tamen ipsissimum est, quod exigimus, dum veritatem aliquam proponimus hisce irritantibus modis. Nam orationis modus & tenor citius ad mentem penetrant, quam argumentorum vis, cum ad eos cernendos perspicacior mens sit, quam ad argumentorum vim capiendam, quam fortasse nunquam intelliget. Orationis autem modus ab argumentis secretus, ipsam solum denotat auctoritatem, quam sibi quisque arrogat: ad eo ut si is acerbus sit & imperiosus, necessario auditorum animos abalienet, cum auctoritate & quadam tyrannide id videatur velle extorquere, quod oportet argumentis tantum & persuasionibus elicere.

Si tamen ad receptas communes opiniones oppugnandas his acerbis utamur modis, multo iniquius est.

est. Potest solitaria unius ratio, ubi sanior validiorque est, multorum rationibus præponi; non tamen quisquam plus ponderis debet adicere suæ unius, quam cæterorum omnium autoritati.

Ac proinde non tantum prudentia modestiaque, sed etiam iustitia obligant ad orationis tenorem humilem & submissum, cum opinionos communes, autoritasve obfirmata concutiendæ sunt: quandoquidem alias vitare nequimus, quin solitariam unius autoritatem, autoritati vel publicæ, vel potiori, vel magis confirmatæ opponamus, quod iniquum est. Cum itaque de opinione recepta è possessione deturbanda de multorum annorum fide convellenda agitur, nimium cauti moderatique esse non possumus. Quod adeo verum est, ut D. Augustinus ad Religionis veritates illud extenderit, egregiam hanc regulam omnibus, quibus docendi munus incumbit, præscribens.

Hunc etiam Di- *En quo prudentes piii; Catholici*
 vi. August. locum *docent modo, quæ cæteros tenentur*
 angæ latinitate da- *docere. Si res communes sint & au-*
 re coactus fui ob ra- *toritate firmata, has illi proponunt*
 tionem superius da- *modo pleno fiducia, & qui nihil du-*
 cam. *bitationis testatur, adhibita etiam*
comitate, quæ potest, maxima. Si autem res extraordina-
ria sint, quamvis earum clarissime veritatem cognoscant,
illas ut dubias & tanquam quæstiones examinandos potius
proponunt, quam ut dogmata & decreta, ut in hoc audi-
torum imbecillitati se accommodent. Quod si quæ veritas
ad hoc sublimis sit, ut eorum, quibuscum res agitur, ca-
ptum superet, malunt banc aliquandiu suppressere, ne
crecant illi evadantque ei capiendæ pares, quam eam
in hoc imbecillitatis statu propalare, ubi illos est
oppressura.

Finis partis Tertiæ.

LOGI-

LOGICÆ

PARS QUARTA

De METHODO.

Nobis explicanda superest Logicæ pars ultima de Methodo, quæ procul dubio utilissima est. Visum hic est etiam illa adjicere, quæ Apodixin spectant; quia ut plurimum hæc sita non est in unico aliquo syllogismo, sed in multorum serie, quibus invicem veritatem aliquam demonstramus. Quinimo ad bene demonstrandum parum est syllogismorum regulas novisse, quandoquidem rarissime adversus illas peccetur, cum tamen palmarium sit, cogitationes ritè disponere, clarisque & evidentibus uti ad occulta & abdita investiganda.

Et cum demonstrationis finis sit scientia, de hac necesse erit aliquid præmittere.

CAPUT I.

De

SCIENTIA; ILLAM DARI, QUÆ MENTE COGNOSCUNTUR; CERTIORA ESSE, QUAM QUÆ SENSU; QUÆDAM ESSE, QUÆ MENS HUMANA CAPERE NON POTEST; DE UTILITATE EX HAC NECESSARIA IGNORANTIA ENASCENTE.

Cum aliquod effectum contemplantibus, ejus veritas vel per seipsam, vel per evidentiam, quam sine ullo discursu percipimus, nobis inno-

innotescit, illud cognitionis genus habemus, quæ *Intelligentia* dicitur, & qua prima principia cognoscuntur.

Si vero veritas per se ipsam sui fidem non faciat, alia argumenta adhibentur, quæ illam suadeant; hæcque sunt vel *autoritas*, vel *oratio*. Cum propter auctoritatem mens rei propositæ assentitur, *fides* dicitur: si vero propter rationem; hæc ratio vel omnino non satisfacit, sed aliquid post se dubitationis relinquit, & tunc hic assensus cum hæc dubitatione *opinio* dicitur.

Vel omnino satisfacit, estque vel clara tantum apparenter, & ob attentionis defectum: & tunc talis assensus, si revera falsus sit, *error* dicitur; vel si verus *Judicium temerarium*, cum ea rationis vis non appareat, quæ veritati stabilindæ sufficit.

Si tamen hæc ratio non tantum apparens, sed solida & vera sit; quod noscitur ex diuturna & accurata attentione, ex firmo assensu, ipsaque claritatis indole, quæ vivida esse debet & penetrans: tunc genita à tali ratione evictio, *scientia* dicitur, de qua multiplices institui quæstiones possunt.

Et primo quæritur, an talis scientia detur, id est, an nos habeamus aliquas cognitiones à claris certisque rationibus genitas; vel generaliter, an ullas claras certasque cognitiones habeamus. Nam hic quæritur non minus de intelligentia, quam de scientia.

Ingr Philosophos existeret, qui ex professo omnem scientiam sustulerunt, huicque fundamento integram Philosophiam superextruxerunt. Horum aliqui, novi nimirum Academici, certitudinem solam proscrubentes verisimilitudinem admitterebant: alii Pyrrhonicis scilicet etiam hanc verisimilitudinem negarunt, omnia ex æquo incerta atque obscura statuentes.

Hoc tamen non obstante, verum est, omnes hæc opinioniones, quæ tandem literarum orbem exierunt,

ruat, nullibi unquam fuisse nisi in sermonibus, disputationibus & scriptis, neminemque unquam serio illis fidem obstraxisse. Ludi erant, otiosorumque & ingeniosorum hominum oblectamenta, nedum perspecta & penitus asserta dogmata, quorum ex præscripto vitam regerent: ac proinde conducantissima methodus erat, si quis os vellet his Philosophis occludere, eosdem ad conscientiae & bonae fidei tribunal citare, ac petere, num post tot discursus, quibus conati sunt ostendere sumum à vigilia, sanam mentem à dementia non posse discerni, sibi in solidum non persuaserint se vigilare, esseque sui compotes. Si illis tantillum candoris residuum est etiam exclamantibus in oppositum his argutationibus, omnes hasce inanes subtilitates pro falsis habebunt, fatebunturque libere se neutrquam illis fidem habere potuisse, etiam si ex animo allaborassent.

Siquis autem eo usque unquam processerit, ut dubitarit, an vigilaret, an sui compos esset, an hæc omnia externa existerent, an esset sol, luna aliqua materia; nemo saltem unquam dubitare potuit, ut D. Augustinus asserit, quin ipse existeret, cogitaret, viveret. Nam sive dormiat, sive vigilet, sive mens illi sana, sive ægra sit, sive fallatur, sive non; certissimum ad minimum est, eum cogitare, esse, vivere; cum impossibile sit existentiam vitamque à cogitatione separare, atque affirmare eum, qui cogitet, necessario vivere. Atque ex hac cognitione clara, certa, indubitata regula condi potest ad eas omnes cogitationes pro veris & certis habendas, quæ, hujus instar, claræ & distinctæ deprehendentur,

De sensuum item perceptionibus impossibile est dubitare, dum eæ à sensuum objectis separatim considerantur. Sive enim sol vel terra existat, sive non; certus tamen sum, quod imaginer, me solem videre &

terram ; certus sum me dubitare, dum dubito ; dum credo me videre, audire, certus sum me credere, quod videam & audiam : & sic de aliis : ac proinde cogitationem non ultra ea, quae in ipsa mente sunt, extendentes, illaque sola, quae illic aguntur, considerantes, innumeras cogitationes inveniemus claras, & de quibus impossibile erit dubitare.

Hac consideratione uti possumus ad alterius, quae hic proponi solet, quaestionis solutionem ; an scilicet quae mente percipiuntur, certiora vel minus certa sint iis, quae sensibus cognoscuntur. Evidens namque ex dictis est perceptionum atque idearum, quas sola mentis reflexione cognoscimus, certiores nos esse, quam quorumvis, quae à sensibus haurimus. Dici etiam potest, licet sensus nunquam suo nos internuncio fallant, ipsam tamen certitudinem, qua scimus illos nos non fallere, ab ipsis sensibus non esse, sed à reflexa mentis cogitatione, à qua discimus, quando illis vel habenda vel neganda fides sit.

Ac proinde fatendum est, D. Augustinum recte post Platonem sensisse, veritatis iudicium ejusque discernendae regulam ad sensus non pertinere. *Non est, inquit, iudicium veritatis in sensibus.* Imo haec, quae à sensibus hauritur, certitudo, non admodum late patet, multa sunt, quorum à sensibus notitiam credimus habere ; quae dici tamen non possumus plene & perfecte cognoscere.

Exempli causa : scire possumus per sensus hoc corpus alio majus esse ; certo tamen non possumus scire, quatenam illius vera & naturalis magnitudo sit : & ut hoc palam fiat, considerandum est, si omnes hucusque homines perspicillis pulicariis sive ampliantibus usi semper fuissent, tanta illis omnia corpore, taliaque debuisse videri, quanta & qualia ea haec perspicilla exhibuissent. Jam vero oculi nostri lentes Opticae
sunt

sunt, ignoranturque præcise, tum an illis res visas minuendi; augendive vis data sit, tum an perspicilla arte facta, quæ arbitramur objecta nobis vel minora vel majora exhibere, eadem è contra veræ & naturalis magnitudini non restituant: ac proinde absolutam rerum magnitudinem perspectam non habemus.

Ignoratur etiam in rebus, an eandem omnes magnitudinem cernamus. Nam liber duo, idem corpus dimittentes, consentiant illud quinquipedale esse, illis tamen fortasse non convenit pes quantus sit; cum uterque tantæ magnitudinis illum concipiat, quantæ ab oculis exhibetur. Poterunt autem hujus oculi pedem representare diversum ab eo, qui ab alterius oculis representatur, quia utrorumque oculi lentes fortasse sunt diversimodè formatæ.

Admodum tamen verisimile est, exiguam esse hanc varietatem, quia in oculorum fabrica exigua varietas conspicitur, & quæ proinde non poterit notabilem diversitatem inducere. Quamvis enim oculi nostri lentes Opticæ sint, sunt tamen Dei omnipotentis manu formatæ, ac proinde est, cur credamus, illos veras præter propter rerum magnitudines exhibere, nisi quid vitii eos casu corruperit, figuramque immutaverit.

Quicquid demum sit, quemadmodum sensus de rerum magnitudinibus ea nunciant, quæ aliquo modo incerta sunt, ita neque necesse est, ut referant certiora; neque concludendum ideo erit, sensuum testimonia in aliis eodem incertitudinis vitio laborare; licet enim ipsissimam, ut dixi, Elephantis magnitudinem ignoremus, illam tamen novimus equo majorem esse, balana minorem, quod abundè est ad usum vitæ.

Est itaque certitudo, atque incertitudo tum in mente, tum in sensibus, & ex æquo peccabitur, si omnia certa statuantur, vel omnia incerta.

- **E**contra vero tria nobis hic ratio animadvertenda proponit.

Quaedam namque sunt, quæ clarè & certò cognosci possunt: alia, quorum veritatem nondum sumus assequuti, sed quam speramus nos olim assequuturos. Tertia denique sunt, de quibus, ut quid certi sciamus, impossibile est, sive quia nobis principia defunt, quæ ad illorum certitudinem & veritatem ducunt, sive quia mentis nostræ captum superant.

Primum genus omnia complectitur, quæ demonstratione sive intelligentia cognoscimus.

Secundum genus eorum est, quæ Philosophos quotidie exercent: Sed fieri facile potest, ut illi admodum inutiliter operam perdant, si hoc genus à Tertio nequeant distinguere, id est, si quæ mens humana potest comprehendere, ab iis non decernant, quorum capiendorum illa capax non est.

- **C**ompendiosissimam ad scientias, quam latè illas pateant, viam ingreditur, qui ab iis investigandis abstinet, quæ supra nos sunt, & quorum comprehendendorum spes nulla rationabilis subest. Horum ex numero sunt omnes illæ quæstiones de Dei Opt. Max. potentia, quam ridiculum est brevibus humanæ mentis carceribus velle concludere; ut & generaliter illa omnia, quæ de infinito participant. Nam mens nostra finita cum sit, ad infinitatem cœcitat, pugnantiumque inter se rerum multiplici varietate opressa fatiscit.

Hinc commodissima & brevissima solutio peti potest multarum quæstionum, de quibus nunquam non disputabitur, quæmvis disputandi prurigine inficiemur, quippe de quibus nunquam cognitionem adeo claram certamque adipiscemur, quæ potis sit ad mentes nostras figendas sistendasque. Possibilisne ab æterno creatura? Deusne corpore magnitudine, morum

ve-

velocitate, numerum multitudinem infinita efficere potest: an numerus infinitus par erit aut impar, an infinitum infinito majus? Qui illico responderit, se nescire, se hæc non capere, unico tantum promoverit instanti, quantum qui aliquot annorum lustra nec tendis de talibus consequentibus intriverit; unicumque discrimen est, quod simplici ignorantia multo peior sit scientiam de his ex ambientium conditio, cum periculum sit, ne hi illud arbitrentur se scire, quod nesciunt.

Innumerae pariter in Metaphysicis quaestiones sunt, quae nimis vagae, nimis abstractae, atque à principiis claris & notis, nimis remotae cum sint, solutiones nunquam inveniet. Ac proinde tutissimum erit, cum perfunctorie didicerimus tales institui, illas protinus jubere fatescere, atque ex animo conari easdem dediscere. *Nescire quaedam magna pars sapientiae.*

Hoc pacto postquam deserimus ea investigare, quae sunt inventu impossibilia, majores in aliis, quae ad caput nostrum sunt, progressus faciemus.

Sed observandum est, quaedam esse, quorum modus essendi incomprehensibilis est, cum tamen existentia sit certissima. Quomodo illa esse possint, nequimus concipere, cum tamen quod sint, clarissime cognoscamus.

Quid Aeternitate incomprehensibilis? quid tamen certius? adeo ut qui horrenda caecitate ipsam Dei cognitionem à mentibus delevere, coacti fuerint Materiam, etiam omnium vilissimo & despiciatissimo, illam attribuere.

Quomodo quibimus concipere minutissimam materiae atomum esse in infinitum divisibilem, nunquamque ad partem adeo parvam perveniri posse, quia hæc in se habeat, non tantum plures, sed etiam infinitas partes alias. Quomodo comprehendemus exiguum fragmenti granum tot in se partes, proportionaliter se.

minores, continere, quot sint in reliqua creatae materiae massa, omnesque illic figuras imaginabiles actu esse, Microcosmum sc. illic esse, cum omnibus suis partibus, Sole, Caelo, stellis, Planetis, Terra, idque proportionem mirabili & exactissima. Praeterea nullam hujus grani particulam esse, quae non alium proportionalem mundum habeat. Quenam potest esse hujus munduli pars tantula, quae grani illius magnitudini respondeat? & quam stupenda exiguitas illa debeat esse, de qua revera possumus dicere, quod talis sit respectu hujus grani, quale ipsum granum est respectu universi? Nihilominus haec ipsa pars nobis incomprehensibilis, alium mundum proportionalem continet, & sic in infinitum: cum nunquam ad eam partem perveniri possis; quae non tot partes proportionales complectatur, quot mundus ipse, quamcumque demum extensionem illi tribueris.

Haec omnia incomprehensibilia sunt, & vicissim necessario vera: cum corporis in infinitum divisibilitas demonstrata sit, idque rationibus à Geometria petitis, quibus certiores nullas habet, clarioresve, ad alias certissimas veritates demonstrandas.

Quippe docet Geometria esse aliquas lineas, quarum nulla communis mensura dari potest, & quas idcirco incommensurabiles appellat: quales sunt quadrati linea diagonalis & latera, Jam vero si haec diagonales & latera componerentur ex quolibet numero partium indivisibilium, aliqua harum partium esset communis mensura illarum linearum: est itaque impossibile, illas lineas componi ex certo numero partium indivisibilium.

Secundo, eadem scientia docet, impossibile esse numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: cum tamen omnino possibile sit, quadratum extensum duplum esse alterius quadrati extensis. Jam vero

vero, si hæc duo quadrata extensum ex certo numero partium finitarum constarent, majus quadratum haberet duplo plures partes, quam minus, & cum utrumque extensum quadratum sit, haberemus numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: quod tamen est impossibile.

Denique nihil evidentius, quam extensum seu quantum fieri non posse ex non quantis, omneque quantum partes habere. Jam vero designo harum partium duas, quas indivisibiles suppono, quæroque, extensaenae sint hæc partes, nec ne; si extensæ sunt, etiam divisibiles, pluresque partes continebunt: si vero inextensæ, sive nihil extensionis; ex illis extensum fieri non potest.

Omnis humana certitudo tollenda erit, si de harum demonstrationum evidentia dubiretur: sed quo melius concipiatur hæc corporis in infinitum divisibilitas, lubet subjungere aliud argumentum, eadem opera probans & infinitam divisionem & motum in infinitum tardescentem, absque eo, quod ad quietem unquam perveniat.

Etiam si de extensi infinita divisibilitate possit dubitari, extra tamen omne dubium est, illud posse in infinitum augeri: nimirum certum est planities mille stadia longæ, aliam totidem stadiorum adjici posse, & sic in infinitum. Jam vero ex hoc extensi infinito augmine probatur ejusdem infinita divisibilitas. Quod ut possit melius comprehendi, concipienda tantum erit æquoris planities, (cujus in infinitum longitudo producat) una cum navi ab hujus æquoris littore continuo in linea recta, digredienti. Certum est radium, qui ab hujus navis parte infima ad ejus oculum, qui è portu specularur, trans vitrum aut aliud corpus pellucidum perveniet, per aliquod hujus vitri punctum transiturum, ut & radium horizontalem

talent per aliud punctum, primo illo puncto non nihil altius. Jam vero, quo longius navis digredietur, eo altius futurum est illud punctum, per quod radius à navis parte infima emissus tranibit, spatiumque inter duo prima puncta interceptum in infinitum dividet; & quo longius aberit navis, eo tardius punctum illud ascendet, absque eo, quod unquam vel moveri desinat, vel ad punctum radii horizontalis perveniat: quia cum hi radii, sive lineæ sese in oculo interfecerint, nunquam vel parallèle erunt, vel coibunt in unam lineam. Ac proinde hinc habemus divisionem in infinitum tardescentem, nec unquam quieturum.

Ex hac corporis infinita diminutione, nata ex eisdem divisibilitate, demonstrari possunt hæc problemata, quæ, si terminos spectes, contradictoria videntur. *Spacium infinitum invenire, quod sit æquale spacio finito, vel quod sit media, tertia &c. pars spaci finiti.* E multis, quibus hæc solvi poterunt modis, en unum, ut rudem & crassum, ita etiam admodum facilem! si quadrati medietas, & hujus medietatis medietas, & sic in infinitum, sumantur, ac secundum longitudinem conjungantur, fiet superficies figuræ irregularis, quæ in infinitum, versus extremorum alterum minuetur, sed tamen, quæ æqualis erit toti quadrato. Nam medietas & medietatis medietas, ac demum hujus secundæ medietatis medietas, & sic in infinitum, ipsum totum efficiunt. Ita tertia pars, & partis tertie pars tertia, & sic in infinitum, ipsam medietatem efficiunt. Item quartæ partes sic sumptæ efficiunt partem tertiam, & partes quintæ quartam; quas demum conjungentes, figuram habebimus vel medietatem vel tertiam partem areæ totalis continentem, quæ ex altera parte longitudinis infinitæ erit, latitudinis vero proportionaliter imminuatæ.

Harum

Harum speculationum utilitas metienda non est ex veritatum demonstratarum, sed potius ex nostri mentisque humanae cognitione. Hinc enim palam fit, quam arctis illa limitibus conclusa sit; Hinc vel inviti cogimur fateri, res plures existere, ad quas illa nequamquam potest intelligentia pertingere. Quam ob rem utile erit hisce ingenia subtilitatibus exercere, ad mentis vanitatem depellendam, ad audaciam deprimentam, qua audet lucem suam caecam & sublustrem propositis ab Ecclesia veritatibus opponere, qui scilicet has nequit comprehendere. Cum enim mentis humanae perspicacia, quanta est, ad ea comprehendenda coequetur, quae in atomo minutissima concluduntur, cum illam certissime cognoscat in infinitum divisibilem, ignoret autem, quomodo id fiet, nunquid apertissimum rationi bellum indicitur; si mirabilius Omnipotentiae divinae, quae essentialiter incomprehensibilis est, effectibus fides denegetur, quia, si superis placet, mentis nostrae captum illi excedunt.

Sed tamen quemadmodum utile non nunquam est, suae se tenuitatis & inscitiae commonefacere, ea contemplando, quae captum supergressa mentem dejiciunt & humiliant: ita, seligenda, ut plurimum, sunt ad studiorum quotidiana exercitia, illa alia, quorum veritatem possumus invenire, inventaque comprehendere, sive disquisitio nostra à causis procedat ad effectus, sive disquisitio nostra ad causas regrediatur, quorum alterum à priori, alterum à posteriori, demonstratio dicitur. Amplianda tamen non nihil est horum sermionum significatio, ut ad illos omne genus demonstrationum possit revocari. Illos autem hic sufficiat indicasse, quo possint utcumque intelligi, neque nobis, si in Philosophorum occurrerint vel scriptis, vel sermonibus, insolentes videantur. Sed cum hac genus argumentorum pluribus communiter partibus

constat, necesse est, ut possint rem propositam clare convincere, illa quodam ordine & methodo disponere: & haec illa methodus est, de qua hujus libri pars maxima agit.

CAP. II.

De

DUABUS METHODIS, ANALYSI ET SYNTHESI. EXEMPLUM ANALYSEOS.

Generaliter appellari Methodus potest: *Ars bene disponendi seriem plurimarum cogitationum, sive id fiat ad ignoratam veritatem investigandam, sive ad cognitam aliis demonstrandam.*

Methodus itaque duplex est; vel enim veritatem invenit, estque *Analysis*, sive *methodus resolutionis*, quae dici poterit *Methodus inventionis*; vel inventam docet, & est *synthesis*, sive *methodus compositionis*, quae & appellari potest *methodus doctrinae tradendae*.

Integrum alicujus scientiae corpus raro analytice traditur, cum analysis in usu tantum sit ad quaestiones solvendas.

Maxima pars eorum, quae hic de Quaestionibus dicuntur, excerpta sunt ex schediis M. S. Cartesii, quorum me pro sua humanitate participem voluit Dominus Clericellius.

Omnis autem quaestio instituitur vel de nomine, vel de re. Quaestio nominis hic à me dicitur, non illa, quae nomina, quibus res possunt significari, venantur; sed quae ipsis ex nominibus res significatas explicatur: tales de aenigmatibus solvendis agunt, tales dilucide explicant, extrahuntq; è tenebris sensum, quem scriptor aliquis obscuris verborum involucris ambagiose occultavit.

Quaestio rei quadruplex est.

Pri-

Primum genus : Cum ex effectibus causas investi-
gemus. Magnetis, exempli gratia, varios effectus
novimus; causas illorum ope inquirimus, Diversa,
quae passim vacuitatis horrori adscribuntur, Phœ-
nomena nota sunt: investigatum est, an is horror me-
tusve eorum causa esset, detectumque illa aliunde pro-
duci. Notæ sunt maris fluentis refluxentisque periodi:
quaeritur, quænam esse possit causa motus tanti tam-
que regularis.

Secundum genus ; Cum ex causis effectus investi-
gamus. E. gr. nunquam non notum fuit, magnam
tum ventorum tum fluminum vim esse ad motum
aliis corporibus imprimendum. Veteres autem cum
satis, facto examine, non animadvertissent, quos po-
tuerint hæc causæ effectus habere, illis nunquam usi
sunt, (quod postmodum in Molindinis factitatum est)
ad varia opera perficienda, quæ & humanæ societati
perutilia sunt, & hominum labores maximopere im-
minuunt, qui tamen veræ Physicæ fructus præcipuus
est. Adeo ut dici possit, primum harum quaestionum
genus, in quo causæ per effectus investigantur, totam
Physicæ Theoreticæ exhaustire; cum alterum, in quo
effectus per causas inquirimus, praxin & Mechanicæ
constituat.

Tertium genus, cum ex partibus ducimur in noti-
tiam totius. Sic datis pluribus numeris, quaeritur,
quænam sit omnium summa, facta additione, vel da-
tis duobus numeris, quaeritur, quisnam futurus sit
numerus, si alter per alterum multiplicetur.

Quartum genus; cum dato toto, & parte aliqua,
quaeritur, quænam sit pars reliqua. Sic cum numerus
datur, & pars ejus ablata, inquirimus, quænam sit pars
reliqua? vel cum quaerimus dati numeri quænam
futura sit pars tanta.

Sed notandum est, duo hæc ultima quaestionum ge-
nera

vera amplianda esse, quo complecti possint, quæ ad duo priora propriè referri nequeunt. Vox itaque, *pars*, generaliter sumi debet pro eo omni, quod in re qualibet est: significabit itaque rei *modos, extremitates, accidentia, proprietates, & generatim omnia attributa*. Adeo ut is dicendus sit ex partibus totum investigare, qui ex altitudine & basi aream trianguli investigat: qui è contra rectanguli latus quærit ex cognitis area & latere aliquo, dicendus erit partem quærere ex toto & aliqua parte.

Quæcunque denum sit quæstionis solvendæ indoles, omnium primo dilucide & distincte animo tenendum est id, quod *præcise petitur*, id est, ipsius quæstionis apex habendus est præ oculis.

Nam evitandum est nonnullorum virium, qui præcipiti & inconsulto animi impetu responsa & solutiones oberudunt, priusquam bene ex circumstantiis aliisque indiciis constiterit, quid quærat: Non aliter, quam si servus, jubente hero, amicum accersiri, protinus se in pedes conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex amicis herus conventum cupit.

Quamvis autem in omni quæstione aliquid ignoti sit, aliter enim nihil esset, quod quæreretur; oportet tamen illud ipsum, quod ignoratur, quibusdam notis & indiciis designari, tum ut ad hoc potius, quam aliud quidvis investigandum ducamur; tum ut possimus scire, postquam aliquid invenimus, hoc illud esse, quod quærebatur.

Hæ sunt illæ rei inveniendæ notæ, quas illico considerare oportet, ita ut nec illis alias, quæ in quæstione non sunt, admisceamus: nec earum, quæ jam sunt, ullas omittamus: nam peccari utroque modo potest.

Peccabimus primò, si ex ea, dum quæritur, quodnam sit illud animal, quod mane quadrupes, meridiè bipes, vespere tripes est; arbitremur harum vocum

pedis,

patris, mane, meridiei, vespere, obvias familiaresque significaciones esse intelligendas; qui enim ænigma proposuit, hanc conditionem non adjecit, quod hæ voces illo deberent modo intelligi: satis itaque erit, si, per Metaphoram, ad aliud possint referri: ac proinde optime quæstioni responderit, qui illud animal hominem esse dixerit.

Insuper, si quærat, quonam artificio statua Tantalii fieri possit extanti in medio vase columbæ innitentis, similisque homini procumbenti ad bibendum, ita tamen, ut nunquam possit bibere, quia aqua procumbentis labra quam primo attigerit, protinus subfunderet aufugeretque. Peccabimus, si conditiones ad quæstionis solutionem inusiles adjiciamus; ut si immoremur, nescio, cui virtuti mirificæ in ipsa Tantalii statua investigandæ, quæ aquam, quam primo ad statuæ labia perveniat, abigat. Hoc enim ad quæstionem non attinebat, cui factum erit satis, si vas efformemus aquæ continendæ aptum, modo infra certam altitudinem impleatur, è quo tamen aqua effluet, si ultra illam altitudinem assurgat: hoc autem factu difficile non est, si sypheo intra columnam abdatur, cujus crus alterum, ita pervium sit ut infusam in vas aquam admittat, alterum, quod quidem pervium esse debet & longius, infra vasis fundum propendeat: hic etenim infusa aqua, quousque ad sypheonis inflexæ altitudinem pervenerit, stagnabit, cum tamen illam attigerit, continuo per crus longius infra vasis fundum apertum ac propendens effluet.

Eodem modo quæri potest, quodnam fuerit arcænum fatiosum illius Hydropotæ, qui viginti ab hinc annis Parisiis visebatur: quæri, inquam, potest, quinam ille uno eodemque tempore aquam in quina fenave ex vitro pellucida evomens, potuerit hæc aquis variorum colorum implere. Si quis crediderit, has omnes
 versi-

verficolores aquas commixtas in ventriculo fuisse, secretasque cum evomerentur, arcana venabatur, quod nunquam emicabit, purabitque id factum, quod fieri omnino non potest. Si tamen inquirat, quomodo aqua eodem tempore ex eodem ore projecta, diversos in diversis poculis colores induat, veri quam simillimum est, illud ex quodam liquido pigmento (quam Chymici *tincturam* vocant) in imis cyathis delitescere provenire.

Quinimo fraus illa, qua Enigmatistæ utuntur, cum, quas preponunt quæstiones, cupiunt facere solutu difficiles, versatur in iis multarum futillum circumstantiarum, & ad solutionem nihil facientium nube & caliginine obvolvendis, quo ipsius quæstionis apex non nisi operose cerni possit, quo tempus perdatari, animusque defatigetur in illis rimandis, quæ ad quæstionis solutionem nihil omnino conferunt.

Peccabimus secundo modo, in quæstione ex indicibus aliisque circumstantiis cognoscenda, cum id omittemus, quod in illa est præcipuum. Ex ca. invenendus est motus artificialis perpetuus. Notum est dari in rerum natura motus perpetuos: tales quippe sunt motus fontium, fluminum, siderum. Sunt, qui credunt, terram circa axem converti, illamque grandem magnetem esse, huiusque in omni proprietatum genere similes exiguos, quos tractamus, magnetes, *Terrellas*, dictos; ac proinde, illos ita collocari posse, ut perenni motu circumvolvantur. Quod si effectum dedertint non tamen problemati fecerint satis, quo quaeritur motus artificialis perpetuus, cum ille magnetum motus non minus naturalis futurus sit, quam motus rotæ fluminis continuo allapsu circumactæ.

Cum itaque sedulo perspeximus ex indicibus notisque, quid illud sit, quod est in quæstione ignotum; tum demum pervidendum, quid etiam in illa cogno-

camus, cum ex hoc in alterius notitiam deducamur. Non enim putandum est, debere nos nova rerum genera excogitare, cum mens nostra ignotis in tantum capiendis par sit, in quantum diversimode illa participant de eorum natura, quæ nobis prius nota erant. Frustra enim, ex. ca. quis desudaret in argumentis excogitandis ad novas in Cæco nato colorum Ideas excitandas iis similes, quas nos oculorum beneficio habemus. Eodem modo, si magnes ahave, quorum naturas investigamus, nova, entium species essent, & quorum nihil unquam simile mente comprehendissemus, desperandum nobis æternum esset, eorum nos posse cognitionem ullis argumentis aut ratiociniis consequi, ad hoc enim nobis opus esset, alia mente aliisque Ideis. Ac proinde cogitandum erit, nos quicquid in his ab humana mente cognosci potest, esse assequutos, cum eam corporum motuumque miscelam clare distincteque perceperimus, quæ nobis omnia, quæ in Magnete miramur Phenomena, possit exhibere.

Jam vero in ejus contemplatione, quod est in quæstione solvenda præcognitum, præcipue versatur Analysis; artisque opus primarium est, ex hac præcogniti contemplatione alias veritates eruere, quæ nos possunt ad cognitionem ejus, quod ignotum erat, & quærebatur, deducere.

Sic, si quæretur, an *Anima humana immortalis sit?* in quæstione analytice solvenda ita versabimur. Animæ humanæ naturam considerabimus, omniumque primo observabimus illius proprium esse, *cogitare*, posseque illam cæteris de rebus omnibus dubitare, cum tamen dubitare nequeat, quin ipsa cogitet: hæc enim dubitatio sine cogitatione non esse potest. Deinde examinabimus, quidnam sit illud, *cogitare*, deprehendemusque, nihil in cogitationis Idea inclusum, quod habetur

berur in Idea substantiæ extensæ, quæ corpus dicitur. De *cognitione* etenim illud omne negari potest, quod de *corpore* affirmatur: Dici namque cogitatio nequit, vel longa, vel lata, vel profunda: Cogitatio nulla partium varietate constat, nullam habet figuram, nullam recipit divisibilitatem. Hæc enim omnia negari possunt & tolli; ipsa cogitationis Idea incolumi & integra remanente. Hinc gradum ulterius facimus, probamusque, cogitationem substantiæ extensæ *modum non esse*; quia est de essentia modi, quod concipi nequeat, si de illo id negetur, cujus modus est. Non est itaque Cogitatio modus substantiæ extensæ: Est itaque attributum alterius substantiæ: ac proinde substantia cogitans & substantia extensa erunt duæ substantiæ realiter distinctæ. Hinc ulterius progrediendo, observamus, si una substantia destruat, aliam non destruit: Quod destructionis nomine in corporibus venit, aliud non est, quam mutatio & dissolutio partium materiæ, quæ idcirco in rerum natura non desinunt esse: sic bene dicimus, contractis confusisque Horologii rotulis, nihil substantiæ perire, licet ipsum Horologium destruat. Hinc itaque demonstratur animam, ut quæ indivisibilis sit, nec ex ullis partibus composita, perire non posse; ac proinde esse immortalem.

En tandem *Analysin* sive *resolutionem*! in qua notandum primo non minus in hac, quam in illa *Compositionis* methodo, progrediendum esse à notioribus ad ea, quæ minus nota sunt. Neque ulla methodus est, quæ hæc regula carere potest.

Secundo hanc à *Synthesi* in hoc differre, quod veritates præcognitas, in ipso peculiari examine rei investiganda, consideret, non prout illæ generaliores sunt, pluribusque conveniunt, quod in methodo doctrinæ fit. Sic, in allato exemplo, non ordimur à generalibus hinc axiomatis. *Nulla substantia proprie loquens*

loquendo perit. Quod destructionis nomine audit, aliud non est, quam partium dissolutio: ac proinde, quod partibus caret, destrui non potest, &c. Sed gradatim ad has generales notiones ascendimus.

Tertio, Axiomata clara & evidentia tunc tantum proponimus, cum illis opus habemus: cum in synthesi illa omnium primo collocentur, ut inferius dicitur.

Quarto, Hae duae Methodi non aliter differunt, quam via, quæ nos è valle in montem conscendentes ducit, differt ab eadem via deducente nos ex monte descendentes in vallem: vel, quam differunt duo modi, quibus probare quis posset, aliquem esse à Divo Ludovico progenitum, Vel enim probat hunc talem patrem habuisse, qui item alium habuerit, donec tandem ad Divum Ludovicum perveniatur. Vel à Divo Ludovico exorsus offendit illum hos liberos suscepisse, qui item illos alios susceperint, facto tandem descensu ad eum, de quo quaerebatur. Estque hoc exemplum rei propositæ eò magis accommodatum, quo certius est ad genealogiam ignotam investigandam, à gnatis ad majores esse ascendendum. Cum tamen, ut illam jam inventam alios doceamus, ab ipso communiter ordiamur stemmare, quo facilius possimus illos commonstrare, qui ab illo processerunt. Quod etiam in scientiis usitatum est, cum analytice veritatem adinvenimus, synthesi utimur ad eam, quæ est inventa, explicandam.

Ex dictis colligi potest, quænam sit Geometrarum Analysis? En in quo illa sita est! in quæstione v. gr. cujus veritas aut falsitas, si Theorema, si vero Problema, possibilitas aut impossibilitas ignoratur: id factum supponunt, quod faciendum proponitur: & tunc inquirunt, quid inde sequatur, si in hoc examine, ad veritatem aliquam claram & evidentem necessario cum re proposita connexam perveniant, illud

X

verum

verum concludunt, quod erat propositum, ac denuo orsi, ubi finierant, illud demonstrant methodo, uti vocant, compositionis. Sed si necessariis illationibus trahentibus deducantur ad absurdum & impossibile, rem propositam pronunciant & impossibilem & falsam.

Hæc sunt, quæ generaliter tradi possunt de Analyfi. Illa tamen magis in mentis perspicacia & ingenii vi sita est, quam in specialibus regulis. Hæc tamen quatuor, quas Cl. Cartesius habet in *dissertatione de methodo*, utiles esse poterunt ad errores evitandos in humanarum scientiarum acquisitione, quamvis revera Analytices peculiare non sint, sed ad omnem omnino Methodum pertineant.

Prima. *Nihil unquam veluti certè verum esse admittendum, nisi quod certo & evidenter esse verum cognoscitur; hoc est, omnem præcipitantiæ & anticipatiõnem in iudicando diligentissime esse vitandam; nihilq; esse amplius conclusione complectendum, quam quod tam elare & distinctè rationi pateat, ut nullo modo in dubium vocari possit.*

Secunda. *Omnes difficultates, quæ erunt examinandæ, in tot partes esse dividendas, quot expediet ad illas commodius resolvendas.*

Tertia. *Cogitationes omnes, quæ veritati querendo impendendæ erunt, certo semper ordine esse promovendas, incipiendo scilicet à rebus simplicibus & cognitu facilissimis, ut paulatim & quasi per gradus ad difficiliorum & magis compositarum cognitionem ascendatur: in aliquem etiam ordinem eas mente disponendo, quæ se mutuo ex natura sua præcedunt.*

Quarta & ultima. *Tum in querendis mediis, tum difficultatum partibus percurrendis, tam perspectè singula esse enumeranda, ut ad omnia circumspiciatur, ita ut nihil omitti certum sit.*

Verum quidem est, has regulas esse observatu difficiles,

difficiles, utile tamen erit, illas semper habere præ oculis, easque, quantum fieri potest, observare, cum nobis, rationis ope, aliqua veritas erit investiganda.

CAPUT III.

De

METHODO COMPOSITIONIS
ET SPECIALITER DE ILLA, QUÆ
GEOMETRIS IN USU EST.

QUæ capite superiori deduximus, in antecessum nos docuere, quæ sit Methodus *Compositionis*, quæ *Analyti* ideo præferenda est, quod hac utamur ad scientias tradendas atque explicandas.

Ut à generalioribus & simplicioribus orsi ad minus generalia & magis composita descendamus, ipsum est, quod præcipuè docet *Compositionis* Methodus: Hoc pacto ingratas earundem rerum repetitiones succidimus, quandoquidem, ante Genus, Species essent explanandæ, (æque enim ignorato genere cognosci Species potest) iteratoque & sæpius in cuiusque speciei explicatione ipsum genus esset explicandum.

Ut autem hæc methodus evadat omnibus numeris perfecta, & ad finem propositum obtinendum, claram scil. distinctamque veritatis cognitionem, accommodata, bene multa sunt observanda. Sed cum præcepta generalia ab omni materia secreta, intellectu sint admodum difficilia, lubet Geometrarum Synthesin considerare, quæ semper credita est cum ad veritatem demonstrandam, tum ad persuadendum efficacissima. Primo itaque ostendemus, quid in illa laudabile sit, ac demum, in quo peccet.

Cum itaque Geometris propositum sit nihil profus

X s

alg.

afferre, quod evidentissimum non sit, atque certissimum, hoc se consequi posse arbitrantur, modo hæc tria observent:

1. *Si nihil in terminis ambiguum relinquunt*: estque huic ab illis cautum definitionibus nominum; de quibus parte prima.

2. *Si ratiocinationes deducant non nisi à certis principiis, & evidentibus*, & quæ à nemine, qui sui compos sit, possunt in controversiam vocari. Hinc omnium primo ipso in limine axiomata collocant, quæ ut concedantur, petunt, cum usque adeò clara sint, ut ulteriori probatione obscurarentur.

3. *Si omnem conclusionem demonstrative probent*, opere scilicet definitionum præmissarum axiomatum evidentium & concessorum, vel propositionum, quæ, cum prius fuerint rite demonstratæ, tot principiorum postea dignitatem consequuntur.

Ad hæc tria capita, quicquid è Geometris observatur, inter demonstrandum revocari potest, atque his quinque regulis utilissimis concludi.

Regulæ necessariæ definitionum.

- Prima. *Nihil in terminis obscurum & æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

- Secunda. *In definitionibus terminos usurpare vel perfectè notos, vel prius explicatos.*

Axiomatum.

Tertia. *Nullum axioma parere, quod non sit evidentissimum.*

Demonstrationum.

Quarta. *Omnes propositiones subobscuras probare, opere definitionum demonstratarum, vel denique ipsa rei, de qua agitur, constructione, ubi quid faciendum proponitur.*

Quinta. *Nunquam abuti terminorum ambiguitate,*

non sufficit saltem mentaliter definitionibus, quæ illos restringunt & explicant.

En quæ Geometræ necessaria duxere; ad argumentis vim Apodicticam conciliandam. Imo fatendum est harum accuratam regularum observationem sufficere ad vitandum vitiosas in scientiis tractandis ratiocinationes, quod procul dubio primum est, cum cetera omnia potius utilia dicenda sint, quam necessaria.

CAP. IV.

SPECIALIOR HARUM REGULARUM EXPLICATIO, ET PRIMO ILLARUM, QUÆ DEFINITIONES SPECTANT.

Quanta in nominibus definiendis utilitas sit, prima parte declaravimus. Illa autem tanta est, ut in ea contemplanda nimis assidui esse nequeamus, quum innumeris quæstionibus elucidandis inserviat, quæ non nisi, ob rerum minorum varietate à variis intellectuum ambiguitatem, negotium fatescunt: adeo ut disputatissimæ controversiæ illico evanescerent, si contententium alteruter, clare & paucis designaret verborum, quæ quæstionem constituunt, sensum.

Observatum à Cicerone est, maximam controversiarum partem, quæ veteres Philosophos exercuere, & quæ præcipue Stoicos Academicosque inter se commiserunt, ab ambitiosis hoc genus vocabulis ortas fuisse. Stoici etenim amarunt, quod plura haberentur, usurpatis in Ethicis voces aliter, quam ceteri homines, intelligere. Hinc illorum vivendi ratio & austerior habita est, & sanctior; quamvis hæc fucata sanctitas in verbis esset, non rebus: Neque enim ipse è

X ;

sto

Stoa sapiens magis sibi à vitæ voluptatibus temperabat, quam cæterarum Sectarum Philosophi, qui remissiores videbantur; neque mala ac incommoda minus fugiebat. Hoc illos inter & reliquos Philosophos discrimen erat; quod hi usitata boni & mali vocabula usurpabant, illi voluptates, quibus perfruebantur, bonas non dicerent, sed res præferendas *προτιμώμενα*, quæ vero fugiebant mala, eo nomine non indiguerent, sed illa vocarent res rejiciendas sive *ἀπὸ προτιμώμενα*.

Utillimum itaque erit, id in omni quæstione recidere, quod ex verborum æquivocatione oritur; hæc ita definienda per alia nomina clare intellecta, ut nullus deinceps error possit subesse.

Huic inservit regularum, quas posuimus prima, quæ jubemur, *nihil in terminis relinquere obscurum, aut æquivocum, quod non definiatur.*

Sed ut definitiones hæc evadant quam possunt maxime utiles, secunda regula adjicienda est, qua docemur nullos in definitionibus terminos adhibere, qui non sint perfecte noti, vel prius explicati.

Cum satis clare distincteque notio alicui addicta nomini descripta non sit, vix fieri potest, quin sensim in aliam notionem labamur, ab illa primum designata diverfam: id est, nomine aliquo utentes debemus mente designatam à nobis Ideam semper substituere, cum è contra nos aliam ab ea; quam natura obrudit, supponamus. Id autem facile fieri potest, si in locum Definiti ipsam sufficiamus definitionem; hoc enim in propositione nihil debet immutare, si in eadem Idea permansum fuerit, quæ tamen omnino mutata videbitur, si ex hac in aliam Ideam desultoriè transilierimus.

Ab exemplis hæc omnia fient clariora. Euclidi angulus plenus retilineus definitur, *Occursus duarum linearum rectorum in eodem plano inclinatarum.* Si hic nihil

nihil obtrudat præter simplicem nominis definitionem, adeo, ut nomen *Anguli*, nobis in posterum exhibiturum sit, omni alia significatione seposita, duarum linearum occursum, non est, cur Euclidem criminemur. Nam illi licitum fuit, hunc linearum occursum hoc *anguli* nomine appellare. Sed debuit meminisse aliam huic nomini Ideam non esse in posterum subtrudendam: An vero in hoc ille peccaverit, sciri potest, si datam *Anguli* definitionem toties substituamus, quoties *Anguli* nomine utimur. Quo facto, si aliquid absurdi sequatur in eo, quod de Angulo tradit, evidens sit, cum ab illa, quam primum designaverat, Idea ad aliam, quam à natura hausit, inconsulto devolasse. Docet ex. ca. quomodo bipartiendus angulus sit; Definitionem substitue, & unicuique protinus innotescet, non esse hunc angulorum occursum, qui in duas partes dividitur, qui duo latera habet & basin, sed hæc omnia comprehenso inter duas lineas spacio convenire, non ipsi linearum occursum.

Evidens itaque est, Euclidem hallucinatum fuisse, eique quo minus Angulum definiret spacium inter duas lineas comprehendendum, illud obstitisse; quod cerne- ret, hoc spacium vel majus esse posse, vel minus, pro laterum longitudine aut brevitate, cum tamen ipse angulus nec major evaderet, nec minor. Non tamen hinc concludere debuit, Angulum non esse spacium. sed tantum quod spacium, comprehendendum inter duas lineas rectas concurrentes, esset indefinitum quidem secundum dimensionum alteram, respondentem scil. linearum longitudini, determinatam vero, secundum alteram proportionali parte circumferentiæ, cujus centrum est punctum illud, in quod sibi hæc lineæ occurrunt.

Hæc definitio adeo clare, adeo nitide describit anguli Ideam omnibus hominibus innatam ut simul no-

missis definitio censenda sit, & *rei*, nisi quod anguli nomen vulgo etiam angulum solidum significet, cum ad angulum planum rectilineum hac definitione determinetur. Definitio itaque in hunc modum angulo, manifestissimum est, quicquid dici potest de angulo plano rectilineo, (qualis in omnibus figuris rectilineis reperitur) de hoc angulo sic definito verificari, neque opus esse unquam semel præfixam ideam mutare, neque absurdi quicquam sequi, si in definiti locum definitio surrogetur. Nam spatium illud, ut superius definitur, est quod bipartiri, tripartiri, quadripartiri, &c. potest: quod bina latera, quibus clauditur, habet; quod ex illa parte, quæ est ex se indefinita, determinari potest linea, quam basin, aut subtensam vocant; quod nec majus, nec minus censetur, qui brevioribus aut longioribus lineis comprehenditur; ex illa enim parte, qua indefinita est, magnitudinis parvitarisve petenda mensura non est. Ex hac definitione cognosci potest, an angulus angulo æqualis, major minorve sit. Cum enim hujus magnitudo spatii determinata sit proportionali parte circuli, cujus centrum punctum illud est, ubi lineæ angulum constituentes occurrunt; quando duo anguli partibus circulorum similibus aliquoties mensurantur, æquales sunt: si vero alter decima parte, alter duodecima mensuretur, cujus mensura pars decima est, major erit illo, quem duodecima dimetitur. Cum ex definitione Euclidea sciri non possit, in quo Angulorum æqualitas sita sit; quod Elementis Euclideanis confusionem invenit quam maximam, ut à Ramo observatur, licet ille felicior in hac tollenda non fuerit.

En alias Euclidis definitiones iisdem cum anguli definitione vitiis laborantes! *Ratio est habitudo duarum magnitudinum ejusdem generis comparatarum inter se secundum quantitatem. Proportio est similitudo rationum.*

Se-

Secundum has definitiones, *rationis* vocabulum complecti debet *habitudinem*, quæ est inter duas magnitudines, cum, quantum altera alteram superat, consideratur. Negari enim potest, quin hæc habitudo sit duarum magnitudinum comparatarum secundum quantitatem: ac proinde quatuor magnitudines inter se proportionem habebunt, cum differentia primæ ad secundam, æqualis sit differentiæ tertiæ ad quartam. Nec est, quod Euclidem de his definitionibus vocemus in jus, modo in iisdem permaneat Idem, quas his verbis designavit, insignavitque *rationis* & *proportionis* nominibus. Sed permansum ab illo non est, cum ex libri totius serie quatuor hi numeri 3. 5. 8. 10. proportionales non sunt, licet illis definitio, qua proportionis nomen definit, quadret, cum inter numerum primum & secundum, comparatos secundum quantitatem, habitudo sit similis illi, quæ est inter tertium & quartum.

Quo itaque se ab hoc lapsu tutum præstaret, observandum illi fuisset, posse magnitudines dupliciter inter se comparari. Primo enim considerare possumus, quantum magnitudo magnitudinem superet. Secundo, quomodo magnitudo in magnitudine contineatur: & quemadmodum hæc habitudines diversæ sunt, ita diversis nominibus appellari debuerunt. Primam itaque habitudinem, *Differentiam* dixissem, alteri servatæ *rationis* nomine. Denique definitæ *proportionem* ambarum harum habitudinum, id est, *Rationis*, & *Differentiæ*, æqualitatem. Et cum hinc duæ species resultent, duobus etiam nominibus erunt designandæ, appellandaque æqualitas differentiarum *proportio Arithmetica*; rationum vero, *proportio Geometrica*. Et quia hæc ultima species crebrius occurrit, quam prima, commonendi Lectores sunt, Geometricam semper esse intelligendam; cum *proportionis*

aut magnitudinum proportionalium nomen solitarie ponitur: Arithmetica vero, non nisi cum exprimitur. Quod si effectum fuisset, & omnem obscuritatem & omnem æquívocationem sustulisset.

Ex his omnibus palam est, temere non esse usurpandum axioma illud, quo asseritur, nominum Definitiones esse arbitrarias. Sed fatendum est summam diligentiam debere adhiberi ad Ideam nominis, quod definimus, tam clare, tam distincte designandam, ut in orationis progressu nullus error possit subreperere. Idea nominis mutata, i. e. nomine alio sensu intellecto, quam quo intelligi ex definitione debet, adeo ut semper definitio possit definito substitui, sine ullo subsequuturi absurdi metu.

CAPUT V.

GEOMETRAS NON SEMPER BENE INTELLEXISSE DISCRIMEN, QVOD EST INTER DEFINITIONES NOMINUM ET RERUM.

QUamvis, præ scriptoribus cæteris omnibus Geometrae maximo cum emolumento nominum definitiones usurparint: Mihi tamen hic arbitror incumbere, ut ostendam, illos non semper bene perspexisse discrimen illud, quod inter definitiones rerum, & definitiones nominum ponendum est; nimirum, quod de primis lites moveri possint, non item de alteris. Nam video ex illis aliquos non minori vehementia ac incitatione de hisce nominum definitionibus pugnare: quam si de ipsis rebus ageretur.

In commentariis etenim, quos in Euclidem Clavius edidit longa & pugnacissima inter illum & Peletarium disputatio existat, de Spacio, quod est inter tangentem &

& circulum. Hoc Peletarius angulum non esse contendebat, cum Clavius angulum esse toto nisu contenderet. Sed quis tam parum oculatus, qui non videat, hos animorum motus verbulo potuisse comprimi, si alter ab altero amice petuisset, quid Anguli nomine esset intelligendum.

Præterea novimus, Simonem Stevinum celeberrimum Principis Auriaci Mathematicum, cum numerum definivisset id, per quod explicatur quantitas cujusque rei, adversus eos, qui negabant unitatem esse numerum excanduisse, atque oratoria declamatione esse inventum, quasi de re gravi & seria ageretur. Verum quidem est, istam huic questioni immiscuisse aliam alicujus momenti, an scilicet unitas in numero sit, quod punctum est in linea: sed erat hic secrecio faciendæ, ne res disparatissimæ confunderentur: dueque separatim quæstiones instituendæ, altera, an unitas sit numerus? altera, an unitas in numero, quod punctum est in linea? Et de prima dicendum illam esse disputationem de nomine, unitatemque vel numerum fore, vel non; pro varia numeri definitione: si enim cum Euclide definiamus, numerum multitudinem unitatum conjungarum, luce clarius erit unitatem numerum non esse: sed cum Euclidis definitio arbitraria sit, licebit aliam definitionem huic nomini dare, nempe eam, quam unitas numerus erit. Ex dictis habemus solutionem primæ quæstionis, nihilque urgeri potest adversus eos, quibus non placet, unitatem numerum esse, sine manifesta principii peritione, uti videre est in examine prætensarum Stevini demonstrationum, quarum prima talis est.

Pars ejusdem nature est cum toto;

Unitas est pars multitudinis unitatum: Ergo

Unitas est ejusdem nature cum multitudine unitatum; ergo & numerus.

Hoc

Hoc argumentum futile profusum est; nam licet pars ejusdem nature sit cum toto, non est tamen eodem nomine appellanda: imo sæpius accidit e contra, ut alio debeat nomine appellari. Miles exercitus pars est, non tamen exercitus; triclinium pars ædium, non tamen ædes ipsa: semicirculus circulus dicendus non est; nec quadrata pars quadratum. Probat itaque ut plurimum hoc argumentum, unitatem, cum sit pars multitudinis unitatum, aliquid habere commune cum omni multitudine unitatum, secundum quod dici possit, ejusdem cum illa nature; sed non probat deberi idem numeri nomen unitati & multitudini unitatum, quandoquidem, si ita libitum sit, nomen numeri reservari possumus soli unitatum multitudini, unitatemque vel nuda dicere unitatem vel partem numeri.

Neque in secundo argumento felicior Stevianus, quod tale est:

Si ex dato numero nullus numerus auferatur, datus numerus manebit.

Ergo, si unitas numerus non est, sublato e tribus uno, numerus datus manebit: quod est absurdum.

Sed hic major Propositio est absurda, supponitque, quod est in questione, Euclides etenim negabit numerum datum manere, si nullus numerus auferatur. Nam ut alius evadat, quam qui datus erat, sufficit vel numerum auferri; vel numeri partem, qualis est unitas. Præterea, si hoc argumentum valeret, utique probaret, sublato e circulo dato semicirculo, circulum datum mansere, quia nullus circulus ablatum est.

Ac proinde omnia Stevini argumenta tantum probant, numerum ita definiti posse, ut hæc vox, numerus, unitati possit convenire, quia unitas & unitatum multitudo non tam disparate sunt, quin queant uno eodemque nomine significari: Nullatenus tamen probant,

bant, numerum non posse definiti definitione solum unitatum multitudinem complectente, ne scil. unitatem toties cogamur excipere, quoties illæ proprietates sunt explicandæ, quæ omni numero, excepta unitate, conveniunt.

Secunda vero quæstio, an unitas in numeris sit idem, quod punctum in lineis, alterius naturæ est, nec de nomine, sed de re instituitur. Nam absolute falsum est, unitatem in numero esse, instar puncti in linea, quia unitas addita numero, numerum auget, cum à puncto addito linea non augeatur. Unitas est pars numeri, cum punctum non sit pars lineæ; sublata è numero unitate, datus numerus tollitur, cum maneat linea sublato puncto.

Creberrimè hunc in modum rixatur Stevinus de nominum definitionibus, uti quando non sine excaudescencia probare nititur, numerum non esse quantitatem; numerorum proportionem semper esse Arithmeticam, Geometricam nunquam: omnem radicem cujuscunque numeri esse numerum. Ex quibus palam est, illum penitus non perspexisse, quid esset nominis definitio: illaque pro rei definitione accepisse, cum de hæc quæri possit, de illa nefas sit litrem moveri.

CAPUT VI.

De

REGULIS AXIOMATA SP CTANTIBUS: ID EST, DE PROPO SITIONIBUS CLARIS ET EVI DENTIBUS.

Summa omnium consensus est, esse quasdam propositiones adeo claras & evidentes per se, ut ulteriori demonstratione non indigeant, illasque
omnes

omnes, quæ non demonstrantur, tales esse debere, ut veræ demonstrationis principia evadant : Nam si vel tantillum incertæ sint & dubiæ, evidens est illis tanquam fundamentis non posse conclusionem profus certam & dubiam superextrui.

Sed bene multi non capiunt penitus, in quo hæc propositionis claritas & evidentia sita sit. Nam primo credendum non est, propositionem sua exui certitudine, quia à quibusdam negatur, aut pro dubia esse habendam, vel saltem argumentis esse stabiliendam, cum quispiam inventus sit, qui illam in dubium vocavit : si enim ita esset, nihil profus certi & evidens posset proferri ; cum Philosophi aliqui ex Professo de omnibus generatim dubitarint, cum alii asseruerint, nullam propositionem opposita esse verisimiliorem. De certitudine itaque ac claritate statuendum non est ex hominum disputationibus & rixis ; quippe de re omni lites, præsertim verbales moveri possunt : sed id demum clarum & evidens habendum est, quod iis clarum & evidens apparet, qui in rerum investigatione cum summo studio & diligentia versati sunt, quique bona fide & cordate dicturi erunt verbis, quod clam mente cogitarunt. Quapropter & gravissima & verissima Aristotelis sententia est, demonstrationes quidem valere ad internam animorum evictionem, non ad externam hominum expugnationem ; quia nihil tam firmis demonstrari rationibus potest, quod negari itidem non possit à vehementi & obstinato opinatore, qui etiam ea sibi verbotenus ducet oppugnanda, quæ interius habet perspectissima. Haec tamen animi indoles pessima, & viro pectoris bene præparati indignissima est. Qualis qualis tamen est è modernis Philosophorum scholis prodiit, in quibus mos viget, de re omni contentiose altercandi, gloriaque ducitur nunquam cedere, nunquam manus dare s

cum

cum illic cæteris ingenio is præstare credatur, qui est ad subterfugia detegenda, per quæ pressus evadat, oculatissimus. Cum tamen candidi cordatique hominis iudicium sit, vel eminens conspecta veritate, quam etiam in hoste venerabitur, arma deponere.

Secundo, omnes illi Philosophi, qui asseruere, omnem nostram cogitationem à sensibus oriri, omnem etiam propositionum evidentiam & certitudinem ab iisdem esse hauriendam sensibus dixerunt. *Nam axioma hoc, inquit, quo non aliud clarius evidentiusve optari solet, totum est majus sua parte, ideo tantum assensum nostrum meretur, quia à prima infantia particulatim observavimus, omnem hominem suo capite, domum triclinio, sylvam arbore, cælum sidere esse majora.*

Est hæc opinio non minus falsa est, quam illa alia, quam parte prima refutavimus, *omnem scilicet cogitationem esse à sensibus.* Nam si veritas hujus axiomatis, *totum est majus sua parte*, nobis constaret tantum à variis observationibus, quas nos à pueris fecerimus, illa foret solum probabilis; cum inductio tunc tantum veritatis cognoscendæ medium certum sit, quando certum est, illam esse perfectam & integram. Cum tamen nihil usitatus sit, quam ejus falsitatem detegere, quod nobis prius verum videbatur ob inductionem adeo generalem, ut nullam dari exceptionem posse arbitrati fuerimus.

Ante duos tresve tantum annos pro re prorsus indubia habebatur, aquam contentam in vase recurvo, (cujus pars altera, multo est altera capacior) ad libellam constitutam, non altius in parte exili, quam in repanda ascensuram. Hoc enim videbatur, factis innumeris experimentis, esse compertissimum, quod tamen nuper falsum esse deprehensum est, modo vasis recurvi pars altera admodum exilis sit: in illam enim altius aqua ascendet, quam in majori. Ex quibus omnibus

mnibus confectum manet, nullius nos posse veritatis certos fieri solis inductionibus, nisi certi iidem simus, illas esse generales & integras, quod est impossibile: Ac proinde nobis probabilis foret tantum hujus axiomatis veritas, *totum est majus sua parte*; si illa nobis tantum innotuisset ex eo, quod hominem capite, sylvam arbore, domum triclinio, cœlum sidere majora conspexerimus. Nam semper erit, cur subdubitemus, aliquid esse posse parte sua minus, quod oculos observationemque nostram effugisset.

Non itaque hujus axiomatis veritatem acceptam referre debemus observationibus factis olim à nobis pueris: imò è contra, nihil potest nos in plures errores præcipitare, quam nimia illa, quam infantia præjudiciis habemus, fides. Sed illius veritas unice dependet ab eo, quod in clavis distinctisque *totius & partis* Ideis, clare distincteque continetur, nimirum quod *totum est majus parte, & pars minor toto*. Quod autem sæpius olim observavimus hominem capite, domum triclinio majores esse, nobis solum occasionem porrigere potuit attentius considerandi Ideas *totius & partis*. Nam omnino falsum est, illas observationes absolutam illam inconcussamque certitudinem, quam de illius axiomatis veritate habemus, generare, uti est à me, ni fallor, demonstratum.

Quæ de hoc axioma diximus, cæteris omnibus accommodanda erunt, atq; ita arbitror, omnem cognitionis humanæ in rebus naturalibus certitudinem atq; evidentiam ab hoc principio dependere.

Quicquid continetur in alicujus Idea clara & distincta, potest vere de illo affirmari.

Sic, quia in Idea *hominis, animal* continetur, de homine affirmari potest, quod sit animal, quia in Idea *circuli diametrorum æqualitas* concluditur; de omni circulo affirmari potest, quod habeat æquales diametros:

tros: quia habere omnes angulos æquales duobus rectis, habetur in Idea trianguli, id etiam potest de omni triangulo affirmari.

Neque sane in dubium vocari potest hoc principium, nisi simul omnis evidentia cognitionis humanæ tollatur, inducaturque Sceptsis deridicula. Alius namque de rebus judicandi modus non est, nisi per rerum, quas habemus, Ideas, quia illas percipere nequimus, nisi in quantum sunt in mente nostra, illic autem tantum sunt per sui ipsarum Ideas. Si autem judicia, quæ formamus, dum has ideas contemplamur, cogitationes tantum nostras, non autem res ipsas representarent, id est, si ex eo, quod nos clare percipiamus trium angulorum æqualitatem cum duobus rectis contineri in idea trianguli, nobis jus non competeret concludendi omne triangulum revera habere tres angulos æquales duobus rectis, sed tantum affirmandi nos ita cogitare, evidens est, nos nullam de rebus habere posse scientiam, sed tantum de cogitationibus nostris: ac proinde rerum illarum omnium ignari essemus, quarum nos credidimus esse certissimos. Dicere namque possumus, nos tantum ita cogitare, quod manifestissime omnes omnino scientias destrueret.

Sed periculum non est: ne quis serio arbitretur, nos nullius rei, prout in se est, aut veritatem cognoscere, aut falsitatem. Nam aliqua sunt adeo simplicia, adeo evidentia, uti, *cogito, ergo sum; totum est majus sua parte*, ut impossibile sit, serio & bona fide dubitare, an in seipsis talia sint, qualia illa concipimus: De illis etenim dubitare non possumus, nisi cogitemus, cogitare non possumus, nisi vera affirmemus; ac proinde dubitare nequimus.

Nihilominus ex hoc uno principio statere non possumus, quidnam sit pro axiomate habendum.

Y

Nam

Nam quædam in Ideis attributa continentur, quæ & possunt & debent demonstrari, uti in triangulo æqualitas trium angulorum cum duobus rectis: vel in Hexagono æqualitas omnium cum octonis rectis. Sed videndum est, an mediocri tantum attentione opus sit; ut sciamus, attributum in Idea contineri; an vero alia adsciscenda sit Idea, cujus ope hanc connexionem detegamus. Nam si ascrititia Idea non sit, ad hanc detegendam, Propositio axiomaticæ dignitatem habebit, præsertim si ad hanc connexionem cernendam, mediocris attentio, quam vel mediocria ingenia possunt adhibere, tantum requiratur. Ast si alia Idea, præter rei ipsius Ideam, sit in auxilium advocanda, Propositio illa debet demonstrari. Poterunt itaque de Axiomaticæ hæc duæ Regulæ sanciri.

Regula prima.

Quando, ut sciamus attributum aliquod subjecto convenire, v. gr. toto convenire, quod sit majus sua parte, consideranda est mediocri tantum attentione utraque Idea subjecti & attributi; ita ut hac mediocri consideratione Institui non possit, quin clare innotescat, Ideam attributi revera contineri in Idea subjecti: tunc talis Propositio axioma erit, nec demonstratione indigebit; quia ex se habebit omnem illam evidentiam, quam habere poterit à demonstratione; quæ aliud præstare non poterit, quam ostendere attributum illud subjecto convenire, ope scilicet tertiæ Idea illam connexionem declarantis, quod sine hujus tertiæ Idea opera jam factum est.

Sed hic confundenda non est simplex explicatio, (licet speciem præ se ferat ratiocinationis) cum vera demonstratione. Nam quædam axiomata sunt, quæ explicari debeant, ut melius cognoscantur & intelligantur; cum tamen demonstranda non sint. Explicatio etenim est aliis uberioribusque verbis clarior expositio ejus, quod in axiomaticæ conti-

continetur, cum demonstratio exigit novum aliquod medium, quod clare in axiome non habebatur.

Regula secunda.

Quando sola consideratio utriusque Idea Subjecti & attributi non sufficit ad clare ostendendum attributum Subjecto convenire, Propositio id affirmans axiomatis loco haberi non debet, sed erit alterius demonstranda, aliis Ideis adhibitis ad hanc connexionem declarandam: sic adhibemus Ideam linearum parallelarum ad ostendendum tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis.

Majoris momenti sũnt hæ duæ regulæ, quam quis primo iacuitu crederet. Nam hominum culpa communissima est, quod seiplos de rebus, quas vel affirmant, vel negant, non satis serio consulant, sed iis fidem habeant. quæ vel fando audivere, vel ipsi olim cogitavere, insuper habentes ea iudicia, quæ jam formarent, si eadem de novo attente considerarent; quod verborum sonitum potius attendant, quam veras rerum Ideas; quod pro clavis & evidentibus ea vendant, quæ omnino concipi non possunt, eaque pro falsis rejiciant, quorum veritatem impossibile esset, non agnoscere, si vel tantisper serio de iis cogitarent.

Exempli causa: qui asserunt præter partes, partium situm, figuram, motum vel quietem, meatusque partibus interspersos, esse etiam in ligno formam substantialem ab iis omnibus distinctam, nihil se credunt pronuntiare, quod non sit certum; cum tamen id dicant, quod nec ipsi intelligunt, vel ullus alius unquam intellexit, vel est unquam intellecturus.

Si vero quis conetur illis naturæ Phænomena explicare per partes insensibiles, ex quibus corpora componuntur, per partium varios situs, magnitudines, figuras, motus, quietem, & per meatus interspersos, qui alia corpora vel arcent, vel admittunt,

runt, continuo arbitrabuntur, se somnia & nugas audire, cum tamen nihil dicatur, quod non facillimè possint concipere. Imo, mirabili mentis occæcatione, ob ipsam facilitatem, quam in ipsis percipiendis experiuntur, proclives sunt, ut credant, ea non esse veras Phænomenon causas, quas rentur magis abditas & mysteriorum scil. pleniores: adeo ut citius audituri sint eos, qui naturam explicant per principia cæca & non intellecta, quam illos, qui principia adhibent probe illis nota.

Insuper affatim lepidum est, quod, cum de partibus insensibilibus sermo instituitur, has summo jure credunt, se posse rejicere, qui oculis manibusque subijci non possunt, cum tamen illis formæ substantiales, gravitas, attractio & reliqua qualitatum turba impendio satisfaciant, quæ tamen tantum abest, ut gigni queant aut tangi, ut ne quidem possint ullò modo mente comprehendere.

CAPUT VII.

QUÆDAM AXIOMATA VALDE UTILIA, ET QUÆ PRINCIPIORUM LOCO ESSE POSSUNT; AD GRAVISSIMAS VERITATES DEMONSTRANDAS.

IN confesso apud omnes est, admodum utile esse, quædam axiomata & principia mente memoriaque tenere, quæ, cum clara sint & indubia, usui esse possint ad rerum abditissimarum cognitionem comparandam. Sed illa, quæ nobis passim obtruduntur, tam inania & futilia sunt, ut possint sine ullo incommodo negligi. Nam hoc, quod omnis cognitionis principium dicitur, *impossibile est, idem simul esse*

esse & non esse, clarissimum quidem est & certissimum, sed nullus video, ubinam prodesse possit ad scientiam generandam. Quæ vero hic subjungo illis aliis, ni fallor, utilitate præstant. Sit itaque primum illud, quod modo explicuimus.

Axioma 1.

Quicquid in alicujus clara & distincta Idea continetur, potest de illo vere affirmari.

Axioma 2.

Existencia, saltem possibilis, continetur in idea ejus, quod clare & distincte concipitur.

Nam postquam aliquid clare concepimus, non possumus illi non concedere existentiam possibilem: cum ob solam contradictionem, quæ inter Ideas nostras reperitur, negamus, quidpiam posse existere. Jam vero in ideis nulla est contradictio, cum illæ claræ sint & distinctæ.

Axioma 3.

Nihil non potest esse alicujus causa. Ex hoc alta deducuntur axiomata, quæ illius dici Corollaria possunt, uti hæc, quæ sequuntur.

Axioma 4. sive 3. Corollarium 1.

Nulla res, nec perfectio rei existentis, potest habere pro causa suæ existentie nihil, sive rem non existentem.

Axioma 5. sive 4. Corollarium 2.

Omnis realitas, sive perfectio rei invenitur formaliter vel eminenter in causa prima & adæquata.

Axioma 6. sive 3. Corollarium 3.

Nullum corpus potest se ipsum movere: id est, sibi ipsum motum impremere, si prius quiescat.

Hoc principium usque adeo ex se evidens est, ut formarum substantialium & qualitatum gravitatis & levitatis introducendarum causa fuerit: Cum enim

enim Philosophi hinc viderent, impossibile esse, ut corpus immotum seipsum moveret, illinc falso sibi persuaderent, nihil extra lapidem esse, quo deorsum propelleretur, necessario in lapide duo distinguenda duxerunt, materiam scilicet motum impressum recipientem, & formam substantialem gravitate adjunctam, modum illum imprimentem. Cum tamen non animadvertenterent, se neutiquam eo laqueos effugere, quos cupiebant evitare, si hæc forma materialis sit, id est, vere materia. Si autem vere materia non sit, omnino necesse est, ut si substantia à materia realiter distincta; talem autem clare concipi prorsum impossibile est, nisi ad instar mentis concipiatur, id est, substantiæ cogitantis, qualis est forma hominis, non item formæ cæterorum corporum.

Axioma 7. sive 3. Corollarium 4.

Nullum corpus potest aliud movere, si sit immotum.
 Nam si corpus immotum semetipsum movere non potest, multo minus poterit aliud movere.

Axioma 8.

Id, quod est clarum & evidens, negari non debet, quia quod est obscurum, non potest comprehendi.

Axioma 9.

Est de natura mentis finita, quod non possit comprehendere infinitum.

Axioma 10.

Testimonium ejus, qui est infinite potens, infinite sapiens, infinite bonus, & infinite verax, efficacius esse debet ad persuadendum, quam argumenta quam maxime demonstrativa.

Nam certius est, quod qui est infinite sapiens, non fallatur, & qui est infinite bonus, non nos fallat; quam quod non fallamur à nobismetipsis, etiam in rebus evidentissimis.

His

His tribus ultimis axiomatis innicitur fides nostra, de qua plura inferius.

Axioma II.

Res gesta, de quibus sensus facile possunt iudicare, si confirmentur testimoniis multorum hominum, diversarum aetatum, diversarum nationum, diversa consilia prosequentium, si de illis loquantur tanquam à se visis, neque suspicio sit, eos conspiravisse ad mendacium stabilendum, non minus constanter credi debet, quam si visae fuissent à nobis propriis oculis.

In hoc axioma fundatur pars maxima nostrarum notitiarum, cum longe plura sint, quæ hoc modo cognoscimus, quam quæ à nobismet ipsis habemus.

CAP. IIX.

De

REGULIS PERTINENTIBUS
AD DEMONSTRATIONEM.

Legitima demonstratio duo exigit; alterum quod in materia nihil incerti & dubii sit; alterum, quod in forma nullum sit vitium, utrumque autem consequemur, si illæ duæ regulæ, quas præmisimus, observentur.

Nam nihil incerti dubiive erit in materia, si omnes propositiones, quæ ad alia probanda adhibebuntur, sint.

Vel definitiones nominum jam expositorum, quæ, cum ad libitum sint, sub disputationem non cadunt:

Vel axiomata jam concessa, & quæ neutiquam admitti debere, nisi ex se clara & evidentia sint, per regulam tertiam.

Vel propositiones prius demonstratæ, quæ proinde ipsa sui demonstratione evaserunt claræ & evidentes.

Y 4

Vel

Vel rei ipsius constructio, (si quid faciendum proponitur) in quam dubitatio non magis cadit, quam in reliqua, cum illius possibilitas prius demonstrari debeat, si de illa aliquod dubium subsit.

Clarum itaque est ex primæ regulæ observatione, nihil unquam ad propositionem probandam allatum iri, quod non sit clarum & evidens.

Difficile item non est ostendere, nullum adversus formam demonstrationis vitium admissum iri, si secunda regula observetur, quæ omnem e terminis æquivocationem tollit, definitionesque, illos restringentes & explicantes semper mente substituit.

Nam si unquam adversus syllogismorum regulas peccamus, id tunc accidit, cum nobis termini alicujus æquivocatio imponit, quem variè in diversis propositionibus intelligimus. Hoc autem præcipuè contingit in medio termino, qui, in præmissis duplicem sensum habens, communissimum syllogismorum vitium est: palam autem est, non posse hunc errorem illis obrepere, qui secundam regulam observant.

Non quod sola syllogismorum vitia ea sint, quæ à terminorum æquivocatione oriuntur: sed illa alia ejusmodi sunt, ut impossibile sit, hominem vel mediocris ingenii, & mente utrumque non destitutum in ea labi, præsertim in rebus speculativis: ac proinde inutile erit, aut regulas præscribere, aut monere, ab illis esse cavendum: Imo hoc obesset potius, quia animi ad has regulas supervacaneas applicatio, cum à necessariis distraheret. Paucos Geometras videmus, quos argumentorum formæ sollicitos habent, aut de iis ad Logicales regulas refinendis somniant, cum tamen hac in parte nunquam hallucinentur. Hic enim tutissimè natura duce sine ulla sollicitudine gradiuntur.

De Propositionibus, quæ demonstrari debent,
hæc

hæc etiam notatio adjicienda est : Illis scilicet non esse accensendas, quæ demonstrari possunt sola applicatione *regulæ evidentiae ad propositionem evidentem*. Aliter nullum daretur Axioma, quod non esset demonstrandum, cum fere omnia demonstrari possint illo axioma, quod omnis evidentiae basin statuimus, nimirum, *Quicquid clare cognoscimus in alicujus Idea clara & distincta, id potest vere de illo affirmari* Exempli gratia :

Quicquid clare continetur in alicujus Idea clara & distincta, id potest vere de eo affirmari.

Sed in Idea clara & distincta totius, continetur, quod sit majus sua parte.

Ergo, vere affirmari potest, totum majus esse sua parte.

Quamvis autem hæc demonstratio validissima sit, necessaria tamen non est, quia major Propositio sine ulla speciali attentione ab intellectu suppletur, cui clare & evidenter apparet, totum esse majus sua parte, quamvis non attendamus, unde nobis hæc evidentia oriatur. Nam unum idemque non est, scire quidpiam evidenter, & scire, unde sit hæc evidentia.

CAPUT IX.

De

QVIBUSDAM DEFECTIBUS IN GEOMETRARUM METHODO PASSIM OBVIIS.

QUOD in Geometrarum methodo obvium est, jam vidimus ad quinque regulas à nobis reductum, in quibus observandis nimii esse non possumus : & fatendum quidem est, rem esse prorsus admirabilem, tot occulta & eruta esse, & firmissimis rationibus demonstrata, ope regularum adeo pau-

earum: ita ut inter omnes Philosophos soli Geometrae sint, qui suis à scholis & libris disputationes litesque exterminarunt.

Nihilominus, si sepositis præjudiciis, dicenda sententia sit; ea laude spoliari non debent, quod viam præ cæteris omnibus maxime certam instituerunt ad veritatem assequendam, ita negari non potest, quin in aliquos defectus lapsi sunt, qui à fine quidem proposito eos non averterunt, sed tamen per devia & incommodas viarum asperitates circumduxerunt. Et hoc illud est, quod tractis ab ipso Euclide exemplis conabor ostendere.

Defectus Primus.

De certitudine, quam de Evidentia: de intellectu convincendo, quam illuminando magis laborare.

Laudi Geometris dandum, quod nihil proferant, nisi certum & demonstratum. Sed videntur non satis animadvertisse ad perfectam alicujus veritatis scientiam, non sufficere illam habere pro vera & demonstrata, si insuper rationibus peritis ab ipsis rei cognite visceribus penitissime non pervideamus, cur illa vera sit. Nam quamdiu citra hoc genus certitudinis consistimus, animis nostris plene factum non erit satis, altiorem quippe penitioremque rerum cognitionem concupiscimus, quod indicio est, nos veram perfectamque cognitionem nobis nondum comparavisse. Dici potest, quod hic Defectus cæterorum, quos infra perstringemus, causa sit & origo; ac proinde non est, cur illi denudando diutius hoc loco immoremur, cum id in sequentibus fiet.

Defectus Secundus.

Ea probare, quæ probatione non egent.

Fatentur Geometrae, non esse probanda, quæ ex se clara sunt: Ea tamen sapissime probant. Quia cum ad assensum extorquendum magis, quam ad intellectum.

Etiam illuminandum sese, uti diximus, applicuerint, hoc abundantius crediderunt, se fuisse præstituros, si res etiam evidentes probatiunculis stabilirent, quam si easdem simpliciter proponerent, agnoscendamque menti evidentiam committerent.

Hoc illud est, quod Euclidem impulit ad probandum duo trianguli latera simul sumpta esse tertio majora. Quamvis hoc ex ipsa lineæ rectæ notione evidens sit, quæ est earum brevissima, quæ inter duo puncta duci possunt; & quæ est naturalis mensura intervalli, quo punctum à puncto distat: quod tamen non foret, si omnium linearum brevissima non esset, quæ à puncto ad punctum ducuntur.

Hoc etiam illum compulit, ut problema demonstrandum faceret, quod poterat inter postulata reposuisse, scilicet *ducere lineam æqualem lineæ datæ*. Quamvis hoc facillimum sit, imo facilius, quam circulum dato radio describere.

Procul dubio hic defectus ex eo ortum duxit, quod Euclides non consideravit omnem certitudinem, omnemque evidentiam cognitionum nostrarum in scientiis naturalibus huic principio inniti: *Quicquid in clara & distincta Idea alicujus continetur, potest de illo vere affirmari*. Ex quo sequitur, si per simplicem tantum Ideæ considerationem, nullis aliis Ideis ascitis, cognosci potest attributum in illa Idea contineri, propositionem debere pro evidenti, & clara haberi, quemadmodum superius dictum est.

Novi equidem esse quædam prædicata, quæ minori negotio cognoscuntur Ideis inesse, quam alia; sed si inesse cognosci possunt mediocri attentione, ita ut nullus, cui sana mens, de eorum connexionem possit serio dubitare, sufficere arbitror, ut Propositiones ejusmodi, ex Idearum simplici consideratione enatæ, principiorum loco sint, quæ demonstratione non indigeant.

grant : Sed ut plurimum brevi aliqua explicatione. Ac proinde contendo neminem, qui vel tantillum ad ideam lineæ rectæ attenderit, non esse perspecturum, non tantum, quod à duobus punctis ejus notio dependeat, (quod Euclidis postulatum est) sed etiam id quæ facile & clarissime, quod, (si linea recta rectam fecerit, sineque in secante duo puncta, quorum utrumlibet æqualiter distat à duobus punctis in linea secata) quod, inquam, aliud in secante dari punctum non possit, quod non æqualiter distet à duobus punctis in linea secata assignatis. Ex his facile cognosci poterit, quando linea ad lineam erit perpendicularis, sine angulorum triangulorumque auxiliò, quæ tum demum tractari debent, cum multa fuerint demonstrata, quæ non nisi ope linearum perpendicularium demonstrari possunt.

Observatione etiam dignum est, maximos Geometras pro principiis ponere Propositiones hæc nostra multo obscuriores. Archimedes etenim pulcherrimas suas demonstrationes huic axiomati inædificavit. *Si duæ lineæ in eodem plano easdem extremitates habent ; & si curvæ vel cavæ sint versus eandem partem, contenta minor erit continente.*

Fateor equidem, probare id, quod probatione non indiget, vitium videri quam minimum, imo in se nullum esse : Est tamen, si ea consideremus, quæ inde sequuntur. Hinc enim illa naturalis ordinis inversio oritur, de quo infra agemus, cum hæc prurigo ea probandi, quæ pro claris ex se & evidentibus supponi debent, ipsos Geometras adegerit, ad illa tractanda, (ut scilicet iis probandis inservire possent, quæ probari non debebant) quæ postea tantum secundum naturalem rerum ordinem essent resumenda.

Defectus Tertius.

Demonstrare per impossibile.

Hoc genus demonstrationum, quæ quid demonstratur, non per propria rei principia, sed per aliquod (si

(si res aliter sese haberet,) inde subsequiturum absurdum, apud Euclidem frequentissimum est. Cum tamen manifestum sit, tales demonstrationes assensum quidem nostrum extorquerent, non autem intellectum clarigare: qui tamen scientiarum finis præcipuus esse debet. Animus enim noster tranquillus quietusque non fit, nisi sciat & rem esse, & rationem, cur ita sit, quod non habetur à Demonstratione deducenté ad impossibile.

Non tamen omnino rejiciendæ sunt tales demonstrationes: nam adhiberi possunt ad probandas conclusiones negativas, quæ propriè corollaria tantum sunt aliarum propositionum, vel ex se evidentium, vel alias demonstratarum. Et tunc etiam hoc genus demonstrationis ad impossibile adigens, explicationis potius loco habendum est, quam novæ demonstrationis.

Tandem dici potest, hasce demonstrationes tunc tantum admittendas, cum aliæ excogitari non possunt. Culpa tamen non caret, qui illis utitur ad conclusiones positivas probandas. Jam vero multa sunt in Euclide hoc modo demonstrata, quæ tamen facili negotio aliter possent demonstrari.

Defectus Quartus.

Demonstrare per aliena & remota.

Hoc vitium apud Geometras communissimum est: parum illi solliciti sunt, unde probationes accersant, modo demonstrativas nanciscantur; cum tamen demonstratio imperfectissima sit, quæ instituitur per aliena & remota; à quibus res demonstratæ secundum naturæ ordinem non dependent.

Dicitur lucem ab exemplis scenerabimur. Euclides l. 1. pro. 5. probat triangulum Ifofceles habere duos angulos ad basin æquales, ad hoc, latera æqualiter producit, novâ hinc triangula fabricatur, quæ demonstrantur aliis jam factis comparat. Nun-

Nunquid eutem incredibile non est, rem adeo facilem, ac est hæc angulorum æqualitas, tantis ambagibus indigere ad sui probationem. Nunquid quidpiam magis ridiculum, quam hanc angulorum æqualitatem à peregrinis illis angulis deducere; cum naturalem ordinem servanti, & facillimi & maxime naturales modi quam plurimi se offerant illam æqualitatem probantes.

Propositio 47. 1. 1. quæ probat quadratum basis angulo recto subtensæ, æquale esse quadratis reliquorum laterum, inter Euclideas propositiones decantatissima est. Evidens tamen est, adductam demonstrationem naturalem non esse, cum æqualitas quadratorum, à triangulorum æqualitate non dependeat, quod tamen est hujus demonstrationis medium; sed à linearum propositione, quæ facile potest demonstrari ope solius perpendiculari, ab angulo recto ad basin demissi.

Euclides totus scætet hujusmodi demonstrationibus à remotis & alienis.

Defectus Quintus.

Non observare naturalem rerum ordinem.

Turpissimum Geometrarum vitium hoc est; nullum enim illi ordinem sibi observandum rati sunt, modo priores propositiones ita disponant, quæ posterioribus possint demonstrandis inservire; ac proinde veræ methodi regulas negligentes, (qua docemur à simplicibus, & maxime generalibus semper ordiri, ut demum ad composita & particularia descendamus,) omnia confundunt; una lineas & superficies, triangula & quadrata commiscet, figurarum ope linearum proprietates demonstrant, aliaque multa invertunt, unde scientiæ pulcherrimæ labes fœdissima aspergitur.

In Euclidis Elementis creberrimum est hoc vitium. Cum quatuor prioribus libris de extenso actum fuerit, quinto agitur de proportione omnimodarum generatim

neraliter magnitudinum, sexto extensum resumitur septimo, octavo, & nono de numeris differitur, ut de extenso demum agatur in decimo. En præposterum omnium ordinem! sed etiam in particularibus infinites peccat, primum librum orditur à constructione trianguli æquilateris, & demum, post duas supra viginti propositiones, generalem methodum præscribit trianguli conficiendi ex datis tribus lineis rectis, modo duæ sint tertia majores, quod ex constructione trianguli æquilateris super linea data norum erat.

Nihil de lineis perpendicularibus demonstrat, vel de parallelis, nisi per triangula. Superficierum, dimensiones cum dimensionibus linearum confundit.

Libro primo pro. 16. demonstrat, producto latere trianguli, angulum exteriorem majorem altero interiorum oppositorum, & inferius post 16. propositiones, probat hunc angulum esse æqualem duobus rectis. Exscribendus nobis esset Euclides, si omnia hujus vitii exempla vellemus adducere.

Defectus Sextus.

Non adhibere divisiones & partitiones.

Et hujus vitii accusanda Geometrarum methodus! Non quod generum, de quibus agunt, omnes species non notent, sed quia id faciunt terminos simpliciter definiendo, definitiones tum subjiciendo, cum tamen declarare deberent, & genus tot species habere, & plures non posse habere; quia Generalis Idea Generis plures recipere differentias non potest; quod multum lucis afferret ad generis specieique naturas penitus cognoscendas.

Exempli gratia libro primo Euclidis habentur definitiones omnium specierum trianguli, sed quis non videt, multum claritatis affulsurum, si ita illæ proponerentur:

Triangulum dividi potest, vel secundum latera, vel secundum angulos. Latera

Laticæ sunt

vel { Omnia aequalia &
Duo tantum aequalia } vocat { *Æquilaterum*
Omnia inaequalia & } { *Isofceles.*
 } { *Scalenum.*

Anguli sunt

vel { Omnes acuti & vocatur *Oxigonum.*
Duo tantum acuti & tunc tertius est.

vel { Rectus, } Et dicitur { *Rectangulus.*
Obtusus. } { *Ambigonium.*

Præstat autem, tum demum hanc trianguli divisionem tradere, cum prius explicatæ & demonstratæ fuerint generales trianguli proprietates, unde poterit cognosci, duos saltem angulos in triangulo debere esse acutos, quia tres junctim duobus rectis æquivalent.

Hoc vitium coincidit cum illo inversi ordinis: non enim debemus de speciebus agere, vel eas etiam definire, nisi postquam probe ipsum genus cognovimus, præsertim, si multa de genere dici possunt & explicari, sine specierum mentione.

CAPUT X.

RESPONSIO AD EA, QUÆ HAC DE RE GEOMETRÆ RE- PONUNT.

Quidam Geometræ credunt, has se criminatio-
nes eluisse, cum dixerint, cætera insuper
habenda, sibi sufficere, si nihil proferant,
quod non firmissimis argumentis evincant,
cum hoc pacto certissime cognoscant, veritatem se
esse assequutos, quod illis unice propositum erat.

Fateat-

Fatendum quidem est, tam graves non esse hos lapsus, quin adhuc meritissimo jure laus ea debeatur illis scientiis, quæ generali Mathematicarum nomine censentur, quod præ humanis cæteris omnibus optime & accuratissime traditæ fuerint: solum contendimus, etiam aliquid adiel posse, quo evadant perfectiores: & quamvis nihil proferte, quod non sit cæcurn, illis præcipue propositum sit, quidni tamen possiat insuper ad modum tradendi maxime naturalem diligentius attendere, quo quæ tradunt, altius discitentium animis insideant.

Dicant, si lubet, se genuinum ordinem nosi curare, sibi perinde esse, modo persuadeant, (ad quod unice collimant) idque argumentis intrinsicis, an peregrinis & asciticis præstent; non tamen hæc dicendo statutam mentis nostræ immutabunt, nec efficient, ut cognitio à rerum veris causis, veris principiis generata non sit clarior, plenior, perfectior illa, quam ab alienis inventitiisque probationibus emendicamus.

Præterea, extra omnem controversiam est, & addisci multo facilius, & memoria feliciter teneri ea, quæ legitimo ordine docentur, cum idæ, quæ naturaliter sibi quasi catenatim connectuntur, & memoriæ minori cum confusione committantur, & eo promptius, ubi opus est, seipsas, quasi excitent atque evocent.

Quinimo possumus dicere ea, quorum notitiam per veras causas comparavimus, judicandi potius, quam reminiscendi facultate conservari, atque in tantum fieri nostra, ut in posterum illorum non possimus oblivisci. Cum è contra, quæ per demonstrationes extraneas cognovimus, & facile excident & difficulter, cum exciderint, in memoriam reducuntur, quandoquidem, nobis illarum denuo reperendarum viam mens nostra non possit monstrare.

Fatendum itaque est, omnino præstabilius esse
 Z hunc

hunc ordinem servare, quam negligere. Æqui tamen iudices hac in parte solum possunt dicere, ferendum quidem exiguum incommodum, cum illud evitari non possit, nisi in majus incurramus: atque adeo incommodum quidem esse verum ordinem non observare, melius tamen esse ab illo desciscere, quam ea, quæ præponimus, invictis firmisque rationibus non stabilire; quam in errores & paralogismos incurre, dum probationes & argumenta genuina quidem venamur, sed quæ nes demonstrativa sint, nec ab erroris suspitione libera.

Hæc responsio est rationi quam maxime consentanea: Imo fateor cæteris omnibus præferendum esse ipsam non errandi securitatem, verumque ordinem negligendum, si ille servari non possit, quin demonstrationum vires imminuantur, periculumque sit, ne fallamur. Sed illico non dædero, impossibile esse, utrumque simul posse haberi; atque adeo in ea sententia sum, quod possint elementa Geometriæ ita conscribi, ut in illis omnia ordinæ naturali tradantur, omnes propositiones modis simplicissimis, & maxime naturalibus probentur, cum tamen nihil non demonstretur, quam clarissime & invictissime.

CAPUT XI.

METHODUS SCIENTIARUM, AD OCTO PRINCIPALES REGULAS REDUCTA.

EX his omnibus, quæ modo deduximus, concludi potest, ut methodum habere possimus absolutiorem illa, quæ Geometris in usu est, duas tresve regulas quinque illis, quæ capite secundo habentur, esse superaddendas; adeo, ut omnes regulæ ad octo possint reduci.

Harum

Harum duæ primæ ad Ideas pertinent, primamque hujus Logicæ partem respiciunt.

Tertia & quarta ad axiomata, & secundam partem spectant.

Quinta & sexta de ratiocinatione sunt, & ad tertiam partem referuntur.

Duæ vero ultimæ de ordine ad quartam.

Duæ regulæ Definitionum.

Prima, *Nihil in terminis obscurum vel æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda, *In definitionibus terminos usurpare vel perfecte notos, vel prius explicatos.*

Regulæ Axiomatum.

Tertia, *Nullum axioma ponere, quod non sit evidentissimum.*

Quarta, *Id pro evidenti acceptare, quod mediocri attentione cognoscitur esse verum.*

Regulæ Demonstrationum.

Quinta, *Omnes Propositiones subobscuras probare, & definitionum præmissarum, axiomatum concessorum vel propositionum demonstratarum.*

Sexta, *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non affectis, saltem mentaliter, definitionibus illos restringentibus & explicantibus.*

Regulæ Methodi.

Septima, *Res tractare, quantum fieri potest, secundum ordinem naturalem, à generalioribus & simplicioribus incipiendo, atque explicando, quicquid pertinet ad naturam generis, priusquam ad particulares species descendamus.*

Octava, *Dividere, quantum fieri potest, unumquodque genus in omnes species, unumquodque totum in omnes partes, unamquamque difficultatem in omnes casus.*

Z a

Hiscæ

Hisce ultimis duabus regulis inferui hæc verba, *quantum fieri potest*, quia sæpissime accidit, illas non posse rigorose observari, sive ob humanæ mentis limites, sive ob illos, quos cogimur unicuique scientiæ assignare.

Ex quo fit, quod explicanda sæpe species sit, non explicato eo omni, quod ad genus spectat. Sic in Geometria communi, de Circulo agitur, cum nihil in particulari de linea curva, quæ circuli genus est, traditum fuerit præter solam definitionem.

Aliquando illud omne, quod de genere dici potest, explicari nequit, quia hoc tempus consumeret: & tum sufficere, quæ libuerit pauca dicere, priusquam ad species descendamus.

Arbitror tamen, nos scientiam perfectissime tradere non posse, nisi has regulas non minus, quam alias, stricte observemus, statuamusque ab illis non discedere, nisi grandi necessitate, nec minori emolumento abducamur.

CAP. XII

De

IIS, QUÆ PER FIDEM COGNOSCIMUS, SIVE ILLA DIVINA SINT, SIVE HUMANA.

QUæ huc usque exposuimus, scientias pure humanas spectant, easque cognitiones, quæ rationis evidentiæ innituntur. Sed priusquam ultimam operi manum imponamus, non abs re erit, aliquid de alio cognitionis genere superaddere, quæ nec certitudine, nec suo evidentiæ modulo aliis scientiis cedit, estque illa cognitio, quam ab autoritate derivamus.

Duobus modis generaliter quidpiam verum esse cognoscimus, altero, per eam, quæ ex nobis ipsis est,

est, cognitionem, sive illam sentiendo, sive ratiocinando nacti fuerimus; quæ cognitio generali nomine *Ratio* vocitari potest, quia ipsorum sensuum perceptiones à rationis etiam iudicio dependent, vel *scientia*, latius sumpto vocabulo, quam in Scholis solet, pro omni cognitione rei à re ipsa derivata.

Alter modus est ab autoritate hominum fide dignorum, ita rem esse testificantium, cum ejus nullam nos à nobis cognitionem habeamus, Hæc *fides* dicitur secundum hanc D. Augustini sententiam, *Quod sciimus, debemus rationi, quod credimus autoritati.*

Sed, quemadmodum hæc autoritas duplex est, vel Dei, vel hominum, ita fidei duas species habemus, *Divinam & humanam.*

In fidem Divinam error cadere non potest, quia Deus nec falli potest, nec fallere.

Fides humana ex se errori obnoxia est, quia ex sacris litteris, *Omnis homo mendax*, fierique potest, quod ille ipse, qui nobis aliquid pro vero affirmat, decipiatur. Nihilominus, prout supra annotatum à nobis est, aliqua, quorum notitiam per fidem humanam habemus, non minus certa & indubia à nobis credenda sunt, quam si Geometricis demonstrationibus essent stabilita. Horum ex numero ea sunt, quæ cognoscimus ex testimoniis continuis obfirmatisque multorum hominum, quos moraliter impossibile est, conspiravisse ad aliquid pro vero testificandum, quod verum non sit. Ex. gr. Homines naturaliter adversatissimi sunt ab Antipodibus vel concipiendis vel credendis; attamen quamvis nunquam fuerimus, ubi adversa nobis vestigia moventur, nihilque cognoverimus, nisi per fidem humanam, emotis mentibus ut simus oportet, si credamus Antipodas non esse. Citra etiam dementiam affirmari non potest Cæsarem, Pompejum, Ciceronem, Virgiliunt olim nullo fuisse

iste præter inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina.

In confesso quidem est arduum sæpe esse, præcise dicere, quando fides humana est hanc certitudinem adeptæ: Et hoc ipsum est, quod homines in duas oppositas aberrationes devios abducit, dum hi omni leviumusculo fidem prostituunt; illi insulse omnem ingenii vim intendunt ad fidem rebus confirmatissimis, modo præjudiciis præconceptis adversentur, abrogandam. Aliqui tamen limites assignari possunt, quos prætergressa, fidem hanc humanam certitudinem nanciscetur; alique, citra quos, adhuc in incerto vacillabit; spacio intermedio hos inter limites relicto, quod ad certitudinem incertitudinemve se propius accedet, quo alterutrius hisce limitibus proximius erit.

Si inter duos generales cognoscendi modos, *rationem & fidem*, comparisonem instituamus, certum erit fidem rationem præsupponere. Nam sicut asserit D. Augustinus Epistola 122. & alibi sæpe, nunquam induci possemus ad ea; quæ sunt supra rationem credenda, nisi ipsa ratio nobis persuaderet, quædam esse, quæ rationabiliter credimus, licet illis comprehendendis pares non simus. Quod præcipue de fide divina verum est, cum vera ratio doceat, Deum, qui est ipsa veritas, non posse nos fallere in iis, quæ de se divinisque mysteriis revelat. Ex quo sequitur, quamvis debeamus *captivare intellectum in obsequium fidei*, ut loquitur Apostolus Paulus, nos tamen id non facere cæcè & sine rationis adstipulatione, (ex quo defectu omnes falsæ religiones originem habuere) sed per cognitionem causæ, & quia rationi quam maxime consentaneum est, hoc modo Divinæ nos auctoritati captivos subdere; cum illa Propositis
fidem

fidem faciat sufficientibus argumentis, qualia sunt miracula, aliaque prodigia, quibus fateri cogimur, DEUM, quæ credenda proponuntur, hominibus revelasse.

Secundo loco certum est, fidem divinam majorem apud nos auctoritatem habere debere, quam ratio, idque ob ipsam rationem, quæ dicitur magis certum præferri debere minus certo: magis vero certum est id, quod Deus dicit, verum esse, quam id, quod nobis ratio persuadet, cum magis à Dei natura abhorreat, quod fallat, quam à nostra, quod fallamur.

Si tamen velimus res accurate trutinare, quod evidenter per rationem aut sensuum fidum internuncium cognovimus, iis nullatenus opponitur, quæ divina fides docet. Sed in hoc hallucinamur, quia nobis perspectum non est, ubinam terminanda sit hæc rationis & sensuum evidentia. Ex. ca, Clare in Eucharistia sensus commonstrant, albedinem & orbicularem hostiæ formam, sed an substantia panis aliudve in causa sit, cur albedinem illamve formam cernamus, sensus non docent. Ac proinde fides sensuum evidentie contraria non est, cum docet, quæ oculis subjiciuntur à pane non esse, qui Sacramento Transubstantiationis in *Corpus Domini nostri Jesu Christi* mutatus est, & cum docet panis species tantum, ablata ipsa substantia, remanere.

Pariter ratio dicitur, unum corpus simul in duobus locis esse non posse, nec duo corpora in eodem loco. Sed hoc intelligendum est de naturali corporum statu; nam adversus ipsam rationem peccaret, qui vane sibi fingeret, posse mentem nostram, quæ finita, limites omnipotentie divinæ, quæ infinita est, vel ponere, vel comprehendere, scireve, quousque illa possit contingere. Sic cum Hæretici ad convellenda fidei mysteria, Trinitatem scil., Incarnationem, Eu-

christianam &c. impossibilitates à ratione petitas ob-
tendunt, evidentissimè à ratione deviant, cum artis
mentis suæ cancellis insulse nituntur capere Divinæ
Omnipotentix immensitatem. Ac proinde omnibus
hujus farinae objectionibus sufficere respondere, quod
Augustinus de hæe corporum penetratione habet, *Sed
nova sunt, sed insolita sunt, sed contra naturæ cursum
potissimum sunt: quia magna, quia mira, quia divina &
eo magis vera, certa, firma.*

CAP. XIII.

QUÆDAM REGULÆ AD RATIO- NEM BENE DIRIGENDAM, IN CREDEN- DIS EVENTIBUS, QUI A FIDE HU- MANA DEPENDENT.

Rarus bonæ mentis ejusque facultatis, quæ ve-
rum à falso dijudicamus, in scientiis specu-
lativis usus est, quibus pauci tenentur pro-
vitæ instituto studium operamque impende-
re; cum tamen frequentissimus sit & maxime necessa-
rius ad ea discernenda, quæ passim apud homines fiunt.

Non mihi sermo est de illo iudicio, quo cognosci-
mus, sitne actio bona aut mala, laude aut vituperio
digna; hoc enim ad ethicam spectat; sed tantum de
eo, quo de veritate aut falsitate humanorum Even-
tuum statuimus, (hoc namque ad Logicam solum po-
test pertinere) sive illos ut præteritos, cum agitur de
fide, quam illis habere debemus, sive ut venturos con-
sideremus, cum scilicet timemus speramusve, ne acci-
dant ea, quæ spes in nobis metusve enutrient.

Certum quidem est, hæc de re tradi præcepta posse,
quæ forsitan inutilia non erunt, & quæ prodesse possunt
ad quosdam errores fugiendos, in quos plurimi ca-
dunt, quia satis ad rationis regulas non attendunt.

Primo

Primo itaque latissimum discrimen ponendum est, inter duo veritatum genera, quorum alterum ipsas tantum rerum naturas, incomparabilesque essentias, ab existentia abstractas contemplatur; alterum res existentes & præcipue eventus humanos & contingentes, qui, quando de futuro agitur, possunt vel accidere vel non accidere; quando de præterito, possunt non fuisse. Hoc autem dictum esto cum relatione ad causas proximas, abstrahendo ab immutabili illo ordine, quo in Divina providentia inveniuntur, quia hinc ille ordo contingentiam non tollit; illinc, quum nobis ignotus sit, nihil potest in nostris judiciis immutare.

Quemadmodum in veritatibus primi generis omnia necessaria sunt, ita nihil verum, quod verum universaliter non sit: ac proinde concludere debemus, id esse falsum, quod falsum est in aliquo casu.

Sed si ad eandem accuratam fidem nostram de eventibus humanis formemus, nunquam non erronee, nisi fortuito iudicabimus; & in millenos paralogismos evagabimur.

Nam cum hi eventus aut accidentia ex natura sua contingentia sint, ridiculum foret, necessariam in iis veritatem querere. Ac proinde iis rationis expertus foret, qui nihil vellet de talibus credere, nisi quod ostensum fuerit summa necessitate ita se habere debere.

Neque minus à ratione aberrabit, qui fidem exigeret nostram de particulari aliquo eventu conversione v. g. Regis Sinensis ad Religionem Christianam, ob hanc unicam rationem, quod illa impossibilis non sit: nam alius ob eandem rationem contrarium posset affirmare: clarum itaque est, nos adhuc non posse ad alterutrum credendum determinari.

Debet itaque hic loco axiomatis certi & indubii esse, quod sola rei possibilitas ratio sufficiens non est ad

fidem generandam; & quod potest, quid rationabiliter credi, quamvis credatur impossibile non esse contrarium accidisse. Adeo ut è duobus eventibus alter tantum credi possit contigisse, licet uterque possibilis censeatur. -

Quomodo itaque assensum ad hoc potius, quam ad illud credendum determinabimus? En regulam!

Ut de rei gestæ veritate statuamus, feramurque ad hoc potius, quam illud credendum, nudè illa, ac in se pensitanda non est, quemadmodum Geometricam Propositionem tractamus, sed attendendum erit, ad omnes circumstantias, quæ rem factam comitantur, tam externas, quam internas. Internas voco eas, quæ ad ipsam rem pertinent: externas, quæ ad eos, quorum testimoniis ad credendum ducimur. Hoc posito, si omnes circumstantiæ tales sint, quales rarissime inveniuntur cum falsitate conjunctæ, mens nostra sponte fertur ad credendum; neque immerito, præsertim in vitæ actionibus dirigendis; hic enim certitudo morali major non exigitur, sæpissime contenti esse debemus ea probabilitate, quæ haberi potest maxima.

Quod si è contra hæ circumstantiæ tales sint, quæ sæpissime adjunctam falsitatem habent, ratio exigit vel ut assensum nostrum inhibeamus, vel ut falsum judicemus, quod narratur, cum nullatenus appareat illud verum esse, licet aliunde de illius impossibilitate omnimoda non constet.

Quæritur Ex. ca. an Historia Imperatoris Constantini per Sanctum Sylvestrum Papam baptizati sit vera? Veram affirmat Illustrissimus Baronius: falsam Cardinalis Peronius, Spondanus, Petavius, Morinus, cæterique inter Scriptores Ecclesiasticos doctissimi. Si rei factæ possibilitati solum immoremur, non video, cur debeat rejici: nihil enim habet, quod absolute impos-

impossibile fit, imo absolute loquendo possibile omnino est, Eusebium, qui contrarium asserit, in gratiam Atrianorum mentitum esse, Patresque illum sequeros, illius fuisse testimonio deceptos. Si tamen regulam modo præscriptam adhibeamus, omnesque discutiamus Baptismi utriusque circumstantias, videbimus illas, quæ secundum Baptismum comitantur, notas habere veritatis indices; non vero illas, quæ primum. Nam hinc non est, cur multum fidamus Scriptori tantillæ fidei, quantillæ censetur Autor Actuum Sancti Sylvestri, qui tamen unicus inter veteres est, qui Constantini Romæ baptizati mentionem facit; illinc omnino verisimile non est, virum gravem & doctum, qualis Eusebius fuit, vel ausum fuisse mentiri in rei celeberrimæ narratione, qualis est Baptismus primi Imperatoris, qui Ecclesiam in libertatem asseruit. Notus enim ille Baptismus esse debuit universo terrarum orbi, etiam tum, cum scriberet, quarto nimirum quintoque post Imperatoris mortem anno.

Exceptionem tamen patitur hæc regula de possibilitatis verisimilitudinisque ad assensum sufficientia. Patitur autem, cum res sufficientibus testimoniis confirmata, aliunda tamen difficultates recipit, viderique potest iis contraria, quæ ab aliis Historicis narrantur. Nam in hoc casu sufficit, si solutiones ad has repugnantias tollendas allatæ posibles sint & verisimiles: & esset à ratione alienum, probationes positivas postulare; cum enim res ipsa abunde probata fuerit, iniquum erit, tantundem de cæteris circumstantiis expectare. Aliter dubitari possit de millenis narrationibus, iisque certissimis, quarum tamen cum aliis non minus certis consensionem invenire non possumus, nisi per conjecturas, quas impossibile erit positivis probationibus confirmare.

Exempli causa in libris Regum & Paralipomenon,
 quæ

que narrantur de annis, quos varii Reges Judæ & Israelis regnarunt ad consensum trahi non possunt, nisi Regum aliquibus duo regnandi initia assignemus, alterum, vivis, alterum, mortuis parentibus. Si verò quis exigat, ut probemus, hunc Regem cum Patre regni societatem habuisse, fatendum quidem est id nos non posse positive probare, dicendumque sufficere, quod id possibile sit, aliasque sæpius accidisse, ut possit hoc jure supponi, tanquam necessaria circumstantia ad historias alioquin certas conciliandas.

Quapropter nihil insulsus quorundam hujus sæculi Hereticorum conatibus ad probandum Divum Petrum Romæ nunquam fuisse. Negare, quippe non possunt hanc veritatem Scriptorum Ecclesiasticorum omnium, etiam antiquissimorum, ut *Papæ Sancti Dionysii Corinthii, Cæsi, Sancti Irenæi, Tertulliani* testimonio firmatam; Cum tamen nec unus possit produci, quid negaverit. Attamen rentur posse se hanc veritatem solis conjecturis labefactare, cum dixerint, D. Paulum non meminisse Sancti Petri in *Epistolis Romæ* scriptis, & quando audiunt, illum tunc temporis potuisse Roma abfuisse, (neque enim ita sedem illic fixisse dicitur, qui sæpissime digressus aliis in locis Evangelium disseminaverit) oggerunt hoc sine probatione dici, quod affatim ridiculum est, quia, cum res gesta, quam nituntur convellere, certissimis confirmatissimisque accenseatur, que in Historiis Ecclesiasticis narrantur, illorum erat ostendere, ejus cum sacris litteris contrarietatem, Cum Catholicis sufficiat umbratiles illas contrarietates eluere: Quemadmodum eluuntur illæ, quæ in sacris litteris reperiuntur, & ad quas tollendas ostensum est sufficere solam possibilitatem.

CAP.

CAPUT XIV.

HUJUS REGULÆ USUS IN MIRACULIS CREDENDIS.

Regula modo explicata præcul dubio utilissima est ad dirigendam rationem, fidemque in rebus particularibus credendis suos intra limites circumscribendam; cum periculum sit, si ab ea tantisper aberremus, ne in pernicioſa nimie vel credulitatis vel incredulitatis extrema præcipites ruamus.

Sunt, ex. ca. aliqui, quibus religio est de quovis miraculo subdubitare, quia sibi perfusaere, de omnibus esse dubitandum, si de uno aliquo dubitaverint. Et cum norint, omnia Deo possibile esse, nihil audiunt, quod non jure merito sibi videntur credere, si ab ejus omnipotentia dicatur esse profectum.

Alii absurde rentur, se ingeni vim ostendere, cum omnia omnino miracula in dubium vocarint, non alia impulsæ ratione, quam quod aliqua facta inaudiverint, quæ falsa postea comperta sunt, neque vident, cur hæc potius, quam illa credant.

Fatendum quidem est, hisce illos alios mirus malos esse, sed verum itidem est, utrosque ex æquo male ratiocinari.

Utrique namque hinc & illinc ad locos communes diffugiunt, sed oppositos: Hi ad potentiam bonitatemque Divinam, ad miracula certa & indubia, quibus autumant dubiis & incertis fidem posse astrui; Illi ad impiorum cœcitatem, apud quos nihil fidem invenit, quod ad ipsorum captum non est. Nihil sane hic habemus, quod in se sincerum non sit, sed tamen id totum maximopere invalidum est, ad fidem alicui particulari miraculo faciendam. Neque enim Deus illa omnia facit, quæ potest facere, neque credendum

dendum est, hoc miraculum contigisse, quia alias contigerit. Præterea possumus equidem jure ad aliqua supra captum nostrum credendum propendere, non tamen ideo tenemur credere, quicquid hujusmodi maleferiati homines pro libitu finxerint effutiverintque.

Illi ad locos communes alterius generis divagantur. *Veritatis*, inquit, *quorum*, nonnullus, *et mendacii idem vultus, idem incessus, eadem gradationes. Nos utrumque eodem intruemur gualo. Ego ipse, hac, qua vivo tempestate, miracula facta audivi, et quamvis illa inter nasendum evanuerint, non tamen latere nos potest, quam sibi fidem fuissent factura, si suam vicissens ætatem. Sume in manus staminis extremitatem, glomumque, quantum lubet, evolve; magis a te minima nihilum distare comperies, quam ab hac minima distas res maxima. Jam vero, qui cupide insolentis miraculi informem narrationem hausere, illius postea historiam narrando retexentes, ex factis ab incredulis objectionibus discunt, ubinam loci sita sit fidei faciunda difficultas: quem demum locum obducto fucate, cujusdam probabilitatis gypso consolidant atque complanant. Singularis cujuspiam error primo fit error publicus: ac tum demum, inversa vice, error publicus evadit error singulorum. Hunc itaque in modum hac miraculi substructio, ab his labefactata, ab illis suffulta et per manus aucta, tandem consurgit: adeo ut testis, a re gesta omnium remotissimus, viciniore instructior evadat; et is qui ultimo rem factam audivit, primo narratore fiat in credenda confirmator.*

En sane orationem ingeniosam, nec forte inutilem ad nos sitendos, ne omni famæ rumulculo circumducamur! Sed insolentis dementiæ esset, hinc concludere, suspectæ fidei illa omnia esse, quæ de miraculis narrantur. Nam palam est, quæ hic dicuntur,

eo tantum spectare, quæ à communi fama hæriuntur, nullam in ipsam famæ originem & causam facta inquisitione, & fatendum quidem est, quæ hoc modo noscuntur, stabilem certamque fidem non mereri.

Sed quis non videt, posse confici locum communem, huic contrarium, & qui ad minimum ei probabilitate non cedat. Nam sicut quædam miracula, explorata famæ origine, malæ fidei comperiuntur, ita alia ex hominum memoriis evanescent, vel nullam fidem inveniunt; quia homines illorum certius cognoscendorum curam laboremque detrectant. Non uni morborum generi mens nostra obnoxia est, pluribus, imo profus oppositis distrahitur. Est quædam Stoliditas simplicitas ea credens, quæ sunt maxime incredibilia; est superbia non minus fatua, quæ pro falsis illa proscribit omnia, quæ arctis intellectus sui cancellis nequit concludere. Sæpe nugacissimas nugas curiose venamur, cum res graves & momentosas negligimus: falsæ narratiunculæ passim circumferuntur, & fidem inveniunt; cum verissimæ vix foras egrediantur.

Paucissimis notum est ad *Sanctæ Fara* monasterium factum hac nostra tempestate miraculum, cum Sanctimonialis, quæ ita cæca fuerat, ut vix illi oculorum orbis superessent, momento tactis *Sanctæ Fara* reliquiis visum recepit; ut mihi constat ex viri testimonio, cui utraque cæcæ videntisque conditio nota erat.

Narrat Divus Augustinus suo seculo plurima contigisse miracula certa & indubia, quæ tamen ad paucorum notitiam perveniebant, quorumque fama, licet stupenda essent, & observatu dignissima, vix ex una in aliam urbis regionem spargebatur. Hinc artem atripuit scriptis mandandi, ac pro concione populo

pulo narrandi ea, quæ extra omnem suspicionem certa erant & indubia. Quinimo L. 29. de Civitate Dei observat intra biennium, ex quo in honorem Sancti Stephani constructum *Hipponi* sacellum erat, decem supra Sexagena contingisse miracula, præter alia plura, quorum mentio in scripta relata non erat, cum tamen & illa se certo scivisse testetur.

Satis itaque evidens est, nihil esse à ratione alienius, quam ex horum communium locorum dictamine sententiam ferre, cum de omnibus universim miraculis vel acceptandis vel rejiciendis agitur, sed ad examen vocandæ sunt omnes illorum particulares circumstantiæ, atque ex illis testimonique fide & scientia pronuntiandum.

Pietas Religioque non exigunt, ut quis sanæ mentis omnia miracula credat, quæ in *Legenda aurea* vel *Metaphrasto* narrantur. Tot enim fabulis hi scriptores referti sunt, ut nihil sit ob solam ipsorum auctoritatem credendum, quod de horum ultimo libere fassus est Eminentissimus Cardinalis Bellarminus.

Contendo tamen, omnem hominem, cui mens sanctæ religionis licet expers, sit, teneri ad ea credenda & pro veris miraculis agnoscenda, quæ Divus Augustinus vel in Confessionum libris, vel in illis aliis de Civitate Dei, narrat suis se oculis vidisse, vel quorum notitiam ait se habuisse ab illis ipsis, quibus ea contingere. Tale illud est Cæci illuminati tactu, reliquiarum SS. Gervasii & Protasii, inspectante omni Populo Mediolanensi. Hujus mentionem facit in Confessionibus, & de eo l. 22. cap. 8. hæc verba habet. *Miraculum, quod Mediolani factum est, cum illic essemus, quando illuminatus est Cæcus, ad multorum potuit notitiam pervenire, quia & grandis Civitas est, & ibi orat tunc Imperator, & immenso populo teste*

res gesta est concurrente ad corpora Martyrum Gerbasii & Protasii.

Tale illud mulieris in Africa sanatae floribus, qui Reliquias Sancti Stephani petigerat, ut eodem loco narrat.

Tale miraculum nobilis Fœminæ à Cancro, ut putabatur, incurabili, sanatae per signum Crucis, quod sibi à recens Baptizato imprimi curavit, secundum revelationem hac de re habitam.

Tale miraculum erat Pueri sine Baptismatis Sacramento mortui, cujus vitam Mater suis à Divo Stephano precibus quodammodo extorsit, eundem vehementi fide abrepta compellans his verbis : *Sancte Martyr, redde mihi filium; tuto nosti, me ejus vitam non aliam ob causam petere, quam ne aeternum DEO careat.*

Si supponantur hæc omnia eo, quo referuntur, modo contigisse, nemo sui rationisque compos poterit in iis digitum Dei non agnoscere. Ac proinde ad illorum fidem labefactandam quæstio tantum excitari potest de ipso Divi Augustini testimonio, affirmarique, illum veritatem corrupisse ad auctoritatem venerationemque Christianæ Religionis apud Ethnicos conciliandam. Sed nec hujus verique ulla similitudo est.

Primo quia verisimile non est, virum gravem & prudentem voluisse mentiri de rebus adeo notoriis & populo manifestis. Poterat enim illico mendacii infinito testium numero coargui, quod ad Christianæ religionis dedecus & ignominiam non potuit non cedere. Secundo, quia nemo unquam Augustino jurator mendacii hostis extitit, cum integris libris constanter doceat, non tantum non licere unquam mentiri, sed etiam horrendo crimine non carere eos, qui etiam, ut homines ad fidem facilius alliciant, mentiuntur.

A a

Et

Et hoc illud est, quod nos in ultimam admirationem rapere debet, cum videmus hujus seculi Hæreticos, (apud quos Divus Augustinus vir est illuminatissimus & veracissimus) non percepisse, quando Sanctorum Cultum, Reliquiarumque venerationem pro rebus superstitiosis & Idololatriæ proximis traducunt, se machinamenta erigere ad omnem Religionem funditus everteendam. Nam Meridiano sole clarius est Religionem carituram fulcimento Solidissimo, si miracula ea, qua ad veritatem confirmandam pollent, autoritate exuantur. Nec minus clarum est miracula hac autoritate exutum iri, si dicantur à Deo curdi in gratiam cultus superstitiosi & idololatrici. Cum tamen hoc ipsum est, quod Hæretici moluntur, dum hinc cultum, venerationemque Sanctis Sanctorumque reliquiis exhiberi à Catholicis solitum, superstitionis insimulant: illinc nequeunt non agnoscere Dei amicos quam maxime intimos, qualis ipsis confitentibus fuit Augustinus, nobis fidem dedisse, DEUM morbos insanabiles curavisse, cæcos illuminasse, mortuos resuscitasse ad eorum remunerandam pietatem, qui sanctos invocabant, eorumque venerabantur Reliquias.

Profecto vel hæc unica consideratio omni homini sano Religionis prætensa reformatæ falsitatem poterit manifestare.

In celebri hoc exemplo deducendo, quo decernitur, quomodo de rerum gestarum veritate judicandum sit, uberior fui, ut illud regulæ loco esset in similibus casibus, quia in talibus sæpissime erramus: Unusquisque enim credit, ut de illis recte statuat, sufficere, si locum aliquem communem condar, qui sæpe effatis constat non tantum non veris universaliter, sed ne quidem probabilibus, si ad particulares rerum, quæ sub iudicium cadunt, circumstantias applicentur,

tus,

tur. Coniungendæ itaque, & una comparandæ rerum circumstantiæ, non seorsim considerandæ sunt, cum frequenter accidat, ut quod secundum hanc circumstantiam, falsitatis plerumque indicem, minus, probabile apparet, secundum alias omnino verum haberi debeat. Et è contra, ut quod verum videtur secundum circumstantiam aliquam, veritatem ut plurimum denotantem, secundum alias hanc evertentes falsum debeat pronuciari, uti capite sequenti explicabitur.

CAP. XV.

ALIÆ OBSERVATIONES DE EODEM, FIDE SCIL. EVENTIBUS PRÆSTANDA.

DE ea, quæ haberi debet eventibus fide, observatio utilissima restat, atque Eccam! inter circumstantias, quæ ad examen vocandæ sunt, ut sciamus, fidesne rei gestæ dandæ negandave sit, quædam sunt, quas *circumstantias communes* licebit appellare, quia sæpissime occurrunt, & veritatem ferme semper, falsitatem raro comitem habent. Si his aliæ circumstantiæ particulares non opponantur, quæ debilitant vel tollunt credulitatis motiva, à circumstantiis hisce communibus oblata, debemus, si non certissime, saltem probabilissime iudicare rem factam esse. Sufficit autem hæc probabilitas, quando scil. de talibus tenemur sententiam dicere. Nam sicut nobis satisfacere certitudo moralis debet, ubi Metaphysica haberi non potest, ita quando certitudinem moralem plenam assequi non possumus, si sententiâ dicenda sit, quam optime fecerimus, si probabilissimam amplexemur, minus etenim probabilem

bilem sine rationis iudiciiue everfione fequi non poffumus.

Si vero hæ circumftantiæ communes, quæ alias fidem facere potuiffent, aliis particularibus junctæ fint, quæ, ut nuper diximus, debilitant motiva credibilitatis, nobis à circumftantiis communibus oblata, vel faltem tales funt, quales raro sine falfitate inveniuntur, hoc cafu ad quid credendum pari ratione non feremur; fed mens noftra vel affenfum inhibebit, fi circumftantiæ communes tantum debilizentur à particularibus; vel iudicabimus rem factam non effe, fi tales fint, quales ordinario falfitatis indicia funt. Exemplum habe ad hujus observationis clafficationem.

Plerisque ftipulationum contractuumque instrumentis communis additur circumftantia, *duorum notariorum fignatura*. Hi publice ad hoc muneris deputantur, horum quam maxime intereft falfariorum non effe, agitur enim non tantum de probitate & fama, fed etiam de fortunis & vita: Hæc unica confideratio, fi alias contractus circumftantias perfpicitas non habeamus, fufficit, ut iudicemus, poft defignatum in instrumento tempus, illud confectum non effe: Non quod hac in parte fraus fubeffe nequeat, fed quia è millenis contractibus certum effe, nongentos, nonaginta novem finceros effe; adeo ut longe probabilius fit hunc, quam præ manibus habeo contractum, è nongentis nonaginta novem effe, quam è millenis illum unicum, qui dolo malo, tempore quam debuit alio confectus effe. Quod fi præterea mihi cognita effe notariorum integritas, tum certo certius nihil fraudis arbitror intereffe.

Si vero huic communi circumftantiæ, (notariorum fcil. fignaturis) quæ fufficiens eris (modo nulla

lis contrariis circumstantiis labefactetur) ut credamus contractum sincerum esse & bonæ fidei, alias adjungamus, ut Notarios in munere turpiter sine ulla conscientiæ aut famæ cura versari, illos ex tali fraude insignem quæstum facere potuisse, minuetur sane pondus illud, quod ad animum meum inclinandum habet ditorum notariorum signatura, non tamen prorsus concludam, contractum illum falsum esse; si vero fraudulentæ hujus anticipationis probationes positivæ insuper accedant, uti sunt testes aliaque argumenta, quale foret, si mihi notum sit, virum illum, illo quo dicitur tempore mille aureos mutuo dedisse, centenos non habuisse, judicabo, talem contractum mala fide confectum, atque extræ rationis oleas evagaretur, qui à me exigeret, ut aliter crederem, fatererque me injuria supponere alios contractus, in quibus eadem falsitatis argumenta non cernebam, sinceros habendos, quia poterunt, non minus quam ille alius, falsi esse & supposititii.

Quod hic dictum est, quibusdam controversiis, quæ Doctos sæpe exercuere, accommodari potest. Quæritur, an is operis alicujus autor habendus, cujus nomen hucusque gessit? an hujus Concilii acta legitima sint, an supposititia?

Verum quidem est, inclinari nos debere ad sententiam dicendam pro Autore, ad quem diutina operis possessio pertinuit, & pro Actorum, quæ quotidie legitur; veritate, nec contrarium, nisi ob rationes validissimas, esse discernendum.

Quapropter cum vir hoc seculo doctissimus demonstrare conatus fuerit Epistolam ad Stephanum, Papam de Martiano, Episcopo Arelatensi, quæ divo Cypriano adscribitur, illius Patris non esse, nihil potuit apud Eruditos proficere; Conjecturæ etenim

quibus utebatur imbecilliores visæ, quam quæ possent Divo Cypriano illud opus eripere, quod hucusque ejus nomen præ se tulit, & quod cum cæteris ejusdem operibus stylo scriptiois que modo accuratissime quadrat.

Frustra etiã *Blondellus* & *Salmasius* cum argumento ex Sancti Ignatii Epistolis petito, quo Episcoporum supra Presbyteros ab ipsis Ecclesiæ nascentis incunabulis superioritas probatur, respondere non possunt, frustra, inquam, has Epistolas, etiam prout impressæ extant ab *Isaaco Vossio*, & *Vsberio* ex M. S. codice Bibliothecæ Florentinæ, pro supposititiis & spuriiis haberi volvere. Quin à suæ etiam factionis hominibus refutati sunt, nec immerito: cum enim nos easdem Epistolas habeamus, etiam ipsis fatentibus, quæ ab Eusebio, D. Hieronymo, & ipso etiam Origine citantur, omnino verisimile non est, veras & geminas Ignatii Epistolas in unum à D. Polycarpo collectas evanuisse, aliasque subdititias intra illud temporis spacium, quod Divum Polycarpum inter & Origenem vel Eusebium intercellit, comparuisse. Præterea hæ Ignatiane Epistolæ ita illam sanctitatem, simplicitatemque referunt, quæ Apostolicorum temporum propria est, ut solæ & inertes ab omni falsitatis & suppositionis criminationi se facile tueantur.

Denique omnes illæ difficultates, quas Eminentissimus Cardinalis Peronius adversus Epistolam Concilii Africani ad sanctum Coelestinum Papam de Appellationibus ad sanctam sedem faciendis proposuit, perficere non potuere, quin etiam nunc, ut antea, illa Epistola credatur ab hoc Concilio scripta.

Accidis tamen aliquando, ut particulares circumstantiæ

stantiæ plus ponderis habeant ad persuadendum, quam hæc diutina possessio.

Sic licet D. Clementis ad Sanctum Jacobum Episcopum Hierosolymitanum Epistola à Rufino ante annos mille & trecentos versa fuerit, citeturque à quodam Concilio Gallicano sub Clementis nomine, tamen vix possumus illam subditiuam non fateri. Cum enim ante diuum Petrum Jacobus Hierosolymitanus martyrium passus fuerit, fieri non potest, ut Sanctus Clemens post mortem D. Petri, uti in illa supponitur, hanc ad eum Epistolam scripserit.

Eodem modo, quamvis commentaria in D. Paulum Sancto Ambrosio adscribantur, & citentur à quam plurimis scriptoribus sub ejus nomine, uti & opus imperfectum sub nomine Sancti Chrysostomi. Jam tamen in confesso est apud omnes, hæc horum Patrum non esse, sed aliorum ex antiquis in multos passim errores lapsantium.

Tandem acta Conciliorum Sinuessani sub Marcelino, duorum triumve Romanorum sub Sylvestro, ac alterius Romani sub Sixto tertio, quæ in manibus sunt, possent nobis horum conciliorum veritatem persuadere, si nihil incongrui continerent, quod in illa non possent tempora cadere, quibus celebrata perhibentur: ast tot habent absona, & ab illis temporibus aliena, ut verisimillimum sit, illa falsa esse & supposititia.

Habemus hic quædam observanda, quæ prodesse poterunt in hoc genere judiciorum. Sed credendum non est illa eousque utilia esse, ut omne ubique errandi periculum tollant: solum enim utilia sunt, ad crassos errores præcavendos, mentemque ita componendam, sistendamque, ne communium locorum fallaciis ad judicandum abripiatur, qui eum vagam & genericam veritatem contineant, à scopo in

particularibus sæpissime aberrant, unde fertilissima errorum seges luxuriat.

CAPUT XVI.

QUOMODO DE FUTURIS CONTINGENTIBUS JUDICANDUM EST.

Quas de præteritis fiximus regulas, ad formanda de futuris judicia, facili negotio possumus accommodare. Quemadmodum enim rem probabiliter factam judicamus, cum tales circumstantias cernimus, quales ut plurimum rem talem factam comitantur, ita non minus probabiliter pronunciamus, quidpiam eventurum, cum eas circumstantias coram videmus, quas ut plurimum tale quid consequitur. In hunc modum fausta infausta que medici ominantur; de futura Belli alea Imperatores judicant, cæterique mortales cæteris de rebus contingenter futuris pronunciant.

Si vero agatur de iis eventibus, quorum pars aliqua ipsi futuri sumus, quos impedire aut promovere nostro studio curare possumus? nostrum plerisque accidit, ut in errores ruamus eo dolosiores, quo magis videntur rationem astipulatricem habere. Quippe vel lucri, quod cupimus, vel jacturæ, quam timeamus, magnitudinem tantum habemus præ oculis, non considerantes, quam probabiliter aut verisimiliter ea nobis obventura sunt, quæ timeamus aut speramus.

Sic cum aliquod grande malum extimescimus, quale est vitæ fortunarumque jactura, prudentiæ partes arbitramur, nullam non adhibere cautivinculam ad illam averruncandam. Sic, si bonum ejusmodi sit, puta lucrum centies millenorum aureorum, credimus

mus viri sapientis esse, omnem fortunæ aleam, modo id parvo constet, experiri, licet spes quam minima, verisimilitudo pene nulla sit, nos secunda fortuna ufuros.

Non absimili ratiocinatione delusa è primariis mulier nobilis, cum audivisset, quosdam laquearis casta obrutos misere interiisse, nullas in posterum ædes ingredi voluit, quas prius per famulos non exploraverat. Quinimo ita sibi persuaserat, se hac in parte ex ipsissimæ rationis præscripto agere, ut cæteros omnes, qui idem non desipiebant, imprudentiæ coarqueret.

Hujusmodi etiam argumenti fallacia decepti, quo valetudinem impensius tueantur, ad immodicas intempestivasque cautiones & mollitias plures se condemnant: alii eandem ob rationem evadunt misere increduli. Cum enim aliquando ludificati fuerint, credunt in posterum, nunquam non aliis in rebus se ludificatum iri. Hinc etiam tot eas ad sortes (quæ *Lotteries* gallice dicuntur) gregatim convolant. Quid? ajunt, unius periculo aurei millenos lucrari, nunquid res quæstuosissima est? Unusquisque credit se fortunatum illum fore, cui fors secunda obveniet, qui futurus erit *dives amico Hercule*. Nemo considerat, si pro uno, v. g. aureos sortes, aureos vigesies millies promittant, trigesies millies probabilius esse, quod unusquisque in particulari nihil omnino auferet, quam quod proposito pignore potietur.

Atque ecce hujus ratiocinationis vitium! Ut discernamus, quid faciendum sit, ut bonum assequamur, malum evitemus, non tantum bonum malumve in se debemus considerare, sed, qua votorum spe illud sequimur, hoc fugimus; horumque omnium ad invicem proportionem Geometrica accuratione oportet

vet. penetrare atque comparare. Ab exemplo habent clariora.

In ludo decem viri denos deponunt aureos, singuli singulos; quos omnes unus postea lucratur, cæteris spe frustratis. Hic, uti videtur, unusquisque unius aurei periculo ludit, cum poterit denos acquirere. Si lucrum & jacturam in se solum consideremus, videri possunt omnes non sine fœnoris spe ludere. Considerandum tamen est, quemadmodum unusquisque novem aureos lucrifacere potest, atque unicum tantum perdere, ita novies probabilius esse, unumquemque sui aurei jacturam facturum, quam quod novenos lucrabitur: atque ita quædammodum unusquisque sperat, se novem posse acquirere, cum tantum unicum possit perdere, ita probabilitas perdendi decem gradus habet, & illa acquirendi unicum, quod hinc inde lucræ & jacturæ spes metusque prorsus æquat.

Omnes ludi, in quibus sortes hoc pacto æquiparantur, quantum communis ludorum natura patitur, æqui sunt & justæ, qui hanc sortium æqualitatem non habent, manifestè iniqui. Atque hinc palam fit, illa ludorum genera, quæ *Loteriæ* dicuntur, omnino illicita esse. Cum enim sortium quæstuarium arbiter & Custos, ex omni deposito partem, ut plurimum, decimam sibi pro suo jure seponat, fit, ut cætera sortientium turba non aliter pecuniis emungatur, quam si quis in ludo, ubi æqualis utrinque, id est, eadem lucrandi atque perdendi spes est, novis nummis denos opponeret. Jam vero, cum hoc in damnum omnibus lusoribus cedat, cedit & singulis, cum hinc eveniat, ut perdendi probabilitas ipsam acquirendi spem plus superat, quam speratum lucrum excedat illud detrimentum, (jacturam puta depositi) cujus periculo ludens exponitur.

Ali-

Aliquando tantula spes apparet lucrandi, ut omnino præstet fortunam non experiri, licet montes aurei possint vel assis unius periculo comparari. Demencia enim esset vel viginti denarios deponere spe acquirendi decies centena librarum millia, aut regni cuiuspiam comparandi, eo casu, quo puerulus formas litterarum typographicas tali protinus ordine fortuito disponeret, qualis nobis viginti priores Virgilianæ Æneidos versus describeret. Quinimo paucissima effluunt momenta, quibus non pluris perdendi periculum subimus, quam Rex hac, quam dixi, conditione Regnum in ludo oppignorans.

Poterunt quidem hæ considerationes minutulæ atque inutiles videri; quinimo tales revera sunt, si hic gradum figamus: ast si ulterius progrediamur, pos; sunt illæ in rebus maximis usui esse quam maximo; idque præcipue ad spes metusque nostros intra rectæ rationis limites coercendos atque moderandos. Sunt ex gr. plurimi, qui audito tonitru misere pallent trepidantque. Quod si hic Cæli fragor Dei mortisque meditationem inducit, eia! bene est; neque sane in his meditandis nimii esse possunt. Si vero solius Mortis à fulmine periculum illud sit, quod eos tanta formidine examinat, difficile non erit offendere, quantum illi desipiant. Nam è vigesies centenis hominum millibus insolens est, ut vel unus de cælo tactus intereat, imo affirmare possumus, inter neces violentas vix ullam fulminatione infrequentiore. Cum itaque timor mali cresceré minique debeat, secundum tum magnitudinem mali, tum etiam probabilitatem, ut ita dicam, *futuritionis*, quemadmodum fulmen inter causas mortis rarissimum, ita ex omnibus quam minime timendum, cum insuper ille timor nihil conferat ad vitam in illo articulo sospitandam.

Hinc

Hinc non tantum rationes peti possunt ad illorum errores corrigendos, qui in valetudine curanda morose & intempestive cauti sunt, (docendi quippe erunt, hanc cautionem farraginem majus malum esse, quam mali ipsius tanto distantis intervallo periculum) sed etiam ad tot alios in rationis orbitas reducendos, qui non aliter cæteris in rebus discunt. Periculi hoc, ajunt, plenum est, ergo & malum; illud quæstuosum, ergo & bonum. Non enim ex periculo & spe quæstus, sed ex horum ad invicem comparatione pronuntiandum est.

Ea est finitorum natura, ut possint quantumvis magna superari à minimis, si hæc, quantum sufficit, multiplicentur, vel si hæc parva, eventus verisimilitudine plus magna superent, quam ab illis magnitudine superantur. Atomus quippe minima rem maximam superare potest, si multiplicetur, & bonum, quod persequimur, si ita sit obtentu difficile, ut parvum minus superet magnitudine, quam à parvo superatur facilitate. Idem dicendum de malis, quæ timeamus, id est, malum minimum etiam maximo malo (si infinitum illud non sit) gravius esse potest, si parilis inter illa proportio sit.

Solis infinitis, qualia *æternitas æternaque salus*, nulla temporalia possunt æquiparari, & quæ proinde in eadem bilance pensitari non debent. Quapropter minimus facilitatis gradus ad æternam salutem consequendam omnibus bonis temporalibus certissime preferendus est; minimumque damnationis periculum, præ omnibus hujus vitæ infortuniis, si solum ut mala considerentur, studiose cauteque declinandum.

Atque hoc quosque prudentes sapientesque ad hanc, qua Logicam nostram finimus, conclusionem pote-

poterit deducere, *Nihil scil. stultius, nihil insensatius esse, quam vitam, vitæque data spatia aliis rebus conquirendis prodigere, quam quæ prodesse possunt, ad aliam vitam interminabilem assequendam.* Quandoquidem bona malaque hujus vitæ nihil sunt ad bona & mala alterius, cum insuper & periculum, ne in mala ruamus, maximum sit, nec minor bonorum acquirendorum difficultas.

Qui hanc ex his conclusionem eliciunt, illamque in vita regenda sequuntur, prudentes sunt, sapientes sunt, licet in rebus ad scientias indocte ratiocinentur: qui vero hanc non eliciunt, quamvis cæteris in omnibus oculatissimi sint & sapientissimi, tamen à sacris litteris pro stultis & insensatis habentur, atque in malos usus Logicam, rationem, & vitam pervertunt.

FINIS LOGICÆ.



INDEX

INDEX

DISSERTATIONUM

ET

CAPITUM.

IO. Fr. Buddæi Prefatio nova.

Interpres Lectori Latinus Latino.

Autoris Monitum.

Dissertatio Prima Proœmialis.

In qua novæ hujus logicæ conscribendæ consilium explicatur.

Dissertatio Secunda Proœmialis.

In quæis objectionibus occurritur, quæ contra hæc logicam factæ sunt.

Logica sive Ars Cogitandi.

pag. I

Pars Prima.

IN qua habentur considerationes, circa Ideas sive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehensio dicitur.

Caput Primum.

De Idearum Natura & Origine.

Caput Secundum.

De Idearum Objectis.

Caput Tertium.

De decem Categoriis Aristotelis.

Caput Quartum.

De ideis rerum, & de ideis signorum.

Caput Quintum.

De Idearum Compositione seu simplicitate: in quo de modo cognoscendi per Abstractionem sive Precisionem.

Cap.

I N D E X

Caput Sextum.

De Idearum Universalitate, Particularitate & Singularitate. 26

Caput Septimum.

De quinque Universalibus, Genere, Specie, Differentia, Proprio & Accidente 29

Caput Octavum.

De terminis complexis, earumque Universalitate & particularitate 35

Caput Nonum.

De Idearum Claritate & Distinctione, earundemque Obscuritate & confusione. 42

Caput Decimum.

Idearum Confusarum & obscurarum quaedam Exempla ex Ethica desumpta. 49

Caput Undecimum.

De alia Confusionis in Cogitationibus & Ratiociniis causa, quod sc. Idea verbis sint alligata. 58

Caput Duodecimum.

De remedio Confusionis in Cogitationibus & Ratiociniis Nostris ex nominum confusione nascentis: De nominum Definiendorum utilitate: deque differentia inter Definitionem rei, & Definitionem nominis. 62

Caput Decimum Tertium.

Quaedam magnopere observanda circa Definitiones nominum. 67

Caput Decimum Quartum.

De Definitionibus Nominum alterius generis, per quas significationes notantur secundum usum communem. 71

Caput Decimum Quintum.

De Ideis, quas mens adjungit illis, quae voces praecise sunt significata. 78

Pars Se

Pars Secunda.

C ontinens Considerationes ab hominibus factas circa propria Judicia.	83
Caput Primum.	
De vocibus per relationem ad propositiones.	83
Caput Secundum.	
De verbo.	90
Caput Tertium.	
Quid sit propositio: de quatuor generibus Propositionum.	96
Caput Quartum.	
De Propositionum, idem Subjectum, idemque Prædicatum habentium, Oppositione.	100
Caput Quintum.	
De propositionibus simplicibus & compositis: Esse Propositiones, quæ Compositæ videntur, cum non sint; quas complexas licet appellare; De complexis, tum subjecto, tum prædicato.	103
Caput Sextum.	
De Natura Propositionum incidentium, quæ partem Propositionum complexorum constituunt.	106
Caput Septimum.	
De falsitate, quæ tum in terminis complexis, tum in Propositionibus incidentibus invenitur	110
Caput Octavum.	
De Propositionibus complexis secundum Affirmationem & Negationem; deque harum Propositionum specie, quas Philosophi Modales vacant	115
Caput Nonum.	
De diversis propositionum Compositarum generibus.	118
Caput Decimum.	
De Propositionibus sensu compositis	124
	Caput

I N D E X

Caput Undecimum.

*Observationes quaedam ad Prædicata & subjecta inve-
stiganda in quibusdam Propositionibus, quæ modis
minus usitatis efferuntur.* 132

Caput Duodecimum.

*Aliæ Observationes, ad investigandum, an Propositio sit
universalis, aut particularis.* 134

Caput Decimum Tertium.

*De binis Propositionum generibus, ad scientias compa-
randas maxime necessariis; Divisione sc. & Defini-
tione: & primum de Divisione.* 142

Caput Decimum Quartum.

*De subjectis confusis, quæ tantum valent, quantum duo
subjecta.* 146

Caput Decimum Quintum.

De ea Propositione, quæ Definitio rei dicitur. 150

Caput Decimum Sextum.

*De Propositionibus, in quibus nomina rerum signis tri-
buuntur.* 155

Caput Decimum Septimum.

*De Conversione Propositionum: ubi penitus inquiritur
in Naturam Negationis & affirmationis, à qua con-
versio dependet, & primo de Natura affirmationis.* 161

Caput Decimum Octavum.

De Conversione Propositionum Affirmatarum. 165

Caput Decimum Nonum.

De Natura Propositionum Negatarum. 167

Caput Vigésimum.

De conversione Propositionum Negatarum. 169

Pars Tertia.

DE Discursu, sive de Ratiocinatione. 171

Caput Primum.

*De Natura Ratiocinationis, deque diversis ejusdem ge-
neribus.* 172

I N D E X

Caput Secundum.	
<i>Divisio Syllogismorum in simplices & compositos, & simplicium in incomplexos & complexos.</i>	175
Caput Tertium.	
<i>Regule generales Syllogismorum simplicium incomplexorum</i>	177
Caput Quartum.	
<i>De Syllogismorum modis & figuris generatione: non posse esse plures figuras, quam quatuor.</i>	
Caput Quintum.	
<i>Regule, Modi & Fundamenta Figurae prima.</i>	187
Caput Sextum.	
<i>Regule, Modi & Fundamenta Figurae secunda.</i>	190
Caput Septimum.	
<i>Regule, Modi & Fundamenta Figurae tertia.</i>	194
Caput Octavum.	
<i>De Modis quarta Figura.</i>	196
Caput Nonum.	
<i>De Syllogismis complexis, quomodo possunt ad Syllogismos communes reduci examinarique per easdem regulas.</i>	200
Caput Decimum.	
<i>Principium generale, cujus ope sine ulla ad figuras aut modos reductione statui potest de omni Syllogismo, legitimusne an vitiosus sit.</i>	207
Caput Undecimum.	
<i> Applicatio hujus generalis Principii ad quosdam Syllogismos, qui videntur intricatiores.</i>	211
Caput Duodecimum.	
<i>De Syllogismis Conjunctivis.</i>	215
Caput Decimum Tertium.	
<i>De Syllogismis, quarum conclusiones sunt Hypotheticae.</i>	221
Caput Decimum Quartum.	
<i>De Enthymemate & Propositionibus Enthymematicis.</i>	226
Caput	

I N D E X.

Caput Decimum Quintum.

De Syllogismis Compositis ex pluribus, quam tribus Propositionibus. 228

Caput Decimum Sextum.

De Dilemmate. 236

Caput Decimum Septimum.

De Locis, sive de Methodo inveniendi argumenta: & quam inuisibile sit hac Methodus. 314

Caput Decimum Octavum.

Divisio Locorum in Grammaticos, Logicos, & Metaphysicos. 219

Caput Decimum Nonum.

De diversis vitiosarum ratiocinationum generibus, quae Sophismata nuncupantur. 145

Caput Vigesimo.

De vitiosis ratiocinationibus in vita civili, sermoneque communi. 267

Pars Quarta.

DE Methodo. 203

Caput Primum.

De Scientia: illam dari: quae mente cognoscuntur certiora esse, quam quae sensu, quaedam esse, quae mente humana capere non potest: de utilitate ex hac necessaria ignorantia euascente. ibid.

Caput Secundum.

De duabus Methodis, Analyti & Synthetici. Exemplum Analyseos. 314

Caput Tertium.

De Methodo Compositionis: & specialiter de ea, quae Geometris in usu est, 323

Caput Quartum.

Specialior harum regularum explicatio: & primo illarum, quae definitiones spectant. 325

B b 2

Cap.

I N D E X.

<i>Caput Quintum.</i>	
<i>Geometras non semper bene intellexisse discrimen, quod est inter definitiones rerum & nominum.</i>	330
<i>Caput Sextum.</i>	
<i>De Regulis Axiomata spectantibus, id est, de Propositionibus claris & evidentibus</i>	338
<i>Caput Septimum.</i>	
<i>Quaedam Axiomata valde utilia & qua principiorum loco esse possunt ad gravissimas veritates demonstrandas.</i>	349
<i>Caput Octavum,</i>	
<i>De Regulis pertinentibus ad Demonstrationem.</i>	343
<i>Caput Nonum.</i>	
<i>De quibusdam defectibus in Geometrarum Methodo passim obviis.</i>	345
<i>Caput Decimum.</i>	
<i>Responsio ad ea, quae hac de re Geometriae reponunt.</i>	352
<i>Caput Undecimum.</i>	
<i>Methodus Scientiarum ad octo principales regulas redacta.</i>	354
<i>Caput Duodecimum.</i>	
<i>De iis, quae per fidem cognoscimus, sive illa Divina sit, sive humana.</i>	356
<i>Caput Decimum Tertium.</i>	
<i>Quaedam Regulae ad rationem bene dirigendam in credendis coeuntibus, qui à fide humana dependent.</i>	360
<i>Caput Decimum Quartum.</i>	
<i>Hujus Regulae usus in miraculis credendis.</i>	365
<i>Caput Decimum Quintum.</i>	
<i>Aliæ Observationes de eodem: fide sc. eventibus praestanda.</i>	371
<i>Caput Decimum Sextum.</i>	
<i>Quomodo de futuris contingentibus judicandum est.</i>	376



ANNOTANDA.

Lineæ 26. Paginæ 211. sequentem Notam affige.

Post fallaciarum insinularum Aristotelem, earum alioquin detectorem insignem, non tibi mirum videbitur, Lector Attante, vel hunc ipsum Logice Autorem, si non fallere voluerit, at falli potuisse, etsi de (ut cum Aristotele loquar) ἐγγυον περὶ ἔκαστον τῶν ἰδιῶν αἰψευδεῖν μὲν αὐτὸν περὶ ὧν εἶδε, τὸν δὲ ψευδομένον ἐμπαύξειν δύνασθαι. Monendus certe es, tum maxime latenter imponere solere Sophistas, cum ab aliis subent cavere, suisque fraudibus fidem faciunt, aliena revincendo. Tibi autem fallaciarum Elenchos legenti in commodum æque cedit, sive Autor Sophismatum Exempla aliis proponat, sive ipse in Exemplum statuatur, prout inferius constabit.

Lin. 4. pag. 236.

Dum Autor noster, Reformatis, quos falso hereticos vocat, hoc imputat Sophisma, ipse interim alterum struit, novissime ostensum, Imperfecta Enumerationis, & quidem Gassendo, quem redarguit, manifestius. Ecclesia etiam Reformata, præsertim Anglicana, Sanctorum Invocationem, Reliquiarum Venerationem, precesque pro defunctis, non ideo solum rejocere, quod superstitioni sint obnoxia, (licet & hoc in rebus non necessariis magni sit momenti,) sed quoniam nullum habent in sacris Scripturis fundamentum, quinimo iis contraria, nec ab Ecclesia primitiva praxi satis sine approbata.

Artic. Eccl. Ang. 22.

ANNOTANDA

Lin. 21. pag. 264.

*Amor sui dogmatumque suorum, ab Autore memora-
tus p. 226. & frequenter imponere dictus ipsum simul de-
dit in errorem, effecitq; ut vel tum, cum moneret de falla-
ciis ab Autoritate & a Modo, iis tamen in Reformatos
iteretur. Aggreditur nos primo Sophismate Autoritatis
sue, tanquam in ipsius arbitrio foret, argumenta hec,
quando Apodictica sint, quando Sophistica, constituere; ut,
modo ita Logica scriptor velit, in hac materia ut pluri-
mum fallant, in ista semper obvineant.*

*Hoc utique sibi vult. Ego in hoc libro multa te docui
præclara & utilia, hoc unum da mihi, ut iste Sophismatum
Elenchus Romane Ecclesie ne noceat: In rebus leviculis &
minoris momenti cave, ne te decipiant proponendi modus,
aut proponentis Autoritas. In negotio Religionis, ubi sa-
lus aeterna vertitur, omnisq; error periculosissimus, cuili-
bet argumento, (ab iis, qui Ecclesiam univ. salem crepant,)
crede, hic te nec ipse fallent fallacia; quid enim, homo Le-
ctor, nunq. hoc ipsum affirmatum habes? αὐτὸς ἐφύ-*

*Sicubi unquam diserte edixisset Deus, ut in rebus salu-
tem aeternam spectantibus, Pluribus Potentioribusq; fidem
statim haberem, In aliis prohibita dubitaturus essem; dicto
audiens, & è qua parte plures assent, & potentiores cir-
cumspicere. At si quis me alius ad istos Autores advocat,
duplici me tentat Autoritatis Sophismate, cum Autorita-
te sua me tradendum curet Autoritati aliorum.*

*Ecclesiam verò univ. salem auctoritatem habere in con-
trouersis fidei, afferunt etiam Reformati, & modo intra
S. Scripturae limites, quæ integra sunt & firma Verita-
tis Regula, sese contineat; nec ipsa, nec proinde illius se-
quaces errare possunt. Sin quid extra integram hanc vel
contra firmam Veritatis Regulam decernat, aut errare,
aut quid superfluum est agere, censeri debet.*

Lin. 31. pag. 264.

*Hoc est Ego è Loco hoc Sophistico argumentum duce,
quod opto, ut pro demonstratione & efficaci probatione
credulus accipias, Illud vero est, Lector, purum putum So-
phisma, habeasque, si placet, in exemplum eorum, quæ à
Modo*

A N N O T A N D A.

Modo petuitur, aut si mavis pro ea, quæ dicta est superius fallacia Accidentis. Quæ enim calamitosa post restauratum Evangelium in Gallia sub prætextu Religionis aliunde acciderant, iis reformatam onerant Religionem. At ista Protestantium fidei ne imputes, Guisii imputa & Barbois.

Quid si dicant pariter Reformati, Ecclesiam Romanam opiniones suas ferro & sanguine sanxisse, Ecclesiam Catholicam dilacerasse, seditionibus, Regnq; cæde orbem turbasse, & illius ministros præsertim Monachos missione sua abusos miraculorum prætextu, & affectata pietatis specie, adulteratam fidem, corruptamq; disciplinam aliis obtrudere conatos fuisse? Cujus accusationis fides sit penes Annalium judicium & Historiæ peritos. Ex quidni etiam hinc duci possit Argumentum demonstrativum & probatio efficax?

Præterquam quod hereses aliquod sine vi & armis, Autorum suorum severis probatisq; moribus commendatæ, miraculorum ostentatione confirmatæ, & speciosa pietatis larva obdactæ, blandiuscule sese hominum mentibus inseruere. Unde videtur ex propagandi Methodo & ratione, veritatis aut falsitatis alicujus doctrinæ, argumentum satis cogens non posse afferri.

Nimirum secundum Autorem §. 8. c. 20. p. 257. Unaquæque res separatim consideranda est; id est, de modo judicandum est ex modo, de Re ex Re: non vero de Re ex modo, nec de Modo ex Re; Ac proinde, idem pronuncies de Autore, quod ille de Aristotele, p. 205. Utinam qui sollicitè bujus non Vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuisset non minus sollicitus.

Lin. 26. pag. 319.

At Discipulus Christi Thomas de vero Christi corpore (& de illo nunc agitur) judicio à sensibus petito credendum censuit post immissam manum in latus & tractata vulnera, agnovit Dominum & adoravit.

Ibid. lin. 28.

Hoc vulgo notum, sensus nostros non decipi, sed judicium à sensibus petitum; neque ideo illi cum panem senti-

A N N O T A N D A.

uni aliud quippiam præter panis speciem Animæ repræsentant, illa autem, cum ex eorum collectis testimoniis omnia Eucharistiæ accidentia inesse audit, quæ soli panis inesse solent, Eucharistiam panem esse indubie pronunciat: *Et Quidni?*

Fides enim nulla contrarium suadebit, nisi quæ majorem habet evidentiam, quam erat sensuum evidentia. At hic Rhodus, hic saltus. Transsubstantiationem de fide Christiana esse probes, tu mihi argumento ullo ultra sensuum testimonium Evidenti, secundum Te pronuntiabimus. Interim autem videtur verosimilius (nec mirere) verba ista, (hoc est Corpus meum) à Christo figurate intellecta fuisse, quam id per omnia exinde secula panem non esse, quod panis videtur.

Lin. 1. pag. 320.

Dogma de Eucharistia cum Incarnationis & Trinitatis mysteriis inique conjungitur, & nexu impari: præterquam enim quod hæc è S. Scriptura abunde constat, illud nequaquam; Corpora suspensum cadunt & cognitioni nostræ subjacent: At non mirum, si modi, per quos subsistit res incorporea & incomprehensibilis à nobis comprehendendi nequeat, fugiatque mens nostra de iis cognoscere, quæ comperta habet, non rationis suæ vi, solo Revelationis beneficio.

Lin. 24. pag. 328.

Istiusmodi fundamentis, nempe miraculis non satis probatis, inisi Pontificiæ Religionis dogmata quamplurima non nescimus; Quicquid vero necessarium est & de Fide credendum, abunde probatum erat ante S. Augustini tempora. Legatur autem D'Aleus de Religiosi cultus objecto. l. 5. Et Cl. Stillingfleet see. disc.

c. 3. pag. 567.

